

**Вищий навчальний заклад
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ШТАНЬ МАРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 338.2:339.9

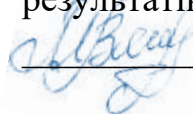
ДИСЕРТАЦІЯ

**ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ**

Спеціальність 08.00.03 — економіка та управління національним господарством

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

М. В. Штань

Науковий консультант

Штулер Ірина Юріївна,
доктор економічних наук, професор

*Дисертація є ідентичною з іншим
примірником дисертації*

*Учений секретар спеціалізованої
вченої ради Д 26.889.01*

к.е.н. О. Ю. Браславець

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Штань М. В. Економічна політика держави в умовах глобальної нестабільності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством. – ВНЗ «Національна академія управління». – м. Київ, 2024.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню та розробці теоретико-методологічних підходів методичних засад та практичних рекомендацій щодо формування та реалізації економічної політики держави в умовах глобальної нестабільності на основі їх наукового обґрунтування.

В роботі досліджено еволюцію теоретичних підходів до розкриття сутності економічної політики держави. Визначено ключові аспекти інституційного середовища формування та реалізації економічної політики держави та здійснено теоретичну концептуалізацію проблематики глобальних дисбалансів в економіці.

Встановлено теоретико-евристичний та практичний вимір інноваційної моделі економічного розвитку у глобальному вимірі, на основі чого розроблено методологію державного регулювання та стимулювання розвитку національної економіки в умовах глобалізації та визначено напрямки розвитку економіки України на основі реіндустріалізації.

Проаналізовано стан та тенденції розвитку національної економіки України, зокрема досліджено макроекономічний вимір структурної політики держави та оцінено макроекономічні чинники конкурентоспроможності національної економіки.

Визначено перспективи формування інвестиційної моделі економічного зростання в Україні. Встановлено особливості грошово-кредитної політики в

умовах розгортання глобальних кризових процесів. Здійснено моделювання механізму фіскальної політики України.

Визначено концептуальні засади монетарної політики в умовах фінансової глобалізації. Встановлено напрями вдосконалення механізму фіскального регулювання економіки з урахуванням зарубіжного досвіду. Обґрунтовано макрофінансову політику в умовах глобальних дисбалансів.

В роботі побудовано концептуальну модель реалізації економічної політики держави під впливом глобалізаційних процесів, що передбачає сукупність принципів, правил та інструментів захисного та стимулювального спрямування, яку покладено в основу подальших розробок для обґрунтування сценарію ефективного економічного розвитку в умовах глобальної нестабільності.

Запропоновано багаторівневу типологізацію економічної політики за конкретними ознаками, до яких віднесено: суб'єкти генерування, середовище прояву, інструментарій здійснення заходів непрямого впливу, що надало змогу виявити сутнісні характеристики у всіх формах прояву, встановити функції, які виконує економічна політика, ідентифікувати мету її застосування. Це дозволило візуалізувати ступінь її інституційного та функціонально-структурного виміру як явища і процесу, реалізація якого видозмінюється залежно від суб'єктів, які його застосовують, об'єктів, на які розповсюджується дія економічної політики, простору застосування і цілей здійснення.

Обґрунтовано науково-методичні підходи до оцінювання економічної політики, обумовленої використанням новітнього інструментарію, застосування якого дозволило виокремити і охарактеризувати політику підтримання інклюзивного ендогенного економічного зростання, змістовною основою якої є забезпечення національного розширеного відтворення на основі створення нових національних порівняльних переваг, повоєнного відновлення та досягнення сталого розвитку.

Розроблено та обґрунтовано Концепцію макроекономічної політики України в умовах глобальної нестабільності, яка базується на системі поглядів щодо сутнісних особливостей об'єктів і суб'єктів впливу, системному підході до використання інструментів і принципів управління, що в сукупності становлять методологічну основу ефективної економічної політики в умовах глобальної нестабільності.

В дисертаційній роботі удосконалено методологію дослідження економічної політики держави за умов глобальних дисбалансів на основі конкретизації елементної структури (інструменти економічної політики, спрямовані на запобігання кризовим явищам, антикризове регулювання і зменшення наслідків кризи, інструментарій економічної політики щодо подолання кризи) та обґрунтування ключових вимог до антикризового впливу з їх групуванням на основі врахування характеру регулюючих впливів та всіх потенційних наслідків і взаємозв'язків. Такий підхід, на відміну від існуючих, дозволив розкрити вектори реалізації економічної політики в умовах глобальних дисбалансів.

Удосконалено теоретичні підходи до розкриття еволюції трактування сутності економічної політики держави у частині виокремлення її функціональних складових, макроекономічних векторів реалізації, обґрунтування методологічних підходів на основі узгодження інтересів макросуб'єктів, окреслення переліку управлінських функцій та закріплення їх за певним механізмом реалізації, що базуються на застосуванні нових концептуальних засад.

Удосконалено методологічні підходи до аналізу концептуально-теоретичних засад економічної політики в Україні, що передбачають використання системи ідентифікаторів на шляху досягнення стратегічних цілей економічної політики, вчасне переформатування її принципів, основних методів та інструментів, що в умовах реалізації стратегії європейської інтеграції сприятимуть розвитку української економіки, а вдосконалення економічної політики має здійснюватися на засадах поглиблення економічної

децентралізації, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, посилення прозорості рішень державних інституцій.

Удосконалено систематизацію чинників, що визначають ефективність інституційних форм впливу держави на економічні процеси, до яких належать особливості організації державного урядування, структура економіки, виваженість упровадження системних змін в економіці, оперативність ухвалення державних рішень та рівень їхньої узгодженості з інтересами суспільства.

Удосконалено теоретико-методологічні засади концептуальної моделі державної структурної модернізації національної економіки відповідно до засадничих принципів формування економіки сталого розвитку, що передбачає узгодження економічних, екологічних та соціальних аспектів та дає змогу забезпечити можливість формування стратегічних пріоритетів, підпорядкованих національним інтересам розвитку України.

Удосконалено та обґрунтовано лінійний алгоритм розробки та реалізації монетарної політики в умовах фінансової глобалізації, що складається з восьми етапів і, на відміну від існуючих підходів, враховує стратегічний і програмний аспекти розробки і реалізації монетарної політики на національному рівні в глобальному контексті;

Набула подальшого розвитку парадигма інституціоналізму як альтернатива неокласичній традиції у частині посилення впливу інститутів на формування та реалізацію економічної політики, що посилює актуальність цього напрямку економічної думки, значення систематизації, узагальнення та вдосконалення концептуальних засад її сутності. Таким чином, розроблення методології аналізу та наукового супроводу інституційних трансформацій економічної політики держави дає змогу, з одного боку, отримати істотні результати для поглиблення теоретичного підґрунтя, а з іншого – запропонувати практичні рекомендації, спрямовані на синтез різних підходів до розуміння впливу держави на перебіг економічних процесів.

Набули подальшого розвитку концептуальні підходи до формування напрямів економічної політики у вимірі науково-теоретичних і прикладних рекомендацій з обґрунтування її стратегічних пріоритетів на основі чітких сценаріїв реалізації та визначення стратегічних цілей України, які передбачають пріоритет соціально- економічної доцільності, раціональності та виваженості над прямим державним втручанням, використання здебільшого економічних методів впливу на перебіг економічних процесів, мінімізацію бар'єрів для розвитку підприємництва та формування конкурентоспроможного національного бізнесу.

В роботі розвинено теоретичні підходи до обґрунтування напрямів адаптації в Україні світового досвіду інституційного впливу на економіку європейських практик, серед яких імплементація базових економічних інститутів, формування цілісної системи економічних інститутів у кожній підсистемі економіки, надання їм суспільної легітимності на основі адекватного відображення у системі нормативно-правового регулювання, врахування поточних загроз національній економіці нашої країни.

Розвинено концептуально-методичні підходи до формування інструментарію для забезпечення конкурентоспроможності, що базуються на компонентах визначення конкурентних переваг й характеризуються ресурсним, кадровим, інноваційним потенціалом, доповнюються моделлю управління ними, що надає змогу формувати взаємозв'язки зі стратегіями конкурентоспроможності. Застосування такого підходу відкриває можливості для визначення конкурентного потенціалу та ухвалення державними інституціями обґрунтованих рішень щодо вибору стратегії забезпечення і підтримання національної конкурентоспроможності.

Набуло подальшого розвитку трактування напрямів модернізації економіки України на основі різновекторного розвитку інновацій, які сприятимуть зміцненню економічної безпеки держави на основі концентрації ресурсів на інноваційно-активних суб'єктах господарювання. На основі логіко-концептуальної моделі доведено, що під впливом інновацій

створюється підґрунтя для розробки ефективних технологій та їх упровадження у національну економіку.

Набув подальшого розвитку методологічний інструментарій забезпечення державної інноваційної політики, що дасть змогу поглибити розуміння доцільності активізації ролі держави у вирішенні стратегічних питань забезпечення поступального розвитку національної економіки, а також актуалізувати проблематику посилення функцій контролювання та координування, які виконує держава.

Набули подальшого розвитку напрями обґрунтування реалізації визначених пріоритетів і завдань у сфері державної політики регулювання та стимулювання розвитку національної економіки, що передбачає корегування діяльності органів державної та місцевої влади, формування довіри до владних інститутів, налагодження надійних двосторонніх каналів комунікації між владою та громадянським суспільством.

Розвинено підходи до визначення теоретичних закономірностей забезпечення реіндустріалізації національної економіки, що сприятиме визначенню концептуальних засад, основних цілей і завдань створення відповідної системи та формування державної політики відповідного спрямування в Україні. Обґрунтовано, що система забезпечення реіндустріалізації економіки України має бути комплексною та багаторівневою, організованою на державному, регіональному і місцевому рівнях. На всіх із них мають бути впроваджені єдині принципи, ключові процеси та універсальні механізми. Практичною реалізацією запропонованих рекомендацій має стати прийняття Програми національного інноваційного розвитку України як базового нормативно-правового акту у відповідній сфері.

Розроблено науково-методичні підходи до структуривання процесу фіскального регулювання шляхом розробки структурно-логічної схеми механізму фіскального регулювання в економічній політиці України, який, на відміну від існуючих підходів, має в основі блок-схему фіскального регулювання з метою забезпечення макроекономічної рівноваги в умовах

нестабільності, що базується на єдності мети і завдань та співвідношення інструментів впливу на об'єкт регулювання з боку суб'єктів і дозволяє, відповідно, здійснювати ефективне регулювання міжбюджетних відносин.

Розвинено науково-методичні підходи до економіко-математичного моделювання фіскальної політики України шляхом побудови багатofакторної регресійної моделі динаміки доходів державного бюджету України, які, на відміну від існуючих, враховують максимальну кількість найбільш значущих чинників та можуть бути використані для прогнозування цільових показників економічного розвитку України з метою формування економічної політики в умовах нестабільності.

Застосовано виробничої функції Кобба-Дугласа як інвестиційної моделі економічного зростання, що, на відміну від існуючих підходів, розкриває функціональну залежність ВВП на душу населення як індикатора економічного зростання від валового нагромадження в економіці України та середньої щомісячної заробітної плати, яка визначає вартість праці.

Ключові слова: монетарна політика, фіскальна політика, грошово-кредитне регулювання, державне регулювання, економічна політика, глобальні дисбаланси.

ABSTRACT

Shtan M.V. State economic policy in the conditions of global instability. -
Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.03 - Economics and Management of the National Economy. – National Academy of Management, Kyiv, 2024.

The dissertation work is devoted to the research and development of theoretical and methodological approaches of methodological principles and practical recommendations for the formation and implementation of the economic policy of the state in conditions of global instability based on their scientific justification.

The work examines the evolution of theoretical approaches to uncovering the essence of the state's economic policy. The key aspects of the institutional environment for the formation and implementation of the state's economic policy have been determined, and a theoretical conceptualization of the problem of global imbalances in the economy has been carried out.

The theoretical, heuristic and practical dimensions of the innovative model of economic development in the global dimension have been established, on the basis of which the methodology of state regulation and stimulation of the development of the national economy in the conditions of globalization has been developed, and the directions of the development of the economy of Ukraine based on reindustrialization have been determined.

The state and development trends of the national economy of Ukraine were analyzed, in particular, the macroeconomic dimension of the structural policy of the state was investigated and the macroeconomic factors of the competitiveness of the national economy were evaluated.

The prospects for the formation of an investment model of economic growth in Ukraine have been determined. The peculiarities of monetary policy in the

conditions of the unfolding of global crisis processes have been established. Modelling of the fiscal policy mechanism of Ukraine was carried out.

Conceptual principles of monetary policy in the conditions of financial globalization are defined. Directions for improving the mechanism of fiscal regulation of the economy have been established, taking into account foreign experience. The macro-financial policy is substantiated in the conditions of global imbalances.

The work builds a conceptual model of the implementation of the economic policy of the state under the influence of globalization processes, which provides a set of principles, rules and tools of protective and stimulating direction, which is laid as a basis for further developments to substantiate the scenario of effective economic development in conditions of global instability.

A multi-level typology of economic policy is proposed according to specific characteristics, which include: generating entities, the environment of manifestation, the toolkit for the implementation of indirect influence measures, which made it possible to identify essential characteristics in all forms of manifestation, establish the functions performed by economic policy, and identify the purpose of its application. This made it possible to visualize the degree of its institutional and functional-structural dimension as a phenomenon and process, the implementation of which changes depending on the subjects who apply it, the objects on which the effect of economic policy is spread, the scope of application and the goals of implementation.

The scientific-methodical approaches to the evaluation of economic policy based on the use of the latest tools have been substantiated, the use of which made it possible to single out and characterize the policy of maintaining inclusive endogenous economic growth, the substantive basis of which is the provision of national expanded reproduction on the basis of the creation of new national comparative advantages, post-war recovery and the achievement of sustainable development.

The concept of macroeconomic policy of Ukraine in conditions of global instability has been developed and substantiated, which is based on a system of views regarding the essential features of objects and subjects of influence, a systematic approach to the use of management tools and principles, which together form the methodological basis of effective economic policy in conditions of global instability

In the dissertation, the methodology of the study of the economic policy of the state under conditions of global imbalances is improved on the basis of the specification of the elemental structure (tools of economic policy aimed at preventing crisis phenomena, anti-crisis regulation and reducing the consequences of the crisis, tools of economic policy for overcoming the crisis) and substantiating the key requirements for anti-crisis influence with their grouping based on the nature of regulatory influences and all potential consequences and relationships. This approach, unlike the existing ones, made it possible to reveal the vectors of economic policy implementation in conditions of global imbalances.

Theoretical approaches to revealing the evolution of the interpretation of the essence of the state's economic policy in terms of identifying its functional components, macroeconomic vectors of implementation, substantiating methodological approaches based on the coordination of the interests of macro-subjects, outlining the list of management functions and fixing them according to a certain mechanism of implementation, based on the application of new conceptual foundations.

Methodological approaches to the analysis of the conceptual and theoretical foundations of economic policy in Ukraine have been improved, which involve the use of a system of identifiers on the way to achieving the strategic goals of economic policy, timely reformatting of its principles, main methods and tools, which in the context of the implementation of the strategy of European integration will contribute to the development of the Ukrainian economy, and improvement of economic policy should be implemented on the basis of deepening economic decentralization,

increasing the competitiveness of the national economy, and strengthening the transparency of decisions of state institutions.

The systematization of factors that determine the effectiveness of institutional forms of state influence on economic processes has been improved, which include the peculiarities of the organization of state governance, the structure of the economy, the balanced implementation of systemic changes in the economy, the promptness of state decision-making and the level of their consistency with the interests of society.

The theoretical and methodological foundations of the conceptual model of the state structural modernization of the national economy have been improved in accordance with the basic principles of the formation of the economy of sustainable development, which provides for the coordination of economic, ecological and social aspects and makes it possible to ensure the possibility of forming strategic priorities subordinated to the national interests of the development of Ukraine.

The linear algorithm for the development and implementation of monetary policy in the context of financial globalization has been improved and substantiated, consisting of eight stages and, unlike existing approaches, taking into account the strategic and programmatic aspects of the development and implementation of monetary policy at the national level in the global context;

The paradigm of institutionalism gained further development as an alternative to the neoclassical tradition in terms of strengthening the influence of institutions on the formation and implementation of economic policy, which strengthens the relevance of this direction of economic thought, the importance of systematization, generalization and improvement of the conceptual foundations of its essence. Thus, the development of a methodology for the analysis and scientific support of institutional transformations of the state's economic policy makes it possible, on the one hand, to obtain significant results for deepening the theoretical basis, and on the other hand, to offer practical recommendations aimed at the synthesis of various approaches to understanding the influence of the state on the course of economic processes.

Conceptual approaches to the formation of economic policy directions in terms of scientific-theoretical and applied recommendations for substantiating its strategic priorities on the basis of clear implementation scenarios and defining strategic goals of Ukraine, which provide for the priority of socio-economic expediency, rationality and balance over direct state intervention, have gained further development. The use of mostly economic methods of influence on the course of economic processes, the minimization of barriers to the development of entrepreneurship and the formation of a competitive national business.

The paper develops theoretical approaches to substantiating directions of adaptation in Ukraine of the world experience of institutional influence on the economy of European practices, including the implementation of basic economic institutions, the formation of a complete system of economic institutions in each subsystem of the economy, giving them social legitimacy on the basis of adequate reflection in the system of regulatory and legal regulation, taking into account current threats to the national economy of our country.

Conceptual and methodological approaches to the formation of tools for ensuring competitiveness have been developed, which are based on the components of determining competitive advantages and are characterized by resource, personnel, and innovation potential, supplemented by a model of their management, which makes it possible to form relationships with competitiveness strategies. The application of such an approach opens up opportunities for determining competitive potential and making informed decisions by state institutions regarding the choice of a strategy for ensuring and maintaining national competitiveness.

There has been further development of the interpretation of the directions of modernization of the economy of Ukraine based on the multi-vector development of innovations, which will contribute to the strengthening of the economic security of the state based on the concentration of resources on innovative and active business entities. On the basis of the logical-conceptual model, it is proved that under the influence of innovations, the basis for the development of effective technologies and their introduction into the national economy is created.

The methodological toolkit for ensuring the state innovation policy has gained further development, which will make it possible to deepen the understanding of the expediency of intensifying the role of the state in solving strategic issues of ensuring the progressive development of the national economy, as well as to update the issue of strengthening the control and coordination functions performed by the state.

The areas of substantiation of the implementation of defined priorities and tasks in the field of state policy of regulation and stimulation of the development of the national economy, which involves adjusting the activities of state and local authorities, building trust in government institutions, and establishing reliable two-way channels of communication between the authorities and civil society, have gained further development.

Approaches to the determination of the theoretical regularities of ensuring the reindustrialization of the national economy have been developed, which will contribute to the determination of conceptual principles and main goals.

Keywords: monetary policy, fiscal policy, monetary regulation, state regulation, economic policy, global imbalances.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Shtan M. Competitiveness of the National Economy in Global Dimension: collective monograf. Mechanisms of Interaction Between Competitiveness and Innovation in Modern International Economic Relations. Edited by M. Bezpartochnyi, in 4 Vol. ISMA University. Riga: Landmark. SIA. 2017. Vol. 4. P. 75-82 (0,5 друк. арк.).

2. Штань М. Економічна політика держави в умовах новітніх глобальних викликів в Україні: monograf. The Formation and Peculiarities of the Implementation of the European Union's Eastern Policy : Scientific monograph [science eds. T. Astramovich-Leik, Ya. Turchyn]. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. С. 315-327 (0,7 друк. арк.).

3. Штань М. В. Макроекономічні чинники конкурентоспроможності національної економіки: монографія. Теоретичні, методологічні та практичні аспекти конкурентоспроможності підприємств; за заг. ред. проф. О. Г. Янкового. Одеса: Атлант. 2017. С. 45-56 (0,5 друк. арк.).

Статті у виданнях, індексованих міжнародними наукометричними базами: Web of Science Core Collection та/або Scopus

4. Edeh F., Zayed N., Nitsenko V., Brezhnieva-Yermolenko O., Negovska J., Shtan M. Predicting Innovation Capability through Knowledge Management in the Banking Sector. *Journal of Risk and Financial Management*. 2022. Vol. 15. Iss. 7. P. 1-12 (*Scopus Q3, особистий внесок авторки: запропоновано напрями використання інновацій у банківському секторі – 0,3 друк. арк.*).

5. Honcharov Yu., Shtuler I., Ovechkina O., Shtan M. Digitalization as a Means of Implementing Changes in the Transitive Model of Power-Property-Labor Relations in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. №5. P. 170-175 (*Scopus Q3, особистий внесок авторки:*

запропоновано напрями використання цифровізації в економіці України – 0,25 друк. арк.).

6. Umantsiv Iu., Cherlenjak I., Prikhodko V., Sonko Y., Shtan M. Integrated Evaluation of Investment Attractiveness in the Context of Economic Sectors: Ukraine as a Case Study. *Investment Management and Financial Innovations*. 2021. №2. P. 118-129 (*Scopus Q4, особистий внесок авторки: визначено перспективи активізації інвестиційної діяльності в економіці України – 0,25 друк. арк.*).

**Статті у наукових фахових виданнях України та виданнях,
включених до міжнародних наукометричних баз:**

7. Штань М. В. Інституційні детермінанти економічної політики держави. *Економіка та суспільство*. 2023. №57. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3205/3128> (0,6 друк. арк.).

8. Штань М. В. Економічна політика стимулювання повоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2023. №56. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3005/2927> (0,6 друк. арк.).

9. Штань М. В. Активізація економічної політики держави за умов новітніх глобальних змін. *Економіка та держава*. 2022. № 6. С. 65-69 (0,5 друк. арк.).

10. Штань М. В. Глобалізаційні детермінанти зовнішньоекономічної політики держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. №4. С. 54-59 (0,5 друк. арк.).

11. Штань М. В. Інституційний вимір державної політики протидії наслідкам глобальної пандемії. *Економіка та держава*. 2021. № 12. С. 65-69 (0,5 друк. арк.).

12. Павлов В. В., Штань М. В. Використання людського капіталу у забезпеченні умов та прискоренні динаміки інноваційного розвитку сучасної економіки. *Актуальні проблеми економіки*. 2021. №9-10. С. 49-58. (*особистий*

внесок авторки: запропоновано вектори використання людського капіталу у контексті прискорення інноваційного розвитку економіки – 0,25 друк. арк.).

13. Штань М., Костюк В. Державне регулювання національної економіки за умов європейської інтеграції. *Актуальні проблеми економіки*. 2021. № 4. С. 110-117. *(особистий внесок авторки: розкрито напрями реалізації державного регулювання економіки в умовах європейської інтеграції України – 0,3 друк. арк.).*

14. Штань М. В. Монетарна політика за умов розвитку глобальної кризи 2020 р. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 98-101 (0,45 друк. арк.).

15. Штань М. В. Глобальні дисбаланси у розвитку світової економіки. *Економічна теорія та право*. 2018. № 3. С. 49-60 (0,8 друк. арк.).

16. Штань М. В. Макрофінансова політика в умовах глобальних дисбалансів. *Банківська справа*. 2018. №3-4. С. 69-76 (0,5 друк. арк.).

17. Штань М. В. Державні закупівлі у системі заходів стимулювання розвитку національної економіки. *Економічна теорія та право*. 2018. №1. С. 60-71 (0,7 друк. арк.).

18. Штань М. В. Напрями державного стимулювання розвитку економіки України. *Економіка та держава*. 2017. №10. С. 53-57 (0,5 друк. арк.).

19. Штань М. В. Державна політика неоіндустріалізації в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №9. С. 34-38 (0,5 друк. арк.).

20. Штань М. В. Макроструктурні детермінанти відновлення стійкого економічного зростання в Україні. *Економіка та держава*. 2017. №6. С. 46-50

21. Штань М. В. Розвиток економіки України на основі реіндустріалізації. *Банківська справа*. 2017. №4. С. 75-84 (0,5 друк. арк.).

22. Штань М. В. Державне стимулювання розвитку національної економіки в умовах глобалізації. *Банківська справа*. 2017. №2. С. 44-53 (0,5 друк. арк.).

23. Штань М. В. Перспективи формування інвестиційної моделі економічного зростання в Україні. *Банківська справа*. 2017. №1. С. 63-73 (0,6 друк. арк.).

24. Штань М. В. Інвестиційна діяльність у системі чинників активізації розвитку національної економіки. *Банківська справа*. 2016. №4. С. 55-63 (0,5 друк. арк.).

Публікації у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та семінарів

25. Штань М. В. Державна політика у системі інструментарію підвищення конкурентоспроможності економіки. *Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці*. Матеріали XVI Міжнарод. наук. Інтернет-конф. (Ukraine-Slovenska Republika). 19-20 травня 2023 р. Київ: НАУ, 2023. С. 11-13 (0,2 друк. арк.).

26. Штань М. Функціонування роздрібною торгівлі за умов воєнного часу. *Підприємництво, торгівля, маркетинг: стратегії, технології та інновації*: тези доп. V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 27 травня 2022 р.); відп. ред. А. А. Мазаракі. Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С. 40-42 (0,2 друк. арк.).

27. Штань М. В. Стимулювання підприємництва за умов післявоєнного відновлення. *Економіка підприємства: теорія і практика*: зб. матеріалів IX Міжнар. наук.-практ. конф. 12-13 жовтня 2022 р. Київ : КНЕУ, 2022. С. 167-170 (0,25 друк. арк.).

28. Штань М. В. Поведінкові детермінанти розвитку ринку споживчих товарів. *Сучасні тренди поведінки споживачів товарів і послуг*: тези доповідей III Міжнародної наук.-практ. конф., 25-26 лютого 2022 р. Рівне : О. Зень, 2022. С. 45-47 (0,2 друк. арк.).

29. Штань М. В. Модифікація економічного розвитку за умов новітніх глобальних ризиків. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем*: Матеріали IX

Міжнар. наук.-практ. конф. 17 грудня 2021 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2021. С. С. 350-353 (0,25 друк. арк.).

30. Штань М. В. Використання в Україні досвіду фіскального стимулювання економіки країнами ЄС за умов пандемії COVID-19. *«Принциповий прагматизм» ЄС – наслідки для Східної та Південно-Східної Європи: політичні, економічні, правові та комунікаційні аспекти*: Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. 21-22 травня 2021 р. КНУ імені Тараса Шевченка. Київ: Ін-т міжнар. віднос. Центр досконалості Жана Моне. 2021. С. 194-196 (0,25 друк. арк.).

31. Костюк В. Р., Штань М. В. Особливості східноазійського та латиноамериканського типів протекціонізму. *Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці*. Матеріали X-ої Міжнародної наукової Інтернет-конференції (Ukraine-Poland, 28-30 червня 2021 р.). Київ: НАУ. 2021. С. 41-44 (*особистий внесок авторки: розкрито особливості латиноамериканського типу протекціонізму в умовах глобалізації*) (0,25 друк. арк.).

32. Humeniuk V., Shtan M. Concepts of Regulation of Resort and Recreational Services Pricing in the Conditions of Globalization. *Global Imperatives for Business and Law Development: II International Scientific and Practical Conference*. Kyiv, October, 10-11, 2019. Kyiv: KNUTE. 2019. P. 428-438 (*особистий внесок авторки: визначено напрями вдосконалення концептуальних засад ціноутворення на ринку курортно-рекреаційних послуг*, 0,3 друк. арк.).

33. Штань М. В. Актуалізація ролі золота в умовах фінансової глобалізації. *Маркетинг та менеджмент у фокусі викликів нової економіки*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 26-28 квітня 2018 р.; за заг. ред. І. І. Черленяка. Ужгород : Говерла. 2018. С. 424-426 (0,2 друк. арк.).

34. Штань М. В. Проблематика глобальних дисбалансів у вітчизняній науковій думці. *Роль економічної науки у суспільному розвитку: До 100-річчя*

НАН України: матеріали круглого столу. Київ: Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. 2018. С. 60-63 (0,25 друк. арк.).

35. Штань М. В. Роль держави у процесах неоіндустріалізації національної економіки. *Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри*: зб. тез. II Міжнар. наук.-практ. конф. 7-8 квітня 2017 р. Кропивницький: КОД, 2017. С. 237-238 (0,15 друк. арк.).

36. Штань М. В. Тенденції розвитку внутрішнього ринку України в умовах глобалізації. *Євроінтеграційні та глобальні аспекти економічного розвитку України*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 травня 2017 р.). Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017. С. 69-72 (0,25 друк. арк.).

37. Штань М. В. Інституційні засади державної підтримки інвестиційної діяльності. *Економічні перспективи підприємництва в Україні*: зб. матеріал. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 26-27 жовтня 2017 р. Ч. II. Ірпінь: Ун-т ДФС України, 2017. С. 176-179 (0,25 друк. арк.).

38. Штань М. В. Теоретико-евристичний і практичний потенціал інноваційної моделі економічного розвитку. *Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку*: зб. матеріалів Всеукр. круглого столу 10 лист. 2016 р. Київ: КНЕУ, 2016. С. 111-115 (0,3 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП	23
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ...	37
1.1. Еволюція теоретичних підходів до розкриття сутності економічної політики держави	37
1.2. Інституційне середовище формування та реалізації економічної політики держави	55
1.3. Теоретична концептуалізація проблематики глобальних дисбалансів в економіці	71
Висновки до розділу 1.....	98
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	101
2.1. Теоретико-евристичний та практичний вимір інноваційної моделі економічного розвитку у глобальному вимірі	101
2.2. Методологія державного регулювання та стимулювання розвитку національної економіки в умовах глобалізації.....	126
2.3. Розвиток економіки України на основі реіндустріалізації	139
Висновки до розділу 2.....	156
РОЗДІЛ 3. МАКРОЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	159
3.1. Стан та тенденції розвитку національної економіки України.....	159
3.2. Макроекономічний вимір структурної політики держави.....	178
3.3. Макроекономічні чинники конкурентоспроможності національної економіки.....	197
Висновки до розділу 3.....	227
РОЗДІЛ 4. МОДЕЛЮВАННЯ СКЛАДОВИХ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	230
4.1. Перспективи формування інвестиційної моделі економічного зростання в Україні	230
4.2. Грошово-кредитна політика в умовах розгортання глобальних кризових процесів	256

4.3. Моделювання механізму фіскальної політики України.....	268
Висновки до розділу 4.....	284
РОЗДІЛ 5. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	286
5.1. Монетарна політика в умовах фінансової глобалізації.....	286
5.2. Вдосконалення механізму фіскального регулювання економіки з урахуванням зарубіжного досвіду.....	305
5.3. Концепція макроекономічної політики в умовах глобальних дисбалансів.....	322
Висновки до розділу 5.....	331
ВИСНОВКИ.....	333
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33341
ДОДАТКИ.....	374

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах сучасного динамічного глобалізаційного розвитку економік багатьох країн особливої наукової та практичної актуальності набуває проблема ефективного управління як на макро-, так і на мікрорівнях. Поглиблення дисбалансів в економіці України призводить до неефективного використання національного потенціалу та поширення негативних соціально-економічних наслідків. У таких умовах актуалізується необхідність активного впливу держави на розвиток економічних процесів для її глибокої трансформації у контексті досягнення цілей сталого розвитку.

Динамічний розвиток національної економіки супроводжується підвищенням рівня диференціації соціально-економічних відносин унаслідок поглиблення суперечностей, викликаних глобалізацією світогосподарських процесів. Трансформаційні процеси в Україні засвідчили несформованість дієвих інструментів здійснення економічної політики держави. Вихід економіки на траєкторію стійкого зростання може бути забезпечений на основі оптимальної моделі реалізації економічної політики держави. На сучасному етапі економіка України перебуває у точці біфуркації, а тому слід здійснити вибір стратегічної моделі її подальшого модернізаційного розвитку. Саме тому дослідження теоретико-методологічного підґрунтя та практичного інструментарію економічної політики держави є вкрай важливим і має бути спрямованим на забезпечення сталого розвитку національної економіки та основі формування ендогенної моделі повоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам вивчення економічної політики держави та дослідженням умов глобальної нестабільності в економіці присвячено чимало праць вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, Д. Аджемоглу, О. Вільямсона, В. Галасюка, А. Гальчинського, В. Гейця, Б. Данилишина, Т. Єфіменко, М. Єрмошенка, С. Єрохіна, В. Лагутіна, Д. Нортона, І. Паризького, А. Сміта, Д. Стігліца, Д. Рікардо, Д. Робінсона, Ю. Уманціва, Й. Шумпетера, І. Штулер та інших.

В їх працях досліджуються переважно базові категорії та уточнюється понятійний апарат наукової проблематики, акцентується увага на завданнях економічної політики та визначаються окремі аспекти різних видів економічної політики, або окремо досліджуються глобальні дисбаланси, глобальна нестабільність та проблеми глобалізації. Водночас питання, що стосуються дослідження економічної політики в цілому та інструментів її реалізації в умовах глобальної нестабільності, розглядаються фрагментарно.

Вагомий внесок у розвиток теорії економічної політики держави здійснили такі вчені, як О. Білорус, Ф. Гаєк, В. Геєць, А. Гриценко, Дж. М. Кейнс,

Ю. Кіндзерський, Л. фон Мізес, Д. Норт, Н. Резнікова, В. Сіденко, М. Спенс, Дж. Стігліц, В. Панченко, М. Фрідман. Теоретико-методологічні аспекти глибинних трансформацій економічної політики в Україні висвітлені у дослідженнях таких науковців, як: Ю. Бажал, Є. Бублик, В. Вишневський, І. Гужва, Дж. Колодко, І. Малий, В. Осецький, Ю. Сафонов, О. Шаров. У працях П. Гайдуцького, Я. Жаліла, М. Зверякова, Н. Кравчук, С. Корабліна, Д. Лук'яненка, О. Тищенка, Н. Фергюсона, А. Філіпенка розроблено теоретико-методологічні та практичні основи системи економічної політики держави в умовах глобалізації, а також концептуальні засади її реалізації в Україні.

Водночас, незважаючи на значний науковий доробок українських і зарубіжних науковців, усе ще залишається низка дискусійних і невирішених проблем, зокрема, у частині обґрунтування принципів інституційного оформлення і реалізації економічної політики в умовах загострення викликів та суперечностей на сучасному етапі глобалізації. Недостатня увага фокусується якраз на актуальних на сьогодні чинниках формування та реалізації економічної політики держави, що суттєвим чином ускладнює розроблення ефективної стратегії її реалізації і побудову моделі сталого розвитку економіки України. Окрім цього, потребують перегляду наукові підходи до систематизації типів і видів економічної політики, а також

обґрунтування методологічних засад їх збалансованої реалізації. Недостатня розробленість окресленого кола питань на теоретичному рівні, невирішеність проблемних аспектів методологічного та прикладного характеру формування і реалізації економічної політики в умовах глобальної нестабільності зумовили вибір теми, визначили мету, завдання, об'єкт, предмет та логіку дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт ВНЗ «Національна академія управління» за темами:

- «"Зелене" зростання та циркулярна економіка: українські перспективи післявоєнного відновлення» (номер державної реєстрації 0122U202055), у межах якої авторкою проаналізовано інструменти економічної політики в умовах глобальної нестабільності та визначено концептуальні засади її реалізації;

- «Цифровізація соціально-економічних систем: сучасний стан та перспективи розвитку» (номер державної реєстрації 0122U202056), у межах якої авторкою розкрито вектори та ідентифіковано тренди модифікації економічної політики держави в умовах всеохопної цифровізації суспільного розвитку.

Мета й завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних підходів, методичних засад і практичних рекомендацій, спрямованих на формування та реалізацію економічної політики держави в умовах поглиблення глобальної нестабільності, на основі їх наукового обґрунтування.

Для досягнення зазначеної мети у дисертації поставлено та вирішено такі *завдання*:

- дослідити еволюцію теоретичних засад та підходів до розкриття сутності економічної політики держави;

- ідентифікувати засадничі детермінанти інституційного середовища формування та реалізації економічної політики держави;

- здійснити теоретичну концептуалізацію проблематики глобальних

дисбалансів в економіці;

- встановити теоретико-евристичний та практичний вимір інноваційної моделі економічного розвитку у глобальному вимірі;
- розробити методологію державного регулювання та стимулювання розвитку національної економіки в умовах глобалізації;
- визначити напрямки розвитку економіки України на основі реіндустріалізації;
- проаналізувати стан та тенденції розвитку національної економіки України;
- дослідити макроекономічний вимір структурної політики держави;
- оцінити макроекономічні чинники конкурентоспроможності національної економіки;
- визначити перспективи формування інвестиційної моделі економічного зростання в Україні;
- встановити особливості грошово-кредитної політики в умовах розгортання глобальних кризових процесів;
- здійснити моделювання механізму фіскальної політики України;
- визначити концептуальні засади монетарної політики в умовах фінансової глобалізації;
- встановити напрями вдосконалення механізму фіскального регулювання економіки з урахуванням зарубіжного досвіду;
- обґрунтувати макроекономічну політику в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Об'єктом дослідження є процес розробки та реалізації економічної політики держави в умовах глобальної нестабільності.

Предметом дослідження є економічна політика держави в умовах глобальної нестабільності.

Методи дослідження. Теоретичну й методологічну основу дисертаційної роботи становлять сукупність гносеологічних підходів і загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання.

Найбільш вагомими теоретичними результатами отримано з використанням діалектичного і системного підходів до моделювання сучасних і класичних соціально-економічних процесів, з використанням традиційних положень економічної теорії, економічної політики, фінансів та державного управління і регулювання. Найсуттєвіші науково-прикладні результати дослідження отримано в результаті використання системного підходу до дослідження складних економічних явищ і процесів у їх взаємозв'язку та взаємообумовленості.

Поставлені завдання вирішувалися за допомогою загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, серед яких:

- *індукції та дедукції, методи наукового абстрагування, класифікації, теоретичного узагальнення і порівняння* – для виявлення, структурування, теоретичного аналізу, актуалізації, класифікації, узагальнення друкованих джерел з визначеної проблематики;

- *методи статистичного аналізу рядів динаміки* – для розгляду стану та тенденцій розвитку національної економіки в динаміці, змінах і часовій послідовності;

- *метод системно-структурного аналізу* – для дослідження процесів державного регулювання розвитком у національній економіці, побудові блок-схем та алгоритмів.

Окремо було використано методи економіко-математичного моделювання складових економічної політики держави в умовах глобальної нестабільності, а саме метод нейронної мережі прямого поширення, багатофакторні регресійні моделі динаміки та мову програмування Python.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативні акти України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, офіційні публікації міжнародних організацій, експертні оцінки рейтингових агентств, монографічна література, матеріали наукових конференцій, вітчизняні та зарубіжні публікації,

електронні ресурси мережі Інтернет тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукові положення дисертації у своїй сукупності вирішують актуальну наукову проблему концептуального обґрунтування економічної політики держави в умовах глобальної нестабільності.

Найсуттєвішими теоретичними та практичними результатами дослідження, що формують наукову новизну і виносяться на захист, є такі:

уперше:

– побудовано концептуальну модель реалізації економічної політики держави під впливом глобалізаційних процесів, що передбачає сукупність принципів, правил та інструментів захисного та стимулювального спрямування, яку покладено в основу подальших розробок для обґрунтування сценарію ефективного економічного розвитку в умовах глобальної нестабільності;

– запропоновано багаторівневу типологізацію економічної політики за конкретними ознаками, до яких віднесено: суб'єкти генерування, середовище прояву, інструментарій здійснення заходів непрямого впливу, що надало змогу виявити сутнісні характеристики у всіх формах прояву, встановити функції, які виконує економічна політика, ідентифікувати мету її застосування. Це дозволило візуалізувати ступінь її інституційного та функціонально-структурного виміру як явища і процесу, реалізація якого видозмінюється залежно від суб'єктів, які його застосовують, об'єктів, на які розповсюджується дія економічної політики, простору застосування і цілей здійснення;

– обґрунтовано науково-методичні підходи до оцінювання економічної політики, обумовленої використанням новітнього інструментарію, застосування якого дозволило виокремити і охарактеризувати політику підтримання інклюзивного ендогенного економічного зростання, змістовною основою якої є забезпечення національного розширеного відтворення на основі створення нових національних порівняльних переваг, повоєнного

відновлення та досягнення сталого розвитку;

- розроблено та обґрунтовано Концепцію макроекономічної політики України в умовах глобальної нестабільності, яка ґрунтується на систематизації поглядів на розкриття сутнісних особливостей об'єктів і суб'єктів впливу, комплексному підході до використання інструментарію та принципів регулювального впливу, що в сукупності формують методологічну основу ефективної й дієвої економічної політики в умовах глобальної нестабільності;

удосконалено:

– методологію дослідження економічної політики держави за умов глобальних дисбалансів на основі конкретизації елементної структури (інструменти економічної політики, спрямовані на запобігання кризовим явищам, антикризове регулювання і зменшення наслідків кризи, інструментарій економічної політики щодо подолання кризи) та обґрунтування ключових вимог до антикризового впливу з їх групуванням на основі врахування характеру регулюючих впливів та всіх потенційних наслідків і взаємозв'язків. Такий підхід, на відміну від існуючих, дозволив розкрити вектори реалізації економічної політики в умовах глобальних дисбалансів;

– теоретичні підходи до розкриття еволюції трактування сутності економічної політики держави у частині виокремлення її функціональних складових, макроекономічних векторів реалізації, обґрунтування методологічних підходів на основі узгодження інтересів макросуб'єктів, окреслення переліку управлінських функцій та закріплення їх за певним механізмом реалізації, що базуються на застосуванні нових концептуальних засад;

- методологічні підходи до аналізу концептуально-теоретичних засад економічної політики в Україні, що передбачають використання системи ідентифікаторів на шляху досягнення стратегічних цілей економічної політики, вчасне переформатування її принципів, основних методів та інструментів, що в умовах реалізації стратегії європейської інтеграції

сприятимуть розвиткові української економіки, а вдосконалення економічної політики має здійснюватися на засадах поглиблення економічної децентралізації, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, посилення прозорості рішень державних інституцій;

- систематизацію чинників, що визначають ефективність інституційних форм впливу держави на економічні процеси, до яких належать особливості організації державного урядування, структура економіки, виваженість упровадження системних змін в економіці, оперативність ухвалення державних рішень та рівень їхньої узгодженості з інтересами суспільства;

- теоретико-методологічні засади концептуальної моделі державної структурної модернізації національної економіки відповідно до засадничих принципів формування економіки сталого розвитку, що передбачає узгодження економічних, екологічних та соціальних аспектів та дає змогу забезпечити можливість формування стратегічних пріоритетів, підпорядкованих національним інтересам розвитку України;

- удосконалено та обґрунтовано лінійний алгоритм розробки та реалізації монетарної політики в умовах фінансової глобалізації, що складається з восьми етапів і, на відміну від існуючих підходів, враховує стратегічний і програмний аспекти розробки і реалізації монетарної політики на національному рівні в глобальному контексті;

набули подальшого розвитку:

- парадигма інституціоналізму як альтернатива неокласичній традиції у частині посилення впливу інститутів на формування та реалізацію економічної політики, що посилює актуальність цього напрямку економічної думки, значення систематизації, узагальнення та вдосконалення концептуальних засад її сутності. Таким чином, розроблення методології аналізу та наукового супроводу інституційних трансформацій економічної політики держави дає змогу, з одного боку, отримати істотні результати для поглиблення теоретичного підґрунтя, а з іншого – запропонувати практичні рекомендації, спрямовані на синтез різних підходів до розуміння впливу держави на перебіг

економічних процесів;

- концептуальні підходи до формування напрямів економічної політики у вимірі науково-теоретичних і прикладних рекомендацій з обґрунтування її стратегічних пріоритетів на основі чітких сценаріїв реалізації та визначення стратегічних цілей України, які передбачають пріоритет соціально-економічної доцільності, раціональності та виваженості над прямим держаним втручанням, використання здебільшого економічних методів впливу на перебіг економічних процесів, мінімізацію бар'єрів для розвитку підприємництва та формування конкурентоспроможного національного бізнесу;

- теоретичні підходи до обґрунтування напрямів адаптації в Україні світового досвіду інституційного впливу на економіку європейських практик, серед яких імплементація базових економічних інститутів, формування цілісної системи економічних інститутів у кожній підсистемі економіки, надання їм суспільної легітимності на основі адекватного відображення у системі нормативно-правового регулювання, врахування поточних загроз національній економіці нашої країни;

- концептуально-методичні підходи до формування інструментарію для забезпечення конкурентоспроможності, що базуються на компонентах визначення конкурентних переваг й характеризуються ресурсним, кадровим, інноваційним потенціалом, доповнюються моделлю управління ними, що надає змогу формувати взаємозв'язки зі стратегіями конкурентоспроможності. Застосування такого підходу відкриває можливості для визначення конкурентного потенціалу та ухвалення державними інституціями обґрунтованих рішень щодо вибору стратегії забезпечення і підтримання національної конкурентоспроможності;

- трактування напрямів модернізації економіки України на основі різновекторного розвитку інновацій, які сприятимуть зміцненню економічної безпеки держави на основі концентрації ресурсів на інноваційно-активних суб'єктах господарювання. На основі логіко-концептуальної моделі доведено,

що під впливом інновацій створюється підґрунтя для розробки ефективних технологій та їх упровадження у національну економіку;

- методологічний інструментарій забезпечення державної інноваційної політики, що дасть змогу поглибити розуміння доцільності активізації ролі держави у вирішенні стратегічних питань забезпечення поступального розвитку національної економіки, а також актуалізувати проблематику посилення функцій контролювання та координування, які виконує держава;

- напрями обґрунтування реалізації визначених пріоритетів і завдань у сфері державної політики регулювання та стимулювання розвитку національної економіки, що передбачає корегування діяльності органів державної та місцевої влади, формування довіри до владних інститутів, налагодження надійних двосторонніх каналів комунікації між владою та громадянським суспільством;

- підходи до визначення теоретичних закономірностей забезпечення реіндустріалізації національної економіки, що сприятиме визначенню концептуальних засад, основних цілей і завдань створення відповідної системи та формування державної політики відповідного спрямування в Україні. Обґрунтовано, що система забезпечення реіндустріалізації економіки України має бути комплексною та багаторівневою, організованою на державному, регіональному і місцевому рівнях. На всіх із них мають бути впроваджені єдині принципи, ключові процеси та універсальні механізми. Практичною реалізацією запропонованих рекомендацій має стати прийняття Програми національного інноваційного розвитку України як базового нормативно-правового акту у відповідній сфері;

- науково-методичні підходи до структурування процесу фіскального регулювання шляхом розробки структурно-логічної схеми механізму фіскального регулювання в економічній політиці України, який, на відміну від існуючих підходів, має в основі блок-схему фіскального регулювання з метою забезпечення макроекономічної рівноваги в умовах нестабільності, що базується на єдності мети і завдань та співвідношення інструментів впливу на

об'єкт регулювання з боку суб'єктів і дозволяє, відповідно, здійснювати ефективне регулювання міжбюджетних відносин;

- науково-методичні підходи до економіко-математичного моделювання фіскальної політики України шляхом побудови багатофакторної регресійної моделі динаміки доходів державного бюджету України, які, на відміну від існуючих, враховують максимальну кількість найбільш значущих чинників та можуть бути використані для прогнозування цільових показників економічного розвитку України з метою формування економічної політики в умовах нестабільності;

- застосування виробничої функції Кобба-Дугласа як інвестиційної моделі економічного зростання, що, на відміну від існуючих підходів, розкриває функціональну залежність ВВП на душу населення як індикатора економічного зростання від валового нагромадження в економіці України та середньої щомісячної заробітної плати, яка визначає вартість праці.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні результати наукового дослідження доведено до рівня прикладних розробок та організаційно-методичних рекомендацій і використано центральними і місцевими органами державної влади, підприємствами, установами та організаціями, що підтверджено довідками про впровадження в їх діяльність:

- Міністерства економіки України під час розробки та опрацювання стратегічних програмних документів щодо соціально-економічного розвитку України, зокрема, спрямованих на впровадження сучасних методологічних підходів до складання і моніторингу стратегічних програмних документів і проведення сценарного передбачення соціально-економічного розвитку України (довідка № 4602-05/60875-07 від 24.12.2021 р.);

- Міністерства закордонних справ України при здійсненні моніторингу та оперативному інформуванні національних експортерів про потенційні можливості розширення їхньої присутності на світових товарних ринках, а також участі українських підприємств у тендерах та конкурсах з реалізації

інвестиційних та інфраструктурних проєктів за кордоном (довідка № 213/07-781-66 від 13.01.2022 р.);

- Стратегічної групи «Софія» при обґрунтуванні алгоритмів реалізації економічної політики держави за цілою низкою її функціональних напрямів сприяння розвитку національного підприємництва умовах посилення конкуренції (довідка № 63 від 25.11. 2021 р.);

- Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки при обґрунтуванні напрямів активізації інвестиційно-інноваційної політики держави на основі використання потенціалу публічних закупівель та можливостей локалізації у національній промисловості, а також визначення напрямів виникнення мультиплікативних ефектів унаслідок запропонованих заходів (довідка № 38 від 17.02. 2022 р.);

- МГО «Міжнародна академія інформатики» при розробці програмних рекомендацій щодо реалізації економічної політики для сприяння здійсненню інноваційної діяльності у сфері інформатики та процесах діджиталізації суспільства на 2023-2024 роки (довідка № 2623-06/08 від 11.08. 2020 р.);

Окремі теоретичні положення дисертаційної роботи використовуються в освітньому процесі ВНЗ «Національна академія управління» при проведенні лекцій та практичних занять з навчальних дисциплін «Макроекономіка», «Політекономія», «Центральний банк і грошово-кредитна політика» (акт впровадження від 25.09.2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні обґрунтування, практичні розробки, висновки та рекомендації, які містяться в роботі, одержано авторкою самостійно на основі аналізу й узагальнення теоретичного і фактичного матеріалу й опубліковано в її наукових працях. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї, тези та положення, які є результатом власного дослідження здобувачки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та наукові результати дослідження доповідались, обговорювались і отримали схвалення на: Всеукраїнському круглому столі «Сучасні економічні теорії: історія,

методологія та перспективи розвитку» (Київ, 2016); II Міжнародній науково-практичній конференції «Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри» (Кропивницький, 2017); Науково-теоретичному семінарі «Міждисциплінарні дослідження: теоретико-методологічні виміри» (Київ, 2017); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Економічні перспективи підприємництва в Україні» (Ірпінь, 2017); «Круглому столі до 100-річчя НАН України «Роль економічної науки у суспільному розвитку» (Київ, 2018); Міжнародній науково-практичній конференції «Маркетинг та менеджмент у фокусі викликів нової економіки» (Ужгород, 2018); II International Scientific and Practical Conference «Global Imperatives for Business and Law Development» (Київ, 2019); Міжнародній науковій конференції «Геоелектронічні виклики для країн G7» (Київ, 2019); VIII Міжнародному бізнес-форумі «Наука-бізнес-освіта: стратегічне партнерство» (Київ, 2020); Міжнародній науково-практичній конференції КНУ імені Тараса Шевченка «Принциповий прагматизм» ЄС – наслідки для Східної та Південно-Східної Європи: політичні, економічні, правові та комунікаційні аспекти» (Київ, 2021); X Міжнародній науковій інтернет-конференції «Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці» (Київ – Rzeszow, 2021); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем» (Кропивницький, 2021); V Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Підприємництво, торгівля, маркетинг: стратегії, технології та інновації» (Київ, 2022); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тренди поведінки споживачів товарів і послуг» (Рівне, 2022); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: теорія і практика» (Київ, 2022); X Міжнародному бізнес-форумі «Наука-бізнес-освіта: стратегічне партнерство» (Київ, 2022); XV Міжнародній науково-практичній конференції «Умови економічного зростання в країнах з ринковою економікою» (Переяслав, 2022); Міжнародній науковій інтернет-конференції «Національна

безпеку у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці» (Київ, 2023).

Публікації. За темою дослідження опубліковано 38 наукових праць, в яких знайшли відображення основні результати і висновки дисертації, а саме: 3 статті у наукових виданнях, що індексуються у Scopus та Web of Science, усі у виданнях, віднесених до третього та четвертого кuartилів (Scopus Q3 та Scopus Q4) відповідно до класифікації SCImago Journal; 18 статей у фахових наукових виданнях України; 3 розділи у колективних монографіях, а також 14 публікацій апробаційного характеру у збірниках матеріалів і тез доповідей міжнародних та всеукраїнських наукових й науково-практичних конференцій, семінарів і круглих столів. Загальний обсяг опублікованих наукових праць становить 14,6 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 405 сторінок. Робота містить 30 таблиць, 40 рисунків, 6 додатків. Список використаних джерел налічує 375 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

1.1. Еволюція теоретичних підходів до розкриття сутності економічної політики держави

Наукова гіпотеза, що економічна політика держави є важливою детермінантною забезпечення розвитку країни, була сформована в середині XVII ст. Вільям Петті здійснив компаративний аналіз рівня життя у Франції та Англії, акцентувавши у своєму дослідженні на ролі публічних фінансів у таких процесах [355]. Одним із перших, хто аналізував фактори, що впливають на збільшення випуску товарів, був Джон Стюарт Мілль, який ідентифікував державну політику як важливий інструмент стимулювання темпів розвитку національного виробництва [356].

Теоретико-методологічна проблематика визначення доцільності та меж втручання держави в економіку, а також його інструментів та способів була предметом дискусій вчених багатьох шкіл економічної теорії. Проведений аналіз дає змогу дійти висновку про те, існує розмаїття шкіл, напрямів й течій, які трактували місце та роль держави в економічних процесах суспільства. Наукова гіпотеза, що економічна політика держави є важливою детермінантною забезпечення поступального розвитку країни, була сформована тоді, коли з'явилися системні економічні дослідження ролі та місця держави у моделі економічних відносин, тобто лише наприкінці XV ст. – у період розпаду феодального способу виробництва і зародження капіталістичного, коли основною економічною школою став меркантилізм. На думку меркантилістів, держава повинна проводити активну протекціоністську політику й всіляко стимулювати при цьому експорт з країни [13].

Розпад цехової системи в Європі, заміна натуральної ренти грошовою та пов'язана з цим динамізація товарно-грошових відносин до середини XVII ст. стимулювали бурхливий розвиток підприємництва. З'явилася велика кількість дрібних фірм, кожна з яких в силу свого незначного розміру не могла впливати самостійно на ринкові параметри, пропорції обміну, принципи функціонування окремих ринків й економіки у цілому. За цих умов діяв саморегулювальний механізм, який згодом детально проаналізували класики політичної економії. Ця школа прийшла на зміну меркантилізму, який вже не задовольняв потреби часу в аналізі реалій економічної дійсності [13].

Ф. Ліст у фундаментальній праці «Національна система політичної економії» відстоював ідею про необхідність захисту нових галузей національної індустрії від іноземної конкуренції. Вчений обґрунтовував необхідність застосування державою інструментарію протекціоністських заходів, які здатні створити умови для розвитку високотехнологічної національної промисловості. При цьому завдяки такій підтримці, на переконання Ф. Ліста, нова національна галузь зможе витримувати конкуренцію з іноземними суб'єктами, розширить власні виробничі можливості та продукуватиме продукцію з високою часткою доданої вартості. Для Ф. Ліста принцип вільної торгівлі не був дієвим та універсальним для всіх часів. На переконання дослідника, вільна торгівля вигідна для тих країн, котрі перебувають на однакових стадіях економічного розвитку. Натомість вільна торгівля не є доцільною для держав, які перебувають на різних етапах розвитку, оскільки при цьому умови конкуренції для них не будуть рівнозначними, а тому галузі з нижчим рівнем розвитку збанкрутують [148].

Промислова революція у першій половині XIX ст. охопила багато країн Західної Європи та трансформувала промисловий капітал у рушійну силу розвитку світової економіки. У цей період промисловий капітал зростає високими темпами, у результаті чого з'являється суттєве розшарування в економіці та суспільстві загалом. Виникає прошарок багатих капіталістів і клас незаможних найманих працівників. Наростають економічні

диспропорції, пов'язані з неможливістю стимулювання подальшого економічного розвитку обмеженим колом багатих капіталістів, тоді як широкі верстви бідного населення не мають достатніх ресурсів ні для відтворення власної робочої сили, ні для підвищення обсягів споживання. На хвилі цих диспропорцій, які стали одним із основних каталізаторів економічного спаду першої половини ХІХ ст., відбувається зародження різноманітної критики засадничих положень класичної політичної економії та поява нових напрямів економічної думки, які вказують на негаразди у функціонуванні ринкового механізму саморегулювання та виступають за активізацію впливу держави на економічні процеси, відводячи їй особливе місце у системі суспільних відносин [13].

Засновником неокласичного напрямку економічної науки став А. Маршалл. Вчений зазначав, що економічне життя має розглядатися без політичних впливів та державного втручання. Загалом представники неокласичної школи цілковито не заперечували проти необхідності економічної політики держави, однак вважали, що вона має бути доволі обмеженою у своєму інструментарію. Держава, на їхнє переконання, покликана створювати умови для господарської діяльності, а ринковий механізм конкуренції покликаний забезпечити збалансоване зростання та рівновагу між попитом і пропозицією [13].

А. Пігу, інший відомий представник неокласичної школи, аналізуючи недоліки ринкового механізму, зазначав, що навіть Адам Сміт не усвідомлював повністю, наскільки система природної свободи потребує утвердження правомочності й охорони з допомогою спеціальних законів для того, щоб вона могла забезпечити найбільш продуктивне використання ресурсів країни [369]. Представники іншої течії неокласичного напрямку – неолібералізму, вважали, що економічна політика покликана забезпечувати загальні принципи та умови господарювання й стабілізувати при цьому економічні процеси [13].

В. Ойкен у своїй роботі «Основні принципи економічної політики» обґрунтував ідею про те, що держава організовує ринок, проводячи політику утвердження чіткого впорядкованого розвитку. Вирішальним елементом такого розвитку повинна бути вільна конкуренція. При цьому лише сильна й дієва правова держава спроможна стати гарантом функціонування ефективної ринкової економіки, а сильна держава – це така держава, що використовує владу задля створення умов для чесної та сумлінної конкуренції [328].

Виникнення нового напрямку економічної думки – інституціоналізму – сприяло розв'язанню низки дискусійних питань щодо місця та ролі держави в економічних процесах. Представники інституціоналізму Т. Веблен, А. Шпітгоф вважали, що держава повинна передусім створити сприятливий національний інвестиційний клімат на основі стимулювання підготовки кваліфікованої робочої сили, підвищення ефективності використання природних ресурсів, формування інноваційних секторів і галузей економіки, сприяння внутрішній конкуренції, вдосконалення системи права, розвитку менталітету нації тощо. Зокрема, Т. Веблен проголосив керівну роль держави у формуванні цілісного суспільства шляхом стимулювання розвитку освіти, нових технологій, спрямування діяльності бізнесу у потрібному суспільству векторі розвитку [13].

На основі проведеного аналізу можна дійти висновку про те, що на межі XIX ст. – XX ст. монополії остаточно усунули вільну конкуренцію як регулятора господарських процесів. Таким чином, власне господарська практика спростувала переконання неокласиків щодо здатності ринкового механізму автоматично забезпечувати рівновагу в економіці. Підтвердженням такого теоретичного положення стала світова економічна криза 1929-1933 рр., відома як Велика депресія, що продемонструвала очевидну невідповідність між високим рівнем розвитку національної економіки та ірраціональністю стихійних ринкових процесів.

Високий рівень усупільнення та ускладнення господарського механізму нагально потребували виваженої економічної політики у

загальнонаціональних масштабах, тобто посилення ролі держави в економіці. Велика депресія та її наслідки для розвитку світового господарства обумовили необхідність актуалізації положень економічної теорії щодо інструментарію забезпечення макроекономічної рівноваги та довгострокового економічного зростання. У цьому зв'язку Джон Мейнард Кейнс запропонував науковій громадськості альтернативу у питаннях участі держави у регулюванні економічних процесів. Важливу роль у реалізації його рекомендацій було відведено фіскальній політиці. Видатки бюджету на основі дефіцитного фінансування економіки внаслідок регулювання рівня оподаткування та державного інвестування трактувалися як інструменти стимулювання сукупного попиту й економічного зростання у цілому [343].

Дж. М. Кейнс обґрунтував необхідність активізації ролі держави, однак на базі іншого інструментарію, ніж пропонували представники марксизму чи історичної школи. Кейнс висунув теорію, в якій спростував погляди класиків на роль держави, довівши неможливість досягнення економічної рівноваги за допомогою ринкових важелів і неспроможність існування капіталізму без широкомасштабного втручання держави. Вчений стверджував, що розширення функцій уряду є єдиним дієвим засобом уникнення руйнації існуючих економічних форм, обґрунтував засади державної антикризової політики та запропонував рекомендації щодо її реалізації. За умов кризи, на переконання вченого, необхідно насамперед здійснити низку заходів щодо активізації й стимулювання загальної купівельної спроможності домашніх господарств та сукупного попиту у цілому, а також факторів, що його визначають [343].

Оскільки такий попит впливає на масштаби зайнятості у країні, а пропозиція впродовж короткотермінового періоду залишається незмінною, Кейнс доводив, що вивести економіку із кризи й підвищити темпи економічного зростання за наявності великої кількості безробітних можна лише шляхом стимулювання попиту на основі інструментарію державної (насамперед фіскальної) політики. Двома складовими ефективного попиту є,

на його думку, споживання та інвестиції, а повну зайнятість може забезпечувати їх оптимальне збалансування. Головним чинником ефективного попиту дослідник вважав обсяг інвестицій, оскільки їхнє зростання сприяє збільшенню національного доходу і залученню додаткової робочої сили. Для цього слід трансформувати всі заощадження в інвестиції, що можливо здійснити за низької норми відсотка [343].

Кейнсіанська модель товарного ринку базується на визначенні ролі сукупного попиту у формуванні макрорівноваги. При цьому рівновага без участі держави може установитися на рівні, що не гарантує повного використання ресурсів, тобто повної зайнятості. Тому державне регулювання розглядається як важлива умова макрорівноваги.

На рис. А.1 в додатку А наведений граф, що ілюструє теорію Дж.М. Кейнса, де він протиставляє класичну теорію відсотка своїй власній і, проводячи порівняння, показує, як його систему можна застосувати для пояснення всіх основних економічних невідомих фактів, які він приймає як даність.

Основними відмінностями підходу Кейнса до розгляду моделі макрорівноваги є, зокрема, те, що вирішальний вплив на кінцевий продукт і зайнятість робить попит, у той час як класична модель цю роль відводить пропозиції. В свою чергу, існуючий в економіці сукупний попит сам по собі не гарантує повного використання ресурсів, у тому числі повної зайнятості, тобто в економіці, що саморегулюється, рівновага попиту та пропозиції може встановлюватися і при неповній зайнятості. Класична модель, навпаки, припускає, що рівновага попиту та пропозиції на товарному ринку гарантує повне використання ресурсів, тобто повну зайнятість [343].

Погляди Дж. М. Кейнса на сучасну йому економіку можна умовно звести до основного положення: усі сучасні проблеми економічного розвитку зв'язані з недоліком ефективного попиту. На нестачу попиту впливають наступні причини:

1. Гранична схильність до споживання має тенденцію до зниження. При збільшенні або зменшенні реального доходу суспільства розміри сукупного споживання будуть змінюватися в тім же напрямку, але з іншою швидкістю. Ніж швидше суспільство досягає рівня насичення потреб, тим більше привабливими стають заощадження.

2. Гранична ефективність капіталу має тенденцію до прогресивного зменшення. Ця тенденція зв'язана з тим, що в умовах, коли зменшується схильність до споживання, зменшується реалізація створеного продукту по досить високих цінах. Таким чином, зменшення схильності до споживання знижує привабливість капіталовкладень.

3. Населення усе більш віддає перевагу ліквідності, тобто формою заощадження стають готівка, тим самим зменшується можливість інвестицій через кредит. Таким чином, саморегулююча економіка приречена на недостатнє інвестування.

Кейнсіанська модель побудована на деяких припущеннях:

1. Ціни розглядаються як незмінні.
2. Рівень відсотка розглядається як величина постійна.
3. Об'єктом дослідження є замкнута економіка, тобто не враховується зовнішня торгівля.

На відміну від неокласиків, Дж. М. Кейнс вважав, що використання гнучкості цін як засобу відновлення економічної рівноваги неможливе внаслідок монополізації економіки. Засобами економічної політики держави, за Кейнсом, слугують збільшення державних витратів та ефективний вплив на зростання споживчого попиту, перерозподіл доходів на користь найбільш вразливих категорій населення, що сприятиме зростанню попиту на наймасовіші товари. Фіскальну політику вчений також пов'язував зі зменшенням доходів державного бюджету, а отже й з його дефіцитом. Кейнс пропонував використовувати систему податкових пільг для підприємців, які інвестують у виробництво, та надавати їм субсидії, збільшувати державні

капіталовкладення у пріоритетні галузі економіки, розвивати систему державних замовлень [343].

Вчений стверджував, що розширення функцій уряду є єдиним дієвим засобом уникнення руйнації існуючих економічних форм, обґрунтував засади державної антикризової політики та запропонував рекомендації щодо її реалізації. За умов кризи, на переконання вченого, необхідно насамперед здійснити низку заходів щодо активізації й стимулювання загальної купівельної спроможності домашніх господарств та сукупного попиту у цілому, а також факторів, що його визначають [343].

Творчий розвиток кейнсіанської теорії відбувався у роботах неокейнсіанців. Однак основними недоліками теорії Кейнса неокейнсіанці вважали спрощену модель економіки, в якій існує або інфляція, або безробіття, й кожне з цих явищ можна усунути шляхом використання протилежних методів монетарної й фіскальної політики [13].

Неокейнсіанська модель сукупного попиту та сукупної пропозиції (AD-AS модель) показує, як у реальному, грошовому й зовнішньому секторах макроекономічний баланс може досягатися автоматично, без втручання держави й без використання їм яких-небудь інструментів економічної політики. Модель AD-AS була винайдена приблизно в 1950 році і стала одним із основних спрощених представлень макроекономічних проблем наприкінці 1970-х років, коли інфляція стала важливою політичною проблемою. Приблизно з 2000 року була розроблена модифікована версія динамічної моделі AD-AS, що включає сучасні стратегії грошово-кредитної політики, зосереджені на таргетуванні інфляції та використанні процентної ставки як основного інструменту політики. Графічне відображення моделі AD-AS наведено в Додатку А рис. А.2.

Модель AD-AS отримала свій подальший розвиток у дослідженнях, що намагалися врахувати вплив інфляції на сукупний попит та сукупну пропозицію. Модель DAD-DAS визначає рівноважні значення агрегованих обсягів попиту і пропозиції залежно від зміни рівня цін товарів та послуг на

внутрішньому ринку у динаміці і характеризують рівень цін усієї сукупності товарів та послуг в економіці. Вимірником рівня цін у моделі DAD-DAS є дефлятор ВВП поточного періоду до певного базового періоду. О. Бланшар та Д. Куа у своїй праці інтерпретували коливання ВВП і безробіття як зумовлені двома типами збурень: збуреннями, які мають постійний вплив на випуск, і збуреннями, які цього не роблять. Перші вони трактують як зміни пропозиції, другі – як зміни попиту. Зміни попиту справляють дзеркальний вплив на виробництво та безробіття. Вплив збоїв у постачанні на обсяги виробництва постійно зростає з часом, досягаючи піку через два роки та досягаючи плато через п'ять років [304].

У міру виходу економіки з кризи роль держави знову почала послаблюватися, про що свідчить поява думок про недоцільність втручання держави в економіку чи її обмеження (монетаризм, теорія раціональних очікувань та інші) [13].

Сучасний монетаризм як один з напрямів економічної думки виник у 50-х рр. ХХ ст. Ґрунтуючись на кількісній теорії грошей, монетаризм виступає проти активної та широкомасштабної економічної політики держави і надає вирішального значення у системі регуляторних інструментів обмеженню темпів приросту грошової маси в обігу. На думку Мілтона Фрідмана, лауреата премії Шведського центрального банку з економічних наук пам'яті А. Нобеля, у сфері формулювання основних цілей економічної політики серед науковців і практиків досягнуто певного консенсусу, оскільки такими цілями є висока зайнятість, цінова стабільність і стійке економічне зростання. Водночас дискусія провадиться у контексті встановлення пріоритетності вказаних цілей, їх взаємної збалансованості та інструментарію досягнення конкретної цілі з найвищою дієвістю. На думку вченого, втручання держави в економіку порушує сталість ринкового механізму і принцип вільного ціноутворення. Теоретична новизна концепції державної економічної політики М. Фрідмена полягає у тому, що державне втручання має бути обмежено жорсткою монетарною політикою [253].

Натомість соціальна концепція Фрідріха фон Ф. Гайєка була спрямована проти будь-яких форм економічної політики держави і насамперед проти теоретичних постулатів кейнсіанства. Державна влада всередині країни має тільки одне завдання – забезпечити дотримання всіма громадянами загальних правил поведінки, тобто підтримувати правопорядок. Ф. Гаєк відстоював положення про те, що більше повноважень уряду означає менше економічної свободи. Вільний ринок, на думку вченого, є прикладом спонтанного устрою, який постає завдяки «невидимій руці» з вільних суб'єктів та з власної волі генерує напрями вирішення економічних проблем [36].

Неписаний закон (тобто загальне право) формує спонтанний порядок, який неминуче веде суспільство та економіку до рівноваги. Гаєк трактував економічну структуру капіталізму як вагому складову не тільки економічного процвітання, але й свободи дій, що перебувають в основі буття всіх соціальних суб'єктів. Водночас свобода може бути стійкою лише за умови, коли її гарантує конституція. Дослідник запропонував теорію «спонтанного порядку», відповідно до якого ресурси мають розподілятися на основі заздалегідь визначеної формули, а всі спроби досягнення запланованого соціального порядку обумовлять ускладнення вільних рішень економічними агентами [36].

На відміну від старого інституціоналізму, представники неоінституціоналізму – Р. Коуз, О. Вільямсон, Дж. К. Гелбрейт та інші – виступали за посилення економічної політики держави. Так, зокрема, Р. Коуз цілком обґрунтовано вказував на необхідність послаблення економічної нерівності, поліпшення стану довкілля, збільшення соціальних витрат, оскільки це сприятиме активізації інвестиційних процесів та їх спрямованості у необхідному напрямі [128].

Дж. К. Гелбрейт визначав, що держава повинна встановити прогресивну шкалу оподаткування доходів фізичних осіб, гарантувати для всього працездатного населення певний рівень доходу, вирівняти заробітну плату членів професійних спілок та тих, хто до них не належить, а також чоловіків

та жінок, збільшити державні видатки на захист довкілля тощо. Вчений також виступав за націоналізацію найбільших корпорацій, передусім військово-промислового комплексу, за державне регулювання цін в інтересах дрібних підприємств. Водночас допомога держави, на думку дослідника, необхідна і «плановій системі», тобто великим корпораціям для реалізації їхньої продукції шляхом державних замовлень (у тому числі на постачання зброї та продукції подвійного призначення) [330].

Розвиток економіки на початку XXI ст. ознаменувався розгортанням нового етапу у теоретичних пошуках, спрямованих на визначення сутності економічної політики держави, що обумовлено політичною трансформацією та економічною адаптацією до новітніх умов. У контексті глобалізаційних процесів трансформуються традиційні функції й роль держави у системі економічних відносин. Можна стверджувати про переміщення інституційної рівноваги від ринкових саморегуляторів у напрям інституту держави, яка відіграє системотворчу роль у процесах функціонування національного господарства. Для більшості вчених стає очевидним, що держава і ринок не заперечують, а доповнюють одне одного. Беручи до уваги екстерналії ринкового господарства, слід зазначити, що держава і ринок формують надійний фундамент функціонування сучасної економічної моделі [13]

Для наукової спільноти очевидно, що на сьогодні проблему взаємозв'язку держави й ринку не слід формулювати у контексті пошуку альтернативи щодо більшої або меншої участі держави в економіці. За сучасних умов ринок і держава виконують притаманні їм функції, які взаємно доповнюються та балансують одна одну. На цьому підґрунті можна одночасно підвищувати роль держави в економіці та розвивати ринкові механізми. Найважливіше питання при цьому пов'язане не з масштабами держави, а з конкретними напрямками та методами її впливу на економічні процеси [330; 349; 224; 194; 159].

У цьому контексті французький економіст Т. Пікетті аргументує думку про те, що як власне антиринковий, так й цілковито антидержавний підходи

лише частково є правильними, а тому необхідними є нові інструменти економічної політики. Також задля зменшення величезного майнового розшарування, що є одним із дестабілізуючих чинників функціонування економіки, вчений пропонує встановити всесвітній податок на статки. При цьому слід налагодити тісну взаємодію між національними податковими відомствами для обміну інформацією. Йдеться про формування справедливої та виваженої податкової системи, завдяки якій уряди зможуть інвестувати в інфраструктурі проекти та фінансувати соціальні програми [182].

Цікавою є також й позиція американського вченого та державного діяча Р. Райха, який доводить, що існування ринків залежить від правил, котрі регулюють відносини власності, рівень монополізації ринку, контракти та встановлюють правила банкрутства. Очевидно, що такі правила не є природним законом, а для їхнього функціонування вони мають бути ухваленими певною інституцією. Протягом останніх десятиліть вказані правила зазнавали змін, оскільки великі корпорації та найбагатші особи здійснюють щоразу більший вплив на ті політичні інститути, котрі відповідають за ухвалення таких правил. Вчений зазначає, що не існує жодного «вільного ринку» без уряду, оскільки такого ринку взагалі не існує поза впливом цивілізації [195].

Йдеться про також й про те, що цивілізація детермінується правилами, а самі ринки й створюються такими правилами, що своєю чергою розробляються урядами. Вказані ринкові правила не є постійними, тому що суспільства у певний час ухвалювали різні їхні варіанти, які певною мірою віддзеркалюють еволюцію норм та цінностей суспільства, але також й демонструють, які інститути мають змогу встановити правила. Норми функціонування вільного ринку чинять значно більший вплив на економіку, оскільки неможливим є існування ринкової системи без зазначених правил. Отже, якраз через це, на думку Р. Райха, «вільний ринок» є міфом, який перешкоджає дослідженню змін правил функціонування економіки. Прихильники «вільного ринку» вимагають не тільки погодитися з ними у

питанні про його переваги, а й визнати необхідність перманентної дискусії з цього приводу [195, с. 22-23].

Сучасний ринок слід розглядати як нерівноважну динамічну систему, в якій рівновага є здебільшого винятком, ніж правилом його функціонування. На сьогодні відбувається глибинна системна реконструкція найважливіших функцій держави, котра пов'язана з глобалізаційними процесами та розвитком постіндустріального інформаційного суспільства. Протягом останніх десятиліть ринок втрачає свою спроможність виконувати інформаційну функцію й дуже часто ринкова інформація втрачає свою репрезентативність [38; 121; 145].

За умов розвитку глобального конкурентного середовища економічні функції держави суттєво модифікуються, що виражається не лише у перегляді концептуально-методологічних засад теорії економічної політики держави, але й у зміні напрямів, форм і методів її реалізації. При цьому йдеться про те, що міждержавна система впливу поступається місцем умовам, за яких кордони та межі держави долаються глобальним виміром сучасних ринків. Очевидно, що роль держави суттєво змінюється під впливом глобалізації, а висновок про зниження її регулюючої ролі є не надто обґрунтованим. Беручи до уваги втрату державою внаслідок глобалізації деяких функцій, слід звернути увагу при цьому й на поступове посилення та модифікацію форм економічного впливу держави [38].

Ефективність функціонування національної економіки значною мірою визначається її здатністю адекватно, гнучко й своєчасно реагувати на ризики та загрози, що постають на кожному етапі розвитку. За сучасних умов з особливою гостротою проявляються виклики, обумовлені динамічним поступом технологічного розвитку, посиленням конкуренції на світових ринках, необхідністю задоволення суспільних потреб, які постійно зростають, пошуком нових підходів до забезпечення ефективної комплементарності складових сталого розвитку, посиленням вимог до збалансованості національних інтересів з глобальним розвитком, необхідністю зваженого

балансування між перманентною появою нових можливостей й загроз в умовах швидкої дифузії кризових явищ [4; 130].

За сучасних умов теорія державної економічної політики представляє собою методологічно неоднорідну сукупність результатів тривалих багатогранних наукових розвідок. Аналізуючи та систематизуючи історію розвитку основних напрямів і шкіл сучасної економічної думки, а також практику використання сформованих рекомендацій при обґрунтуванні економічної політики, можна дійти висновку, що, починаючи з ранніх етапів становлення суспільства, економічні ідеї та теорії розвивалися у руслі методології пошуку меж втручання держави у перебіг економічних процесів. Палітра поглядів на роль держави в економіці є доволі широкою – від практично повного заперечення до закликів використовувати більш жорсткі форми (табл. 1.1). При цьому добробут населення має бути основним орієнтиром розвитку економіки й залежить від параметрів її структури та динаміки. Для ефективної економічної політики необхідно усвідомити, якою є економіка на нинішньому етапі, якою вона повинна стати у майбутньому, яким чином можна її змінити, і тільки на основі цього здійснювати вплив на неї.

Держава повинна виявляти існуючі диспропорції та дисбаланси у механізмі розвитку економіки. Вона має використовувати інструментарій, за допомогою якого може здійснювати ефективну економічну політику. Аналізуючи стан національної економіки, можна окреслити перспективи подальшого розвитку та визначити необхідні зміни. Динаміка світового економічного розвитку протягом кількох століть, не дивлячись на теоретичні положення та аргументи, засвідчує актуальність ролі держави в економіці. Це обумовлено існуванням низки сфер суспільного життя, які обумовлюють необхідність здійснення контролю саме державою. Аналіз ідей представників провідних наукових шкіл та напрямів засвідчує їхній істотний внесок у трактування функцій держави в економіці, які об'єктивно розширювалися у процесі еволюційного розвитку людської цивілізації та вимагали відповідного теоретичного пояснення та трактування [43; 158].

Таблиця 1.1

Концептуальний базис теорії економічної політики держави

Положення	Ортодоксальне кейнсіанство	Ортодоксальний монетаризм	Теорія економіки пропозиції	Неокласицизм	Неокейнсіанство	Інституціоналізм
Засади стабільності підприємницької діяльності	Незбалансованість запланованих інвестицій та заощаджень, існування шоків сукупної пропозиції	Жорстка монетарна політика	Зміни сукупної пропозиції	Непередбачувані шоки сукупної пропозиції	Шоки сукупного попиту і сукупної пропозиції, коливання сукупних видатків	Регульована економіка, посилення ролі законодавчих норм, відсутність розриву між фіктивним та реальним капіталом
Принципи макроекономічної політики	Активна фіскальна політика	Формулювання основного правила монетаризму	Політика, спрямована на стимулювання сукупної пропозиції на основі зниження податкового навантаження	Використання основного правила монетаризму	Активна монетарна політика і вплив центрального банку	Часткове державне втручання, операції центрального банку як засіб забезпечення макроекономічної стабільності
Вплив змін грошової пропозиції на перебіг економічних процесів	Використання відсоткової ставки для впливу на інвестиції та обсяг реального ВВП	Незмінність відсоткової ставки не означає негнучку монетарну політику	Вплив на інвестиції та на сукупну пропозицію	Відсутність впливу, оскільки ці наслідки очікуються суб'єктами господарювання	Зміни ставок відсотка як основного засобу стимулювання економічної активності, обмеження інфляційних тенденцій у період піднесення	Чинником економічного розвитку є фінансовий сектор. Зміни облікової ставки та норм обов'язкових резервів у період економічного зростання та кризових явищ
Динаміка інфляційних процесів	Припустима інфляція внаслідок зростання зарплати або шоку сукупної пропозиції	Інфляційні процеси неможливі в довгостроковому періоді внаслідок надлишкового зростання грошової пропозиції	Інфляція неможлива у довгостроковому періоді за умови відсутності надлишкового зростання грошової пропозиції	Інфляційні зміни цін здатні викликати макроекономічну нестабільність тільки у короткостроковому періоді	Рівень інфляції прогнозований. Державна антиінфляційна політика повинна бути орієнтована на формування витрат і доходів населення	Інфляційні процеси регулюються техноструктурами. Вплив неекономічних чинників на фінанси та грошовий обіг
Вплив фіскальної політики на економічну динаміку	Зміна сукупного попиту і продукту через ефективність	Відсутність впливу поки не зміниться пропозиція грошей	Відсутність впливу, оскільки суб'єкти господарювання очікують вжиття заходів фіскальної політики	Вплив через перерозподільні інструменти, здійснення стимулюючого впливу держави на економіку	Контроль за цінами через оподаткування. Вплив фіскальної політики на національний дохід та зайнятість	Сприяє підвищенню ефективності виробництва. Збільшення витрат державного бюджету у період економічних криз
Вплив політики доходів	Певна підтримка	Не має значення або такий, що порушує	Не має значення або такий що порушує	Істотний та позитивний	Істотний та позитивний	Істотний та позитивний
Домінування часових меж	Короткострокові	Короткострокові та довгострокові	Короткострокові та довгострокові	Короткострокові та довгострокові	Здебільшого короткострокові	Здебільшого довгострокові

Джерело: складено авторкою на основі: [255].

У цьому зв'язку не лише теорія, але й практика свідчать про зниження рівня дієвості власне ринкових механізмів, що підтверджується й перебігом глобальної фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. та величезними втратами світового ВВП. Саме тому світове господарство перебуває на порозі суттєвого посилення ролі держави. За цих умов дискурс світового розвитку переміщується у формат «людина – держава – глобальне суспільство». До цілої низки вже традиційних проблем додаються також такі гострі виклики, як величезні обсяги міграції, глобальні економічні проблеми, зростання проявів тероризму, пандемія. Змінюючи свої функції, держава залишається базовою конструкцією нової глобальної архітекτονіки [255].

Аналіз теоретико-методологічних проблем економічної політики та змісту принципів функціонування економічної системи, які утворюють підґрунтя для державного втручання в економічні процеси, дає змогу дійти висновку про те, що має місце різноманіття національних моделей регулювання економічних відносин. Основи економічної системи формують особливий режим, відповідно до якого розбудовуються взаємини економічних суб'єктів, держави та суспільства у цілому [51; 143]. Державна економічна політика повинна формуватися та реалізовуватися на основі дотримання певних принципів, серед яких:

- конституційність, оскільки реалізація політики здійснюється відповідно до законодавства держави на засадах розподілу завдань, повноважень та відповідальності між органами державної влади та економічними суб'єктами;
- забезпечення цілісності та єдності економічного простору на всій території країни;
- єдність цілей, напрямів, завдань і механізмів реалізації державної економічної політики;
- комплексний підхід до реалізації державної економічної політики;
- взаємодія органів державної влади із суб'єктами економіки у процесі реалізації економічної політики;

- наступність економічної політики на всіх етапах її здійснення;
- захист прав економічних суб'єктів;
- стимулювання співпраці між органами державної влади та економічними суб'єктами у розробленні та реалізації заходів економічної політики;
- мінімізація втручання органів державної влади у господарську діяльність економічних суб'єктів (рис. 1.1).

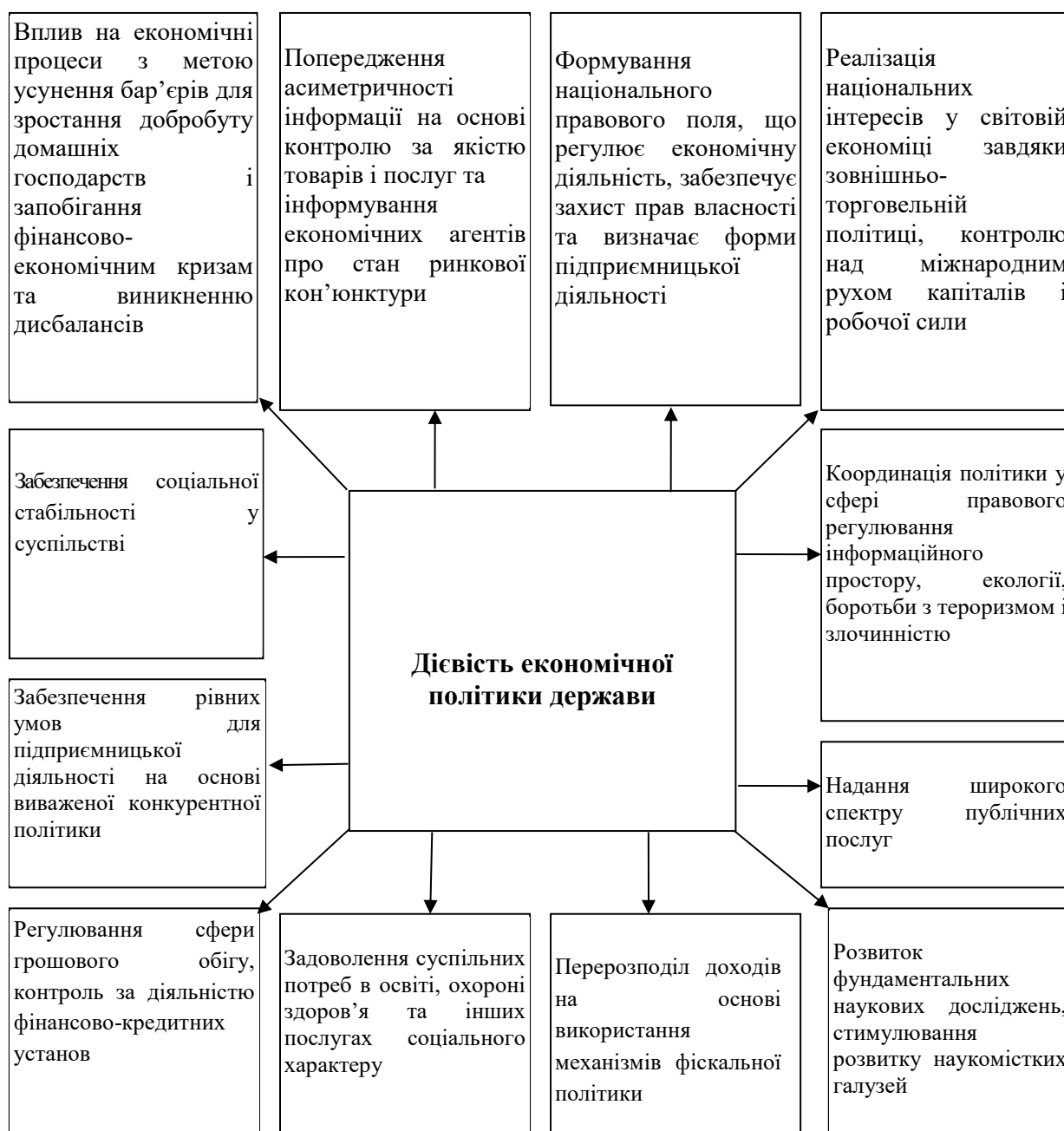

Рис. 1.1. Дієвість економічної політики держави

Джерело: складено авторкою на основі: [1; 255]

Сучасні українські економісти активно досліджують проблематику економічної політики держави. Очевидно, що засадничою проблемою є співвідношення між державою та ринком. З цієї проблеми вже протягом століть провадяться дискусії, починаючи від тлумачення теоретичних здобутків А. Сміта, продовжуючи оцінкою внеску Дж. Кейнса у розвиток економічної теорії та практики регулювання економіки та завершуючи новітніми підходами до усвідомлення ролі держави за умов пошуків виходу з глобальної фінансово-економічної кризи [255]. При цьому практично для всіх очевидно, що без втручання держави за умов жорсткої кризи економіка наблизилася б до повного краху.

Суперечності ринку і держави розв'язуються у різноманітних формах розвитку, послаблення державного регулювання у період стійкого підйому та посилення під час криз. Саме тому В. Геєць та А. Гриценко обґрунтовують положення про те, що замість неактуального теоретичного концепту, коли менше держави, тим краще для економіки, має використовуватися синергетичний підхід, за якого має бути більше і ринку, і більше держави [44].

Очевидно, що з позицій системного підходу максимального ефекту розвитку економіки можна досягти, коли всі підсистеми та відповідні регулятори мають цілі, які взаємопов'язані з кінцевою метою розвитку системи у цілому, що своєю чергою, допоможе усунути неузгодженість у діях різних державних регуляторів. Однак такого максимального системного ефекту ще не вдалося досягнути жодній економіці, оскільки зазначені системні суперечності притаманні всім економікам.

Актуальною є й проблема інструментарію економічної політики, його ієрархії та ранжування, оскільки сьогодні відсутня цілісність підходу до впливу головних інструментів змін. Відсутність належним чином обґрунтованої концепції розширює коло широких міждисциплінарних узагальнень, за яких одні й ті ж заходи, методи й інструменти мають різні назви, або, навпаки, дослідники та практики під однаковими назвами мають на увазі різні явища та процеси [232; 236].

Проведений аналіз дає змогу дійти висновку про те, що на кожному історичному етапі суспільно-економічного розвитку вченими здійснювалися спроби теоретико-методологічного обґрунтування інструментарію регулювання соціально-економічних процесів з метою формулювання практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності економічного розвитку та розв'язання актуальних проблем суспільства. Уникнення системного відновлення кризових явищ буде залежати від тривалості та глибини дії ризиків макроекономічної незбалансованості. Важливим завданням для наукової спільноти є переосмислення нових викликів, які постали перед світовою економікою. Дискусії щодо перспектив розвитку мають відбуватися у напрямі теоретичного обґрунтування створення дієвих механізмів економічної політики держави.

1.2. Інституційне середовище формування та реалізації економічної політики держави

Засадничим аспектом формування теоретико-методичних основ інституціоналізму є змістовні характеристики сутності його категорій. Поняття «інститут» було запозичено економістами із суспільних наук, зокрема, із соціології, де інститутом називається сукупність ролей і статусів, призначених для задоволення певної потреби [13]. Т. Веблен зазначав, що сутність будь-якого економічного інституту становлять засвоєні широкими верствами населення системи цінностей, стійкі сукупності соціальних норм і стандартів поведінки, установки й схеми світосприйняття. За словами Т. Веблена, інститути являють собою певні усталені звички мислення, що властиві великій спільності людей. Відповідно до його визначення, соціально-економічні інститути – це звичайні засоби здійснення процесу громадського життя в їхньому зв'язку з матеріальним оточенням, в якому функціонує суспільство [13].

Звідси й підтвердження інституційного характеру економічної політики, адже вона змінюється в інституційній динаміці суспільного розвитку. Відповідно до підходу, реалізованого традиційними інституціоналістами, інститут може бути виражений у вигляді трьох елементів, що взаємодоповнюють один одного: правил, стандартів поведінки і стереотипів мислення [13]. Вебленівська традиція у тлумаченні інститутів простежується у роботах представників «старого» інституціоналізму – М. Вебера, Е. Дюркгейма, У. Гамільтона, Т. Парсонса й багатьох інших видатних вчених, хоча кожний з них вніс у трактування цього поняття щось своє [13].

Представники неоінституціоналізму вважають інститути не стільки культурним або психологічним феноменом, скільки набором правових норм і неформальних правил, що утворюють рамки, обмеження, які жорстко спрямовують економічну поведінку індивіда та організацій. Так, Д. Норт визначає інститут як створені людиною обмеження, які структурують політичну, економічну й соціальну взаємодію, або як певні правила, механізми, які забезпечують їхнє виконання, й норми поведінки, котрі структурують певні чіткі взаємодії між людьми, чи як формальні правила, неформальні обмеження і засоби забезпечення дієвості обмежень, або також як правила гри у суспільстві чи обмеження, які формують взаємодії між людьми. Інститути знижують невизначеність і структурують повсякденне життя, відіграють важливу роль як інформаційні орієнтири, що необхідні для діяльності у складному й мінливому середовищі [171].

У науковій літературі існують різні трактування інститутів у рамках сучасного неоінституціоналізму. Так, зокрема, під інститутами ринкової економіки часто розуміють сукупність норм, правил, які забезпечують досягнення найвищої ефективності функціонування системи, оптимальної її координації, призводять до скорочення трансакційних витрат, сприяють розвитку інноваційної діяльності. Інститути обумовлюють основи раціональної поведінки економічних суб'єктів. Вони виконують найважливішу роль у суспільстві, забезпечуючи регулювання взаємодії

цінових сигналів, що надсилаються ринком, і дотримання контрактів при укладанні угод [13; 31; 171].

Оцінку діючих інститутів необхідно проводити, базуючись не на «ідеальних» моделях, що існують на папері, а з альтернативами, які можливо здійснити на практиці, на засадах економії трансакційних і трансформаційних витрат. По-перше, це – зовнішні інститути, під якими маються на увазі права діяльності, закріплені у законодавстві, й передумови, необхідні для існування тієї чи іншої економічної системи. Другу групу становлять внутрішні інститути, які є результатами розвитку певної системи, і являють собою конкретні форми, в яких проявляються закріплені у законодавстві права діяльності. Ці інститути охоплюють форми власності та умови здійснення підприємницької діяльності. Внутрішні інститути, що являють собою сукупність прав діяльності, називаються також організаціями [182]. У цьому випадку можна поділити інститути на зовнішню та внутрішню сфери діяльності соціально-економічної системи.

В інституційній теорії розрізняють як інститути-норми, так й інститути-організації. Під першими слід розуміти правила або норми людської діяльності. На основі правил люди створюють організації. Однак поза рамками строгої інституційної теорії цим розходженням часто нехтують, з чим іноді можна погодитися. Конкуренція спонукає організації постійно інвестувати у навички та знання для того, щоб витримати конкурентне протистояння. Ці навички та знання спроможні сформувати більш глибоке розуміння альтернативних можливостей, що, своєю чергою, змінить інститути. Адже саме завдяки конкуренції та дії науково-технічного прогресу підприємці отримують нові можливості. Сталі монополії, чи вони є політичними, чи економічними організаціями, як зазначає Д. Норт, не повинні заради виживання піклуватися про нововведення. Однак фірми, що стикаються з конкуренцією, повинні докладати зусиль, спрямованих на підвищення своєї ефективності. Коли конкуренція «придушена» за будь-якими причинами, організації будуть мати менші стимули щодо інвестицій у

нові знання і, як наслідок, не викликають швидких інституційних змін. Міцна конкуренція між організаціями, навпаки, прискорить процес інституційних перетворень [171].

Склад інститутів є вкрай неоднорідним. Найбільш інерційними є культурні традиції та цінності, оскільки вони не перебудовуються автоматично слідом за зміною формальних норм або за прикладом окремих, хоча й впливових акторів. Навіть якщо бажані зміни відбуваються, процес інституційних перетворень потребує більш тривалого проміжку часу. Інструменти цілеспрямованої дії на різні рівні інститутів також відмінні. Так, наприклад, закон або чергова зміна до закону можуть бути ухвалені з використанням адміністративного ресурсу. Якщо прийняття нового закону спрямовано на те, щоб примусити учасників ринку змінити ухвалені раніше неформальні схеми поведінки й ділові стратегії, підштовхнути їх до корекції неформальних правил, це потребуватиме адміністративних зусиль для його виконання [52; 291].

Таким чином, потрібен час, щоб забезпечити прилаштування правил до реалій економічної, юридичної та соціальної дійсності. Необхідно забезпечити комплементарність та легітимність правил, а також уникати використання шкідливих неформальних норм. Слід створити прозору систему санкцій, що буде здатна ефективно захищати права власності, зафіксовані у формальних правилах, й, тим самим, знижувати рівень трансакційних витрат в економіці.

Вивчаючи світовий та український досвід щодо тлумачення вищезазначених категорій, встановлено, що «інституція» вживається також для позначення механізму дії норм (правил), що є найактуальнішим при прогнозуванні та плануванні інституційних перетворень з метою проведення ефективної економічної політики в цілому та реалізації конкурентної політики держави, зокрема. Йдеться про набуття інституційного механізму конкурентної політики держави нової соціально-правової якості, яка б органічно поєднувала чітке визначення соціального призначення тих чи інших владних структур, забезпечувала реальне соціальне партнерство органів

влади, бізнесових структур та інститутів громадянського суспільства. Інституційний механізм реалізації конкурентної політики держави спрямований саме на забезпечення інституціоналізації правової, економічної та соціальної дійсності й зниження трансакційних витрат в економіці [52; 291].

Суспільний розвиток зумовлює відповідно до своєї природи безперервний процес генерування, адаптування та трансформації інститутів. Так, формування нової економічної системи, в якій основну роль відіграє людський й інтелектуальний капітали, висока специфічність та унікальність нематеріальних активів з високим рівнем інноваційності, підприємливість та потреба у забезпеченні безпечного рівня їх функціонування, супроводжується появою та розвитком нових інститутів, які регулюють соціальну й економічну поведінку. Ринкова трансформація економічної системи, яка призвела до фундаментальних змін, супроводжувалась наростанням цілого комплексу проблем, однією з яких є проблема узгодження інтересів економічних агентів. Унаслідок зміни умов функціонування економічних суб'єктів відбуваються також зміни і у сутності та системі інтересів, які є основним мотивом та стимулом економічної діяльності [105; 140; 141].

Ставлячи за мету узгодженість інтересів, виникає потреба у створенні та закріпленні відповідних стандартів суспільних відносин. Складний і суперечливий процес формування та функціонування суспільних відносин загалом називають інституалізацією. Для країн з ринками, що формуються, процес інституалізації був першочерговим завданням, адже необхідно було формувати в багатьох сферах відносини нової якості, що ґрунтуються на принципах ринкового господарювання. Процеси міжнародної інтеграції й глобалізації та перманентні трансформаційні зміни в самій соціально-економічній системі призводять до ще більшої нестабільності у середовищі розвитку суб'єктів господарювання, а це своєю чергою призводить до формування чинників дестабілізуючого характеру функціонування соціально-економічної системи.

Подолання дестабілізуючого впливу сучасних загроз потребує розробки ефективних інститутів та механізмів їх функціонування. Розвиток цих механізмів залежить від конкретного історичного періоду, притаманних для нього викликів та загроз, специфіки інтересів та потреб людини і суспільства. Згідно з дослідженнями науковців, визначальну роль у зародженні інституту як стереотипу мислення й діяльності відіграють цінності, які є основою соціальної спільності та базою для узгодження різних або протилежних інтересів [248].

За сучасних умов суспільних перетворень актуальною є проблема критичного переосмислення наукових результатів дослідження генезису економічної політики, визначення форм її реалізації із застосуванням нових теоретико-методологічних підходів. При цьому актуальним є використання інституційного аналізу у дослідженні проблеми здійснення економічних функцій держави, що розкриває їхню сутнісну природу. Інституційна концептуалізація функцій економічної політики держави має здійснюватися на основі всебічного аналізу цілої низки чинників, які обумовлюють формування формальних та неформальних інститутів (рис. 1.2).

Останніми роками актуалізація проблем аналізу ролі держави у регулюванні економічних процесів обумовлюється зростанням масштабів, міждисциплінарністю й глобальним характером досліджень, а також посиленням їхнього впливу на світовий розвиток. Наукова спільнота звертає особливу увагу на необхідність пошуку оптимального розв'язання проблем економічної нерівності, здійснення охорони дозвілля, збільшення соціальних видатків, оскільки ці заходи спроможні сприяти побудові ефективної економіки.

Рис. 1.2. Інституційні засади економічної політики держави

Джерело: розроблено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Таким чином, місце і роль держави за умов сучасних трансформацій обумовлюється насамперед тим, що держава розглядається як суб'єкт, який забезпечує організацію та функціонування всіх елементів соціально-економічної системи. Виступаючи представником суспільства загалом, саме держава встановлює правила функціонування та ринкової взаємодії економічних агентів у межах певного господарського порядку і здійснює контроль за їх дотриманням. Підґрунтям для реалізації виваженої економічної політики має слугувати наукова ідентифікація стратегічних пріоритетів розвитку економіки й визначення на цій основі концептуальних підходів та інструментарію з метою гармонізації інтересів суспільства. Важливе значення має якість інституційного механізму державного регулювання національного

виробництва. При цьому йдеться про такі його складові, як індекс економічної свободи, рівень розвитку фінансового сектору, індекс лібералізації економічного життя, індекс інституційної структури [105; 154; 223].

На сучасному етапі розвитку суспільства виникла потреба у розширенні методологічної матриці дослідження економічної політики держави. Саме представники інституціоналізму розглядають економіку як систему, в якій відносини між суб'єктами господарювання складаються під впливом як економічних, так і правових, політичних, соціологічних і соціально-психологічних факторів. Економічні інститути передбачають встановлення статусу економічних суб'єктів, ухвалення норм та правил їх діяльності, урахування особливостей сфери господарської діяльності, в якій вони взаємодіють. Система норм і правил встановлює певний порядок дій економічних суб'єктів на засадах свободи та рівності, які своєю активністю забезпечують досягнення цілей, що перебувають в основі відповідної економічної функції. Встановлені державою норми та правила ґрунтуються на силі верховної влади, тому вони є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами господарської системи і виступають своєрідним засобом зовнішнього впливу на їх активність [223].

У цьому контексті Д. Аджемоглу та Дж. Робінсон у книзі «Чому нації занепадають» звертають увагу на те, що якраз інклюзивні економічні інститути, які підтримують права власності, а також формують рівні конкурентні умови й заохочують інвестування у нові технології й знання, є більш сприятливими для економічного розвитку, а ніж екстрактивні економічні інститути [1]. Підтримує таку позицію й лауреат премії Шведського центрального банку пам'яті А. Нобеля М. Спенс, вказуючи, що економічне зростання постійно супроводжується розвитком політико-правових та регуляційних інститутів. При цьому відбувається взаємне доповнення можливостей ринку та економічної політики держави [227, с. 59].

Український вчений В. Геєць пропонує виходити з того, що держава бере на себе відповідальність перед суб'єктами економічних відносин, а тому економічна діяльність має проводитися саме в інституційно обумовлених і

визнаних у соціальному сенсі для кожної країни організаційно-правових нормах. Таким чином, саме вказані організаційно-правові норми є інституційно обумовленими [42].

У демократичних суспільствах держава не прагне протиставити себе ринкові, а намагається сприяти його розвитку з метою належної трансформації на основі цілеспрямованого стимулювання інноваційних процесів, підтримки виробництва високотехнологічних наукоємних товарів, орієнтованих на кінцеве споживання, сприяння розширенню мережевих моделей конкурентних відносин. Водночас проведений аналіз дає змогу дійти висновку про те, що політика захисту національного господарства у системі державного впливу здійснюється всіма розвиненими країнами [229; 168; 257]. Моделі економічного лібералізму найбільшою мірою проявляються за умов розвинутого ринкового господарства та наявності інституційного підґрунтя у вигляді законодавчого, організаційного та фінансово-кредитного забезпечення (рис. 1.3).

Таким чином, у більшості випадків реалізація економічних функцій держави здійснюється не безпосередньо, а у зв'язку з реалізацією інших її функцій. Отже, економічні функції держави є інституційно обумовленими функціями відповідно до цілей і завдань, що стоять перед державою. Необхідно відзначити, що ефективність реалізації інших функцій держави перебуває у прямій залежності від ефективності якраз її економічних функцій. Успішне виконання всіх функцій держави залежить від стану та динаміки розвитку національної економіки, темпів зростання ВВП, обсягів державного боргу, стану платіжного балансу, реальних доходів населення тощо. Це пояснюється, зокрема, тим, що наведені чинники визначають вартість економічних ресурсів, необхідних для реалізації функцій держави.

Рис. 1.3. Інституційний вимір позитивних результатів та негативних наслідків економічної політики держави

Джерело: доповнено авторкою на основі: [130]

Заслугове на увагу підхід українського науковця В. Лагутіна, який пропонує теоретико-методологічну модель аналізу економічної політики держави, що ґрунтується на розкритті природи відносин між державними інститутами-регуляторами й економічними суб'єктами. При цьому очевидно, що саме суспільство є неоднорідним, воно складається з численних груп інтересів, тому необхідно враховувати конфлікт цих інтересів при дослідженні ефектів реалізації державного регулювання економіки. У нинішніх умовах загрози отримання негативних ефектів економічної політики обумовлені впливом комплексу факторів – як зовнішніх (несприятлива геополітична ситуація, валютно-фінансова нестабільність, надмірна залежність від світових сировинних ринків), так і внутрішніх (високий рівень корупції, монополізація та тінізація економіки, структурні диспропорції, повільне відновлення виробництва) (рис. 1.4). У той самий час, інститути економічної політики є набагато ширшим поняттям. Поряд з актами, що безпосередньо регулюють економічні відносини, до інститутів економічної політики слід віднести усі інші акти, що містять окремі норми регуляторної спрямованості [143].

Отже, правильне розуміння безпосередньої мети інститутів економічної політики передбачає визначення їх широкому методологічному контексті, а не акцентуючи лише на обмежувальних нормах. До цієї сфери інститутів належать не тільки нормативні акти, що містять обмежувальні норми, але й акти стимулювального спрямування.

Існує два типи інститутів економічної політики – обмежувальні та сприяючі. Перші – це інститути, що спрямовані на обмеження негативних проявів ринкової неспроможності, другі – інститути, спрямовані на стимулювання економічної активності. Отже, обмежувальні інститути безпосередньо обмежують дію так званих провалів ринку, й створюють передумови поживлення економічних відносин. Сприяючі інститути сприяють створенню сприятливих умов для підприємницької діяльності опосередковано, через ухвалення законодавчих актів, що містять окремі норми регулювальної спрямованості.

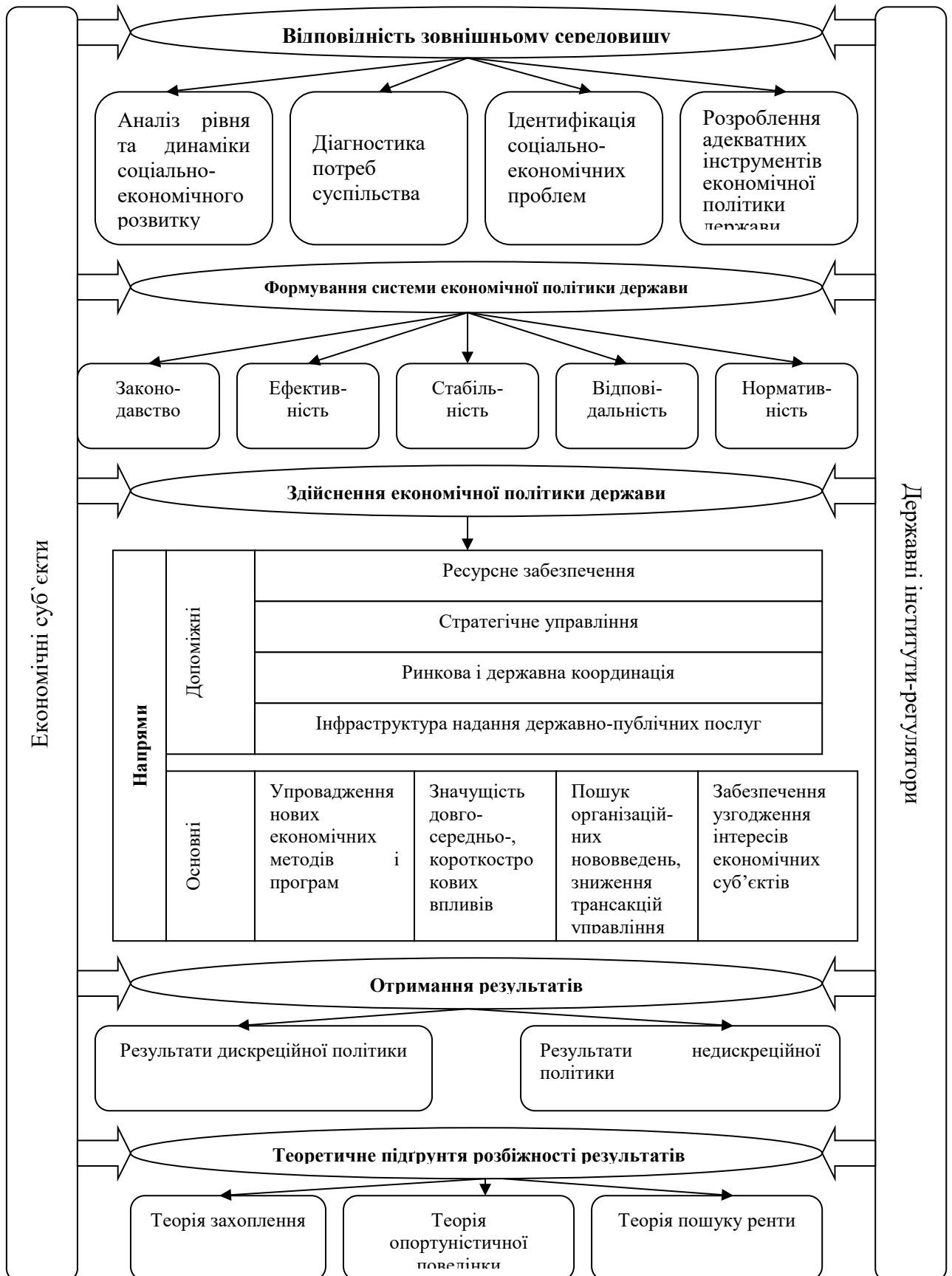

Рис. 1.4. Теоретико-методологічна матриця інституціоналізації економічної політики держави

Джерело: доповнено авторкою на основі [143]

З огляду на це, можна сформулювати основні функції інститутів економічної політики, серед яких:

- стимулювальна, що спрямована на забезпечення рівних умов для господарської діяльності, які створюватимуть стимули для інвестування та нововведень у різних формах (продуктових, технологічних, організаційних та інших). Ці стимули будуть тим вищі, чим більш досконалим буде інституційне середовище, більшою мірою захищені права власності;

- контрольна, спрямована на попередження виникнення невинуватених конкурентних переваг (що, зазвичай, асоціюються із зловживанням домінуючим станом, обмежуючими конкуренцію угодами та недобросовісною конкуренцією) окремих компаній;

- захисна, зосереджена на створенні та захисті конкурентних механізмів там, де вони забезпечать більш високу ефективність використання обмежених ресурсів.

Отже, можна стверджувати, що ефективна система інститутів створює організаційно-правові передумови та стимули для розвитку економіки. Проте такий взаємозв'язок був би недосконалим поза відповідною системою організацій, що покликані забезпечити ефективне функціонування інститутів. Узагальнений досвід інституційної теорії та практичної діяльності у сфері реалізації економічної політики держави дозволяє класифікувати організації, що сприяють її становленню та функціонуванню [345].

До політичних організацій, що сприяють здійсненню економічної політики держави, слід віднести такі центральні та місцеві органи влади, що репрезентовані у вигляді міністерств та відомств, які безпосередньо або опосередковано впливають на стан інституційного середовища. Своєю чергою, до соціально-економічних організацій, що сприяють розвитку інституційного середовища, можна віднести профспілки, об'єднання підприємців та об'єднання споживачів.

Сукупність інститутів та організацій, що забезпечують їх імплементацію, охорону та розвиток, є інституційним середовищем, яке безпосереднім та опосередкованим чином впливає на розвиток економіки. На

першому рівні перебуває інституційне середовище, яке складається з усієї сукупності інститутів та організацій, що здійснюють безпосередній або опосередкований вплив на стан та розвиток економіки. Таке інституційне середовище є частиною загального інституційного середовища держави, що складається з формальних та неформальних норм, санкцій за їх невиконання та організацій, що діють у суспільстві. Так, якщо інституційне середовище створює стимули для підприємницької діяльності, інновацій, більш ефективної організації виробничого процесу, зменшення трансакційних витрат на ринках, створення юридичної системи для контролю над виконанням контрактів, визначення і захисту прав власності, то структура ринку буде близькою до конкурентної і навпаки [200; 245].

При цьому інституційне середовище формує певний тип економічних відносин. Їх характер обумовлюється якістю середовища, всередині якого вони відбуваються. Якщо параметри інституційного середовища створюють стимули для підприємницької діяльності, то й економічні відносини, що формуються у цьому середовищі, набуватимуть динамічного характеру. Якщо ж середовище не створює подібних стимулів, то воно здебільшого пригнічує розвиток економічних відносин [173; 90].

Необхідно звернути увагу на інституційні бар'єри на шляху розвитку підприємництва. Йдеться про акти та дії органів влади різного рівня, що суттєво перешкоджають створенню та розвитку підприємницьких структур. До них належать бар'єри, пов'язані з ліцензуванням, реєстрацією, системою дозволів, підтвердженням відповідності, системою перевірок та санкцій за порушення, зниженням доступу до державних та муніципальних ресурсів тощо (рис. 1.5).

Загалом уся сукупність адміністративних бар'єрів, хоча й має у своїй основі творчі мотиви, проте на практиці часто чинить зворотне – дестимулювальний вплив на функціонування економічних агентів [197].

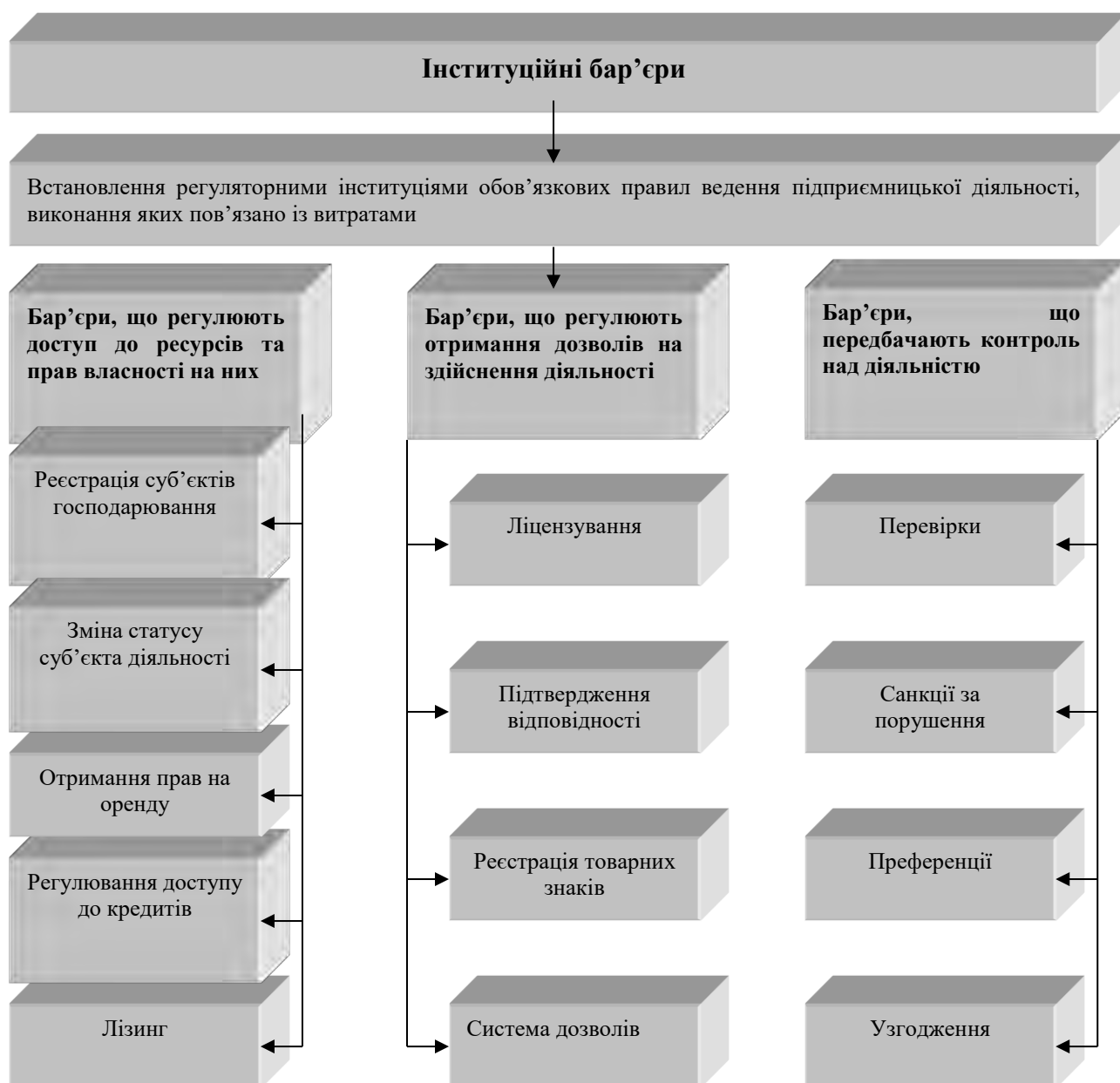

Рис. 1.5. Інституційні бар'єри, які перешкоджають формуванню сприятливого середовища національної економіки

Джерело: складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Адміністративні бар'єри створюють додаткові бар'єри для входу у галузь нових фірм, збільшують монопольну владу діючих виробників, сприяють появі та розширенню інститутів тіньової економіки, а також є обмежуючим фактором на шляху створення галузевих структур в економіці [201; 240]. Інституційні адміністративні бар'єри, що створюються державою, відволікають ресурси, необхідні для активного розвитку бізнесу, що призводить до зростання трансакційних витрат, породження

рентоорієнтованої поведінки та зниження ефективності функціонування економіки у цілому (рис. 1.6).

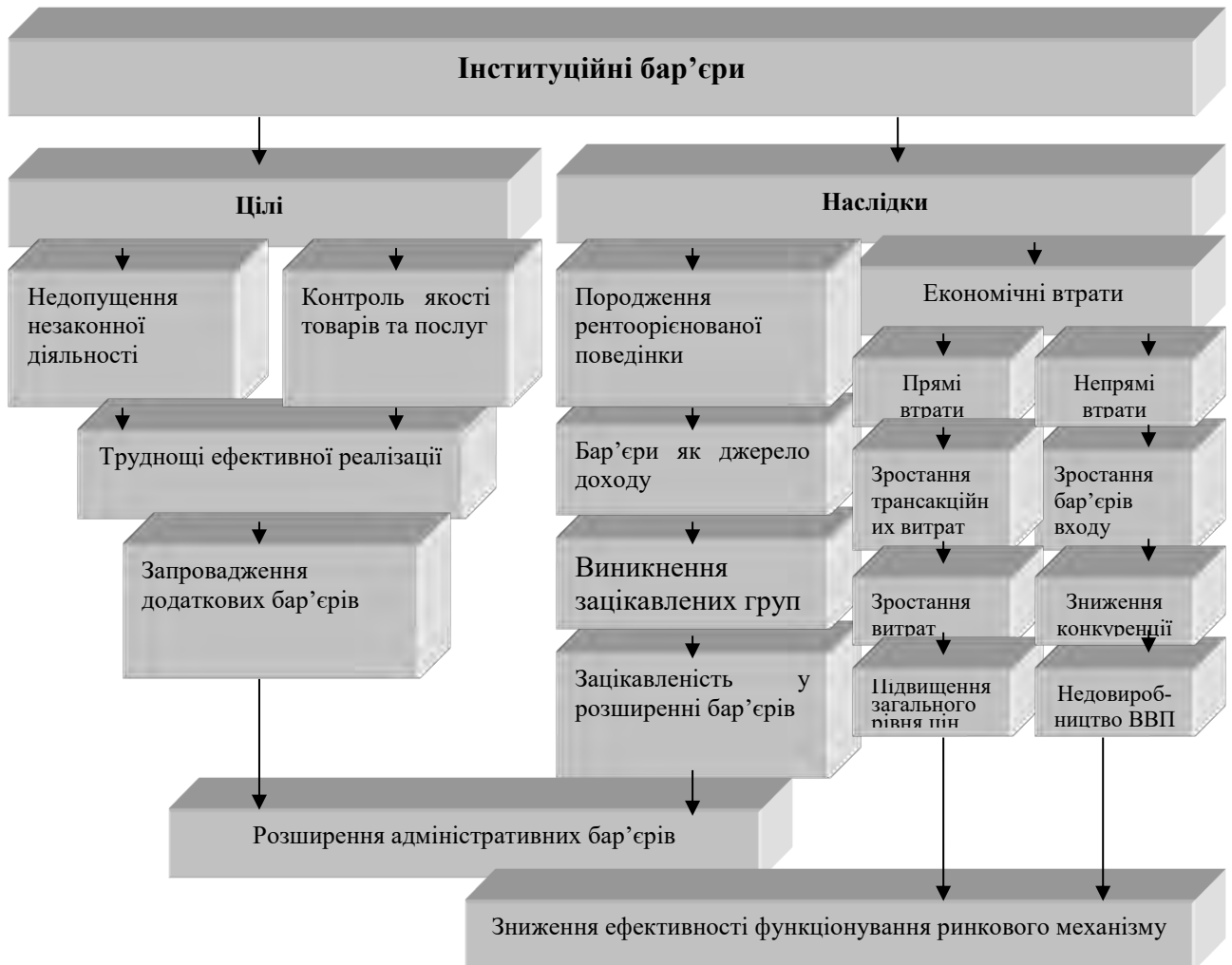

Рис. 1.6. Наслідки впливу інституційних бар'єрів на функціонування національної економіки

Джерело: складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Економічні відносини можуть безпосередньо впливати на інституційне середовище, а інституційне середовище – на конкурентні відносини. Таким чином, першочергова роль, яку грає конкуренція в розвитку ринкової економіки, обумовила проведення у більшості розвинених країн державної політики щодо підтримки конкуренції на базі спеціально створених законів. Такі закони отримали назву антимонопольного та конкурентного законодавства.

1.3. Теоретична концептуалізація проблематики глобальних дисбалансів в економіці

Світова економіка зазнає серйозних змін, пов'язаних із глобальною економічною інтеграцією, лібералізацією міжнародного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили, численними технологічними нововведеннями. У результаті, вкрай важливо стимулювати позитивну спрямованість таких перетворень на забезпечення стійкого зростання. Водночас варто пом'якшувати негативні наслідки будь-яких зовнішніх або внутрішніх трансформацій. Розвиток світового господарства протягом 2020-2021 рр. відбувається на тлі цілого ряду ризиків та невідомих раніше глобальних аспектів, що чинять вплив на кожен національну економіку. У цих умовах наукове усвідомлення природи сучасних трансформаційних викликів для прийняття ефективних управлінських рішень щодо формування економічної політики є дуже важливим.

На фоні зазначених факторів розвитку посилюється протистояння між центрами глобального впливу на світогосподарські процеси – перш за все Китаєм та Сполученими Штатами Америки. У Китаї реалізується стратегія підвищення конкурентоспроможності продукції національного виробництва на основі зниження екологічних та соціальних стандартів, у тому числі й з використанням примусової праці, що забезпечує країні суттєві переваги у конкурентному протистоянні. За таких умов занижені соціальні стандарти впливають на помірне зростання рівня життя, що викликає незадовільну реалізацію країною низки соціальних цілей сталого розвитку. Нехтування екологічними вимогами призводить й до ігнорування еколого-кліматичних обмежень [201; 240].

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. різко загострилися суперечності між посиленням стійкості глобальної економіки внаслідок перерозподілу ризиків між великою кількістю суб'єктів і можливостями своєчасної та адекватної реакції на негативні імпульси з боку національних урядів та органів

монетарної влади. Реалізація та здійснення збалансованої економічної політики держави за умов загострення глобальних ризиків обумовлене багатьма проявами неспроможності ринку та необхідністю державного втручання у перебіг економічних процесів. Фундаментальною основою такої економічної політики має перебувати визначення змісту стратегічних пріоритетів розвитку економіки, а також методів та інструментів реалізації такої політики, що спрямована на гармонізацію суспільних інтересів за умов глобалізації [356]. На основі проведеного аналізу та здійснення узагальнень можна у систематизованому вигляді сформулювати тенденції розвитку світової економіки за умов глобалізації (рис. 1.7).

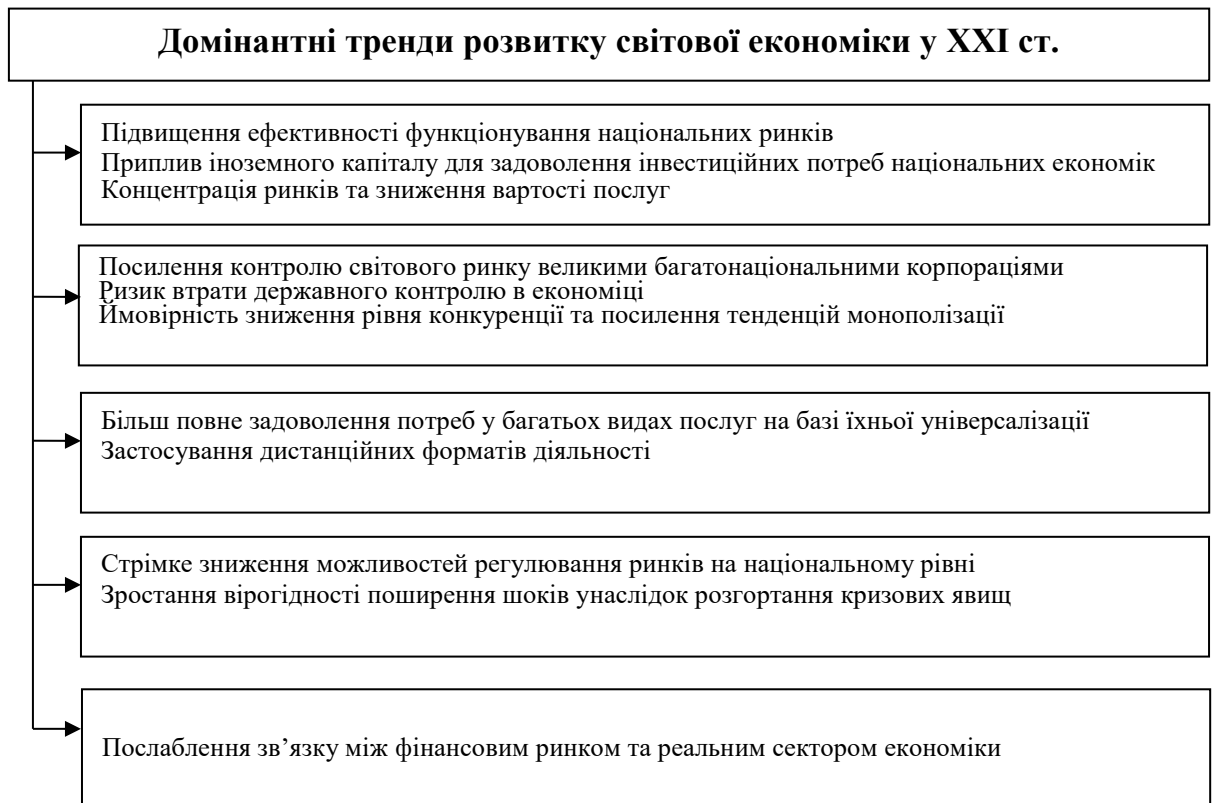

Рис. 1.7. Домінантні тренди розвитку світової економіки в умовах глобалізації

Джерело: складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

На рис. 1.8 наведено основні детермінанти формування нового виміру глобального соціально-економічного розвитку.

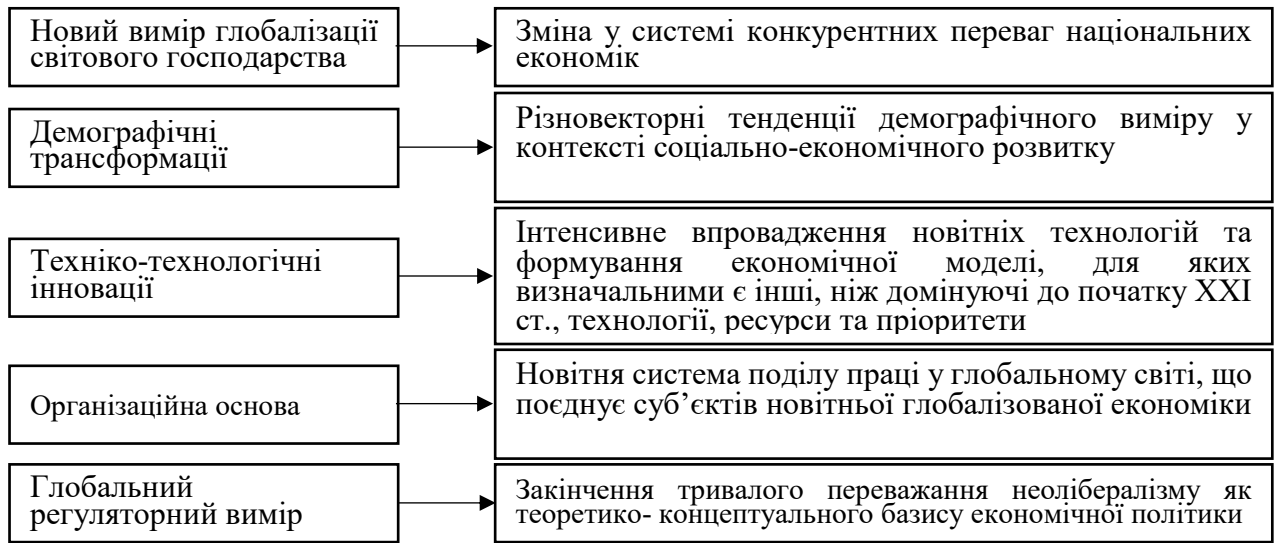

Рис. 1.8. Формування нового виміру глобального соціально-економічного розвитку у ХХІ ст.

Джерело: складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

При цьому слід звернути увагу на те, що новий формат глобалізації суттєво модифікує конкурентні переваги національних економік, щоразу посилюючи інтелектуально-нематеріальні чинники національної конкурентоспроможності. Сучасні демографічні тенденції визначаються інтенсифікацією міграційних процесів. Водночас стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та універсалізація мови ділового спілкування створили передумови для поширення так званої віртуальної трудової міграції, яка для частини працівників стала основним інструментом отримання доходів. Ще більшою мірою динамізувала розвиток такої трудової міграції глобальна пандемія COVID-19 [110; 368; 375].

Докорінних змін зазнають й організаційні підвалини глобального розвитку. Йдеться передусім про поглиблення мережевої організації, коли на зміну індивідуалізму учасників ринкових відносин приходять нові цілісність та організованість. Це виявляється на фундаментальному рівні суперечностей у прагненні до виживання у глобальному конкурентному просторі та стає імперативом існування єдиної ефективної глобальної економічної системи.

Слід також звернути увагу й на поступову деактуалізацію ідей ліберально-ринкового саморегулювання та розвитку економіки. Нечуваний досі за глибиною, масштабністю та різновекторністю вплив глобальної пандемії ще більшою мірою актуалізував необхідність впливу держави у напрямі посилення значення та ролі державних інституцій у розвитку господарських процесів на всіх рівнях [100; 346].

Проведений аналіз дає змогу дійти висновку про те, що глобалізація як етап розвитку світової економіки характеризується різноманітністю видів та інституційних форм прояву, постійно трансформується у своєму прояві, змінюється з урахуванням вимог конкурентного простору. Необхідно виділити основні суперечності, що притаманні глобалізації, які яскраво проявляються якраз на сучасному етапі розвитку світової економіки (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Суперечності, притаманні глобалізації як сучасному етапові розвитку економічних відносин

№	Ознаки економічних відносин	Реалізація певної ознаки глобалізації	
		Позитивна	Негативна
1	Глобальний характер економічних відносин	Транснаціоналізація діяльності корпорацій, зниження невизначеності у результатах їхнього функціонування	Асиметрія у розподілі доходів та маніпулювання вибором споживачів
2	Високий рівень технологічного розвитку	Виробництво широкого асортименту досконалих у технологічному вимірі та високоякісних товарів	Непродуктивне використання ресурсів
3	Недоторканність приватної власності	Висока мотивація підприємницької діяльності	Зловживання та маніпуляції з правами власності
4	Здатність до масової зміни споживчих переваг	Зниження невизначеності у реалізації виготовлених товарів	Зниження дієвості конкуренції, трансформація принципу «економіка для людини» на «людство для економіки»

Продовження табл. 1.2

5	Зміцнення фінансових відносин	Структуризація і спрощення економічних відносин	Поява нової форми маніпулювання через систему кредитних відносин між споживачами та фінансовими інститутами
---	-------------------------------	---	---

Джерело: складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Під впливом руйнівних наслідків, спричинених глобальною пандемією, уряди багатьох країн зосереджують щоразу все більше уваги на пошуку оптимальних рішень щодо швидкого відновлення економіки. Одним з таких рішень є збільшення обсягів інвестицій в інфраструктуру, які є важливим джерелом формування робочих місць та стимулювання економічного зростання. Масштабні інфраструктурні проекти вже неодноразово ставали каталізаторами виходу країн з криз. Тому у межах вказаного плану розвинені країни докладають зусиль щодо пошуку додаткових джерел фінансування розвитку інвестицій в інфраструктуру [37; 54].

У цьому контексті показовим є приклад Китаю, де реалізується глобальний формат «Один пояс, один шлях» як знакова зовнішньополітична ініціатива та найбільший в історії глобальним проєкт у сфері інфраструктури. При цьому йдеться про фінансування та будівництво доріг, залізниць, електростанцій, портів, мереж телекомунікацій. Водночас останнім часом Китай є єдиною країною, що активно пропонує фінансування проєктів критичної інфраструктури у країнах з низьким та середнім рівнем доходу, натомість висока конкурентоспроможність товарів пояснюється не конкуренцією, а здатністю швидко перейти від планування об'єктів до їх спорудження [201; 66].

Розвинені країни інтерпретують «Один пояс, один шлях» як загрозу глобальній макроекономічній стабільності, оскільки Китай, надаючи позики на нестійкі проєкти, фактично наращує борги багатьох країн. Крім того, реалізуючи цю ініціативу, деякі країни активно розвивають вугільну галузь, а також змінюють умови функціонування ринків на користь китайських компаній, що призводить до виняткової залежності від технологій з КНР та

інтегрування їх у більш тісні економіко-політичні відносини з цією країною. Держави з розвинутою демократією наполягають на неприпустимості подальшого формування образу Китаю як певного гаранта майбутнього економічного успіху країн з ринками, що формуються, а також їхньої впевненості у тому, що саме у стійких та довгострокових відносинах з Китаєм і полягає підґрунтя економічних досягнень [201].

Пропонована країнами Великої сімки альтернатива є інструментом перерозподілу ринку, однак відповідно до таких вимог, як прозорість, економічна, екологічна, соціальна стійкість, якісне управління та високі стандарти. Водночас слід зазначити, що високі стандарти як основа проєктів, що здійснюються, без державної підтримки не зможуть гарантувати їх учасникам успіх у ринковому протистоянні внаслідок значного подорожчання виробничих та інфраструктурних проєктів. Дефіцит інфраструктури на сьогодні оцінюється у 18 трлн дол. США, а тому потрібні ресурси для усунення у глобальних масштабах недоліків індустріального розвитку. Китай використовує інвестиційну стратегію як для підтримання державних підприємств, так і для створення мережі контрольованих комерційних локацій [201; 250].

У ряді розвинених країн було створено Зелені інвестиційні банки як державні інституції, які використовують державні ресурси для мобілізації інвестицій у внутрішню низьковуглецеву інфраструктуру. Такий банк може мобілізувати приватні інвестиції з метою досягнення національних цілей впровадження відновлюваних джерел енергії та енергоефективності. Зелені інвестиційні банки покликані забезпечувати повернення капіталу, тому вони є інституціями, які не лише надають гранти, але й очікують на прибуток від інвестицій після введення інфраструктурних проєктів [133; 244].

На основі проведеного аналізу можна дійти висновку про те, що політика розвитку промисловості в Європейському Союзі також заслуговує на детальний аналіз. В узагальненому вигляді метою промислової політики ЄС є підвищення конкурентоспроможності європейської промисловості на засадах

інновацій і технологічного розвитку з метою адаптації до внутрішніх викликів і глобальних структурних змін у світовій економіці. Водночас модель європейської політики є дещо відмінною від американської та принципово відмінною від китайської. У Стратегії «Європа 2020» основний акцент робився на інституційних (горизонтальних) засобах політики – створенні загальних сприятливих умов і бізнес-екосистем для підприємництва, стимулюванні конкуренції, обмеженні монополізму, підтримці розвитку малого підприємництва, професійній підготовці та перепідготовці кадрів, фінансуванні наукових досліджень і розробок, розбудові інфраструктури [110; 315].

У цьому зв'язку необхідно погодитися з думкою про те, що вкрай недоцільно віддавати перевагу у державному споживанні товарам іноземного виробництва, якщо аналогічна продукція виробляється в Україні. З цих позицій активна політика виваженого протекціонізму є одним з важливих елементів появи вкрай необхідних стимулів для розвитку національної економіки у глобальному конкурентному середовищі. Політика індустріалізації має проводитися на основі поєднання структурних і фундаментальних факторів розвитку. В Україні доцільно відмовитися від орієнтації на використання лише поточних конкурентних переваг на основі дешевих ресурсів, зосередження уваги на яких обумовило деіндустріалізацію економіки, закріпило за країною не вигідну їй спеціалізацію в системі міжнародного поділу праці [110; 12; 85].

Розбудова структурних і фундаментальних факторів повинна орієнтуватися на формування перспективних конкурентних переваг, заснованих на знаннях і технологіях, що дозволить змінити структуру національної економіки, здолавши її технологічну відсталість. У контексті розбудови структурних факторів слід виділити промислові сектори, які спроможні перетворитися на локомотиви стрімкого зростання, з відповідним наданням їм державної допомоги, переглядом антимонопольно-конкурентного законодавства та міжнародних угод щодо створення правових

підстав застосування цих факторів. Оскільки світова економіка практично повною мірою контролюється глобальними компаніями, то саме вони й контролюють світові ринки, диктуючи через національні уряди й міжнародні організації умови розвитку світового господарства, загострюючи при цьому проблему світової нерівності [326].

Проведений аналіз дає змогу дійти висновку про те, реалізація економічної політики держави за умов глобалізації передбачає вдосконалення методологічного та нормативно-правового забезпечення, створення сприятливих умов для реалізації національних конкурентних переваг, формування конкурентоспроможного національного капіталу, виділення пріоритетних галузей, макроекономічну стабілізацію, стимулювання прогресивних структурних зрушень, ефективну державну інвестиційно-інноваційну політику, розробку загальнонаціональних програм розвитку конкурентоспроможної промисловості, залучення іноземного капіталу, здатного забезпечити підвищення національної конкурентоспроможності, інформатизацію суспільства та розвиток сучасних цифрових технологій. Водночас проблеми вдосконалення теоретико-методологічного наповнення економічної політики за умов глобалізації, яка покликана розв'язувати цілу низку макроекономічних завдань, повинні й далі перебувати у числі найважливіших напрямів глибоких, комплексних та системних наукових досліджень [250; 116].

Якщо розвиток світової економіки протягом тривалого періоду відбувається під впливом глобалізації, то основними формами її прояву є передусім зростання обсягів міжнародної торгівлі та інвестицій, лібералізація та дерегуляція руху капіталів, диверсифікація світових фінансових ринків, істотне зростання ролі багатонаціональних корпорацій у світових економічних процесах, загострення глобальної конкуренції, зростання ролі інформаційних технологій в економічному розвитку. Глобальна фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. виявила недоліки діючої світової системи міжнародних економічних відносин.

Сучасні виклики визначають вектор пізнання економічної реальності через глобалістику як інтегральну науку про світове господарство. Вона має зосередити увагу перш за все на ціннісних орієнтирах щодо пошуку напрямів подолання сучасної полісистемної глобальної кризи. Новітні науково-теоретичні положення повинні надати можливість не лише істотним чином оновити сучасну методологію економічних досліджень, але й більш глибоко переосмислити кризову дійсність і розробляти дієві практичні рекомендації. Останніми роками актуалізація проблем аналізу формування та поширення глобальних дисбалансів у світовій економіці обумовлюються міждисциплінарністю досліджень. Наукова спільнота звертає увагу на необхідність пошуку шляхів оптимального розв'язання проблем нерівномірності та асиметричності економічного розвитку різних країн та цілих регіонів світу [116; 147].

Посилення взаємозалежності національних економік сприяє підвищенню ефективності функціонування національних ринків та економічному зростанню внаслідок залучення іноземного капіталу й закордонного досвіду, а з іншого – призводить до підвищення залежності внутрішнього ринку від зовнішніх потрясінь, неочікуваних коливань, спекулятивних змін попиту і пропозиції, виникнення кризових явищ. Формування механізму глобального регулювання взаємовідносин шляхом впровадження єдиних стандартів, з одного боку, породжує нові можливості в протистоянні глобальним кризам, а з іншого – призводить до втрати окремими державами контролю за національним ринком унаслідок відсутності дієвих механізмів імплементації зазначених норм і правил. До того ж зростання глобальної економічної нестійкості з розвитком глобалізації робить актуальною проблему забезпечення симетрії між процесами лібералізації глобального переміщення ресурсів, з одного боку, та забезпеченням глобального узгодження національних інтересів і глобального регулювання основних структурних пропорцій обміну, – з іншого. Однією з особливостей сучасного етапу глобалізації є також те, що вона формується і виявляється шляхом розвитку

різних форм організації економіки у глобальних масштабах. Це приводить до підвищення технологічної взаємозалежності, об'єднання та уніфікації ринків, сприяє динамічному зростанню торгівлі й переливанню капіталу між окремими країнами та регіонами [8].

При цьому глобалізація відбувається у різних сферах світової економіки. Новітні покоління засобів транспорту й зв'язку, їхня уніфікація забезпечують підвищення ефективності функціонування каналів збуту товарів, послуг, ресурсів та ідей. Поширення інформації здійснюється миттєво по всьому світу. Так, зокрема, якщо на початку XX ст. реалізація міжнародної угоди могла тривати від кількох місяців до одного року, то використання надшвидкісних способів електронної передачі інформації у XXI ст. створює можливості для здійснення таких операцій у межах кількох хвилин і дозволяє швидко поширювати знання завдяки інтелектуальному взаємного обміну. У поєднанні зі скороченням транспортних і телекомунікаційних витрат, істотним зниженням витрат на оброблення, зберігання та використання інформації сприяє зростанню темпів глобальної економічної інтеграції [135].

На початку XXI ст. економічна фрагментарність та асиметричність міжнародних відносин обумовлює глибокі суперечності між різними групами країн. Глобалізація є важливим чинником зростання і розвитку економіки, оскільки відкриває можливості для розвитку країн на основі потенціалу зовнішньої торгівлі. Водночас у межах глобалізованої економіки діють жорсткі закони ринку, які працюють на користь найбільш розвинених країн, збільшуючи добробут їхніх громадян та утискають країни з низькими доходами, консервуючи при цьому проблеми нееквівалентності зовнішньої торгівлі (рис. 1.9).

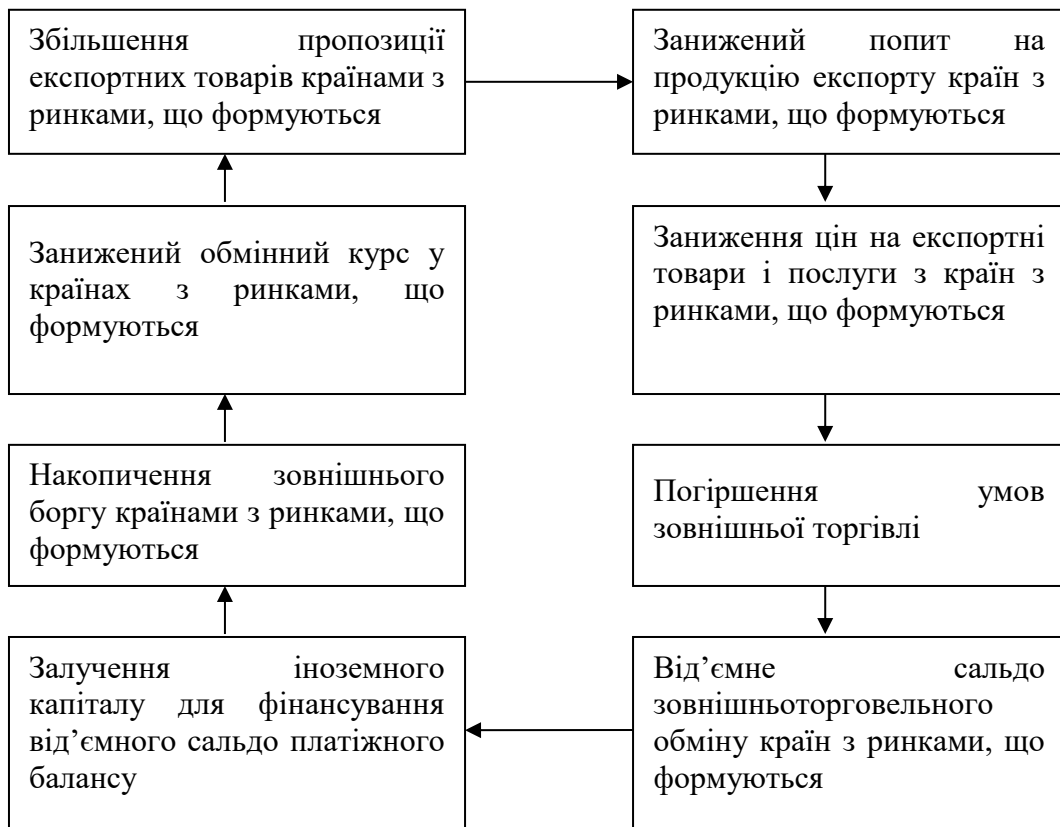

Рис. 1.9. Чинники формування дисбалансів у світовій економіці
 Джерело: складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Глобалізація справляє відчутний вплив і на функціонування національних підприємств, які змушені витримувати жорстку конкуренцію як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Таким чином, можна стверджувати, що сучасний етап економічного розвитку є складним та суперечливим процесом з притаманними йому об'єктивними властивостями і закономірностями, оскільки глобалізація впливає на всі сторони життєдіяльності суспільства. Залучаючи іноземний капітал у всезростаючих обсягах, ініціюючи масштабні інфраструктурні проекти з мобілізацією кредитних і портфельних ресурсів на міжнародних ринках, економіка України входить в інвестиційну стадію свого розвитку. При цьому важливого значення набуває здатність українських корпорацій адаптуватися до умов і специфіки функціонування глобального ринку та використовувати новітні технології реалізації міжнародних проектів [354; 374].

Сучасні тенденції розвитку глобальної економіки є такими, що транскордонні інвестиційні потоки сприяють переміщенню багатьох

виробництв і навіть галузей з одних країн в інші. Це змінює світогосподарську спеціалізацію цілих країн та веде до суттєвих зрушень у структурі та напрямках зовнішньої торгівлі. Періодичне формування «бульбашок» в основних сегментах глобальних сировинних та фондових ринків становить суттєву загрозу для світового господарства. Виникнення такого виду ризиків обумовлюється особливостями глобального фінансового ринку, котрому притаманні надмірні масштаби спекулятивного капіталу. Протягом останніх років формуванню таких «бульбашок» сприяє існування значних обсягів ліквідності. За умов нестабільності значна частина такої ліквідності перейшла не у реальний сектор, а якраз на фінансові ринки, впливаючи на зростання цін на різноманітні активи. На світових фінансових ринках має місце рекордне зростання показників фінансових та фондових ринків, а тому саме надлишок ліквідності обумовлює зростання інвестицій у ризикові активи.

Важливою ознакою того, що світова економіка перебуває у пошуках вектора подальшого розвитку, є суперечності динаміки валютних ринків. Науковці висловлюють практично одностайну думку про деструктивність сучасного стану валютної системи. Підвищення облікової ставки Федеральною резервною системою щоразу стимулює фінансово-інвестиційні потоки виходити за межі країн з ринками, що формуються, та спрямовуватися у розвинені економіки, де інвестиційна дохідність є достатньою, однак пов'язана з нижчим рівнем ризику. У цьому контексті слід звернути увагу на кризові явища у Туреччині, де девальвація національної валюти сягнула 40% з початку 2018 р., що якраз і може прискорити відтік капіталу у світові фінансові центри. У середньо- та довгостроковій перспективі це може спричинити серйозні кризові явища у країнах з ринками, що формуються, та поглибити асиметричність у соціально-економічних показниках між розвиненими країнами та рештою світу [352].

Формування глобального механізму регулювання економіки передбачає наявність стабільних і розвинутих ринкових інститутів, що опосередковують акумулювання ресурсів та їх раціональний розподіл за стратегічно вигідними

напрямами, належного рівня конкуренції на внутрішньому ринку, професійного апарату державного управління, здатного правильно визначати пріоритети національного розвитку, створювати належні механізми досягнення цих пріоритетів, прозорості та дійової системи регулювання конкуренції та стимулювання підвищення конкурентоспроможності, високої якості людського потенціалу, здатності генерувати та ефективно впроваджувати власні науково-технічні ідеї або ефективно адаптувати до національних умов зарубіжні технології [10; 40]. Проведений аналіз дає змогу дійти висновку про те, що максимального ефекту розвитку економіки можна досягти, коли всі національні регулятори мають цілі, які взаємопов'язані з кінцевою метою розвитку світової економіки у цілому, що своєю чергою, допоможе усунути неузгодженість у діях регуляторів різних держав (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Основні потенційні економічні ефекти внаслідок поглиблення міжнародної співпраці у царині реалізації економічної політики

Показник	Потенційні економічні ефекти
1	2
Економія трансакційних витрат	Сприяння торгівлі, спрямоване на скорочення витрат експортерів на транскордонне переміщення товарів. Регуляторна кооперація спроможна скоротити витрати внаслідок зменшення необхідності у багаторазовій сертифікації продукції
Економія від масштабу	Взаємна гармонізація, спрямована на підвищення економії від масштабу на основі розширення виробництва продукції через усунення диференціації для різних національних ринків
Гарантії щодо активів	Прямі іноземні інвестиції є уразливими до ризику втрат унаслідок непослідовних дій національних урядів, через що виникає необхідність обмеження таких дій. Фірми мають обмежені можливості щодо управління такими ризиками за допомогою страхування
Зменшення політичних ризиків	Збільшення прозорості та прогнозованості політичного клімату у країнах-партнерах через встановлення механізмів нагляду, оскільки політична кооперація підвищує очікувану прибутковість майбутніх інвестицій
Страхування міжнародної торгівлі	Створення регіонального ринку та політична кооперація зменшує потенційні втрати експортерів внаслідок витісненими їх з експортних ринків унаслідок торговельної війни

Продовження табл. 1.3

1	2
Зменшення волатильності бізнес-циклів	Залежно від ступеня асинхронності бізнес-циклів регіональних економік, посилення регіональної інтеграції, що супроводжується більшою політичною кооперацією, може допомогти скоротити волатильність попиту
Зростання конкуренції на внутрішніх ринках	Зниження вхідних бар'єрів унаслідок кооперативної лібералізації та регуляторної кооперації, наприклад, посилення конкурентної політики щодо підприємств, які здійснюють свою діяльність на багатьох національних ринках, може призвести до створення ефекту від розширення асортименту для національних споживачів
Зниження витрат на постачання суспільних благ	Міжнародна економічна інтеграція розглядається у контексті зростання кількості питань, які перебувають поза межами ефективного контролю з боку окремих держав, та вимог з боку приватного сектору до держав щодо зниження витрат при здійсненні діяльності на основі делегування повноважень з надання певних суспільних благ наднаціональним установам. З огляду на зростання мобільності факторів виробництва система оподаткування повинна бути конкурентоздатною у сфері залучення капіталу
Сприяння політичним реформам	Інтеграція передбачає формування механізму, який дозволяє державам дотримуватися зобов'язань щодо як національних, так і міжнародних інтересів з огляду на низку немитних інструментів політики, які можуть перешкоджати торгівлі та економічній інтеграції. Спроби уникнути виконання односторонніх зобов'язань на основі консультацій або заснування незалежних установ можуть виявитися менш ефективними

Джерело: складено авторкою на основі: [198; 315]

Проведений аналіз дає змогу дійти висновку про те, що поглиблення процесів глобалізації призводить до виникнення дисбалансів. у розвитку світової економіки. Особливою мірою зазначені процеси впливають на макроекономічну динаміку країн з ринками, що формуються. Для пом'якшення негативних наслідків впливу глобальних кризових явищ необхідним є розроблення механізму координації економічної політики урядами та центральними банками як розвинених країн, так і країн з ринками, що формуються. Саме на підґрунті міжнародної кооперації у вказаному напрямі можна знизити наслідки негативного впливу глобальних дисбалансів на розвиток усього світового господарства [82].

Системна ефективність функціонування національної економіки значною мірою визначається її спроможністю реагувати на виклики, що постають на кожному етапі суспільного розвитку. Перш за все йдеться про

виклики, згенеровані динамічним поступом технологічного розвитку, посиленням конкуренції на світових ринках та тенденціями глобалізації. Спроможність національної економіки розвиватись у тренді, окресленому сучасними викликами, значною мірою залежить від дієвості економічної політики держави. Досвід розвинених країн свідчить, що в економіці закладений важливий потенціал економічного зростання, який залучається до цього через державний вплив, належним чином забезпечений в інституційному аспекті. Глобальний розвиток щоразу більшою мірою детермінується не лише змінами економічних параметрів, а й системою відносин, які задають імпульси новим трансформаційним зрушенням, що актуалізує увагу на необхідності вибору методологічної платформи для моделювання їхнього розвитку.

Забезпечення ефективного функціонування національної економіки на основі вироблення і реалізації нелінійних стратегій передбачає її адаптацію до умов глобального конкурентного середовища, а також прогнозування зміни і механізмів взаємодії основних факторів, що його формують. Виконання цього завдання стає більш складним, з одного боку, у зв'язку з розвитком процесів глобалізації та суттєвими трансформаціями умов глобальної конкуренції (хаотичність, динамізм, агресивність, непередбачуваність ринку), а з іншого – формуванням нових пріоритетів економічної діяльності та виникненням (або переміщенням) центрів привабливості бізнесу і, відповідно, центрів конкуренції.

Інтенсивні процеси економічних перетворень у всьому світі свідчать про формування єдиного глобального простору, що потребує на макрорівні формування інноваційних засобів економічної політики держави як учасника світогосподарських процесів, а на мікрорівні – вироблення і реалізації обґрунтованих стратегій конкуренції. Цілком очевидно, що за умов глобалізації істотно змінюється зовнішнє середовище діяльності фірм. При цьому національні ринки щоразу більшою мірою інтегруються один в один і включаються до єдиного світового ринку, де іноземні підприємства діють на

рівних правах з національними. Обсяг й умови реалізації товарів і послуг, вимоги до якості і ціни дедалі частіше визначаються не на ринку, а ще до початку виробництва, на основі довгострокових контрактів. У загальній масі товарів все більшу роль відіграють не стандартні матеріальні блага, а різного роду послуги, науково-технічна продукція, складні технічні комплекси за індивідуальними замовленнями [199].

Дефолти у багатьох країнах на початку XXI ст. супроводжувалися хвилями високої інфляції, девальвації національних валют, а також безробіттям та зниженням конкурентоспроможності товарів національного виробництва. З метою стабілізації ухвалювалися не завжди обґрунтовані програми структурних перетворень та підвищення інвестиційної привабливості. Глибинні зміни у геоекономічному вимірі у зв'язку з поширенням COVID-19 обумовили спад ВВП та спровокували рецесію.

Удосконалення методології досліджень глобальних дисбалансів обґрунтовано у працях лауреата Нобелівської премії з економіки 2014 р. Ж. Тіроля, присвячених аналізу та регулювання ринкових відносин на основі різних напрямів економічної теорії [120]. На міждисциплінарному рівні на основі розвитку філософії, соціології, психології, мають бути переосмислені старі або з'явитися нові ідеї та підходи, котрі визначають еволюцію методології економічної науки. Адже явища глобальних фінансово-економічних дисбалансів у XXI ст. супроводжуються формуванням ділового середовища нового характеру економічних відносин з високим ступенем волатильності багатьох ринків, коливаннями кон'юнктури світових фінансових ринків, обмеженнями доступу до довгострокових ресурсів. Це поглиблює структурні дисбаланси у світовій економіці, спричиняє збільшення ризиків на макро-, мезо- та мікрорівні. Незважаючи на періодичні ускладнення внаслідок рецесійних явищ, характерними є довгострокові очікування послідовного збалансування відносин економічних агентів усіх рівнів та прогнози тенденції [256].

Пошук адекватних принципів і методів організації наукового супроводу управління змінами передбачає співіснування, а іноді й синтез різних методологічних підходів, і, як наслідок, плюралізм при остаточному виборі теоретичного інструментарію. Для вирішення таких проблем цілком прийнятним кроком буде залучення як базової інституційної теорії, що поєднує різноманітність підходів та наукових поглядів, а також дослідницькі можливості багатьох процесів. Необхідними також стають розроблення та реалізація відповідного напряму трансформації економічної політики держави.

Важливою стала та обставина, що у межах дослідження акценти слід розподіляти не лише на економічні, але й на інші взаємопов'язані між собою зрушення у суспільному розвитку, а саме геополітичні, технологічні, організаційні, інституційні. На думку Дж. Стігліца, до загальних стратегічних орієнтирів світової економічної трансформації належить соціалізація економіки, зокрема, скорочення розриву між доходами різних категорій населення [232]. Здійснюється перехід до нового комп'ютерно-технологічного устрою виробництва. Цифровізація трансформує не лише виробництво, але й усі сфери економічного життя. Новий тип економічної динаміки означає перехід від трудо- та капіталомістких до наукомістких високих технологій. Структурна перебудова економіки втілюється у скорочення частки й чисельності зайнятих у сфері матеріального виробництва. Невід'ємною складовою світової економічної трансформації є екологізація соціально-економічного розвитку, на основі чого складається новий тип відносин людини з природою. Під кутом змін параметрів глибини та тривалості можна виокремити трансформації:

- коротко- та середньострокові у межах відносно нетривалих економічних та соціальних циклів, що не торкаються засад панівного устрою, а є порівняно менш глибокими;

- більш глибокі, протягом кількох років, зі структурними зрушеннями в економіці та суспільстві при зміні приблизно раз на півстоліття

довгострокових циклів, що супроводжуються сильними кризовими потрясіннями;

– такі, що тривають десятиліттями, й ведуть до радикальних перетворень у структурі економіки при зміні наддовгострокових, столітніх циклів, світових цивілізацій, наприклад, у період постіндустріальних трансформацій на початку XXI ст. [256]

Глобальна фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. показала, що, попри зростаюче значення прийнятих централізованих управлінських рішень, ряд базових функцій багатьох держав здійснювалася з низькою результативністю. Окреслилося збільшення розриву між вартістю отриманих домогосподарствами послуг і динамікою боргових зобов'язань, що часто супроводжувалося низькою ефективністю державних програм у різних країнах. Глобальні загрози перспектив реформування світової економічної системи обумовлені мотивами поведінки учасників ринку [3].

В умовах пандемії проблеми глобальних трансформацій перебувають у центрі уваги економічної науки. Подальша розбудова антикризової економічної політики на макро- та на мікрорівнях потребує оновлених підходів до впровадження новітніх настанов про необхідність зв'язку проведених досліджень із реальністю та опертям на конкретні економічні факти, явища й процеси [46; 209]. Сучасний стан світової фінансової системи відзначається величезною кількістю недостатньо забезпечених похідних фінансових інструментів. Тому у глобальному масштабі метою втручання держави у перебіг ринкових процесів постає моніторинг потенційних фінансових бульбашок. Дія ринкових сил, що століттями панували на всіх рівнях економіки, стрімко переноситься через державні кордони [221; 41]. Конвергенція національних економік за допомогою зовнішньоторговельних і фінансових потоків, а також мобільність робочої сили, знань і технологій потребують нових підходів в антикризовому регулюванні держави [113; 123].

Так, С. Роузфілд запропонував концептуальні засади зміни світоустрою на основі неокласичної теорії. Вчений вважає, що соціально-економічний

розвиток із певним рівнем може відбуватися лише за дотримання «золотого правила», під яким він розуміє ринок досконалої конкуренції. Водночас піддається критиці прихильників вільного підприємництва, котрі проповідували максимізацію доходів учасників ринку без втручання держави. Подальша трансформація світової фінансової архітектури дасть змогу державам у межах оновлених норм реалізувати національні інтереси в геополітичному та гео економічному вимірах. Уникненню відновлення системності кризових явищ сприятиме створення нових технологічних платформ та інвестиції у людський капітал. Для запобігання розгортанню подій за песимістичним сценарієм необхідні транспарентність, адекватність та постійний міжнародний моніторинг національної макроекономічної політики [12].

У ХХІ ст. конкурентоспроможними будуть країни, здатні скористатися власним історичним досвідом і використати найкращі характеристики інших моделей для мобілізації ресурсів за допомогою ефективної системи стратегічного менеджменту, налагодження механізмів взаємодії з громадянським суспільством та інвестування у соціальні програми. Національна економіка реагує на низку стимулювальних інструментів, якщо вони супроводжуються структурними трансформаціями, серед яких пріоритетними вважаються створення робочих місць, підтримка експорту та розвиток підприємництва. При цьому вже недостатньо результативними є такі методи, як тарифні обмеження, використання державного замовлення, зміна облікової ставки, обмінного курсу, маніпулювання ставками оподаткування. Держава покликана чинити стратегічний вплив на економіку, вибудовуючи свою політику на принципах, що доповнюють дію традиційних ринкових важелів [88; 89].

Таким чином, виважена економічна політика передбачає застосування оптимального, спроможного забезпечити необхідні результати інструментарію регулювання економічних процесів. Для цього мають бути враховані середовище, в якому здійснюється політика, суб'єкт, який її

здійснює, наявність ресурсів і можливостей. Однак при цьому досягається синергетичний ефект ендogenous розвитку на засадах подолання кризи довіри в суспільстві. В умовах багатьох країн з ринками, що формуються, реалізація такої економічної політики має відбуватися через поглиблення інституційних реформ і доповнення ринкових інструментів державною політикою, спрямованою на забезпечення стійкого економічного зростання. Натомість державна політика у розвинених країнах щоразу більшою мірою сприяє використанню позитивного потенціалу співпраці та механізмів конкуренції.

Глибинні дисбаланси, спричинені глобальною кризою 2008-2009 рр., дістали продовження в економіці як розвинених країн, так і країн із ринками, що формуються. Всеохопний характер дестабілізації та подальша рецесія обумовили необхідність пошуків нових теоретичних підходів до обґрунтування економічної політики. Характеризуючи особливості зовнішніх чинників формування сучасної економічної теорії, багато дослідників вважають за потрібне інакше висвітлювати процеси, що визначають економічну глобалізацію [5; 231].

Системне відновлення кризових явищ залежатиме від тривалості дії ризиків макроекономічної незбалансованості. З огляду на динамічні зміни у світовій економіці, пріоритетним завданням для наукового співтовариства є переосмислення нових викликів, які постали перед економічною політикою держави. Дискусії щодо перспектив розвитку у світовому масштабі відбуваються у напрямках теоретичного та практичного обґрунтування створення новітніх механізмів економічної політики. Їх гармонізація на різних рівнях дасть змогу проводити структурні трансформації, уникаючи негативних наслідків ризиків порушення економічної стійкості.

Загалом досягнення цілей стабілізації можливе лише у разі своєчасного реагування на прояви ускладнення ситуацій за допомогою створення інституційних механізмів, що відповідають новим правилам поведінки, у зв'язку з підвищенням швидкості обігу товарів та послуг. Актуальним є

вдосконалення способів впливу на різновекторну системну трансформацію економіки, пошук підходів до ідентифікації суспільних інтересів та їх оптимального поєднання. Водночас у результаті динамічних змін та хвилеподібного характеру кризи скорочується проміжок часу, протягом котрого відбувається перехід до якісно нового стійкого стану.

Одним із основних факторів ризику є значне порушення зовнішньої та внутрішньої рівноваги. Ефект міждисциплінарної синергії спроможний надати можливість узагальнити здобутки теорій глобальної й національної економічної політики, максимально врахувавши альтернативність наукових ідей та взяти до уваги прикладний апарат досліджень. У масштабах світового господарства дисбаланси призводять до суттєвих змін як у соціальній сфері, так й у межах усталених взаємозв'язків. Просторово-часові фактори ризику потребують оновлення стратегій розвитку для країн з різним рівнем доходів з урахуванням геополітичних загроз [155; 157].

Глобалізація істотно впливає на джерела, тривалість і ступінь поширеності дисбалансів. Можливі загострення екологічних, економічних, політичних та інших проблем позначатимуться у різноманітних конфігураціях на конкурентоспроможності всіх економічних суб'єктів. Певним чином також обмежується й суверенітет національних держав через переплетення та взаємне накладення політичних й економічних інтересів. У дослідженнях Дж. Стігліца, К. Райнгарта, К. Рогоффа, П. Кругмана, поряд із пошуком способів подолання кризи економічної науки, піднімається питання про необхідність формування нового світового порядку. При цьому йдеться про створення нових інструментів впливу на процеси глобалізації на методологічному підґрунті інституційних, управлінських і технологічних підходів [194; 231].

Сучасні дослідження також пов'язані з науковими школами ліберального інтернаціоналізму. Обидва вказані напрями досить складно піддати емпіричному аналізу, щоб спростувати чи підтвердити їхні положення. Тому ці поняття більшою мірою можна відносити до

філософських концепцій. Представники реалістської концепції вважають, що заходи, спрямовані на стабілізацію економік, реалізуються перш за все у контексті забезпечення національної безпеки у глобальному економічному просторі. Умовною межею між сучасними ортодоксальними та гетеродоксальними економічними теоріями залишаються різні трактування проблеми рівноваги в економіці. В основі неокласичних досліджень рівноваги економіки перебувають уявлення про корисність благ, стабільність та ефективність ринків. Використання моделі загальної рівноваги для оцінювання ефективності економіки є одним із вагомих досягнень сучасної економічної науки [120].

Такі висновки свідчать про можливе застосування теоретичних досліджень для певних етапів економічного розвитку. Однак ряд нових явищ і процесів у світі зумовив потребу у докорінному перегляді концептуальної платформи сучасної економічної теорії. Дискусії щодо соціально-економічного розвитку перейшли у нову площину. Зокрема, стала цілком очевидною необґрунтованість тверджень щодо звільнення економік від коливань, котрі сформувалися через досить плавну макроекономічну динаміку.

Американські вчені К. Фримен і Ф. Лука визначили становище у сфері дослідження проблем соціально-економічного розвитку напередодні глобальної фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. як «зруйнований консенсус». Дослідники зауважують, що хоча проблема тривалих флуктуацій і є об'єктом уваги багатьох економістів, стає дедалі очевиднішим, що консенсусу щодо значення довгострокових змін ще не існує. За таких обставин, на думку К. Фримена та Ф. Луки, будь-які судження щодо «довгих» циклічних моделей інтенсивних структурних змін видавалися теоретично необґрунтованими та практично позбавленими сенсу [120].

Глобальна фінансово-економічна криза актуалізувала питання про неминучість ділових циклів в економіці. Стало очевидно, що кризові явища й процеси мають зовсім не епізодичний характер і протягом найближчого часу

їхній перебіг та наслідки позначатимуться на економічному розвитку. Разом із тим, сучасні теорії формуються у широких межах згаданих підходів до вивчення проблем макроекономічної динаміки. Саме вказані теорії належать до основних напрямів економічної думки, котрі становлять парадигмальний арсенал сучасної науки.

Після глобальної фінансової кризи 2008-2009 рр. стала очевидною необхідність зміни впливу держави на розвиток світової фінансовою системою. Глибинні причини системної кризи економічної теорії вчені вбачають у певних аспектах. Глобалізація не лише впливає на світову економіку, але й сама потрапляє під дію чинників динамізації, що проявляється перш за все у зміні її форм. Причини динамізації глобального економічного розвитку слід розглядати у двох площинах аналізу – як внутрішню самообумовленість розвитку світової економіки на основі її потенціалу та як зовнішню детермінованість, що пов'язана з глобалізацією. При цьому множина детермінант хоча й пов'язана між собою, але є внутрішньо суперечливою, оскільки, обумовлюючи динаміку системи та виступаючи джерелом розвитку, суперечності можуть здійснювати вплив не тільки у вигляді впорядкування динаміки глобальних економічних процесів, але також і спричинення розбалансованості [120].

Економічній динаміці властиві непередбачуваність та нестабільність, дія яких позначається на всіх сферах суспільного життя. Суперечності взаємозв'язку є невід'ємною частиною аналізу глобальної економіки. Цей комплекс формується як глобальна структура мереж обміну знаннями, інформацією, технологіями, товарами та послугами. Суперечності розвитку проявляються у тому, що за умов досягнення економічним циклом системної суперечності сучасний період розвитку суспільства може стати періодом розв'язання глобальних суперечностей. Водночас існує ймовірність руху людства або за деградаційним сценарієм – від суспільства споживання, економіка якого зростає на основі вичерпних ресурсів, до планетарних

катастроф, або за логікою поступального розвитку – до суспільства, економіку якого детермінує інтелектуальний капітал [256].

Міжнародна економічна нестабільність є супутником трансформації світової економіки, що відбувається за умов глобалізації. Історично початок трансформаційних процесів наприкінці ХХ ст. збігся з новою технологічною революцією, яка створила умови формування глобального капіталу. Відтоді еволюція глобалізованої економіки відбувається паралельно з посиленням його домінування. Застосування до періодизації розвитку глобалізованої економіки критерія, яким є час започаткування процесу формування глобального капіталу, дозволяє ідентифікувати її як нове суспільне явище.

Особливість суперечностей еволюції глобалізованої економіки зумовлена тим, що, ставши глобальним, капітал починає виконувати й нові функції. Синтез економіки та політики за умов глобалізації є джерелом масштабних змін суспільства, а тому що більшою мірою є глобалізованим суспільство, то більшої глибини набувають проблеми, котрі супроводжують його розвиток.

Виклики глобальної економіки є результатом прояву суперечностей, які поступово формуються. Державним інституціям слід діагностувати ступінь загроз і своєчасно розробити запобіжні заходи для того, щоб ланцюг подій і процесів не набув деструктивного характеру. Виклик є сигналом про існування небезпеки для суспільства, вимогою до застосування певних заходів протидії, спрямованих на причини виникнення таких ризиків. При цьому глобальні дисбаланси є формою вираження глобальних викликів, що пов'язані з розвитком суспільства. Глобальний ризик є ймовірною небезпекою для суспільного розвитку, яка обумовлена наявністю глобальних проблем і наростанням дисбалансів.

Формування сучасної системи наукових поглядів на глобальну економіку передбачає дослідження інтелектуальної складової, пріоритетних технологій та мережевої форми організації суспільства. Особливе місце у цьому посідає аналіз викликів і суперечностей, з яких найбільш істотними є ті,

які пов'язані з наявністю межі збільшення факторів виробництва. Реалізуючи модель невинного економічного зростання, суспільство вступило у жорстку суперечність із природою. Нині суперечності глобальної економіки загалом істотно посилюються через порушення балансу складових, від яких залежить економічне зростання. Чинником наростання суперечностей став технологічний прогрес. Проте водночас технологічний прогрес уможливорює конструктивне розв'язання суперечностей. Знання та інформація є одночасно як причиною посилення суперечностей, так і засобом їх розв'язання. Знання є складовою людського розвитку дозволяє соціально-економічним системам певний час існувати, виходячи за межі збереження внутрішнього балансу. Створення нових знань є засобом усунення дисбалансу між ресурсами та невинним економічним зростанням, а продукування новітніх знань виступає певним компенсаторним інструментом [18; 145; 125].

Трансформації, які відбуваються в економіці, обумовлені інформаційною глобалізацією. За умов інформаційної глобалізації істотним стає виклик цифрової асиметрії, що виявляється як наявність різних можливостей доступу країн до інформаційних ресурсів. Суперечності, спричинені інформаційною глобалізацією, виникають на двох рівнях. При цьому першим є рівень відносин у сфері створення та використання високих технологій і відносин з приводу сегментації інформаційно-комунікаційних ринків. Другим рівнем відносин із приводу поділу глобального економічного простору є контроль за здійсненням глобальної економічної політики. Однак багатонаціональні корпорації монополізують також й управління інформаційними потоками. Поєднання переваг лідерства глобальних корпорацій у сфері технологій із функцією наднаціонального управління надає їхньому бізнесу планетарного масштабу. Використовуючи власні інформаційні мережі, багатонаціональні корпорації впливають на стан ринків, економіку різних країн і глобальну економіку загалом. При цьому формується протистояння між глобальним капіталом та громадянським суспільством.

Вказаний феномен ідентифікується як новий технологічний, економічний, фінансовий, а також безпековий виклик XXI ст. [233; 276; 278].

Технологізація всіх сторін суспільства сприяє розширенню виробництва. Водночас відбувається самозростання споживної вартості, взаємний відрив віртуального й реального секторів економіки, відокремлення фінансового капіталу від продуктивного, неефективний розподіл ресурсів. Загрози та виклики суспільству спричиняє також й те, що увесь цикл відтворення максимально переноситься у віртуальне середовище. Унаслідок низки суперечностей виникає певний специфічний ефект, який виявляється у тому, що поява нових технологій є водночас чинником прогресу суспільства та поглиблення суперечностей його розвитку. Суперечності у системі «людина – науково-технічний прогрес – природа» походять від того, що дії суспільства є одночасно як причиною їх посилення, так й інструментом розв'язання.

Надзвичайно гостро суперечності економічного розвитку виявляються під час глобальних фінансово-економічних криз. Криза 2008-2009 рр. пов'язана з глобальними викликами необмеженого економічного зростання, постійним приростом споживання за надмірного використання вичерпних ресурсів. Своєю чергою, причиною структурних криз стала зміна технологічного способу виробництва, що виявило трансформаційні властивості глобальної кризи. Загострилися суперечності, спричинені появою нових технологічних устроїв і започаткуванням постіндустріальних відносин. Структурні та трансформаційні зміни у глобальній економіці є різними за своєю природою. При цьому структурна криза виявляється як суперечність, що викликана порушенням закону пропорційного розвитку, а трансформаційна – як суперечність між новим змістом і старими формами, в яких технологічний устрій існував до цього [274; 269].

Крім основної інституційної суперечності – конфлікту інтересів громадянського суспільства і бізнесу та владної еліти, існує й ряд інших. По-перше, має місце конфлікт інтересів міжнародних організацій, з одного боку, та національних країн – з іншого. Ця суперечність інституціоналізується як

протистояння права і влади. Тільки держава має законне право здійснювати регулювання, однак цю функцію все більше намагаються взяти на себе багатонаціональні підприємства і наднаціональні організації. По-друге, йдеться про конфлікти, що виникають у процесі формування полюсів протистояння. Вони детермінуються як інституційна суперечність між найбільш розвиненими країнами та країнами з ринками, що формуються. По-третє, це конфлікти, що виникають у процесі трансформації наднаціональних структур, які стосуються поширення практики розв'язання інституційних суперечностей, пов'язаних із цим. Усунення інституційних суперечностей забезпечується на основі впровадження універсальних інститутів глобальної політики [271; 272].

Ринок є особливим інститутом зі своїми правилами та регуляторними механізмами. Він відображає процеси, які змінюють суспільство та економіку. Ступінь функціональної спроможності ринку є похідним ефектом від розв'язання або поглиблення суперечностей глобальної економіки. На сьогоднішньому етапі відбувається перехід від ринковоцентричної індустріальної до людиноцентричної постіндустріальної економічної моделі.

Каталізатором докорінних змін ринку є конфронтація його суб'єктів, тип якої принципово змінився за сучасних умов, оскільки на ранніх етапах розвитку ринку вирішальне значення мало протистояння «держава – ринок», а на сьогодні має протистояння «громадянське суспільство – багатонаціональні корпорації». Вплив глобалізації робить взаємодію держав, міжнародних організацій, багатонаціональних корпорацій і громадянського суспільства у ринковому просторі багатоаспектною. Однак протистояння між громадянським суспільством і багатонаціональними корпораціями є визначальним, оскільки воно детермінує у глобальній економіці нову форму суперечностей між працею та капіталом.

На основі проведеного дослідження можна сформулювати найважливіші напрями впливу глобалізації на реалізацію економічної політики. По-перше, тенденція до лібералізації світового ринку. Вивчення

особливостей сучасної конкуренції свідчить про лібералізацію світового ринку, а тому вчені розглядають це явище як парадокс глобальної економіки. Йдеться про те, що свобода торгівлі й високий рівень відкритості економік багатьох країн обмежує можливості отримання надприбутків, скориставшись засобами протекціонізму. Розглянутий аспект глобалізації потребує додаткових досліджень з метою пошуку й захисту нових конкурентних переваг, а також формування стійких джерел їхньої побудови [270; 264; 270; 243].

По-друге, трансформація інноваційної сфери у глобальне явище. Розвиток процесів глобалізації визначає нове, пріоритетне місце і пріоритетну роль інноваційної сфери в економічному й соціальному розвитку. Крім цього, глобалізація зумовлює специфіку конкуренції на ринку інновацій, перетворюючи її на інтенсивний процес боротьби за інтелектуальне домінування.

По-третє, зміна пріоритетів і змісту функцій економічної політики. Процеси глобалізації актуалізують проблему управління знаннями в умовах прогнозованого зростання значення нематеріальних активів при незначному розмірі витрат, що призводить до принципово нового функціонального наповнення економічної політики. Одночасний бурхливий розвиток мережевих організацій та формування різноманітних об'єднань потребують формування нововведень для дієвого впливу.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретико-методологічних засад економічної політики держави в умовах глобальної нестабільності дозволяє зробити такі висновки:

1. Ґрунтуючись на засадах типологізації економічної політики з урахуванням відповідних підходів, визначено та обґрунтовано методологічний базис принципів її реалізації з позиції функціонально-інструментального виміру, стратегічної візії та інституційного контексту. На кожному історичному етапі суспільно-економічного розвитку здійснювалися

спроби теоретико-методологічного обґрунтування інструментарію регулювання соціально-економічних процесів з метою формулювання практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності економічного розвитку та розв'язання актуальних проблем суспільства. Важливим є теоретичне обґрунтування напрямів створення дієвих механізмів економічної політики держави.

2. Здійснення економічної політики відбувається на основі сукупності принципів, методів та інструментів, а також їхнього інституційного забезпечення, за допомогою яких держава, забезпечуючи внутрішній розвиток економіки, визначає траєкторію функціонування структурних елементів і здійснює вплив на діяльність суб'єктів економічних відносин.

3. В умовах поглиблення глобалізаційних процесів дедалі більшого спрямування механізм економічної політики орієнтується на підвищення конкурентоспроможності національних суб'єктів та досягнення економічного зростання. Інструментами реалізації економічних інтересів країн, що базується на використанні потенціалу ендогенного зростання, виступає новітній протекціонізм.

4. На основі аналізу науково-термінологічного апарату та науково-теоретичних засад формування та реалізації економічної політики держави запропоновано її трактування як інструментарію впливу на перебіг господарських відносин, що ґрунтується на певних принципах, використовує специфічні методи, спрямовані на підвищення ефективності функціонування економіки, передбачає взаємодію органів державної влади та економічних суб'єктів з метою узгодження інтересів та досягнення цілей економічного розвитку. Це дасть змогу застосовувати весь доступний арсенал механізмів, інструментів та методів впливу на об'єкти політики.

5. Реалізація наздоганяльного екстенсивного сценарію економічного розвитку ґрунтується на збереженні сформованої консервативної моделі з наявністю структурних диспропорцій в її економічній системі на базі сировинної експортоорієнтованої, матеріаломісткої та імпортозалежної орієнтації, до визначальних ознак якого належать економічне зростання

здебільшого екстенсивного типу, політика, спрямована на усунення поточних дисбалансів, низький приплив прямих іноземних інвестицій, посилення техніко-технологічного відставання від розвинених країн з ризиками втрати ринків збуту і переходу на більш низький рівень переробки на основі видобувної промисловості та вирощування зернових культур).

Основні результати дослідження, висвітлені в даному розділі, опубліковані у працях авторки [274; 269; 278].

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

2.1. Теоретико-евристичний та практичний вимір інноваційної моделі економічного розвитку у глобальному вимірі

Аналіз широкого спектру джерельної бази дає змогу стверджувати, що серед різноманітних підходів до трактування інновацій можна виокремити ті з них, котрі вказують на їхню інтелектуальну складову, пов'язану з науковою діяльністю, що забезпечує їхню унікальність. Інновації можна трактувати як кінцевий результат нової ідеї на основі фундаментальних й прикладних досліджень та комерціалізації шляхом доведення розробки до стадії готового продукту, технологію, організаційне або маркетингове рішення. Це означає, що інновація може бути одержана тільки за наявності двох умов – спроможності до наукових розробок («новацій») та наявності попиту на них, тобто можливості комерціалізації нових ідей («нововведення») [78; 178].

На рис. 2.1 узагальнено класифікаційні ознаки інновацій. Методологія системної характеристики інновацій базується на міжнародних стандартах. У 1992 р. Організацією економічної співпраці і розвитку (ОЕСР) були ухвалені «Рекомендації щодо збирання та інтерпретації даних про технологічні інновації», які отримали назву «Керівництво Осло», за якими інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, втілена як у формі нового або вдосконаленого продукту, так й технологічного процесу, що використовується у виробничій діяльності [178; 129; 104; 164].

У контексті ідентифікації інноваційної моделі економічного розвитку доцільно з'ясувати складові інноваційного процесу. На практиці інноваційний процес не завжди має вигляд послідовного проходження його етапів від науково-дослідних робіт до маркетингу і збуту, оскільки доволі часто цей ланцюг дещо видозмінюється. Зі збільшення ролі інформації та знань зазнає

змін і сам процес генерування інновацій, при цьому він стає більш гнучким та швидкоплинним.

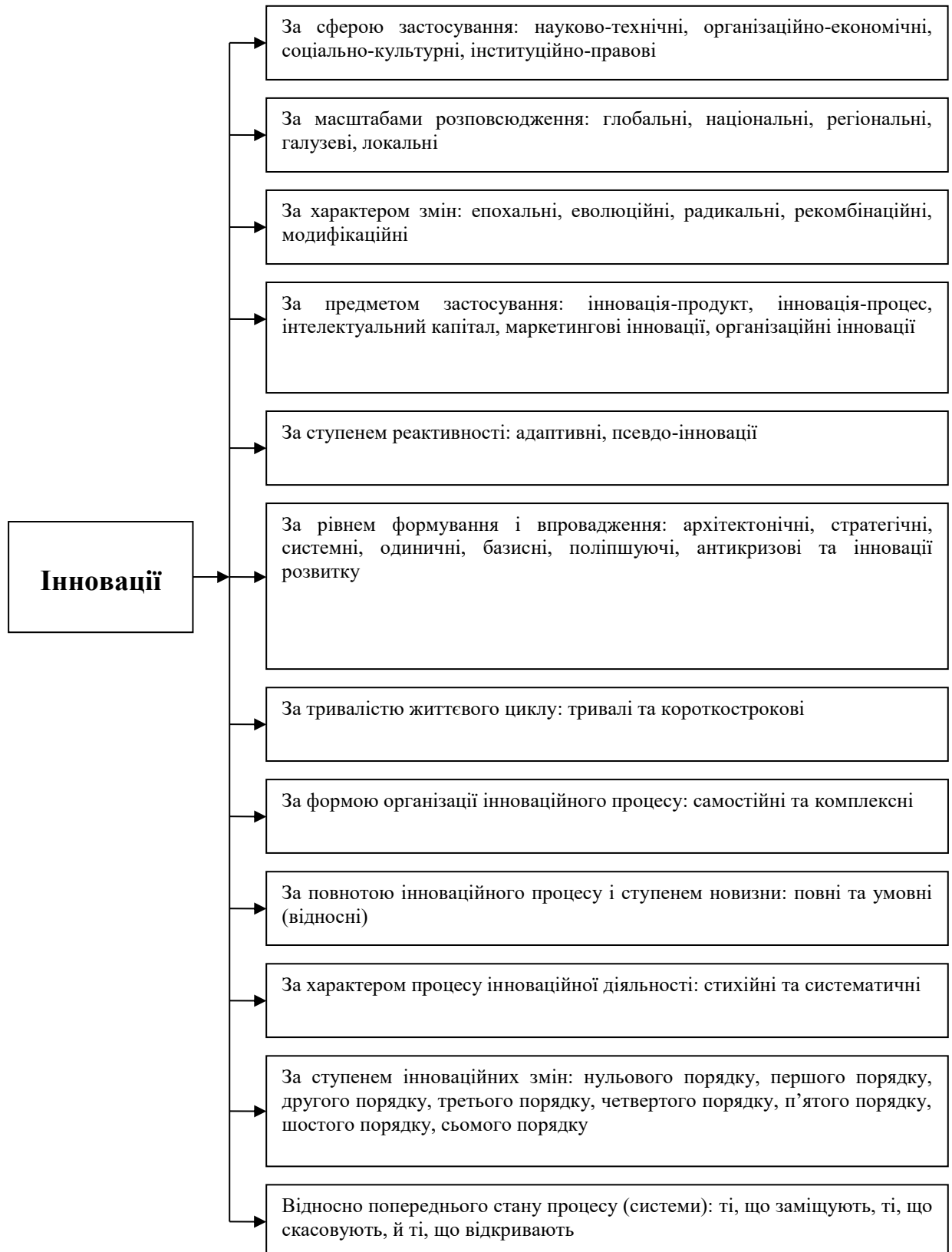

Рис. 2.1. Класифікація сутнісних ознак інновацій

Джерело: складено авторкою на основі: [104; 164; 288; 252; 181; 6]

Австро-британський економіст Ф. фон Гаск необхідними умовами здійснення інноваційного процесу вважав конкуренцію та знання. Виходячи з чого можна виокремити дві складові інноваційного процесу, а саме власне процес об'єктивних змін та інноваційну підприємницьку діяльність [36].

Вперше важливість інноваційного процесу узагальнив австро-американський вчений Й. Шумпетер, який вважав, що джерелом розвитку є намагання отримати надприбутки від вигідного монопольного становища, що з'являється у підприємства внаслідок упровадження інновацій [288]. При цьому на основі проведеного аналізу можна виділити декілька поколінь інноваційного процесу (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Еволюція інноваційного процесу

Тривалість періоду	Системні ідентифікаційні ознаки
50-ті – середина 60-х рр. XX ст.	Проста лінійна модель інноваційного процесу, що базується на розвиткові технологій
Кінець 60-х – початок 70-х XX ст.	Лінійна модель з урахуванням потреб ринку
Початок 70-х – середина 80-х рр. XX ст.	Модель взаємодії, в якій враховується взаємодія між різними елементами та їхній зв'язок
Середина 80-х – 90-ті рр. XX ст.	Паралельна модель, що характеризує інтеграцію всередині фірми з постачальниками та покупцями
90-ті рр. XX ст. – і до цього часу	Модель системної інтеграції, за якої має місце гнучка реакція фірми на зміни у зовнішньому середовищі та безперервний інноваційний процес

Джерело: складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Інноваційний процес розглядається як перетворення наукового знання, наукових ідей, винаходів у фізичну реальність (нововведення), яка змінює суспільне виробництво. В його основі перебуває створення, впровадження і поширення інновацій, необхідними властивостями яких є науково-технічна новизна, їх практичне застосування і комерційна реалізація з метою задоволення нових суспільних потреб. Нові предмети споживання, види послуг, організаційні форми є результатами інноваційних процесів, які розвиваються на основі певних принципів. Спочатку усвідомлюється необхідність змін, визначається мета, розробляється інновація, освоюється, поширюється, споживається та насамкінець зникає.

Інноваційний процес є також комплексом послідовних робіт від отримання теоретичного знання до використання споживачем продукту, створеного на основі нового знання. Послідовний ланцюг подій, у ході яких йде розвиток від ідеї до конкретного продукту, технології чи послуги і відбувається розповсюдження при практичному використанні. Щодо визначення економічної сутності «процесу», то це – розвиток певного явища, послідовна зміна стадій, етапів, якісно нових форм тощо. Інноваційний процес розглядається також як комплексний процес створення, поширення та використання нового практичного засобу (нововведення) для нової або для поліпшення задоволення уже відомої потреби людей. При цьому йдеться про процес змін, пов'язаних із запровадженням нововведення у певному середовищі, де здійснюється його життєвий цикл [252; 172].

Під інноваційним процесом слід розуміти сукупність етапів з формуванням нових знань про предмет або явище та їх практичного застосування з метою отримання прибутку, зниження рівня витрат, підвищення конкурентоспроможності. У результаті цього виявлено, що реалізація інновацій супроводжується перебігом низки процесів. При цьому основними є процеси формування інноваційної ідеї та дослідження можливостей її практичної реалізації. Натомість допоміжні процеси передбачають формування кадрового потенціалу, забезпечення проекту фінансовими та матеріальними ресурсами, інформаційне забезпечення суб'єктів, управління інноваційними ризиками [188].

Інноваційний процес можна розглядати також і як комплекс послідовних дій, унаслідок яких новація розвивається від ідеї до конкретного продукту й поширюється на ринку під час практичного використання. На розвиток інноваційного процесу впливає низка факторів, серед яких:

– зовнішнє середовище, в якому він відбувається (тип ринку, характер конкуренції, система державного регулювання, організаційні форми взаємодії науки і виробництва);

- внутрішнє середовище окремих організаційних систем (фінансові, матеріальні ресурси, технології, зв'язки із зовнішнім середовищем тощо);
- специфіка самого інноваційного процесу як об'єкта управління.

У сучасній економічній літературі зустрічається значна кількість трактувань терміну «інноваційний процес». Проведений аналіз дає змогу визначити основні підходи до трактування сутності інноваційного процесу. Дослідження продемонструвало, що зазначений термін вказує на організований, спрямований на досягнення певного результату характер діяльності, яка складається з ряду взаємопов'язаних послідовних дій. Проведений аналіз еволюції моделей інноваційного процесу дав змогу ідентифікувати основні чинники впливу на його ефективність. При цьому йдеться про три групи, а саме:

- мотиваційне забезпечення інноваційної діяльності;
- інтелектуальні ресурси;
- організаційно-управлінські детермінанти здійснення інноваційної діяльності.

При цьому перша група чинників передбачає підтримання, взаємодію та інші важливі елементи у мотиваційному механізмі. Зазначені чинники передбачають формування у колективі творчого інноваційного мікроклімату. Очевидно, що власне ідея лише тоді трансформується в інновацію, коли рішення, що ґрунтується на такій ідеї, рухається у напрямі визнання суспільством. За сучасних умов у центрі виробництва перебуває не сам процес, а продукт, основну частку вартості якого формують нематеріальні активи [187; 188].

Друга група чинників визначає якісні та кількісні виміри ідей, а також детермінує багатовимірність інноваційного процесу. Кожен етап інноваційного процесу передбачає наявність широкого спектру ресурсів для реалізації певних проектів. За умови розвитку інноваційного підприємництва набуває особливого значення нові механізми й форми забезпечення інтелектуальними ресурсами. Йдеться про механізм венчурного фінансування

інновацій, механізми та правовий вимір формування інформаційної бази. Третя група чинників формує рівень формальної структуризації організації. Показово, що всі стадії інноваційного процесу (від фундаментальних досліджень до безпосередньої реалізації) тісно пов'язані між собою. З метою забезпечення ефективності інноваційного розвитку важливими є системні міжструктурні взаємодії, спроможні забезпечити неперервність процесу.

Не слід залишати поза увагою той факт, що інноваційний процес не завершується появою на ринку нового продукту, послуги, технології, оскільки його розвиток триває. При цьому, розвиваючись в економіці, інновація стає більш ефективною, отримує нові технічні та споживчі характеристики, що забезпечує нові напрями та галузі застосування й нові ринки збуту.

Варто погодитись з висновком про те, що інноваційний процес має на меті отримання цільового результату (збільшення обсягу та диверсифікування джерел отримання прибутку, зниження рівня витрат тощо), що супроводжується певними витратами. Оскільки розробка інноваційного продукту, технології або послуги, а також їх упровадження завжди пов'язані із певними витратами ресурсів, які інвестори прагнуть окупити і отримати прибуток від здійснених вкладень [187; 188].

Наслідком невважених рішень, ухвалених при розробленні та виведенні на ринок інновації, може бути не лише втрата підприємством значних фінансових ресурсів, але й загроза можливості його успішного функціонування загалом. Своєю чергою, можна трактувати таке поняття як процес розроблення, створення, освоєння та поширення наукових ідей та створення на їхній основі нових продуктів (процесів), а також реалізації їх на ринку. Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що інноваційний процес має такі особливі ознаки:

- інноваційний процес є цілеспрямованим ланцюгом подій щодо ініціювання інновацій, їх розроблення, реалізації на ринку та подальшого поширення;

- результатом інноваційного процесу можуть бути придатні до реалізації інноваційний продукт, наукова розробка, послуга, технологія, організаційно-управлінська інновація;

- інноваційний процес не завершується появою на ринку інновації, а продовжує розвиватися, поширюватися та розповсюджуватися у практичному вимірі;

- інноваційний процес на кожному з етапів його реалізації супроводжується комерціалізацією відносин між розробником, замовником, виконавцем, споживачем та іншими учасниками;

- інноваційний процес супроводжується витратами ресурсів, праці, часу [41].

Ефективність інноваційного процесу можна оцінити лише після впровадження інновації, коли стане відомо, якою мірою вона задовольняє потреби ринку. Тому це не лише складний, але й взаємопов'язаний процес створення інновацій з використанням сукупності системи знань, наукової і маркетингової діяльності; сукупності засобів праці, що полегшують людську працю і роблять її більш продуктивною (техніка, прилади, устаткування, організація виробництва) [61]. У науковій літературі виокремлюють три види інноваційного процесу:

- простий внутрішньоорганізаційний (натуральна форма);
- простий міжорганізаційний (товарна форма);
- розширений [104; 88; 173].

Під простим внутрішньоорганізаційним інноваційним процесом слід розуміти створення й використання нововведення однією господарською одиницею. Нововведення при цьому не має набувати товарної форми. Простим міжорганізаційним інноваційним процесом називають є процес передавання (продажу) інноваційної розробки суб'єктами один одному. Розширеним інноваційним процесом є ситуація порушення монополії виробника-інноватора, що у конкурентному середовищі позитивним чином впливає на вдосконалення продукту-новинки. Простий інноваційний процес

трансформується у товарний протягом двох фаз, а саме – на основі створення інновації та її поширення, а також дифузії нововведення.

На макроекономічному рівні модель інноваційного процесу діє поетапно. При цьому на першому етапі (етапі зародження) відбувається горизонтальна дифузія знання. На другому етапі (етапі зростання) досягається максимальне збільшення економічного ефекту, який забезпечується вертикальною дифузиею. На третьому етапі, який є етапом зрілості, зворотня горизонтальна дифузія досягає свого критичного значення без збільшення економічного ефекту впровадження інновації, оскільки вертикальна її дифузія досягла своєї межі [152; 211].

Структура інноваційного процесу може бути визначена залежно від виду інновації, що розробляється. Вважається, якщо йдеться про вдосконалення існуючого продукту, то інноваційний процес буде починатися з прикладних досліджень або розробок. При створенні принципово нового продукту чи технології інноваційний процес має розпочинатися з фундаментальних досліджень.

Інноваційний процес розпочинається з фундаментальних досліджень, оскільки на цій стадії формуються нові ідеї, й саме тут можуть бути створені радикальні інновації, що задовольняють нові потреби. Важливим аспектом при цьому є розкриття нових зв'язків між явищами та визначення закономірностей розвитку економіки щодо їх конкретного використання. Цей етап, з одного боку, є найбільш довготривалим та ризиковим для інноватора, а з іншого – виступає як фундаментальне дослідження, на базі якого й може бути створений інноваційний проект.

На стадії прикладних досліджень та розробок ведеться пошук напрямів практичного використання вже визначених явищ та процесів, результатом чого є нове технічне рішення, а на стадії дослідного виробництва – дослідний зразок чи експериментальна партія виробу. Потім здійснюються маркетингові дослідження, а на стадії серійного виробництва новинку можна вважати нововведенням [34; 41].

Проведення фундаментальних досліджень у багатьох випадках зумовлюється технологічним рівнем їх забезпечення та наявністю інформації та знань про можливості технологій. Очевидно, що застосування інформаційних технологій дозволило вивести фундаментальні дослідження на новий рівень [161; 86]. У цьому зв'язку інноваційний процес трактується також як:

- лінійне здійснення етапів науково-дослідницької та науково-технічної діяльності;
- паралельно-послідовне здійснення фундаментальних та прикладних досліджень та комерціалізації новинок;
- процес фінансування розробки, поширення й використання інновацій [104; 164].

Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що на певному етапі розвиток економіки стимулював виокремлення інноваційного процесу із процесів виробництва. Як джерело інноваційних ідей розглядалися досягнення науки, техніки та технології. Вказана модель отримала назву технологічного поштовху і була описана у вигляді лінійної послідовності етапів, а саме: фундаментальні і прикладні дослідження → розробки → проектування → виробництво → збут [104; 164].

При цьому така модель відображає просторовий, професійний та соціальний поділ праці та актуалізує проблематику скорочення розриву між фундаментальними науковими дослідженнями й комерціалізацією нововведень. З іншого боку, вказана модель є відносною, відображаючи залежність кількості фундаментальних наукових ідей, придатних для подальших розробок та їх впровадження, від підвищення якості, кількості наукових досліджень, а також рівня державної підтримки наукового потенціалу.

Світовий досвід показує, що розроблення й упровадження інновації є не лише способом досягнення конкурентоспроможності компаній, але й слугує значним стимулом для динамічного національного економічного розвитку. За

умов безперервної технологічної конкуренції найбільші світові корпорації здійснюють постійне стимулювання інноваційного процесу. Уряди розвинених країн приділяють значну увагу інноваційній політиці і відстежують ефективність впроваджених інноваційних технологій. Реалізуючи стратегію інноваційного розвитку країни, урядові інституції створюють необхідні передумови для розробки і впровадження інновацій. Успішність впровадження інновацій значною мірою визначає конкурентоспроможність як суб'єктів на ринку, так і країн у цілому [36].

Таблиця 2.2

Рейтинг GEM окремих країн світу

Індикатор	Австралія		Китай		Німеччина		Японія		Польща		США	
Політика уряду												
Підтримка та відповідність	4,02	33	5,89	8	4,07	29	5,01	15	4,14	27	4,37	20
Податки та бюрократія	4,27	23	6,16	2	4,15	26	4,16	25	2,88	45	4,9	15
Підприємницькі програми												
Підприємницькі програми	4,54	21	5,46	8	6,21	1	4,37	27	4,3	29	4,21	31
Культура та соціальні норми												
Культура та соціальні норми	5,2	25	6,78	4	4,78	32	4,36	39	3,99	42	7,68	1
Підприємницькі фінанси												
Підприємницькі фінанси	5,11	14	5,8	3	5,31	11	5,03	18	4,94	20	6,04	2
Освіта підприємців												
шкільного віку	3,75	15	4,13	11	2,71	36	2,4	44	1,8	52	3,92	13
після шкільного віку	4,46	32	5,74	6	4,8	36	4,6	30	3,2	54	5,42	12
фізична інфраструктура												
фізична інфраструктура	6,27	39	7,7	7	6,45	36	7,39	16	7	25	7,5	11
Внутрішній ринок												
динаміка	4,32	47	6,88	3	5,79	16	6,1	9	6,53	6	4,99	31
навантаження або регулювання входу	4,72	19	5,23	6	5,13	9	4,5	24	4,07	36	4,38	27
Трансфер НДДКР												
Трансфер НДДКР	3,93	28	5,57	2	4,78	11	4,44	17	3,53	35	4,48	16
Комерційна та юридична інфраструктура												
Комерційна та юридична інфраструктура	5,21	22	5,37	18	6,29	3	4,14	47	4,48	40	5,79	10

Джерело: розроблено авторкою

У нашому дослідженні проведено кластерний аналіз для шести країн на основі даних глобального підприємницького моніторингу (GEM). Ціллю аналізу є виявлення схожостей та відмінностей між країнами з точки зору

різних індикаторів, що включають політику уряду, підприємницькі програми, культуру, освіту та інфраструктуру.

Аналіз був здійснений у кілька етапів:

1. Підготовка даних: Використані бали за різними індикаторами для країн: Австралії, Китаю, Німеччини, Японії, Польщі та США.

2. Визначення кількості кластерів: Застосовано метод ліктя для визначення оптимальної кількості кластерів, що виявилось найбільш підходящим для трьох кластерів.

Формула для визначення загальної суми квадратів відстаней всередині кластерів (WCSS) виглядає наступним чином:

$$WCSS = \sum_{i=1}^k \sum_{x \in C_i} \|x - \mu_i\|^2 \quad (2.1)$$

де k - кількість кластерів,

C_i - i -й кластер,

x - точка даних у кластері,

μ_i - середнє значення i -го кластера.

На графіку «Метод ліктя» (рис. 2.3) буде видно, як змінюється WCSS зі збільшенням кількості кластерів. Оптимальна кількість кластерів вибирається там, де крива починає вирівнюватися.

3. Кластеризація: Використано метод k -середніх для кластеризації країн.

Перший крок – візуалізація вхідних даних. Теплова карта (рис. 2.2) показує індикатори GEM для кожної країни. Чим темніший колір, тим вищий бал за певний індикатор. Також нижче наведено рисунок з цими даними.

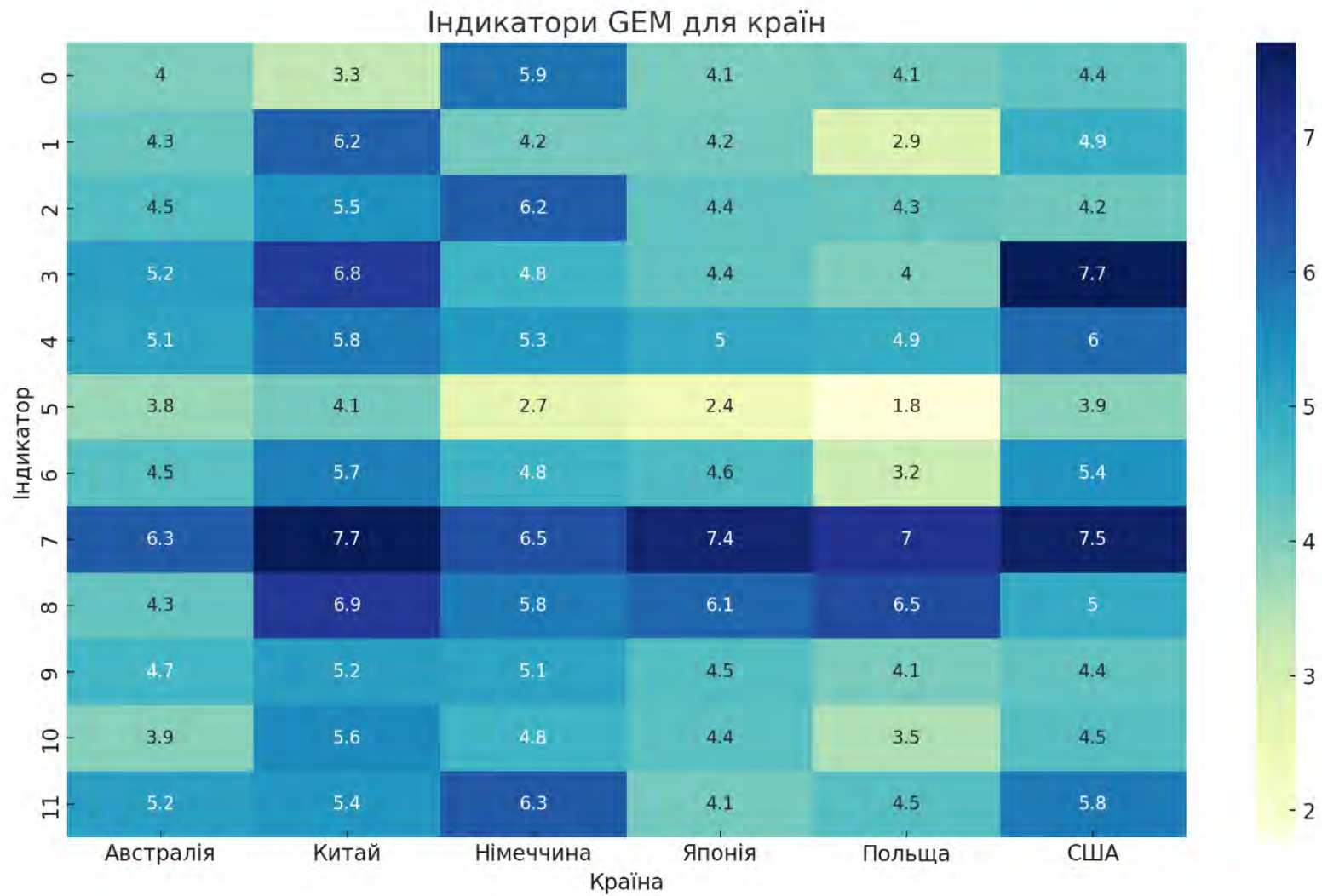

Рис. 2.2. Теплова карта індикаторів GEM

Джерело: розроблено авторкою

Тепер перейдемо до другого кроку - визначення оптимальної кількості кластерів за допомогою методу ліктя.

На графіку "Метод ліктя" ми бачимо, як змінюється загальна сума квадратів відстаней всередині кластерів (WCSS) в залежності від кількості кластерів. Цей графік допомагає визначити оптимальну кількість кластерів для аналізу. Нами було обрано 3 кластери на основі графіка на рис. 2.3.

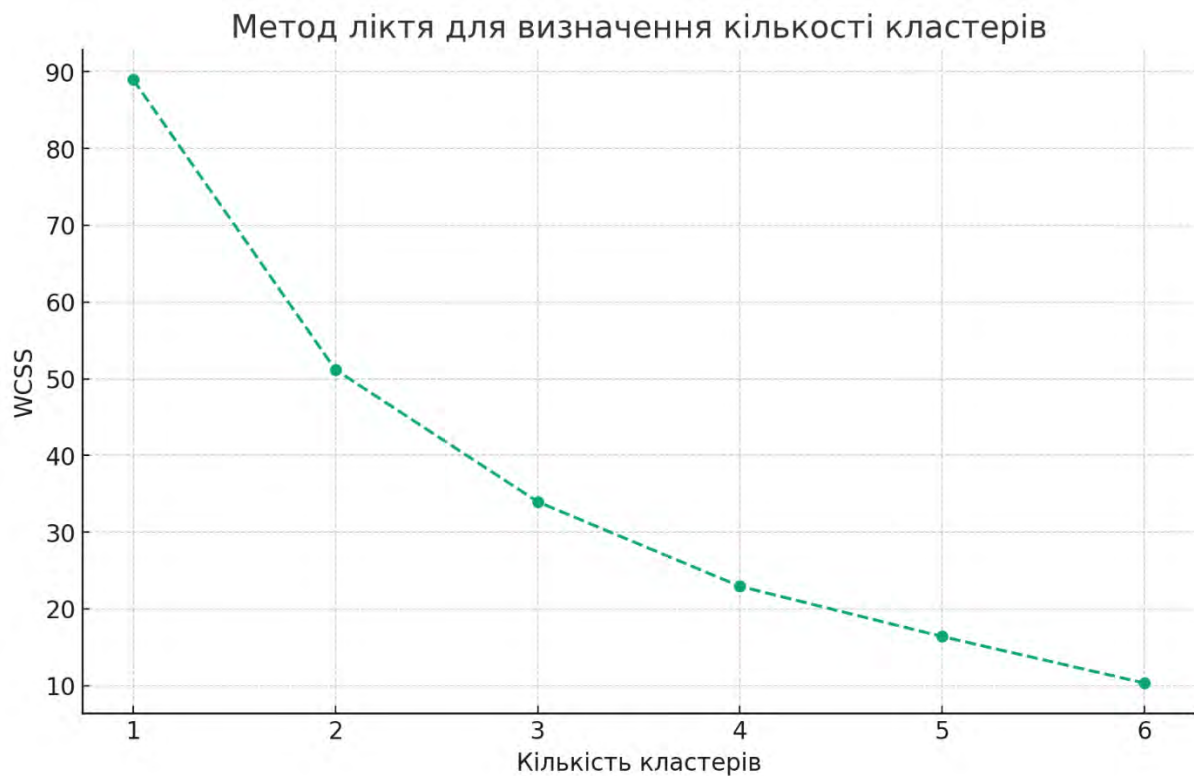

Рис. 2.3. Крива за методом ліктя для визначення оптимальної кількості кластерів

Джерело: розроблено авторкою

Тепер перейдемо до третього кроку – проведення кластеризації за допомогою методу k-середніх і візуалізації результатів. Ми використаємо теплову карту для візуалізації результатів кластеризації (рис. 2.4) і додамо діаграму розсіювання (рис. 2.5) для більш наочного представлення розподілу країн по кластерах.

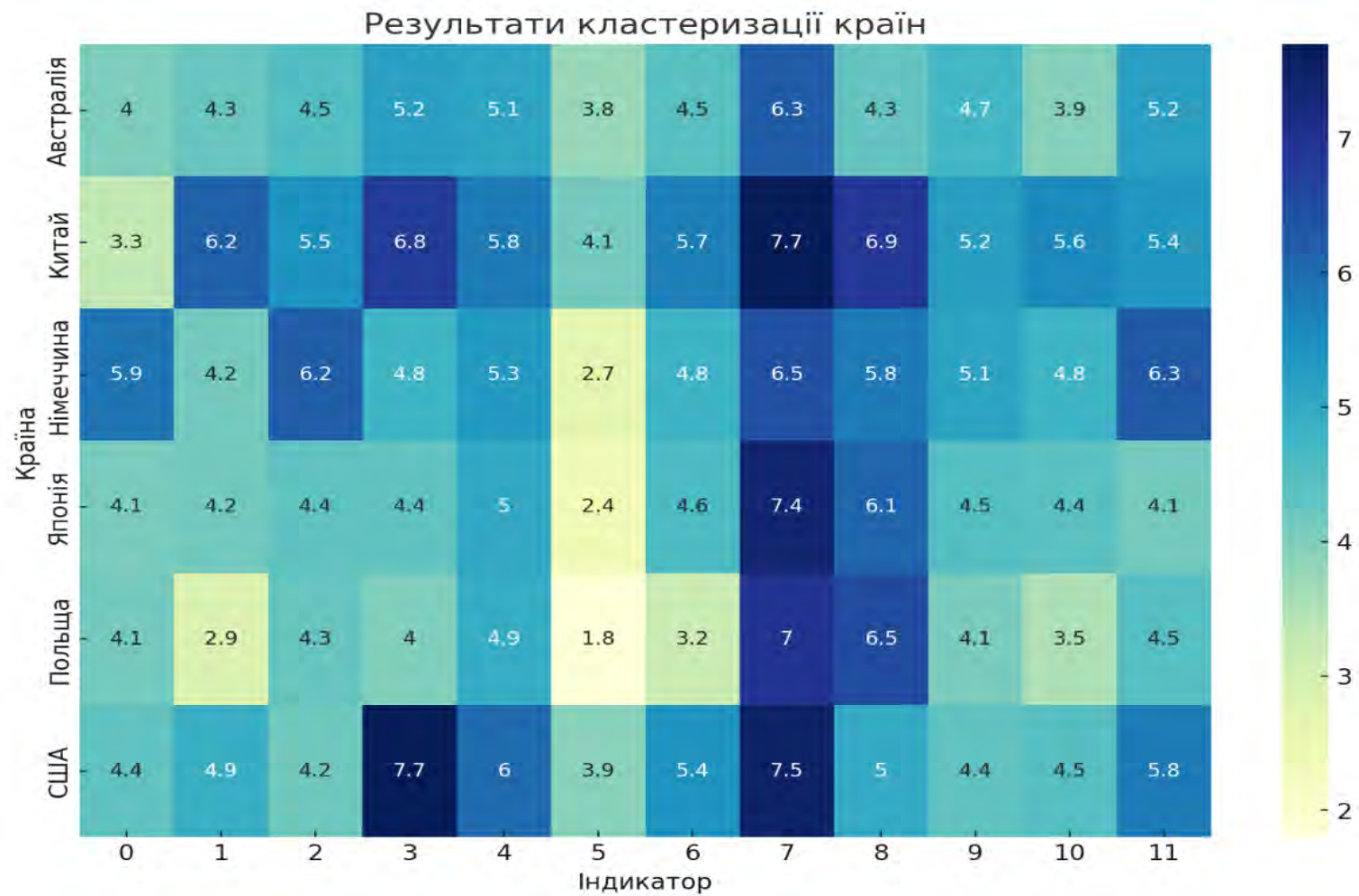

Рис. 2.4. Теплова карта результатів кластеризації країн

Джерело: розроблено авторкою

Кожен кластер представляє групу країн зі схожими характеристиками. На діаграмі розсіювання (рис. 2.5) зображено країни у двовимірному просторі головних компонентів. Кожна точка відповідає країні, а її колір - призначеному кластеру.

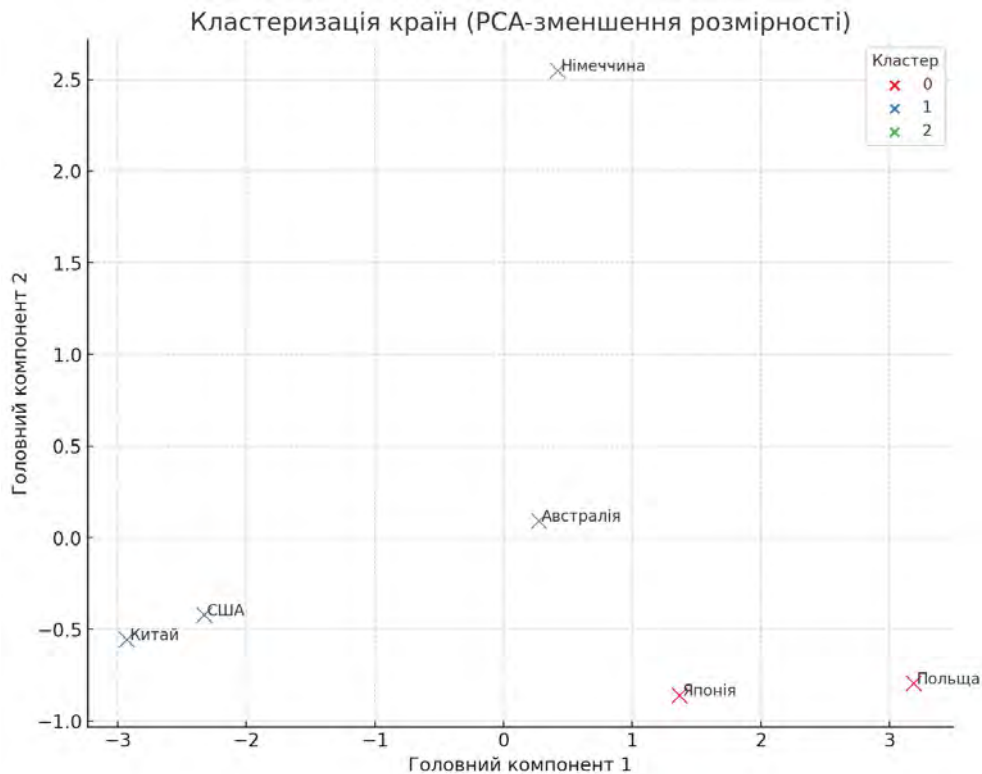

Рис.2.5. Кластеризація країн

Джерело: розроблено авторкою

Кластерний аналіз виявив цікаві взаємозв'язки та групування серед країн.

- Кластер «Інноваційні Лідери» (Кластер 0): Японія, Польща. Цей кластер об'єднує країни з високим рівнем інновацій та активною підтримкою підприємництва. Можливо, що ці країни мають сильні урядові програми для підтримки новаторства та підприємництва.

- Кластер «Розвинені Підприємницькі Екосистеми» (Кластер 1): Китай, США. Ці країни можуть відрізнитися динамічними внутрішніми ринками та сильними комерційними інфраструктурами. Також вони мають потужні системи фінансування підприємництва та інновацій.

- Кластер «Збалансоване Підприємництво» (Кластер 2): Австралія, Німеччина. Країни цього кластеру можуть характеризуватися балансом між інноваціями, підприємницькою активністю та стабільною політикою уряду.

Кластерний аналіз виявив унікальні групування країн на основі їх підприємницьких та інноваційних характеристик. Кожен кластер представляє собою відмінну комбінацію факторів, що впливають на підприємницьке середовище, і може служити важливим інсайтом для розробників політики та бізнес-лідерів. Дослідження підкреслює важливість глобального контексту в підприємстві та інноваціях.

Як продемонстрував проведений аналіз, у країнах ЄС стимулювання активного інноваційного процесу спрямоване на формування інноваційної моделі економіки. В основі розроблення нових напрямів інноваційної стратегії цих країн покладено зміну характеру й значення нововведень в економіці, яка заснована на знаннях.

Зарубіжний досвід свідчить, що головна роль у стимулюванні інноваційного розвитку підприємств України полягає у створенні державою сприятливих умов для проведення компаніями науково-дослідної діяльності, введення у дію різних видів податкових преференцій.

Одним із заходів стимулювання інноваційного процесу та утвердження інноваційної моделі розвитку як рушійної сили економічного зростання є здійснення структурних перетворень наукомістких галузей на основі утворення кластерних об'єднань. Саме ефективність кластерних структур управління дає змогу розв'язувати цілий спектр завдань, пов'язаних з управлінням інноваційним процесом, а також обумовлюється проявом різних ефектів [190].

Виходячи з особливостей розвитку світової економіки та необхідності активної державної інноваційної політики в умовах глобалізації, доцільно визначити основні принципи, на яких повинна ґуртуватися державна політика стимулювання інноваційної моделі розвитку, серед яких:

- орієнтація на інноваційний вектор розвитку;
- ідентифікація державних пріоритетів інноваційного розвитку;

- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку і використання національного наукового-технічного та інноваційного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвиткові інноваційної діяльності;
- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;
- здійснення заходів, спрямованих на підтримання міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту національної продукції як на внутрішньому ринку, так й просування її на зовнішні ринки;
- фінансова підтримка, реалізація стимулювальної монетарної, фіскальної та зовнішньоекономічної політики у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвиткові інноваційної інфраструктури;
- інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

Формування державної політики інноваційної моделі розвитку передбачає також наявність функцій і методів державного регулювання з розробкою відповідних заходів. Інноваційна політика є складовою частиною соціально-економічної політики. Вона повинна об'єднувати загальними завданнями науку, техніку, виробництво, споживання, фінансову систему, освіту і покликана слугувати орієнтиром для активного використання інтелектуальних ресурсів, розвитку високотехнологічних виробництв та досягнення пріоритетних цілей розвитку економіки [84; 345].

Виходячи із сучасних мотиваційних теорій та беручи до уваги стан і особливості розвитку економіки України, а також специфічні риси інноваційної діяльності та структуру мотивів і стимулів, державна політика стимулювання моделі інноваційного розвитку можна подати у вигляді відкритої системи, в якій функціонує прямий та зворотний зв'язок (рис. 2.6).

Держава здійснює вплив на інноваційні процеси або через стимулювання попиту на інноваційну продукцію, або через стимулювання пропозиції такої продукції, або через стимулювання сприятливих умов для інноваційної діяльності. Інструменти створення сприятливого інституційно-правового середовища для суб'єктів інноваційної діяльності поділяють на такі:

1. Інструменти регулювання попиту – це укладені центральними або регіональними органами договори із суб'єктами інноваційної діяльності, в яких держава не тільки замовляє розроблення і виробництво інноваційних продуктів, технологій і послуг, але й гарантує придбання цих продуктів чи їх реалізацію.

2. Інструменти регулювання пропозиції – це дії, спрямовані на забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності фінансовою і технічною допомогою, у тому числі створення інноваційної інфраструктури, надання суб'єктам інноваційної діяльності грантів, позик, субсидій, гарантованих кредитів, забезпечення дослідників обладнанням, приміщеннями і належним обслуговуванням, створення державних інституцій для поєднання науки і виробництва різних форм власності (наприклад, через створення і сприйняття розвиткові технопарків, виставок, ярмарок).

3. Інструменти створення сприятливого середовища для інноваційних процесів, до яких належать передусім податкові пільги, пільгове кредитування, субсидування, страхування, гарантування, прискорена амортизація, розвиток державою патентного права, системи стандартизації і сертифікації виробництва та окремих видів продукції. Це також створення сприятливих умов для міжнародної комерційної діяльності на основі торговельних угод, зовнішньоекономічних тарифів, режимів валютного регулювання, обстоювання прав та інтересів вітчизняних інноваторів у міжнародній кооперації. Це також розвиток і підтримка системи освіти в країні на основі співфінансування закладів освіти, спеціальної фахової підготовки, перекваліфікації кадрів тощо [84; 345].

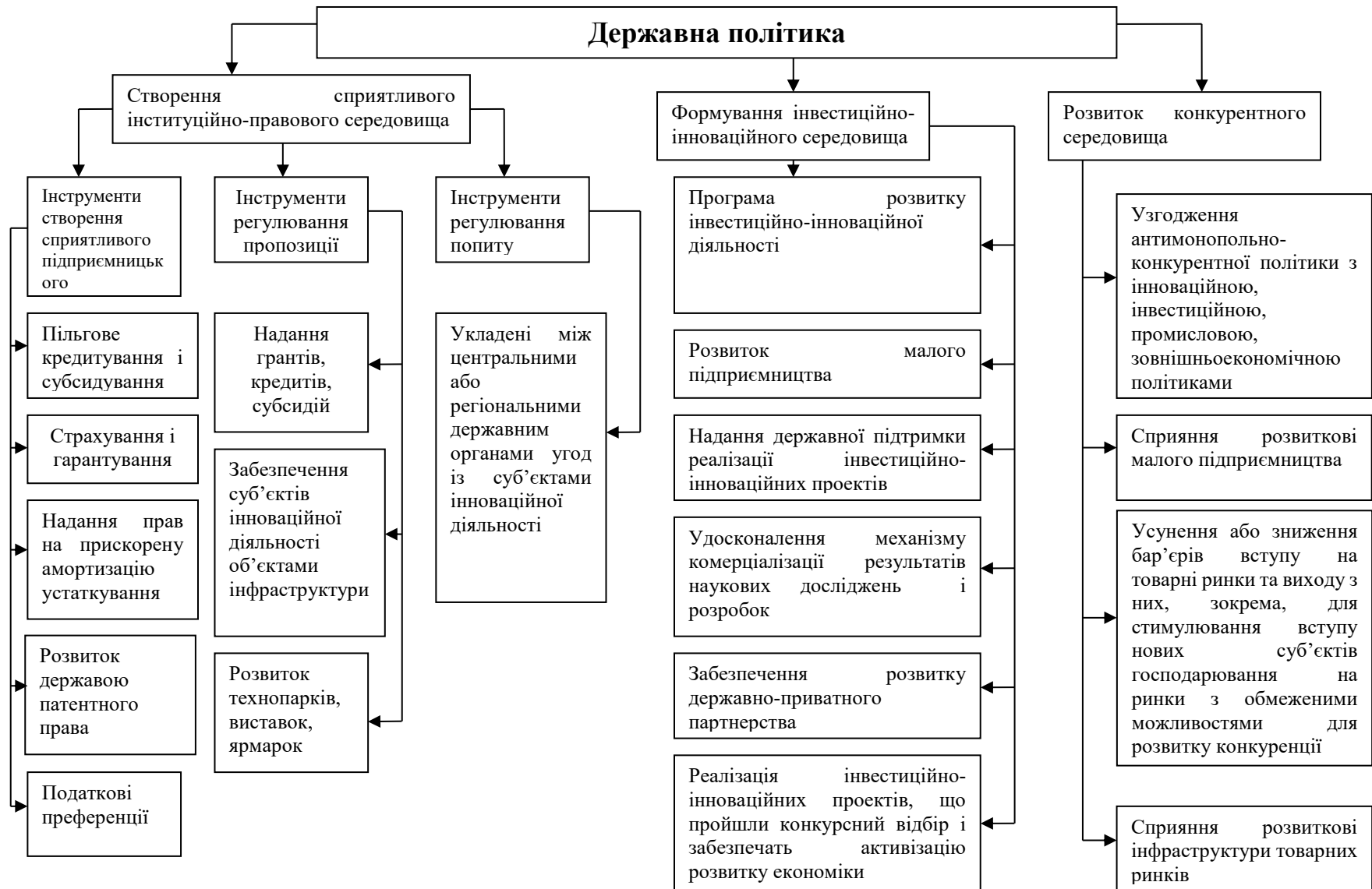

Рис. 2.6. Державна політика стимулювання моделі інноваційного розвитку

Джерело: розроблено авторкою

Необхідною є ухвалення Програми національної моделі інноваційного розвитку України (далі – Програма), метою якої є перехід на інноваційну модель функціонування економіки, модернізація виробництва, підвищення конкурентоспроможності української продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках, запобігання впливу міжнародної фінансової кризи на розвиток економіки. Виконання Програми має забезпечуватися на основі:

- створення сприятливого регуляторного середовища, зокрема, для забезпечення розвитку малого підприємництва;
- надання державної підтримки реалізації інвестиційно-інноваційних проектів, зокрема, з метою забезпечення розвитку високотехнологічного виробництва;
- удосконалення механізму комерціалізації результатів наукових досліджень та розробок і впровадження їх у практичну площину;
- забезпечення розвитку державно-приватного партнерства як інструменту активізації залучення інвестицій;
- реалізації інвестиційно-інноваційних проектів, що пройшли конкурсний відбір і спроможні забезпечити активізацію розвитку національної економіки [104; 345].

Дія об'єктивних економічних законів та реалізація стратегії державної інноваційної політики забезпечується здійсненням державою регулюючих заходів, які за ознакою способу досягнення мети об'єднуються у методи державного регулювання. Методи державного регулювання інноваційними процесами – це способи здійснення впливу з боку держави на інноваційні процеси з метою створення умов ефективного функціонування інноваційної сфери відповідно до напрямів державної інноваційної політики.

Оптимальним варіантом досягнення мети інноваційного розвитку України є також вжиття комплексу заходів, що передбачають вплив на передумови функціонування конкурентних механізмів шляхом зміни змісту й характеру взаємодії суб'єктів господарювання та державних органів створенням передумов для розвитку конкуренції, у тому числі:

- узгодження конкурентної політики з інноваційною, інвестиційною, промисловою, зовнішньоекономічною політикою;
- сприяння розвитку малого підприємництва;
- усунення або зниження бар'єрів вступу на товарні ринки та виходу з них, зокрема, для стимулювання вступу нових суб'єктів господарювання на ринки з обмеженими можливостями для розвитку конкуренції;
- сприяння розвитку інфраструктури товарних ринків.

Враховуючи викладене, аби призупинити негативні тенденції у зміні наукового, виробничого та інноваційного потенціалів України та покращити фінансове забезпечення інноваційної діяльності, необхідно:

- на законодавчому рівні віднести наукову сферу до пріоритетних напрямів державного фінансування;
- підвищити ефективність використання дефіцитних ресурсів шляхом їх вкладання в пріоритетні напрямки розвитку науки і виробництва;
- забезпечити ефективне поєднання науки, виробництва та інвестиційного капіталу шляхом стимулювання розвитку відповідних організаційно-економічних структур (об'єднань, науково-виробничих консорціумів, холдингів, промислово-фінансових груп), а також шляхом розширення і прискореного створення належної інфраструктури інноваційної діяльності (технопарків, технополісів, бізнес-інкубаторів);
- здійснювати інноваційну спрямованість інвестицій у виробничий сектор шляхом переорієнтації капіталовкладень на впровадження нових технологій, зокрема ресурсо- та енергоощадних;
- удосконалити податкову та амортизаційну політику держави в напрямку зменшення податкового тиску на вітчизняні підприємства, прийняти за базу для нарахування амортизації первісної, а не залишкової вартості основних фондів, здійснювати контроль за цільовим використанням амортизаційних відрахувань вітчизняними підприємствами, проводити своєчасну індексацію вартості основних виробничих фондів;

– стимулювати комерційні банки надавати довгострокові кредити промисловим підприємствам шляхом встановлення пільгового оподаткування прибутку, отриманого банками від надання таких кредитів [129; 104; 178].

Поряд з цим, для забезпечення стабільності та ефективності державної політики стимулювання моделі інноваційного розвитку в Україні у довгостроковому періоді потрібно досягти наступних цілей, основними з яких є забезпечення зростання ВВП, обсягу виробництва, прибутку та рентабельності його галузей; зміцнення самостійності підприємств щодо вирішення проблеми інноваційного розвитку, зростання частки їх власних коштів, спрямованих на впровадження інновацій у виробництво; зниження частки бюджетних коштів у фінансуванні інноваційної діяльності та загальної тенденції збільшення бюджетних асигнувань на науку та інноваційну діяльність; збільшення обсягу банківського та небанківського кредитування інноваційної діяльності; розширення масштабів впровадження інноваційних досягнень шляхом зменшення податкового тиску на підприємства.

В Україні збережений достатній інноваційний потенціал, який розвивається практично самостійно в окремих галузях оборонної промисловості (радіоелектронне стеження, радіолокація, засоби наведення високоточної зброї, системи бронетанкової техніки, системи протиповітряної оборони), де є великі можливості виробництва при відповідному сприянні держави; енергетичному атомному машинобудуванні; авіаційному та енергетичному турбінобудуванні; ракетній, авіаційній та космічній техніці; технології надвисоких частот; у сфері кристалічних матеріалів для мікроелектроніки та сонячної енергетики.

Специфіка інноваційної діяльності зумовлює об'єктивну необхідність виникнення нових організаційних форм її здійснення. Значний ризик отримання негативного результату наукових досліджень робить цей вид діяльності неефективним в умовах організаційних структур великих підприємств. Великий ризик має компенсуватися високою мотивацією праці, а це можливо лише у тих організаційних структурах, де рівень доходів

інноваторів безпосередньо залежить від доходу підприємства. Ця залежність досягається у малих інноваційних фірмах, для яких характерний незначний рівень накладних витрат на управління [104; 345].

Для підвищення конкурентоспроможності малого інноваційного бізнесу також необхідно динамічно коригувати напрями досліджень з урахуванням новітніх науково-технічних досягнень та змін попиту. Це вимагає створення організаційних структур, у яких забезпечується висока швидкість у прийнятті управлінських рішень за рахунок прямого зв'язку інноваторів та інноваційних підприємців, або сам інноватор є керівником фірми.

Загалом нова модель економічного зростання в країнах ОЕСР як синтетичне поняття включає рівноважну траєкторію економічного розвитку, стабільність еколого економічного розвитку країн, фінансову та інституційну стабілізацію економіки, постійне зростання доходів на душу населення. Однак найбільш важливою характеристикою економічного зростання, що відповідає сучасному етапові розвитку, є випереджальний розвиток галузей, котрі визначають науково-технологічний прогрес. Рамкові умови реалізації інноваційних стратегій повсюдно спираються на державне регулювання, закупівлі й підтримку перспективних ринків, забезпечуючи конкурентоспроможність виробничої діяльності й торгівлі за кордоном [84; 321; 322].

Розкриття сутності моделей стимулювання інноваційного дало змогу навести узагальнену модель формування технологій та індустрії нового устрою (рис. 2.7).

Масштаб і рівень розвитку окремих складових, характер прямих і зворотніх зв'язків між ними визначають відмінності в інноваційних системах різних країн.

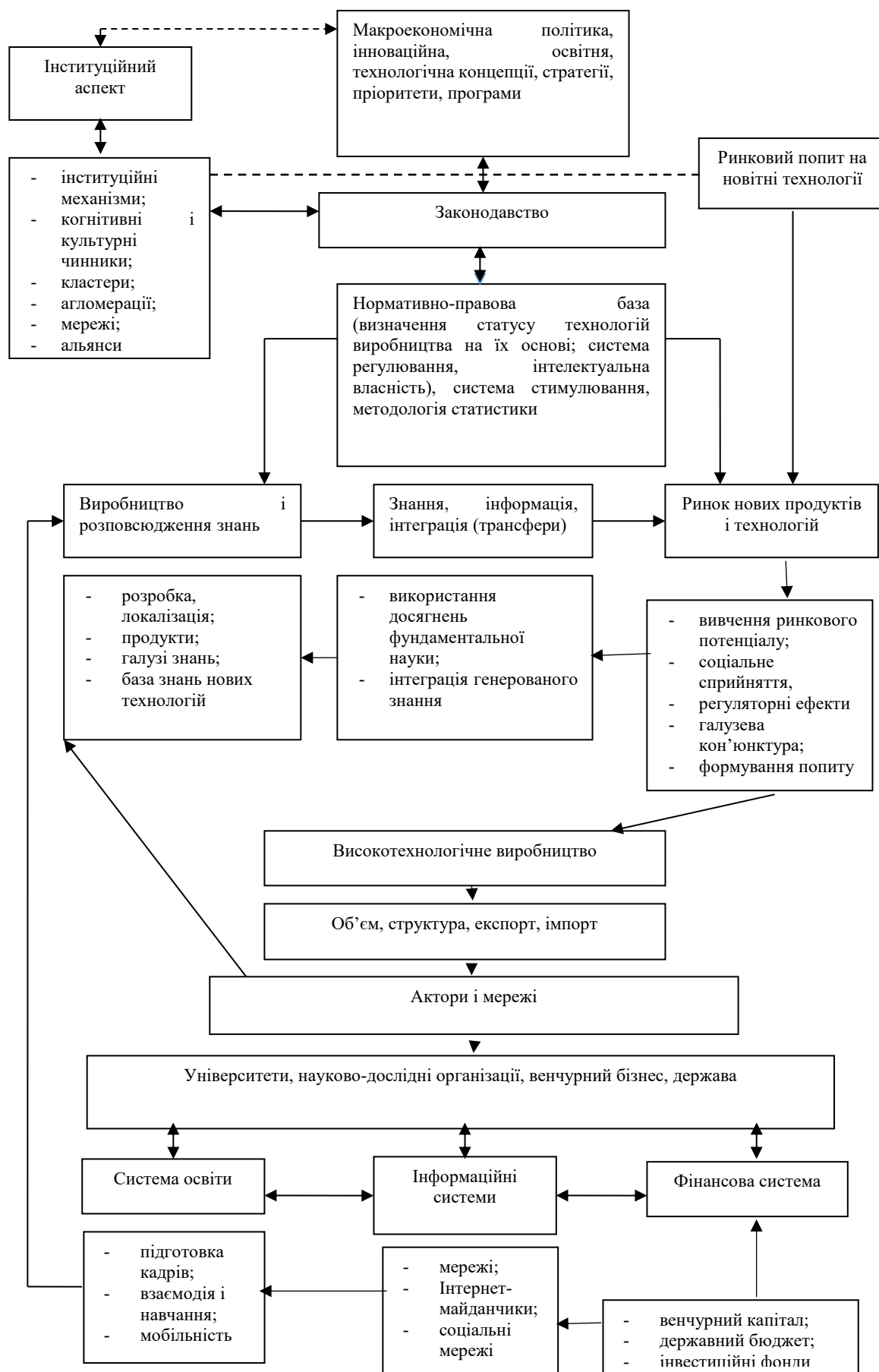

Рис. 2.7. Інноваційна система формування нового технологічного устрою

Джерело: побудовано авторкою

Відповідно до завдань дослідження серед основних елементів запропонованої інноваційної системи є знання й технології (процеси одержання й розповсюдження); суб'єкти й мережі (дії держави й бізнесу, організаційні структури); інституційні аспекти (політика розвитку).

Отже, на основі проведеного дослідження можна дійти висновку про те, що вибір і пошук ефективного поєднання інструментів інноваційної політики до виміру інноваційної моделі економічного розвитку є складним завданням як у теоретичному аспекті, так й у практичному вимірі. Вчені висвітлюють інноваційну політику з певного боку й на основі авторського розуміння економіки, а також мотивів, які керують поведінкою суб'єктів економічної діяльності. У розвинених економіках, де ринковий механізм функціонує доволі відлагоджено за ефективних інститутів і відносно низьких трансакційних витрат, а тому й інструменти здійснення інноваційної політики можуть виявитися ефективними. Натомість у країнах з ринками, що формуються, їх може бути недостатньо для того, щоб подолати інноваційні процеси, які занепадають, та започаткувати структурні трансформації в економіці.

Таким чином, з позицій представленого методологічного підходу сучасні новітні (конвергентні) технології – це заснована на досягненнях науки інноваційна система, що сформувалася (однак ще не сформована остаточно) як сукупність деяких гетерогенних секторів, що розвиваються. До того ж, такі сучасні системи є міжнародними, а тому їх слід аналізувати саме з цих позицій. Якщо розглядати галузь новітніх технологій як технології або «блоки компетенцій», то суб'єкти її неоднорідні, а для наукової бази характерними одночасно будуть взаємозв'язок, міждисциплінарність, фрагментарність, комплексність, віртуальність, повсюдність.

2.2. Методологія державного регулювання та стимулювання розвитку національної економіки в умовах глобалізації

Глобалізація світового господарства, посилення системних зв'язків різних економічних суб'єктів зумовлюють об'єктивний процес трансформації національної економіки як структурно цілісної системи. За умов поступового посткризового відновлення економіки актуальною є її структурно-інституційна трансформація. Відсутність науково обґрунтованої концепції стимулювання процесу структурної трансформації національної економіки є фактором, що суттєвим чином сприяє періодичному виникненню кризових явищ.

Відкритість економіки, яка приймається як вихідний постулат економічними теоріями «основної течії», виявляється лише частковою, особливо для країн з ринками, які формуються. Виникає феномен «віртуальної відкритості», за якого на національну економічну політику впливають обмеження, подібні до тих, які є характерними для відкритих економік, але через інституційні та структурні перешкоди практично відсутній вплив держави на динаміку макроекономічних показників з боку міжнародних потоків капіталу. З іншого боку, втрата ефективності традиційних інструментів державної політики є продовженням еволюційних процесів в економіці протягом останніх десятиліть, що спричинили зростання рівня свободи більшості її суб'єктів [371; 372; 339].

Одночасно з глобальним трендом лібералізації, яка проводилася через політику національних держав та міжнародних інститутів щодо усунення інструментарію прямого впливу урядів та центральних банків на економіку, відбувалися об'єктивні процеси, що посилювали функціональну автономність економічних суб'єктів [52]. Розширення індивідуальної свободи вийшло за межі інтеграційної здатності національних економік. Цей процес до певного часу залишався непоміченим, оскільки не суперечив ліберальним теоріям, й чітко проявився, коли зазначене розбалансування призвело до загострення

глобальних кризових явищ й ліберальні пріоритети почали поступатися важелям активної економічної політики [273; 333]. Водночас поглиблюються суперечності між посиленням стійкості глобального ринку внаслідок перерозподілу ризиків між великою кількістю учасників і небезпекою виникнення ланцюгової реакції на негативні імпульси.

У цьому зв'язку актуалізується питання необхідності застосування моделі глобального регулювання, яка матиме вплив на зростання економіки у цілому і добробуту більшості домогосподарств. На це вже звертають увагу навіть відомі своїми ліберальними поглядами директор-розпорядник Міжнародного валютного фонду К. Лагард і голова Європейського центрального банку М. Драгі [273; 275].

Оскільки сталий розвиток національної економіки є неможливим поза соціумом, без широкого залучення до нього широких верств населення, то подолання кризи соціальної складової економічної політики держави слід шукати на засадах забезпечення суспільного консенсусу. У ХХІ ст. конкурентоспроможними будуть держави, здатні скористатися власним історичним досвідом і використати найкращі характеристики інших моделей для мобілізації ресурсів за допомогою ефективною системи стратегічного планування, налагодження механізмів взаємодії з громадянським суспільством та інвестування в соціальні програми [211]. Гж. Колодко пропонує спиратися на принципи «нового прагматизму», який ґрунтується на дотриманні «золотої послідовності» – оптимальної системи інституційних рішень та параметрів макроекономічної політики [117].

У розвинених країнах дедалі більше концентруються ресурси на стратегічних напрямках, використовуючи для цього значні бюджетні кошти, стратегічне планування, промислову політику. П. Єщенко з цього приводу зазначає, що саме ті країни, які відійшли від неоліберальної моделі і опираються на визначальну роль держави в економічному розвитку, забезпечили сприятливі умови для модернізації національної економіки [86].

Проведений аналіз динаміки економічного розвитку багатьох країн світу дає змогу дійти висновку про те, що стрімкі темпи економічного зростання демонстрували Німеччина після Другої світової війни, Японія у 50-70 рр. ХХ ст. Сінгапур, Тайвань, Гонконг у 60-90-х рр. ХХ ст. При цьому економіка Китаю зростала упродовж кількох десятиліть у середньому на 10%. Водночас інверсійний тип ринкової трансформації та панування ліберальних підходів, які орієнтуються на саморегулювання економіки, у поєднанні з глобалізацією, за умов істотно нижчого рівня економічного розвитку неминуче призводять до необхідності на основі ринкових законів пристосовуватися до різних фрагментів світової економіки як сировинний придаток [37; 54].

На початку 60-х ХХ ст. уряд Південної Кореї, проводячи форсовану модернізацію промисловості, для досягнення максимального ефекту висував вимоги іноземним інвесторам щодо частки місцевого компонента, заохочуючи їх у такий спосіб використовувати деталі й комплектуючі вітчизняного виробництва. Вимоги до локалізації та передачі технології сприяли збільшенню доданої вартості корейських підприємств, тим самим створюючи додатковий національний дохід і зайнятість [54; 84].

В Україні внутрішній ринок залишається ще значною мірою несформованим та маломістким, а його подальше розширення, що базується на імпорті продукції вищого технологічного рівня, та збільшення експорту сировини означають розширене відтворення сформованих диспропорцій. У цьому полягає базова деструкція української економіки, яка постійно відтворюється в розширеному масштабі. За таких умов економічне зростання призводить до поглиблення диспропорцій, що неминуче закінчується кризою. При цьому базисною підставою є зростання дефіциту торговельного балансу та поточного рахунку, що за умов економічного зростання може певний час компенсуватися рахунком операцій з капіталом і фінансових операцій, який має набагато більшу мобільність порівняно з торговельним балансом.

Важливою ознакою сучасного внутрішнього ринку є його ефективність, коли ринок дієвим способом реалізує свої основні функції. При цьому він

інтегрує виробництво і споживання, надає економічній системі повну інформацію у вигляді цін на товари і послуги, може стимулювати інноваційні процеси та трансформувати заощадження в інвестиції, забезпечує підвищення доходів суб'єктів господарювання і добробут домашніх господарств. Ринок повинен забезпечувати оптимальне співвідношення обсягів можливого виробництва необхідних товарів і попиту на них. Ринок ефективним чином функціонує у разі, якщо пропозиція, попит і ціни на товари, що є його основними атрибутами вільно формуються відповідно до змін зовнішніх умов [2; 251]. На рис. 2.8. наведено інституційну архітектуру державного регулювання економікою.

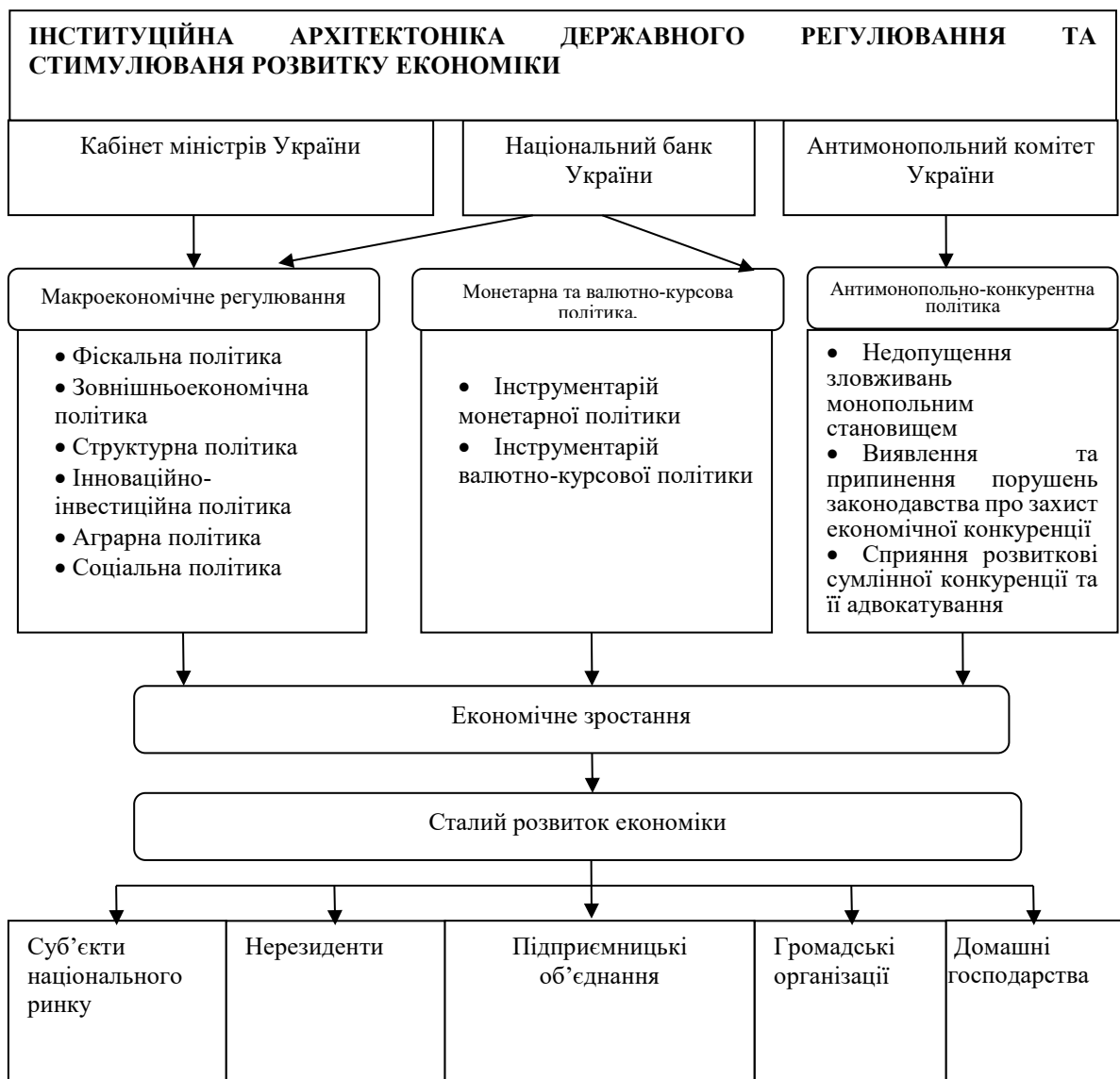

Рис. 2.8. Інституційна архітектура державного регулювання та стимулювання розвитку економіки

Джерело: розроблено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Так, наприклад, українське національне виробництво здебільшого не може виготовляти конкурентоспроможну за якістю продукцію, а відтак, має місце ситуація, коли за рахунок імпортованої продукції задовольняється, наприклад, 94% внутрішнього попиту в одязі та 96% – у взутті. Низька спроможність інституційних регуляторів призвела до втрати окремими галузями економіки конкурентоспроможності навіть на внутрішньому ринку. Водночас розширення попиту населення на товари повсякденного вжитку є об'єктивним явищем і повинно сприяти розвитку внутрішнього виробництва, а не стимулювати експорт інших країн.

З огляду на це, Україні потрібен такий варіант економічних перетворень, який одночасно вивільняє з допомогою лібералізації та дерегуляції економіки ринкові сили й максимально використовує потенціал держави для виправлення базових структурних деформацій і створення інституційної архітекtonіки економіки, що динамічно розвивається та є структурно збалансованою. Головне завдання полягає в структурному реформуванні, спрямованому на створення в Україні базового господарського комплексу внутрішнього розвитку та інституціональної архітекtonіки, що відповідає йому, які стали б основою розвитку внутрішнього ринку, вирішення соціальних проблем і нарощування експортного потенціалу, однак вже на новій структурній основі [153; 170].

Такий комплекс не може бути створений тільки на ринкових засадах, а потребує цілеспрямованої державної економічної політики. Структурне та інституціональне реформування перебувають в органічному поєднанні. Цілеспрямована зміна структури економічної діяльності, потоків товарів і грошей досягається за рахунок інституційних перетворень на основі поєднання ринкових принципів і державного регулювання. Формування інноваційного типу розвитку економіки також передбачає поєднання інституціональних і структурних підходів, свободи підприємницької діяльності й участі держави. Така методологія реформування опирається на розкриття потенціалу ринкових сил і можливості держави й може бути

застосована для вирішення всього комплексу соціально-економічних проблем [170; 47].

Підписавши Угоду про Зону вільної торгівлі з ЄС, Україна вступила у конкурентну взаємодію з розвиненими економіками світу. Це пов'язано як можливостями, так й з великими ризиками, що потребує нового погляду на економічну політику країни. Взаємодіючи із сильнішими економіками, слабша підлаштовується під потреби останніх. Негативним наслідком цього є потрапляння у так звану пастку глобалізації, коли слабша економіка, взаємодіючи зі структурно більш досконалішими, стає їхнім своєрідним додатком. У цій ролі вона постачає сировину, робочу силу чи виконує найменш дохідні виробничі операції. Це зворотний (тобто негативний) бік можливостей, які несе глобалізація, поряд із перспективами запозичення технологій [251; 153].

Парадигма високотехнологічного розвитку національної економіки, що передбачає стратегічний перехід від сировинної моделі економіки у стан високотехнологічної індустріальної держави через оптимальне поєднання ефективного державного регулювання та ринкових сил на основі реального підприємницького клімату, активної державної промислової політики і кластерної стратегії, спрямованих на стимулювання розвитку високих технологій і підвищення глобальної конкурентоспроможності України, розвитку малого підприємництва, технологічного виробництва, зростання зайнятості і доходів населення [47; 137].

Ризик радикально ліберальної доктрини полягає у тому, що у сучасну епоху багатонаціональних підприємств, міжнародного протекціонізму та лобювання феномен досконалого ринку практично відсутній у реальності. Найбільш руйнівною для економіки є слабкість інституту приватної власності та прав людини. Це змінює інтелектуальну і ціннісну якість заможних верств населення, є соціальною основою демократії, свободи і зростання добробуту всього суспільства. Саме це і передбачає парадигма високотехнологічного розвитку.

Структурна досконалість і конкурентоспроможність країни ґрунтується перш за все на розвиненій переробній промисловості, до якої належать індустрії різного технологічного рівня. Досконала структура дозволяє розвиненим економікам перерозподіляти ресурси на свою користь через різні механізми сучасної глобальної взаємодії. Україна виявилась уже тісно вмонтованою в ці механізми, однак із вкрай слабкою переробною промисловістю та тривалим процесом деіндустріалізації. Для цього потрібне стійке економічне зростання із середніми темпами не нижче 5% щороку. Однак цього не станеться без зміни структури виробництва України на користь секторів, де створюється вища додана вартість. Тому новий індустріальний перехід чи розвиток переробної промисловості мають стати основними принципами економічної стратегії держави [47].

Заслуговує на увагу вдалий приклад упровадження мита на експорт насіння соняшнику у 1999 р., що вирішальним чином сприяло появі потужної індустрії з виробництва соняшникової олії. У 2015 р. Україна експортувала соняшникової олії та широту на 3,8 млрд дол. США. Однак, якби країна експортувала зерно соняшнику, то обсяг експорту становив би лише близько 800 млн. дол. США. Цей доволі простий приклад показує вектор подальшого розвитку національної економіки (на основі переробки місцевої сировини в Україні). У 2015 р. обсяги експорту деревини та продуктів її переробки з України становили 1,1 млрд дол. США. Економічний потенціал переробки в Україні цієї сировини можна продемонструвати таким чином. Додана вартість в одному кубометрі фанерної сировини при її експорті становить 16 дол. США, у кубометрі шпону (напівфабрикат для виготовлення фанера) – 29 дол. США, а в кубометрі фанери – 108 дол. Якраз саме у таких ланцюгах переробки і створюється додана вартість [273; 275].

Вагоме значення для розвитку вітчизняної економіки, що не дозволяє стимулювати національну індустрію, є недостатній рівень фінансування розробок і розвитку інноваційного потенціалу. Вирішення цієї проблеми має бути пріоритетним при розробці стратегічних напрямів стимулювання

економіки України. Недофінансування, а також недостатність фахівців належної кваліфікації пояснюють слабкі конкурентні позиції ряду ключових галузей вітчизняної промисловості на світовому ринку. Для забезпечення макроекономічної стабільності та сталого економічного зростання необхідне переосмислення напрямів взаємодії фіскальної та монетарної політики, оскільки вони мають різний, а іноді й протилежний характер впливу на економічні процеси [273; 275; 47].

Ефективність та дієвість державної економічної політики безпосередньо виражається у динаміці основних макроекономічних показників, аналіз якої свідчить про те, що необхідним є докорінне інституційне та структурне реформування економіки України на засадах активної економічної політики держави. На рис. 2.9 наведено інституційну матрицю державного регулювання та стимулювання розвитку національної економіки в умовах глобалізації.

Ще одним викликом для України є звуження простору для маневру промислової політики в умовах глобального економічного управління. Укладання угод Уругвайського раунду, створення СОТ і особливо додаткової угоди з так званої діяльності, пов'язаної з торгівлею, значно скоротили можливості держави використовувати механізми прискорення промислового розвитку за рахунок залучення іноземних технологій [137; 193].

При розробці стратегії слід розуміти, що для прискореної індустріалізації економіки України необхідно ініціювати переговори з СОТ про надання тимчасової можливості використовувати «заборонені» інструменти промислової політики, у тому числі скориставшись статусом країни, що зазнала військової агресії та анексії частини своєї території. Беручи до уваги домінуючу роль транснаціональних корпорацій у світовому інноваційному розвитку, а звідси – їхній вплив на формування структури української економіки, у стратегії необхідно визначити ступінь залучення багатонаціональних підприємств у різні галузі промисловості [75; 95].

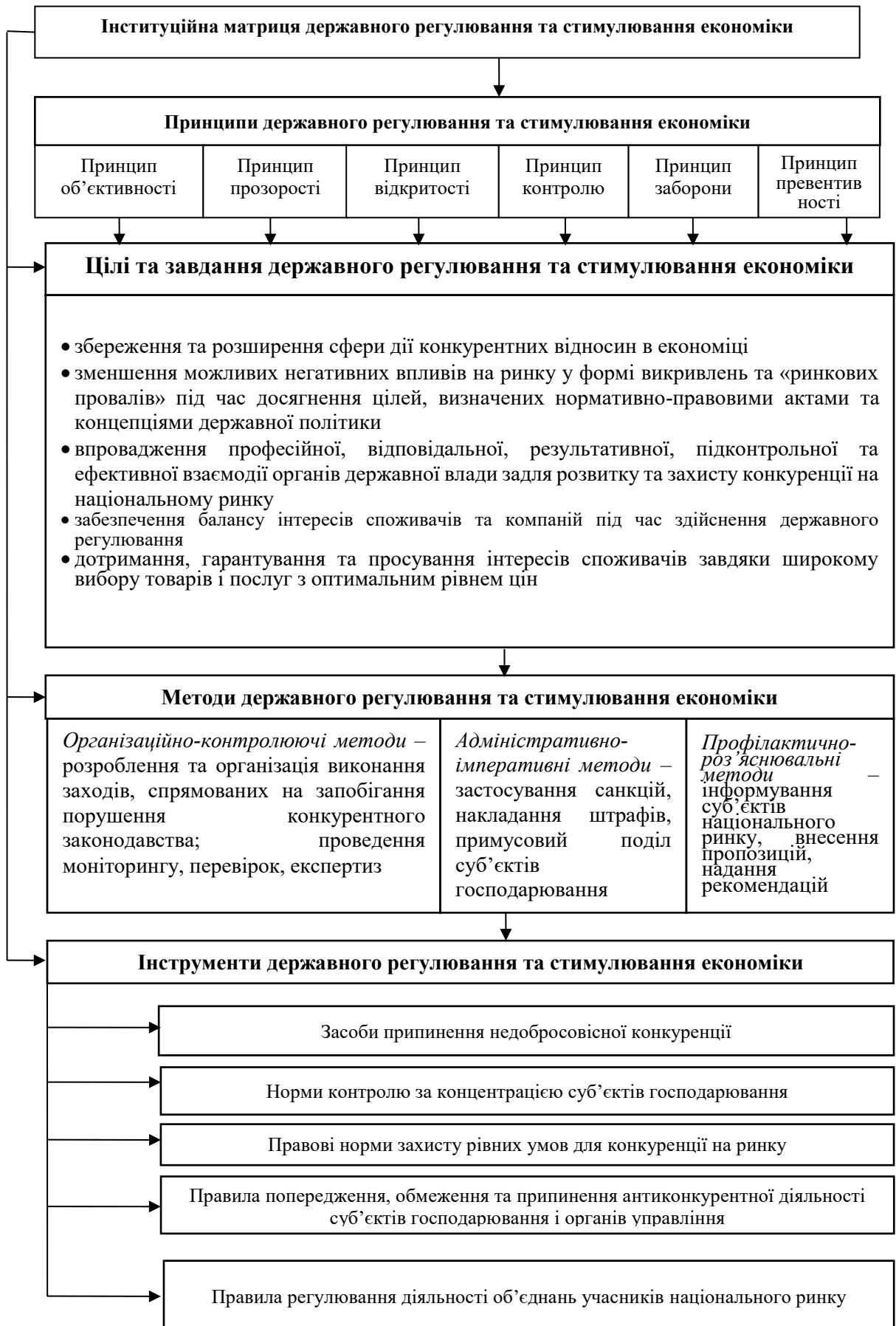

Рис. 2.9. Інституційна матриця державного регулювання та стимулювання розвитку національної економіки в умовах глобалізації

Джерело: розроблено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Важливим аспектом є також проблема вбудовування вітчизняних підприємств у глобальні ланцюги створення доданої вартості. У структурі експорту України на проміжні товари припадає 44%, тоді як у Німеччині – 19, Польщі – 17,8%. Необхідною є державна стратегія, що має передбачати поступовий перехід на вищий технологічний рівень операцій, а також створення й виведення на ринок кінцевих товарів національних виробників. Обрані напрями розвитку промисловості мають забезпечити умови для підвищення рівня зайнятості в економіці. Тому вибір стратегічних орієнтирів повинен сприяти розвитку не тільки високотехнологічних виробництв, а й трудомістких видів діяльності, які задіють значну кількість працівників невисокої кваліфікації [75; 95; 67].

Перетікання капіталу від промисловості у бік високорентабельного АПК призвело до того, що співвідношення створеної у сільському господарстві доданої вартості до ВВП України досягає 14%. При цьому в середньому по ЄС його частка становить 1,6%, у Польщі – 2,6, Німеччині – 0,6, США – 1,3% [74; 273].

Враховуючи прогнози наслідків глобальної зміни клімату, що буде стримуючим фактором зростання, необхідно передбачити заходи щодо більш раціонального використання земель сільськогосподарського призначення, в основу чого слід покласти промислові інновації. В Україні не обійтися без випереджального розвитку виробництва засобів виробництва і перш за все продукції машинобудування. Необхідним є створення технологій та обладнання для раціонального землеробства, виробництва нових добрив і засобів захисту рослин, сільгоспмашинобудування, а також виробництв для переробки й зберігання сільгосппродукції. Це дасть можливість збільшити ефективність економіки, створить додаткові робочі місця й забезпечить вихід на нові ринки [47; 67].

Пріоритетами в Україні мають стати транспортне, аерокосмічне, енергетичне машинобудування, виробництво обладнання для альтернативної енергетики, у тому числі нові матеріали, виробництво озброєння, спеціальної

техніки, інформаційно-комунікаційні технології та інженерні рішення для промисловості. Реалізація стратегії має привести до диверсифікації промисловості й створення нових виробництв, що забезпечить міжгалузеві структурні зміни та перехід економіки на новий технологічний рівень.

Нобелівський лауреат Дж. Стігліц вважає, що західні розвинені країни вдало маніпулювали періодами адаптації протекціонізму та лібералізації з тим, аби збільшити конкурентоспроможність власних економік, водночас чинячи опір лібералізації там, де це негативно впливало б на їхні економічні інтереси. Державна економічна політика є лише похідною функцією міжнародного статусу держави, яка дає змогу їй сповідувати [231].

Дж. Чемберс, голова ради директорів корпорації «Cisco» стверджує, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій спроможне забезпечити зростання світового ВВП на 19 трлн. дол. упродовж найближчих десяти років. Так, наприклад, в Індії уряд під керівництвом Н. Моді реалізує стратегію, спрямовану на перетворення країни на потужний технологічний центр та створення необхідних умов для цифрового майбутнього країни. Цілком очевидно, що підвищення рівня життя і доходів населення може здійснюватися тільки на основі зростання обсягів національного виробництва і ВВП у цілому. На цій основі мають застосовуватися й конкретні заходи щодо зниження рівня соціальності нерівності [333; 273]. Водночас необхідне посилення існуючих конкурентоспроможних виробництв, а також інноваційний розвиток їхньої продукції та процесів, що забезпечить внутрішньогалузеві структурні зміни на користь виробництв із високою доданою вартістю. Очевидно, що на шляху досягнення стратегічних цілей розвитку національної економіки чимало перешкод й однією з них є макроекономічна нестабільність в Україні. Держава, серед іншого, повинна збалансувати доходи й видатки бюджету, забезпечити низьку інфляцію та ставку рефінансування. Це стимулюватиме підприємницький сектор до прийняття рішень про інвестиції й інновації у промисловості.

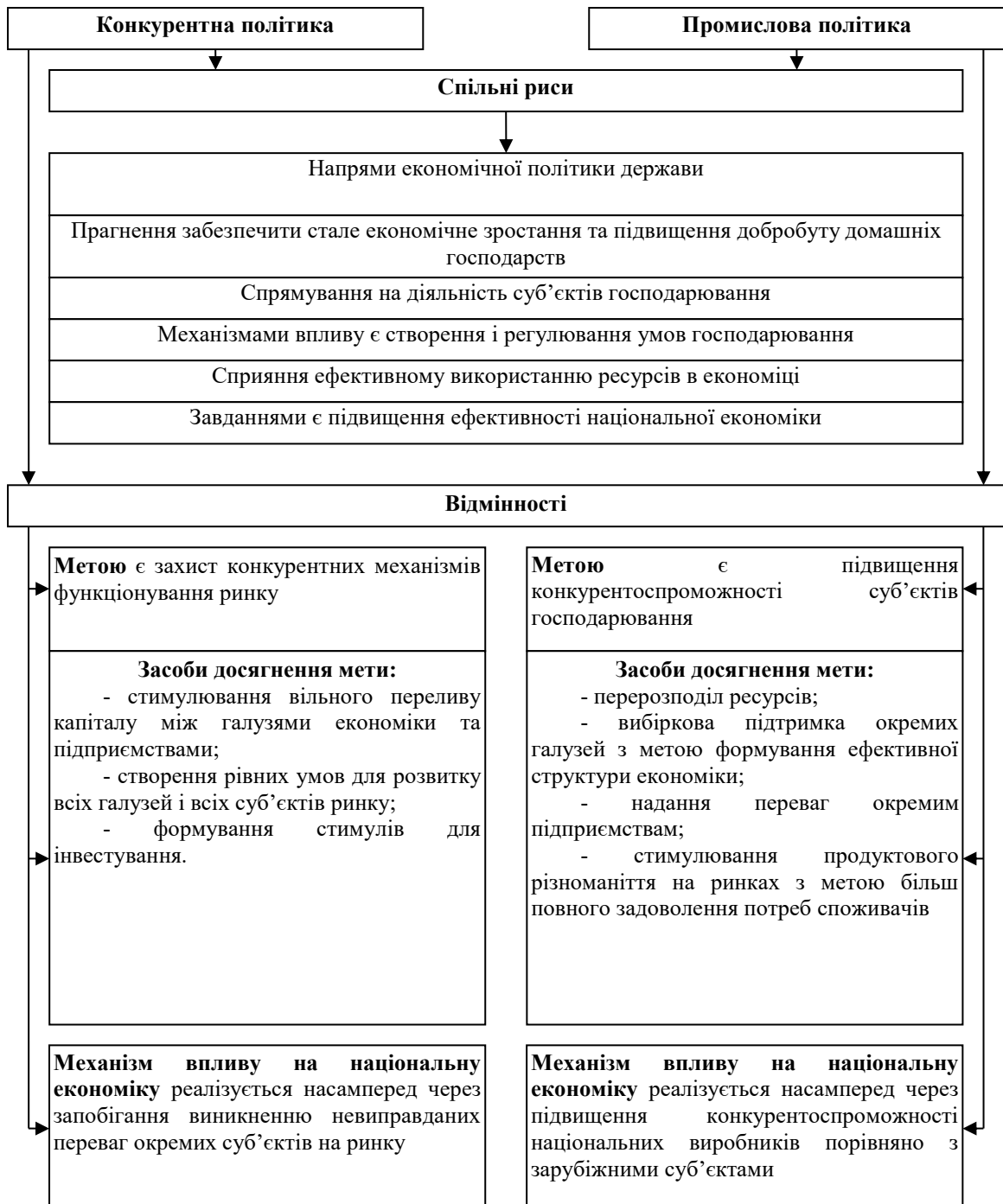

Рис. 2.10. Симетричний дуалізм впливу конкурентної та промислової політики держави на розвиток національної економіки
 Складено автором за даними: [211; 206; 78]

При цьому конкурентна політика у широкому трактуванні є тотожною ринковій політиці, а тому її складовими є податкова, бюджетна, валютно-курсова, торговельна, цінова та інші види політики тією мірою, якою вони сприяють розвитку економічного суперництва у суспільстві, зберігаючи його конкурентні засад. Однак конкурентна та промислова політика мають такі

сфери застосування, котрі перетинаються між собою, а тому їх одночасне використання може викликати суперечності. На рис. 2.10 зображено взаємозв'язок між конкурентною та промисловою політикою у контексті їхнього впливу на стимулювання розвитку національної економіки.

За умов глобалізації конкурентна політика перетворюється у могутній фактор економічного розвитку, оскільки політика держави у цій сфері визначає врешті-решт ступінь відкритості економіки, стан її промислового потенціалу й ефективність економічного розвитку загалом. Механізми та інструменти конкурентної політики визначаються особливостями ролі держави у відносинах з ринковими суб'єктами, а саме як регулятор ринків або як регулятор діяльності виробників. Провідною тенденцією світового економічного розвитку кінця XX ст. – початку XXI ст. є глобалізація, пов'язана зі збільшенням відкритості та взаємозалежністю національних економік.

Геоелекономічні та геополітичні зміни активізують у сучасних умовах проблему формування цивілізованого внутрішнього ринку як важливу мету підвищення ефективності національних господарств. Головними ознаками сучасної глобалізації прийнято вважати лібералізацію, зростання й інтеграцію світових фінансових та товарних ринків, експансію транснаціональних корпорацій, збільшення обсягів іноземних інвестицій [206; 78].

В Україні необхідним є формування на базі великого національного капіталу потужних національних транснаціональних корпорцій, котрі спроможні витримувати глобальну конкуренцію. Держава має дбати як про динамічний розвиток малого підприємництва, так і сприяти перш за все формуванню великих компаній, які покликані створювати конкурентноспроможні товари, забезпечувати раціональне співвідношення спеціалізації та універсалізації національного виробництва, що є необхідною для успішної конкуренції на світовому ринку [7; 175].

Проведений аналіз дає змогу зробити висновок про те, що для забезпечення дієвості економічної політики держави необхідно забезпечити

поступовий перехід до моделі, що має орієнтується одночасно і на розвиток конкуренції, і на реалізацію виваженої промислової політики. Державна підтримка і захист внутрішнього ринку є дуже важливими для України. Мала відкрита економіка, що характерна для України, завжди потребуватиме підтримки, інакше ризикує опинитися у залежності від транснаціональних корпорацій.

При цьому навіть розвинені країни у кризові періоди розвитку не відмовляються від захисту національного внутрішнього ринку. В основу стратегічних орієнтирів розвитку національної економіки має бути покладена інтеграція національних суб'єктів господарювання з метою реалізації масштабних інноваційних проектів у пріоритетних галузях. Це допоможе розвинути в Україні нові конкурентні переваги у виробництві з вищою доданою вартістю.

2.3. Розвиток економіки України на основі реіндустріалізації

Стратегічною метою реіндустріалізації в Україні є перш за все відродження промислового виробництва як провідної ефективної системної складової національної економіки і рівноправного суб'єкта новітніх світогосподарських процесів. Чинниками економічної динаміки за реіндустріальною моделлю мають стати конкурентні інновації, дослідження та розробки, стимулювання людського капіталу, динамічний і збалансований внутрішній попит з домінуванням продукції інвестиційної та споживчої груп, наукова та виробнича кооперація у високотехнологічних сферах, інтеграція у світові ланцюги доданої вартості.

Проведення активної економічної політики вимагає додаткових джерел бюджетного фінансування, причому в умовах кризової динаміки ці джерела повинні бути максимально ефективними. Основою реалізації державної політики є наявність певного плану дій, в якому передбачувані ефекти стають складовою процесу досягнення цілей. Це питання має політичний,

інституційний та економічний вимір. Такий підхід передбачає наукову розробку і оцінку напрямів економічної політики, реалізація яких асоціюється із необхідними результатами, що передбачають забезпечення стійкого економічного зростання на основі індустріалізації, а також активної модернізації національного промислового комплексу [214; 8; 160].

Одним з важливих чинників відновлення промислового потенціалу економіки є її матеріально-ресурне забезпечення, що відображає рівень задоволення потреб національного виробництва власною сировиною та матеріалами. Проведений аналіз засвідчує, що виробництво промислової продукції є в Україні доволі ресурсомістким. Застарілі технології в основних галузях промисловості зумовлюють високий рівень витрат виробництва [229].

Відновлення національного промислового потенціалу передбачає сукупність державних заходів, що цілеспрямовано стимулюють вектор необхідних змін в економіці. При формуванні політики реіндустріалізації значну роль відіграє вибір пріоритетних напрямів у розвитку окремих галузей та видів виробництв. При виборі таких галузей слід брати до уваги також й перспективи попиту на їхню продукцію на внутрішньому ринку, напрями мінімізації залежності від імпорту сировини, енергії та зниження ресурсомісткості виробництва у цілому, скорочення дефіциту торговельного балансу країни, а також розв'язання питань зайнятості та вирішення екологічних проблем [160; 229].

З метою вдосконалення державного стимулювання розвитку української економіки необхідними є пріоритетні напрями її розвитку (табл. 2.5). Стимулювання внутрішнього виробництва і збуту продукції сприятиме наповненню внутрішнього ринку якісними товарами, відродженню та розширенню традиційних для України виробництв, збільшенню внеску промисловості у формування валової доданої вартості та зміцненню конкурентних позицій промислового комплексу України. Вирішення зазначених напрямів дозволить розробити системну та комплексну державну політику щодо розвитку національної економіки, що гарантуватиме випуск

якісної та інноваційної продукції з розширенням асортименту та приведе до зменшення залежності від імпорту.

Таблиця 2.5

**Пріоритетні напрями стимулювання розвитку економіки України
на основі реіндустріалізації**

Напрями розвитку	Заходи
Створення інституційного середовища для розвитку конкуренції між вітчизняними товаровиробниками та імпортерами	Прийняття Закону України «Про розвиток внутрішнього виробництва» та ухвалення Державної програми розвитку внутрішнього ринку на 2024-2030 рр.
	Підвищення регуляторної та захисної ефективності нетарифних обмежень імпорту на внутрішній ринок продукції (антидемпінгових заходів щодо іноземного товаровиробника, а також використовуючи підвищення рівня відповідальності органів системи контролю якості продукції)
	Збільшення гарантій органів державної влади щодо безпечності вітчизняних продуктів, що перебувають в обігу на внутрішньому ринку (прийняття законодавчих актів у сфері регулювання у відповідності з вимогами СОТ та ЄС)
Підвищення рівня нецінової та цінової конкурентоспроможності	Створення сприятливих економічних умов для модернізації вітчизняних підприємств, що реалізують свою продукцію на внутрішньому ринку (шляхом звільнення від сплати ПДВ імпорт технологічного обладнання, вдосконалення нормативно-правових засад функціонування ринку лізингу тощо)
	Надання державної підтримки у формуванні мережі інформаційно-маркетингових центрів з вільним доступом усіх учасників ринку до інформації щодо рівня цін на товарних ринках, якісних характеристик продукції, її відповідності з вимогами стандартів

Продовження табл. 2.5

Стимулювання внутрішнього виробництва і збуту продукції	Впровадження постійно діючої системи оцінки якості та споживчих показників вітчизняної продукції і зарубіжних аналогів
	Удосконалення інфраструктури реалізації продукції вітчизняної промисловості
	Затвердження єдиних стандартів якості, пакування, етикетування та маркування товарів відповідно до міжнародних норм
Державне регулювання імпортозаміщення	Створення Агентства з регулювання імпортозаміщення при Міністерстві економіки (організація діяльності з реалізації ефективної державної політики імпортозаміщення)
	Розроблення методичних засад здійснення моніторингу поточного стану імпортозалежності внутрішнього ринку, яким було б передбачено систему критеріїв та індикаторів імпортозалежності внутрішнього ринку
	Встановлення гранично допустимих меж імпортозалежності внутрішнього ринку, уточнення параметрів стратегічної присутності на внутрішньому ринку вітчизняних виробників та імпортерів, а також критерії збалансування їхніх позицій та визначити види економічної діяльності зі спеціальними критеріями обмеження імпортозалежності (згідно критеріїв національної безпеки держави)
	Підвищення ефективності системи державних заходів, спрямованих на забезпечення належного рівня захисту внутрішнього ринку
Державне регулювання цін	Розширення об'єктів державного цінового регулювання з визначенням періодів такого регулювання, щодо яких застосовуються мінімальні та максимальні ціни на внутрішньому ринку; застосування механізмів обмеження доступу на внутрішній ринок низькоякісної та нелегальної продукції іноземного й українського виробництва
Підтримка малого підприємництва	Спрощення доступу до інформації, забезпечення інформацією про іноземні ринки та умови співробітництва, спрощення системи реєстрації малих підприємств, зменшення часу і вартості процедури реєстрації підприємств.
Гармонізації національної системи контролю якості товарів та ринкового нагляду із сучасними міжнародними нормами та вимогам	Адаптація інституційно-правової бази України до законодавчо-нормативної бази ЄС та гармонізація галузевої системи технічного регулювання відповідно до базових вимог ЄС

Джерело: складено авторкою за даними: [106]

Питома вага України у світовому виробництві промислової продукції становила 0,57%, але країна належала до промислово розвинених. Відтоді

спостерігається спадна динаміка, що прискорилося в останні кілька років. Для того, щоб формувати адекватну національну промислову політику, потрібно правильно оцінювати реіндустріалізацію в розвинених країнах. Після початку інформаційної революції та настання постіндустріальної епохи США і Велика Британія пішли шляхом зниження ролі традиційної індустрії, зробивши акцент на розвитку наукомістких технологій і фінансових послуг, вивівши частину традиційної промисловості в аутсорсинг [76; 202].

Активна державна економічна політика вкрай потрібна, оскільки це – єдина можливість підтримати українську економіку. Україні потрібна промислова політика, яка дасть змогу розкритися потенційно конкурентоспроможним галузям. Це створить підґрунтя для відходу України від сировинної моделі розвитку, нарощування виробництва продукції з високою часткою доданої вартості, імпорту і трансферу технологій. Слід вдатися до дієвих заходів макроекономічної політики. Необхідно активізувати роботу експортно-кредитного агентства з метою створення сприятливих умов для розширення експортного потенціалу українських суб'єктів господарювання, покращення структури експорту, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на світових ринках [202; 298].

Потрібно посилити моніторинг імпорту товарів в Україну з метою виявлення випадків неконкурентних дій, здатних заподіяти шкоду національному товаровиробнику і, у разі потреби, вводити запобіжні бар'єри, проводити розслідування і вживати спеціальних заходів, передбачених Законами України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту». Актуальним є забезпечення державної підтримки розвитку пріоритетних напрямів вітчизняного машинобудування шляхом розроблення й ухвалення Державної цільової науково-технічної програми розвитку машинобудування, де необхідно передбачити заходи щодо стимулювання створення нових зразків машинобудівної продукції, що сприятиме вирішенню

найбільш актуальних проблем у різних галузях промислового виробництва [196].

Варто також сприяти створенню потужних експортоорієнтованих національних науково-виробничих об'єднань, здатних концентрувати ресурси на розробці перспективних зразків машинобудівної техніки, забезпечувати високу ефективність використання таких ресурсів та спроможних інтегруватись у світові ланки з виробництва та збуту інноваційних товарів. При цьому необхідно розробити Державну програму розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу України, в якій передбачити механізми створення імпортозамінних виробництв за рахунок розвитку інноваційної інфраструктури та науково-технічного забезпечення галузі, налагодження ефективного співробітництва між державою, бізнесом та наукою у сфері створення повних технологічних циклів виробництва [196; 298].

Таким чином, проведений аналіз дає змогу дійти висновку про те, що сучасними тенденціями світового розвитку є широке впровадження інструментарію активної реіндустріалізації, що надає імпульс структурним зрушенням в економіці, стимулюючи виробництво нової високотехнологічної продукції національної промисловості. Умови глобального ринкового середовища визначають необхідність активізації міжнародного співробітництва України з Європейським Союзом, що дасть змогу забезпечити підвищення конкурентоспроможності країни. Здійснення європейської інтеграції України забезпечить можливість прискорення модернізаційних зрушень в економіці на засадах подальшого розвитку конкурентних переваг та прискорення економічного зростання.

Розвинені країни вдало маніпулювали періодами адаптації протекціонізму та лібералізації з тим, аби збільшити конкурентоспроможність власних економік, водночас чинячи опір лібералізації там, де це негативно впливало б на їхні економічні інтереси. Професор міжнародної політики у Вільному університеті Брюсселя Й. Голслах вказує на те, що всі країни на

початку індустріалізації застосовували політику активного державного втручання в економіку з метою концентрації ресурсів для розбудови національної промисловості та економіки у цілому, вдалому балансуванню між взаємодією із глобальною економікою та дуже ретельним державним управлінням [196; 298].

В Україні є чимало прикладів, коли національні суб'єкти господарювання випускають конкурентоспроможні товари, спроможні займати ринки розвинених країн світу. Так, наприклад, конкурентну на світовому ринку продукцію ТОВ «Укршпон» належно вже оцінили вітчизняні виробники меблів, дверей та покриття для підлоги, а також постійні партнери підприємства з Болгарії, Польщі, Литви, Бельгії, Німеччини, Греції, Іспанії та Італії. Не випадково компанія вважається нині одним із провідних виробників шпону у Східній Європі. За рік це понад 15 млн. м² високоякісної продукції, 95% якої йде на експорт. Так, наприклад, двадцять років тому лідерами у виробництві шпону в Європі були Іспанія та Німеччина [273; 275].

Нині Україна потіснила їх з першого місця і найближчим часом навряд чи поступиться їм, оскільки у нас потужно запрацював не один, як у 1990-х, завод з виробництва струганого шпону, а десять. Вони мають змогу стовідсотково переробляти вітчизняну сировину, яку раніше експортували. Якщо мораторій на експорт деревини скасують, то майже 30% працівників деревообробних підприємств втратять роботу, а потенційні інвестори відмовляться від планів щодо України. Схожа ситуація вже спостерігалася в Європі, коли у 80-х рр. ХХ ст. шпон випускала Іспанія. Так, зокрема, лише у Валенсії працювало сорок заводів, які закупували сировину в африканських країнах [273; 275; 37].

Щойно країни Африки почали більш стрімко розвиватися, як запровадили мораторій на експорт необробленої деревини і перестав постачати ліс Іспанії, заявивши, що користуватися африканською сировиною відтепер іноземці можуть в Африці, побудувавши тут заводи. Натомість у Валенсії залишилося тільки два таких заводи. В Україні, яка до введення

мораторію на експорт деревини постачала в Європу майже 4 млн кубометрів, є прагнення заробити на продажу сировини за кордон. Румунія ще у 90 рр. ХХ ст. заборонила вивозити власний кругляк, а з 1 січня 2017 р. – взагалі проводити будь-які вирубки в лісах [273; 275; 37].

Імперативність завдання прискорення економічного зростання для України, яка ще більше нарощує відставання від трендів глобальної економіки, є настільки очевидною, що практично не викликає сумнівів у прихильників усіх економічних шкіл і течій [273; 275; 2]. Для створення «економіки зростання», що одночасно потребує макроекономічної стабільності, динамічного зростання та структурної модернізації, необхідний вплив на реалізацію цього завдання з боку усіх сегментів економічної політики. Діяльність Національного банку України як одного з найвпливовіших суб'єктів вітчизняної економічної політики не може перебувати осторонь цього завдання [273; 275].

Однак, враховуючи згадану вище ієрархію цілей, украй важливо визначитися із макроекономічним ефектом політики інфляційного таргетування. Оскільки Основними засадами визначено, що НБУ досягатиме встановленої цілі щодо інфляції насамперед шляхом коригування ключової процентної ставки — за операціями регулювання ліквідності, які мають найбільший вплив на стан грошово-кредитного ринку, цей ефект визначатиметься чутливістю грошово-кредитної системи до відсоткових важелів управління, а національної економіки загалом – до регуляторних сигналів, що надходять з боку процентних інструментів. Між тим у цій сфері в Україні склалася низка особливостей, які не можна не враховувати [93; 153].

Економіці України притаманний значний рівень демонетизації – дефіцит грошей, необхідних для обслуговування господарського обороту. Тому кредити часто беруться не як засіб розвитку, а як спосіб фінансування обігових коштів. Отже, між підвищенням процентної ставки та зменшенням попиту на кредити — значний проміжок, у межах якого подорожчання кредиту транлюється на ціну товару. Вартість кредитів значною мірою визначається

структурними ризиками позичальників. Інфляція в Україні має значну структурну складову, зумовлену високим рівнем витратності виробництв, монополізацією ринків, імпортом інфляції через значну частку імпортних сировини та комплектуючих тощо. Тому зниження інфляції до запланованого на поточний рік значення потребуватиме від Нацбанку активних обмежень грошової пропозиції, що блокуватиме інвестування у структурні зміни, гальмуватиме зростання, відтак, заморожуватиме стагнаційний статус української економіки [196].

У той же час, початок ХХІ ст. характеризувався появою цілої низки негативних чинників, що безпосередньо вплинули на розвиток економіки України. Найбільш руйнівні втрати були спричинені збройною агресією проти України з боку РФ, що розгорталася на території якраз індустриально розвинених регіонів України і безпосередньо вплинула на стан промислового потенціалу.

Ослаблена внутрішніми та зовнішніми шоками українська економіка не змогла вчасно відреагувати на значне пришвидшення технологічних зрушень у світовій економіці після початку бурхливого розвитку Індустрії 4.0, що суттєво поглибило технологічне відставання від розвинених країн. Таким чином, в економіці України закріпилася системна структурна криза, що характеризується тривалою стагнацією технологічної, інституційної й територіальної структур [296; 298].

Проведемо аналіз виникнення кризових явищ у промисловості, яка спроможна стати локомотивом розвитку всієї національної економіки. Перш за все йдеться про недостатність базового промислового потенціалу для розвитку високотехнологічного виробництва, що забезпечує високі темпи зростання доданої вартості. Необхідною передумовою освоєння та комерціалізації передових технологій є наявність сучасних промислових потужностей машинобудівної, авіакосмічної, електронної, хімічної та фармацевтичної галузей, здатних стати виробничою базою для національного розвитку. Натомість у зазначених галузях Україна володіє переважно

застарілими промисловими технологіями, що навіть за умови модернізації не можуть бути пристосовані до впровадження нових технологічних процесів.

Зношення основного капіталу відбувається на фоні постійного дефіциту інвестиційних ресурсів, нераціонального розподілу інвестицій за видами діяльності, а також недостатнього виробництва інвестиційних товарів. Так, зокрема, у 2020 р. близько 30 % капітальних інвестицій у промисловість спрямовувалися у видобувну галузь, ще близько чверті – у сектори з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води. Чільні місця у сфері залучення інвестицій серед галузей переробної промисловості посідають харчова та металургійна промисловість (відповідно 13,4 % та 12,3 % обсягу капітальних інвестицій у промисловість у 2020 р.), тоді як у всі галузі машинобудування залучено лише 4,4 % [196].

Вкрай незначними є обсяги інвестування у машинобудівну галузь не дають змоги налагодити виробництво достатніх обсягів інвестиційної продукції для оновлення виробничої бази економіки. Так, зокрема, частка інвестиційних товарів в обсягах реалізації промислової продукції у 2020 р. становила лише 9,5 %, а товарів проміжного споживання – 47,6 %, споживчих товарів короткострокового використання – 31,2 % [196].

Ступінь зносу основного капіталу у промисловості зріс з 48,8 % у 2000 р. до 59,1 % у 2019 р. Попри те, що таке зростання зумовлене перш за все старінням фондів у секторах виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, незначне зменшення ступеня такого зносу у переробній та видобувній галузях забезпечувалося не стільки оновленням фондів, скільки припиненням роботи багатьох підприємств чи втратою контролю над ними внаслідок тимчасової окупації частки території України [196; 326].

Відсутність чіткої стратегії використання науково-технічного потенціалу призвела до неефективного використання ресурсів, спрямованих на фінансування науково-технічної діяльності. Попри формальну наявність в Україні розгалуженої інноваційної інфраструктури їхня діяльність потребує системної координації з боку держави у напрямі розбудови цілісних

інноваційних екосистем. Недостатня інноваційна активність та стихійний характер структурно-технологічних зрушень здебільшого під впливом глобальної кон'юнктури спричинюють відставання інноваційного розвитку промисловості України від світових показників [196; 326].

У технологічній структурі переробної промисловості частка продукції високотехнологічних галузей у 2020 р. складала 4,2 %, а низькотехнологічних – 43,9 %. Недостатність обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю компенсується у спосіб нарощування її імпорту, поглиблюючи таким чином імпортозалежність. Протягом останніх десяти років частка імпорту у загальному обсязі внутрішнього споживання промислової продукції зросла з 42,8 % у 2010 р. до 47,6 % у 2020 р., машинобудівної продукції – з 77,7 % до 94,9 %, харчової – з 13,6 % до 21,6 % [196; 326].

Кризові явища у промисловості визначаються й показниками її продуктивності. Так, зокрема, коли у видобувній галузі утворення валової доданої вартості на одного зайнятого протягом 2010–2019 рр. зросло на 60,5 %, то у переробній галузі показник продуктивності залишався фактично без змін, зрісши у 2019 р. порівняно з 2010 р. лише на 5,9 %. При цьому обсяги валової доданої вартості на одного зайнятого у переробній промисловості залишаються значно нижчими, ніж у добувній [196; 326].

Оскільки близько половини обсягів реалізації промислової продукції припадає на енергоємні та сировинні галузі, промисловість України залишається найбільшим споживачем енергії в економіці, сприяючи нарощуванню енергетичної імпортозалежності. В умовах стрімкого зростання цін на енергоносії висока енергоємність та енергетична імпортозалежність промислового виробництва стали головними чинниками зростання його витратності. Поряд з цим, національна економіка ще більше узалежнюється від експорту сировини та продукції нижчих технологічних устроїв, які традиційно формують понад двох третин обсягів товарного експорту України, що зумовлює швидку негативну реакцію базових експортоорієнтованих

виробництв промисловості у разі падіння світових цін та зовнішнього попиту на сировину [196; 326].

Українська промисловість потребує щонайменше 20 млрд дол. США інвестицій до 2030 р. з метою забезпечення модернізації виробничих потужностей та скорочення обсягів викидів шкідливих речовин. При цьому загальносвітовим трендом останніх років стало зменшення міжнародних інвестиційних потоків, що обумовлено тенденціями фрагментації та регіоналізації ланцюгів виробництва, зосередження доданої вартості у розвинених країнах унаслідок посилення політики економічного націоналізму та зниження інвестицій у виробничі об'єкти на фоні стрімкого розвитку нової промислової революції [196; 47].

За таких умов технологічна структура української промисловості не відповідає вимогам міжнародних інвесторів, а тому наша країна залишається систематично недоінвестованою, багаторазово поступаючись обсягами залучення інвестицій країнам Центральної Європи. Це зумовлено низькими показниками функціонування судової системи, політичною нестабільністю, відсутністю компенсаторних стимулів, а також недостатнім використанням індустріальних парків, державних інвестиційних проєктів тощо. Натомість коронакриза додатково послабила інвестиційні позиції національної промисловості [196; 47].

Існування глибоких регіональних дисбалансів промислового розвитку спричинене зосередженням промислових об'єктів на Сході нашої країни за відсутності дієвих стимулів для промислового розвитку у решті регіонів. Понад половину промислової продукції виробляється кількома індустріально розвиненими регіонами, серед яких і Київ. При цьому навіть у розвинених регіонах економічна активність зосереджена у межах одного або кількох великих міст, залишаючи монопрофільну периферію за межами конструктивних економічних векторів промислового розвитку. Крім того, навіть індустріалізовані регіони спеціалізуються здебільшого на виробництві продукції з низькою часткою доданої вартості [196; 47].

Досвід країн Європейського Союзу демонструє неминучість збереження проблем нерівномірності розвитку регіонів у майбутньому, незважаючи на використання широкого спектру інструментів та програм державної політики. Витоки інерційності рецесивних тенденцій у відсталих регіонах пояснюється у межах концепцій регіонального розвитку. Питання подолання нерівності у доходах та сталий розвиток громад перебувають серед Цілей сталого розвитку для України на 2030 р. Основні складові відмінностей між успішними та відсталими регіонами наведено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Характерні особливості розвинених та депресивних регіонів

Розвинений регіон	Депресивний регіон
Наявність бізнес-кластерів, що підтримують підприємницьку активність у регіоні та створюють сприятливу екосистему	Слабкі внутрішньо- та міжрегіональні господарські зв'язки. Наявність невеликої кількості регіоноутворюючих підприємств, монопольне становище місцевих виробників
Доступ до висококваліфікованої робочої сили, у тому числі до тієї, яка мігрує з відсталих регіонів	Міграція кваліфікованої робочої сили у регіони із вищим рівнем оплати праці та вищими соціальними стандартами
Відносно легкий доступ до капіталу	Слабкі можливості для фінансування бізнесу; нестача фінансових інституцій та відсутність конкурентного ринку
Місткий споживчий ринок, висока платоспроможність споживачів	Незначний обсяг ринку та низька платоспроможність місцевих споживачів
Вищі соціальні параметри життя населення	Нижчий рівень освіченості населення, вищий рівень смертності та захворюваності, більш високий рівень злочинності
Політична стійкість	Домінування популістських політичних течій

Джерело: складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Важливим стримуючим чинником є також слабкість інституційного середовища розвитку промисловості, що виявляється у недостатності нормативно-правового забезпечення, фрагментованості безсистемності у реалізації державної промислової політики, низькій ефективності використання інструментів промислового розвитку. За період з 1991 р. єдиним комплексним програмним документом у сфері промислової політики була схвалена у 2003 р. Державна програма розвитку промисловості на 2003–2011 рр., завдання якої здебільшого залишилися невиконаними [196; 47].

Протягом останнього десятиліття, попри анонсовані органами влади ініціативи щодо розроблення стратегічних документів, серед яких Стратегія розвитку промислового комплексу, Державна програма розвитку вітчизняних промислових підприємств з урахуванням потреб внутрішнього споживання, Стратегія розвитку високотехнологічних галузей, закон про державну промислову політику, жоден з цих документів не був ухваленим. Невизначеність стратегічного курсу розвитку промисловості значною мірою була зумовлена численними реформами профільного регуляторного інституту. Наявні заходи впливу на промисловість реалізовувалися за галузевим принципом, здебільшого стимулюючи розвиток базових галузей і фіксуючи неефективну технологічну структуру [196; 47].

Структурна трансформація промисловості вимагає здійснення системної політики, що покликана забезпечувати послідовну відмову від сировинної моделі функціонування економіки на засадах використання сучасного інструментарію промислової політики, який застосовується у розвинених країнах. Інституціоналізація державної підтримки окремих галузей промисловості, започаткування інструментів екологічної модернізації, ініціювання участі України у реалізації Європейської зеленої угоди, підтримання підприємництва, початок імплементації підходу смарт-спеціалізації у регіонах України повинні мати системний підхід та забезпечувати прискорення інноваційно-технологічного розвитку промисловості на основі інтеграції до глобальних виробничих ланцюгів [196; 47].

Недостатнім чином ефективно використовуються вже інституціалізовані інструменти промислового розвитку, серед яких індустріальні парки, смарт-технології, Експортно-кредитне агентство тощо. Таким чином, розвиток промисловості України наразі відбувається в умовах відсутності системних структурних трансформацій, спрямованих на формування високопродуктивної, адаптивної до зовнішніх та внутрішніх викликів системи виробництва. Періоди зростання здебільшого

забезпечуються нарощуванням виробництва у сировинних галузях за сприятливої зовнішньоторговельної кон'юнктури, а отримані прибутки не сприяють оновленню технологічного потенціалу та посиленню інноваційної складової виробництва. Збереження існуючих структурних пропорцій у промисловості щодалі поглиблюватиме залежність української економіки від імпорту продукції високого ступеня переробки та експорту сировини, посилюючи таким чином її нестійкість до глобальних шоків.

Формування ефективної антикризової промислової політики потребує комплексного врахування характерних для промисловості глибинних проблем, пов'язаних зі змінами кон'юнктури за умов пандемії COVID-19 й запровадження урядами низки обмежень. Крім того, слід вказати також й на суттєве посилення екологічного контексту, що змушує докорінно переглянути засади розвитку промисловості [196; 47].

За таких умов необхідно визначити основні завдання розвитку економіки України на основі реіндустріалізації. Йдеться перш за все про законодавче закріплення стратегічного вектору, інструментарію та механізмів реалізації державної промислової політики, спрямованої на забезпечення структурних змін, інституціоналізацію державної підтримки національних суб'єктів, посилення їхньої конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішніх ринках. Важливим у цьому зв'язку є розроблення закону, що покликаний визначати засади державної промислової політики з метою законодавчого закріплення пріоритетних напрямів та стратегічних засад державної промислової політики в Україні, визначення засадничих інструментів підтримки розвитку промисловості, закладення основ для подальшої розробки Стратегії розвитку промислового комплексу України та галузевих програм розвитку промисловості [196; 75; 338].

Доцільним є ухвалення Державної програми розвитку імпортозамінних виробництв у стратегічних галузях промисловості з метою визначення інструментів державної підтримки, створення в Україні повного циклу виробництва промислової продукції, що імпортується, а також закладення

основ для розроблення у подальшому секторальних програм розвитку імпортозамінних виробництв. Необхідним є розроблення секторальних програм підтримання національного виробництва та імпортозаміщення на основі модернізації інфраструктури, розвитку фармацевтичної галузі, високотехнологічного машинобудування, що покликані сприяти просуванню державно-приватних проєктів налагодження виробництва, диверсифікації експорту та зниження імпортозалежності [196; 47].

Важливою є диференціація системи інвестиційних стимулів залежно від масштабів та напрямів інвестування, що передбачає окремі пакети інструментарію державної підтримки для стимулювання приватних інвестицій у стратегічні галузі, пріоритетні проєкти загальнонаціонального та місцевого значення. Необхідним є вдосконалення засад функціонування внутрішнього ринку промислової продукції, стимулювання внутрішнього споживання виробленої в Україні промислової продукції та збільшенням при цьому частки продукції з високою доданою вартістю. З цією метою слід удосконалити систему публічних закупівель у частині зростання в їхній структурі частки продукції українського виробництва, збільшення ступеня локалізації виробництва окремих груп технологічної продукції з високою доданою вартістю [196; 47].

Слід звернути увагу на вдосконалення функціонування внутрішнього ринку сировинної продукції з метою зниження її вартості та полегшення доступу до неї виробників, у тому числі й запобіганні надмірного експорту сировини, що може перероблятися в Україні. Важливими є диференціація державної підтримки суб'єктів індустріальних парків залежно від технологічного рівня та розвиток промислової інфраструктури для забезпечення кластеризації промислового виробництва у межах таких парків.

Актуальним є посилення роботи у напрямі формування інституційного середовища для розвитку в Україні індустріальних парків, що сприятимуть долученню України до Європейського зеленого курсу. Також доцільно створити сприятливі умови для впровадження у регіонах України смарт-

спеціалізації, що забезпечить розвиток конкурентоспроможного виробництва на інноваційних засадах, зменшить територіальні диспропорції промислового розвитку та гарантуватиме збалансований внесок регіонів у формування національних ланцюгів доданої вартості.

Прискорення технологічного розвитку у промисловості, підвищення ефективності та продуктивності праці у спосіб сприяння автоматизації й цифровізації ланцюгів виробництва та постачання промислової продукції. Важливою є гармонізація державної політики цифровізації з цифровими ініціативами ЄС «Цифровий порядок денний для Європи» та «Єдиний цифровий простір», участі у міжнародних ініціативах відкритих інновацій та відкритої науки, ініціювання партнерства з іноземними компаніями у сфері цифрової трансформації виробництва [30].

Смарт-спеціалізація є європейським вектором промислового розвитку, що демонструє тенденцію формування інноваційної системи як сукупності регіональних підсистем, координація роботи над якими здійснюється відповідними інституціями. Саме регіональний рівень розглядається як цільовий вектор при розробленні та впровадженні стратегії розумної спеціалізації, базуючись на ряді принципів, серед яких смарт-спеціалізація, що передбачає наявні переваги певного регіону для виявлення унікальних можливостей та ефективного зростання.

Ідея смарт-спеціалізації довела свою ефективність у подоланні наслідків кризи глобальної системи. Окрім того, смарт-спеціалізація та кластерна модель розвитку економіки регіону при розробці стратегічних документів передбачені нормативними документами як загальнонаціонального, так й регіонального рівнів. Принципи модернізації промислового розвитку, цифровізації та стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності мають стати орієнтиром для України у пошуках пріоритетів та для розвитку кластерів у напрямі європейської інтеграції [47; 58].

На основі проведеного аналізу можна дійти висновку про те, що для України характерним є цілий ряд умов, які як сприяють, так і негативно позначаються на формуванні кластерів. До позитивних передумов можна віднести існування технологічної та наукової інфраструктури, психологічну готовність до співпраці, засновану на історично сформованих виробничо-економічних зв'язках. До факторів, які стримують формування кластерів, належить низька якість бізнес-клімату і рівня дієвості бізнес-об'єднань, які не завжди активно сприяють вирішенню завдань, пов'язаних з формуванням пріоритетів розвитку економіки. Крім того, широко використовується короткостроковий горизонт планування, у той час як у випадку кластерного управління реальні вигоди від розвитку кластера з'являються лише через 5-7 років [69; 74].

Важливим є напрям розвитку інвестиційного забезпечення процесів екологічної модернізації промисловості, розроблення нормативно-правової бази для залучення інвестицій у підвищення енергоефективності та декарбонізацію промислових підприємств, посилення екологічних вимог до пакування продукції промисловості відповідно до стандартів ЄС, створення системи заохочення використання промисловими виробниками екологічного дизайну при виробництві промислової продукції, що полегшуватиме її утилізацію та вторинне перероблення.

Висновки до розділу 2

Таким чином, на основі проведеного аналізу теоретико-методологічних засад формування економічної політики держави в умовах глобалізації можна зробити ряд висновків.

1. Аналіз державної політики стимулювання інноваційної моделі розвитку показав, що особливої підтримки потребують розробки за тими напрямками, які мають широкий спектр застосування. Враховуючи наявність значного інституційного забезпечення інноваційної діяльності, реалізацію

ключових напрямів інноваційного розвитку, що визначені низкою законодавчих та нормативно-правових актів у сфері інноваційного розвитку, виокремлено основні перешкоди, серед яких неузгодженість і безсистемність державної політики, обмежене фінансове забезпечення державних програм наукової й науково-технічної діяльності, відсутність організаційної та фінансової підтримки інноваційних підприємств, відсутність системності в інноваційній політиці.

2. Дослідження зарубіжного досвіду використання інноваційної діяльності у промисловості дало можливість виокремити практичні кроки, які можна адаптувати до українських соціально-економічних реалій. Йдеться перш за все про зміни державної політики у процесі забезпечення інтеграції науки та інновацій, співпраці з приватним сектором для адаптації та комерціалізації інновацій, об'єднання науково-інноваційних пріоритетів країни.

3. Проведено аналіз державного регулювання та стимулювання розвитку національної економіки в умовах її інституційної реорганізації. В умовах глобальної соціально-економічної кризи необхідно враховувати стратегічні пріоритети державного регулювання економікою України за критеріями єдності економічної та соціальної ефективності. Йдеться про максимальне впровадження інновацій новітніх технологічних устроїв у процесі виробництва, формування умов для всебічної капіталізації системи соціально-економічного розвитку, збалансованість і транспарентність інституційного середовища. Важливим також є запровадження низки заходів, а саме участь у вітчизняних тендерах іноземних виробників за умови локалізації частки своєї продукції в Україні.

4. Розширення і поглиблення глобалізаційних процесів, динаміка науково-технологічних, економічних, соціокультурних чинників визначає вектори здійснення трансформаційних процесів, що супроводжуються як позитивними результатами, так і негативними наслідками, а також породженням нових парадоксів та проблем методологічного виміру.

5. Стійка реіндустріалізація має забезпечити зміну структури виробництва у напрямі підвищення його високотехнологічного виміру, зростання продуктивності праці, переорієнтації випуску здебільшого на потреби внутрішнього ринку. Основна роль у цьому процесі має належати державі, яка має перетворюватися на державу розвитку, що відображатиме своєю політикою не лише вузькі інтереси бізнесу, але усього суспільства. Успішність політики сталої реіндустріалізації залежить насамперед від правильності вибору її пріоритетів та інструментарію реалізації. Вона має поєднувати у собі важелі вертикальної та горизонтальної моделей промислової політики. Розвиток і виважений захист національного виробника для забезпечення ним потреб населення країни має бути одним із головних завдань держави, при цьому використання державної власності може розглядатися ефективним засобом для відновлення виробництва і стимулювання реіндустріалізації та досягнення соціальної справедливості.

6. Важливу роль в інституційному забезпеченні політики реіндустріалізації має відіграти вдосконалення інституту держави як розробника правил і норм, так і контролера їх виконання. Економічні процеси в промисловості України впродовж останніх трьох десятиліть цілковито не збігалися із напрямом досягнення сталої реіндустріального розвитку ні з погляду ознак всеохопної індустріалізації, досягнення високого рівня продуктивності праці, доходів населення, ні з позиції наближення до соціальної складової при створенні матеріальних благ і справедливому розподілі отриманих доходів.

Результати дослідження, представлені в Розділі 2 дисертаційної роботи, опубліковані у працях авторки [273, 275].

РОЗДІЛ 3

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

3.1. Стан та тенденції розвитку національної економіки України

Трансформаційні зрушення в економіці України впродовж останньої чверті ХХІ ст. не лише не сприяли наближенню, але й збільшили відрив нашої країни від розвинених країн світу за показниками стандартів життя, зумовивши деіндустріалізацію національного господарства з усіма негативними соціально-економічними наслідками. Таким чином, слід активізувати та збалансувати державну політику з регулювання перетворень у національній економіці. Держава значною мірою відійшла від розв'язання проблем економіки. На сьогодні потенціал розвитку національної економіки в Україні стримують насамперед повномасштабна агресія з боку РФ, відсутність гарантій захисту прав власності, високий рівень корупції та адміністративні бар'єри. Тому в Україні важливо здійснювати інституційні реформи, спрямовані на поліпшення інвестиційного клімату (перш за все йдеться про створення прозорих умов провадження господарської діяльності) та розвивати приватне підприємництво, яке потребує й державної підтримки [67].

Упродовж останніх років актуалізація проблем визначення напрямів активізації державної економічної політики, стимулювання розвитку внутрішнього ринку на основі використання протекціоністського інструментарію обумовлюється зростанням масштабів та глобальним характером досліджень. Науковці звертають особливу увагу на необхідність пошуку оптимального розв'язання проблем економічного розвитку на основі максимального використання потенціалу ендогенного зростання, оскільки такий інструментарій спроможний сприяти побудові ефективної економічної політики [234].

Подальше поглиблення європейської інтеграції передбачає у контексті реалізації інтересів суспільства досягнення позитивних результатів реформування української економіки. Послідовність українських реформ невіддільне від подолання олігархічної моделі вітчизняної економіки із притаманній їй тінізацією і корупцією. Це потребує обов'язкового створення в Україні сучасних європейських стандартів верховенства права та підвищення конкурентоспроможності внутрішнього виробництва. Очевидно, що система державного регулювання економіки в Україні не може обмежуватися виконанням лише функцій лібералізації і дерегулювання. При такій постановці питання заходи з підтримки внутрішнього виробництва і внутрішнього ринку апріорі будуть неефективними. Будь-які спроби держави вивести на більш високий рівень національну економіку не даватимуть належного ефекту [1].

Вимір національної економіки, що виражений в обсягах ВВП, суттєво обмежує міжнародну конкурентоспроможність України (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Динаміка ВВП та цінових індикаторів України у 2013-2021 рр.

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ВВП у фактичних цінах, млрд грн	1465,2	1586,9	1988,5	2385,4	2983,9	3560,6	3974,6	4194,1	5459,6
ВВП реальний, млрд грн	1410,6	1365,1	1430,3	2034,4	2445,6	3083,4	3675,7	3818,5	4363,6
Індекс споживчих цін, %	100,5	124,9	143,3	113,9	114,4	110,9	107,9	106,8	110,0
Індекс цін виробників промислової продукції, %	101,7	131,8	125,4	120,5	126,4	117,4	104,1	106,1	162,3

Джерело: розраховано авторкою за: [81; 174]

Аналіз даних, наведених у таблиці 3.1, дає змогу дійти висновку про те, що одночасно зі зростанням номінального ВВП (у 2018 р. – на 26 %, 2019 р. – на 19 %, 2020 р. – на 5,53 %) суттєво зростала інфляція. Так, у 2018 р. цей

показник становив 15,4 %, 2019 р. – 8,1 %, 2020 р. – 9,8 %. Відповідним чином зростали й споживчі ціни і ціни виробників промислової продукції. Оцінюючи ці індекси, можна стверджувати, що незначне зростання фізичного обсягу ВВП фактично нівелюється зростанням цін [81; 174].

Аналіз особливостей функціонування економіки України під час війни свідчить, що в умовах воєнних дій й за масових бомбардувань Україна продовжує перегруповуватися, налаштовуючи своє функціонування та оборону. Так, продовжується безперебійна робота енергетичних та комунальних підприємств, транспорту та зв'язку. Урядом вжито ряд заходів для підтримання економіки. При цьому було знижено податки, надано фінансову підтримку вимушеним переселенцям, підприємствам та їх працівникам, скасовано деякі бюрократичні перешкоди для бізнесу та оперативно організовано допомогу з переїздом у безпечніші регіони. Створено також різні фонди, як от відновлення зруйнованого майна та інфраструктури, відновлення та трансформації економіки, підтримки армії, обслуговування та погашення державного боргу, підтримки постраждалого бізнесу, кошти з яких спрямовуватимуться на відновлення економіки [174].

Проведений аналіз дає змогу стверджувати про те, що головними проблемами, які постають для економіки в умовах війни, є:

- суттєва деформація структури сукупної пропозиції та сукупного попиту;
- глибока криза на ринку праці;
- фізичне руйнування інфраструктури та активів компаній;
- втрата ринків збуту українськими експортерами;
- порушення економічних зв'язків;
- ускладнення логістичних маршрутів;
- розрив ланцюгів формування доданої вартості.

Одним із найважливіших викликів для української економіки є критичне підвищення її залежності від імпорту, що веде до зростання дефіциту у торговельному балансі та несе ризики для валютної стабільності. У 2022 р.

експортні надходження скоротилися на 40%, а імпорتنі – лише на 20%. Аналогічне співвідношення має місце у 2023 р. У результаті від’ємне зовнішньоторговельне сальдо зросло до рівня 21% ВВП. У 2023 р. річний обсяг імпорту товарів становитиме майже 60 млрд дол., або близько 40% ВВП, а разом із послугами – близько 60% ВВП. До того ж офіційні дані щодо імпорту не є повними, оскільки не відображають усіх обсягів постачань продукції військового призначення [81; 174].

За цих умов відновлення зруйнованої критичної інфраструктури та відбудова економіки генерують потенційно високий постійний попит на товари інвестиційного спрямування, який неможливо забезпечити лише українським виробникам. Лише протягом 2022 р. фізичні обсяги промислового виробництва України скоротилися на 37%, а порівняно з 2013 р. – на 50%. Отже, внутрішній попит на відновлення економіки буде дедалі більшою мірою задовольнятиметься на основі імпорту, що й надалі підвищуватиме девальваційний тиск на валютний курс. Саме тому лише Україні вкрай необхідна масштабна політика створення робочих місць за підтримки коштів міжнародних партнерів, що може надати необхідного імпульсу економіці та закласти надійний фундамент для її подальшого розвитку [81; 174].

За результатами складного 2022 року, Україна експортувала свої товари та послуги до 233 країн та територій світу. Основними країнами-партнерами України є Польща, Румунія, Туреччина, Китай, Угорщина та Німеччина. Основні регіони-експортери у 2022 році стали Київ (27,1% від експорту України дав саме цей регіон), Дніпропетровська (12%), Львівська (7,2%), Одеська (5,6%) та Запорізька (5,5%) області [80].

Найбільш експортованими товарами серед секторів залишається агро- та харчова продукція, що становить 53% від загального експорту товарів у 2022 році. Також значні обсяги експорту становлять метали (13,6%). Третім був сектор мінеральних продуктів (9,8%). Найбільш постраждалими секторами є металургія (-62,5%), хімія (-54,3%), мінерали (-48,6%) та папір (-48%) [80].

У 2022 році Україна експортувала послуги на суму 9,2 млрд доларів США, що на 28,3% менше, ніж у 2021 році. Найбільш експортованими видами послуг у 2022 році були послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні (40,5% від усіх експортованих послуг, або 3,7 млрд дол. США), транспортні послуги (32,3%, або 3 млрд дол. США) та ділові послуги (11,2%, або 1 млрд дол. США). Єдиною категорією, яка продемонструвала зростання у 2022 році, є послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю (+76,7%). Тоді як найбільш постраждали державні та урядові послуги (-86,7%), послуги зі страхування (-81,7%), послуги з ремонту та технічного обслуговування (-57,1%), послуги приватним особам, культурні та рекреаційні (-56,4%) [80].

Ці напрямки розвитку виробництва та експорту є важливими для підтримки економічного росту та залучення інвесторів.

Економіка потребує залучення додаткового капіталу та його поєднання з наявною вільною робочою силою у проєктах створення нової доданої вартості, адже найнадійнішим фундаментом для забезпечення макроекономічної стабілізації є відновлення національного реального сектору. Деякі заходи у цьому напрямі реалізовано. Співпраця з МВФ орієнтована на створення передумов для довгострокового економічного зростання в умовах післявоєнної модернізації України та інтеграції до ЄС.

Наступним кроком після вкрай важливої макроекономічної стабілізації має стати активізація залучення кредитних ресурсів у реальний сектор, що не лише спроможне полегшити процес економічного відновлення в країні, а й може посилити дієвість монетарної політики та її вплив на цінову динаміку в економіці. Необхідно також посилити дієвість заходів, спрямованих на створення нових робочих місць, та налагодити механізми захисту інвестицій від воєнних ризиків на основі залучення державних ресурсів і коштів міжнародних партнерів [83; 222].

Відновлення енергетичної інфраструктури та фінансова допомога партнерів сприяли макроекономічній стабілізації. В умовах війни міжнародна допомога залишається одним з ключових факторів фінансування державного

бюджету. Зростання видатків бюджету на фоні великих обсягів міжнародної фінансової допомоги стимулює економічну активність та споживання домашніх господарств [98].

Проблематика повоєнного відновлення та розвитку економіки України сьогодні стало предметом різноманітних дискусій як усередині країни, так і за її межами. Спрямованість векторів відновлення економіки та дискусії щодо нової моделі майбутнього розвитку економіки України ведуться з багатьох причин. Йдеться перш за все про нові геополітичні і економіко-інституційні виміри, в яких перебуває Україна у зв'язку з набуттям нею статусу кандидата в члени ЄС, яке передбачає адаптацію національних господарських норм та інститутів до європейських стандартів.

Швидке відновлення енергетичної інфраструктури після російських атак є однією з ключових причин покращення макроекономічної ситуації. Якщо ситуація не погіршуватиметься, то істотного дефіциту електроенергії не очікується, за винятком ситуативних дисбалансів у другому півріччі 2023 р. Також йдеться про сподівання на те, що протягом 2023 р. енергетичний сектор буде більшою мірою готовим до російських атак й швидше усуватиме наслідки обстрілів. Стабілізація ситуації в енергетичному секторі спроможна позитивним чином вплинути на вповільнення темпів інфляції. Йдеться не тільки про відновлення інфраструктури після російських атак, але й про достатню пропозицію пального на внутрішньому ринку. Крім того, очікується послаблення інфляційного тиску внаслідок падіння цін на енергоносії на світових ринках [220; 249].

Протягом останніх місяців готівковий курс гривні значно зміцнівся, наблизившись до офіційного значення у 36,57 грн/дол. Це стало однією з причин уповільнення інфляції та покращення макроекономічних очікувань у цілому. Курсова стабільність та заходи Національного банку посилили привабливість гривневих активів. Так, зокрема, через більш жорсткі вимоги щодо резервування банки розпочали процес підвищення ставок за гривневими депозитами. Також стабільність гривні вплинула на привабливість

інструментів ОВДП, завдяки чому Міністерство фінансів України отримало більше можливостей для фінансування дефіциту бюджету. Розвиток внутрішнього боргового ринку дає змогу уникати монетарного фінансування бюджету (як це відбувалося у 2022 р.), що також позитивно впливає на уповільнення темпів інфляції. Водночас слід вказати на те, що це стало можливим значною мірою завдяки фінансовій допомозі, яку Україна отримує від міжнародних партнерів [98].

Протягом 2022 р. рівень безробіття в Україні зріс із 9,8% до 25,8%. Таке зростання відбулося внаслідок руйнування підприємств, зниження економічної активності підприємств в умовах високих ризиків і вимушеної міграції за кордон. Скорочення виплат працівникам, до якого вдалися суб'єкти підприємницької діяльності, й висока минулорічна інфляція також призвели до падіння реальних доходів домогосподарств. Наприкінці 2022 р. ринок праці почав відновлюватися, однак таке відновлення загальмувало після серії масштабних атак на енергетичну інфраструктуру нашої країни [98].

За прогнозами, протягом 2023 р. безробіття в Україні залишатиметься високим. Кількість шукачів роботи перевищуватиме число вакансій. Підприємства будуть стриманими щодо найму нових працівників. Однак бізнес також намагатиметься утримувати працівників підвищенням заробітної платні. Водночас значними залишатимуться й видатки бюджету на соціальну сферу, що певною мірою підтримуватиме вразливі категорії населення, а також безробітних і внутрішньо переміщених осіб [98].

Ситуація на ринку праці поліпшиться разом із зниженням безпекових ризиків і поживленням економіки. Відбудова України потребуватиме залучення значної кількості працівників. Саме тому починаючи з 2024 р. рівень безробіття скорочуватиметься, а зростання реальних доходів домогосподарств пришвидчуватиметься. Доходи населення також зростатимуть за рахунок збереження високого рівня бюджетної підтримки та соціальних видатків [98].

В економіці України ситуація з урахуванням факторів невизначеності, незважаючи на певні оптимістичні прогнози припущення й за результатами першого кварталу 2023 р., залишається суперечливою. У 2022 р. відбулися суттєві структурні зміни (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

ВВП України за структурою обсягів доданої вартості у 2021-2022 рр.

№	Галузь	2021		2022		Темп змін, %
		обсяг, млн грн	частка, %	обсяг, млн грн	частка, %	
1	Переробна промисловість	560 527	10,26	319 190	8,23	-43,0
2	Будівництво	150 312	2,75	48 726	1,26	-68,0
3	Видобувна промисловість і розроблення кар'єрів	351 148	6,42	237 930	6,14	-32,0
4	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт	742 123	13,58	512 894	13,23	-31,0
5	Сільське, лісове та рибне господарство	593 367	10,86	425 146	10,97	-28,0
6	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	295 300	5,4	164 587	4,25	-44,0
7	Інформація та телекомунікації	255 635	4,68	216 200	5,58	-15,0
8	Фінансова та страхова діяльність	161 933	2,96	136 337	3,52	-16,0
9	Освіта	235 042	4,3	208 230	5,37	-11,0
10	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	19 143	0,35	14 051	0,36	-27,0
11	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	31 910	0,58	21 343	0,55	-33,0
12	Державне управління і соціальне страхування	336 451	6,16	455 228	11,74	35
13	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	180 944	3,31	122 092	3,15	-33,0
14	Податки на продукти	780 757	14,29	496 138	12,8	-36,0
15	Надання інших видів послуг	46 637	0,85	31 950	0,82	-31,0
16	Тимчасове розміщення й організація харчування	49 166	0,9	29 348	0,76	-40,0
17	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	67 873	1,24	1,24	0,91	-48,0
18	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	134 883	2,47	111 236	2,87	-18,0
19	Операції з нерухомим майном	314 763	5,76	206 105	5,32	-35,0
20	Разом	5 465 483	100	3 876 834	100	-29,0

* Всі дані наведено у цінах 2021 р.

Джерело: складено авторкою за: [81; 174];

У період воєнного стану всі галузі економіки, за винятком «Державного управління та соціального страхування» зазнали падіння, яке перебувало у межах від 15 до 68 % [81; 174]. Найпомітніший спад відбувся у будівництві (68 %). Якраз саме капітальні видатки стрімко скорочуються в умовах збройних конфліктів. Активні бойові дії та значні руйнування регіональної індустріальної структури спричинили спад у переробній промисловості майже на 50 %. Сільське, лісове і рибне господарство, а також гуртова й роздрібна торгівля продемонстрували падіння на понад 30 % у зв'язку з дією вказаних факторів. Зниження на 36 % обсягів податків на продукти пов'язане також й з тим, що держава на початку повномасштабної війни запровадила податкові пільги [81; 174].

Попри позитивний вплив на соціально-економічне становище у перші місяці, згодом цей фактор негативним чином позначився на надходженнях до бюджетів усіх рівнів. Як наслідок, у меморандумі України з МВФ 2023 р. передбачено відновлення довоєнних податків. Йдеться про те, що у країнах, котрі ведуть бойові дії, здебільшого податки підвищуються. На зміни структури ВВП істотно вплинуло зниження обсягу експорту на 42 % перш за все у зв'язку з блокадою українських морських портів з боку держави-агресорки, а також з руйнуванням низки промислових підприємств-експортерів (як от «Азовсталь», Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча та інших) [98].

При цьому важливо звернути увагу на незначне зменшення імпорту на 19 % у зв'язку із ввезенням пального, обсяги якого у фізичних одиницях практично не змінилися. Цей чинник негативно вплинув як на динаміку, так і на загальну структуру ВВП України. Необхідно також звернути увагу на збільшення частки у ВВП до 1 відсоткового пункту лише за шістьма позиціями з двадцяти. Крім державного управління та соціального страхування, з сектору матеріального виробництва йдеться про сільське, лісове та рибне господарство, а решта – послуги (охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, освіта, фінансова та страхова діяльність, інформація та

телекомунікації). За іншими позиціями скорочення частки у ВВП становило до двох відсоткових пунктів [98].

Одним з основних індикаторів фінансових умов ведення бізнесу у країні є ризик як кількісний вимір ймовірності втрати інвестором вкладеного капіталу. Істотним наслідком війни є підвищення рівня систематичного ризику і погіршення умов фінансування для суб'єктів господарювання. При цьому індивідуальний ризик за умов війни розподіляється нерівномірно і залежить від багатьох чинників, а саме: наближеності до територій очікуваного розгортання активних бойових дій, вірогідність завдання ракетних ударів, інтенсивність фінансових відносин із контрагентами на тимчасово окупованих територіях тощо.

Формування дисбалансів у фінансовій системі, що обумовлені воєнним станом, пов'язане з фізичним знищенням та руйнуванням виробничих активів, зупиненням виробництва, падінням попиту як всередині країни, так і з боку нерезидентів, що призвело до скорочення ВВП на 29,1% у 2022 р., скорочення доходів бюджету на фоні зростання військових витрат і державного боргу (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Макрофінансові дисбаланси України у 2018–2022 рр.

Показник	2018	2019	2020	2021	2022
Рівень державного та гарантованого державою боргу, % ВВП	60,9	50,2	60,4	49,0	78,5
Монетизація ВВП, %	35,9	36,2	43,8	38,0	48,2
Коефіцієнт витіснення, %	42,8	36,8	37,6	34,8	38,3
Коефіцієнт трансформації, %	51,8	41,5	31,5	29,6	23,9
Кредити сектору нефінансових корпорацій, млрд грн.	859,7	744,6	724,2	752,3	754,4

Джерело: [249, С. 9]

При цьому структурні зміни в економіці визначаються такими параметрами, як:

- підвищення рівня монетизації ВВП з 38,0 до 48,2%, що свідчить про зниження швидкості обігу грошей, обмовлене падінням номінального ВВП (на 4,8 %);

- зростання державного та гарантованого державного боргу з 49,0 до 78,5 % ВВП;

- помірне підвищення коефіцієнта витіснення, який розраховується як відношення фінансових інвестицій банків у державні облігації до сукупних ресурсів банківської системи, що показує ту частку ресурсів, яка фактично вилучена державою з ринкового обігу, з 34,8 до 38,3%;

- уповільнення банківського кредитування бізнесу, зумовлене високими індивідуальними ризиками, значною невизначеністю щодо перебігу війни на тлі посилення «ефекту витіснення».

- зниження коефіцієнта трансформації, що представляє собою відношення обсягу банківських кредитів суб'єктам сектору нефінансових корпорацій до сукупних ресурсів банківської системи, з 29,6 до 23,9%;

- нагромадження надмірної ліквідності у банківській системі, коли обсяги ліквідних коштів банків, у тому числі й вкладених у депозитні сертифікати НБУ, зросли на 278 млрд грн, що свідчить про збільшення обсягів потенційних ресурсів для кредитування економіки [249, С. 8-11].

Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що при складанні планів відбудови важлива роль належить правильній послідовності дій. Усталений підхід передбачає спрямування основних обсягів допомоги на відновлення найважливіших соціальних функцій та стимулювання економічної активності. Водночас іноді такі заходи часто консервують бідність та відтермінують відновлення країни. Усі категорії населення мають усвідомити необхідність якісної інституційної модернізації країни.

На основі проведеного аналізу соціально-економічних наслідків кількох збройних конфліктів, що мали місце у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., доцільно зробити висновки з метою уникнення необґрунтованих рішень.

У таблиці 3.4 наведені основні чинники, що обумовили відновлення та започаткували стійкий розвиток після закінчення воєнних дій у країнах.

Таблиця 3.4

Основні чинники відновлення країн після завершення воєнних дій

№	Показники	Грузія	Південна Корея	Японія
1	Нова управлінська команда	+	+	+
2	Визначення концепції та моделі розвитку (основна мета, завдання, роль держави)	+	+	+
3	Розробка внутрішньої стратегії розвитку	+	+	+
4	Реалізація реформ, спрямованих на макроекономічну стабілізацію, відновлення та збільшення національного виробництва, підвищення зайнятості	+	+	+
5	Визначення основних галузей – драйверів відновлення та напрямів їхнього розвитку	+	+	+
6	Зовнішня ресурсна допомога	+	+	+
	Розроблений та працюючий механізм використання та контролю витрат (власних – для поточних потреб та запозичених – для довгострокових інвестицій)	+	+	+
7	Контроль кредиторів над прозорістю та цільовим спрямуванням використання отриманих коштів)	-	-	+
8	Активна участь держави у створенні нової системи управління економікою	+	+	+
9	Зростання доходів населення	+	+	-
10	Активна антикорупційна політика	+	+	+
11	Дієва антимонопольна політика, спрямована на недопущення надмірної концентрації капіталу	-	+	-
12	Активна соціальна політика	-	+	+

Складено авторкою за даними: [209; 210; 216]

Перехід від війни до стабілізації й розвитку здебільшого відбувається у кілька етапів. На першому етапі формується підґрунтя для стійкого мирного функціонування економіки. Наступний етап відзначається відновленням інститутів, інфраструктура й закладається фундамент для реконструкції та модернізації. Вкрай складним є наступний етап тривалістю від трьох до п'яти років, покликаний вивести національну економіку на траєкторію стійкого зростання [127; 83].

У таблиці 3.5 наведено систему заходів, спрямованих на повоєнне відновлення національної економіки. В Україні ще не ухвалена модель, за якою відбуватиметься відновлення, за якими принципами воно

здійснюватиметься, якою буде залученість інститутів громадянського суспільства, якими будуть нові запобіжники від корупції і неефективних витрат коштів.

Таблиця 3.5

Система заходів у контексті повоєнного відновлення національної економіки

№	Суб'єкт	Першочергові кроки (протягом одного – двох років)	Перехід до стійкого розвитку (протягом трьох – п'яти років)
1	Домашні господарства	Повернення та облаштування мігрантів	Перепис населення; формування планів розвитку територій
2	Інфраструктура	Відновлення функціонування портів, аеропортів, автомобільних доріг та залізниць	Планування перспективного розвитку
3	Макроекономічна стабілізація	Контроль над інфляційними процесами, стабілізація фінансово-банківської системи, повернення до ринкового режиму курсоутворення, програми надання міжнародної допомоги	Модернізація банківської системи, реформування податкової системи, реструктуризація зовнішнього боргу, стимулювання інвестиційної діяльності
4	Соціальна інфраструктура	Відновлення повноцінної діяльності медичних закладів та інших об'єктів соціальної інфраструктури	Відбудова лікувально-діагностичних закладів, відбудова освітніх установ
5	Міжнародні партнери	Пряма підтримка державного бюджету, проектна допомога, контроль за прозорістю та цільовим призначенням використання міжнародної допомоги	Зменшення бюджетної підтримки, збільшення кількості проектів технічної допомоги, налагодження тісної координації з урядовими інституціями

Складено автором за даними: [209; 210; 216]

Відновлення та модернізація післявоєнної України представлятиме собою одним із найбільш масштабних міжнародних проектів з часів Другої світової війни. Обсяги завдань щодо відновлення та потенційні можливості сучасних технологій як формують унікальні за своєю природою виклики, так й створюють сприятливу основу для їхнього розв'язання на основі оригінальних рішень.

Проведений аналіз дає змогу дійти висновку про те, що важливою характерною особливістю післявоєнного функціонування та розвитку України стане той факт, що країна зберегла дієвість та спроможність практично всіх діючих державних інститутів. Водночас продовжуватиме мати місце істотне навантаження на державний бюджет та соціально-економічну сферу загалом. Саме тому особливої актуальності набуватиме проблематика ефективного, відкритого та прозорого використання всіх доступних наявних ресурсів у держави, приватного капіталу та тих, що залучатимуться від міжнародних партнерів.

Створення нової моделі економічного розвитку нашої країни після завершення воєнних дій має враховувати реалії й умови соціально-економічного функціонування за умов глобальної конкуренції (рис. 3.1).

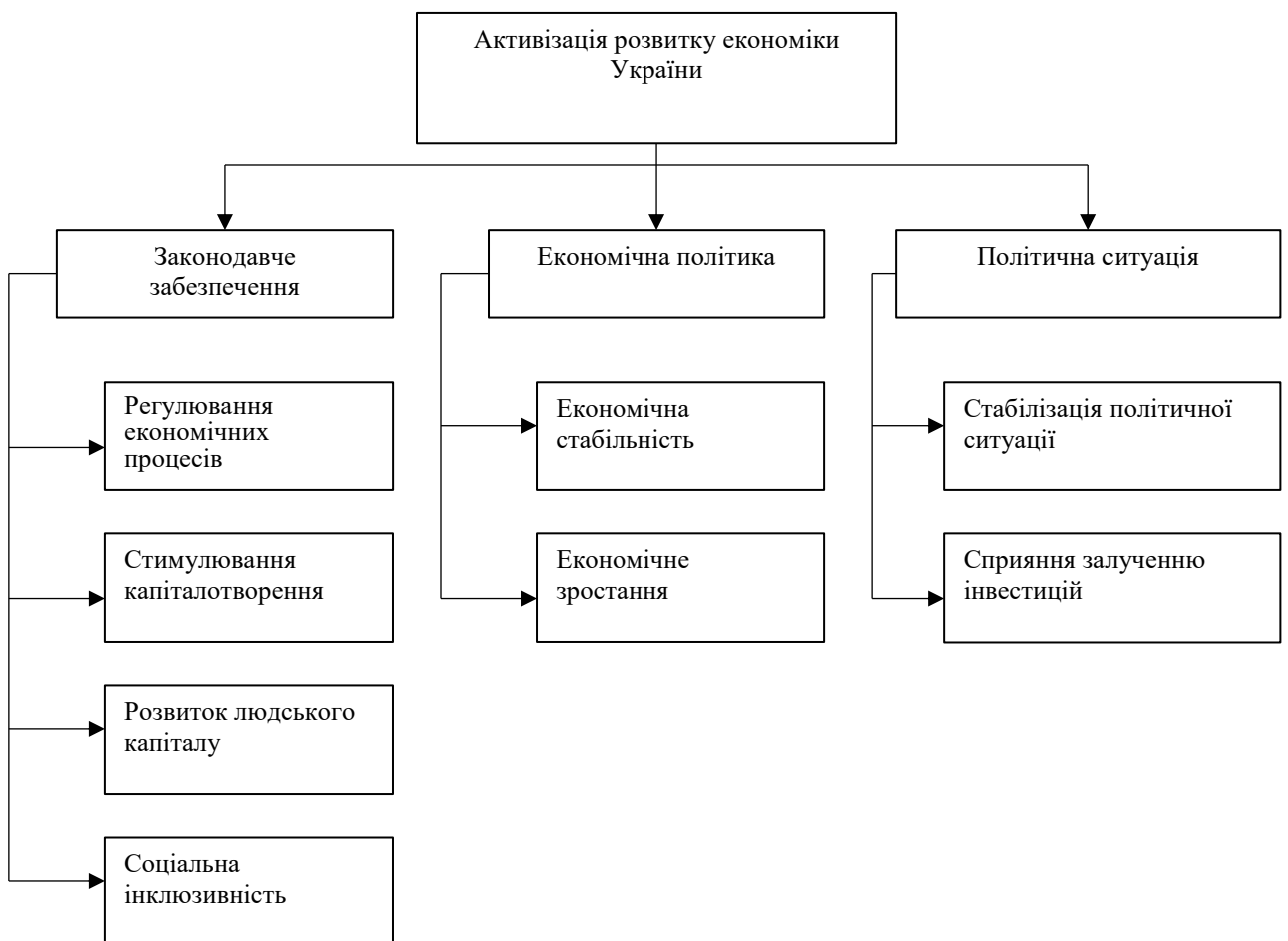

Рис. 3.1. Чинники активізації розвитку економіки України у контексті повоєнного відновлення

Джерело: складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Економічна модель України увібрала поширені закономірності соціально-економічного розвитку на основі ринкових механізмів та певних передумов виникнення господарських на основі постцентралізованої економіки. За теперішніх реалій з метою забезпечення сталого економічного розвитку та європейської інтеграції нашої країни в європейський економічний простір слід розв'язувати цілу низку завдань, пов'язаних з впровадженням цифрових технологій. Вкрай важливо при цьому є інституціоналізація системи управління національної економіки, яка покликана сприяти переходу від здебільшого низькотехнологічної сировинної моделі розвитку до такої, що базується на новітніх технологіях [98; 174].

Відкриття нових можливостей співпраці на внутрішньому ринку мають стати об'єктом активної державної політики з метою підтримання національних корпорацій на основі убезпечення їх від зовнішньої конкуренції, а потім й підтримання їх під час експорту технічно складної продукції. Прикладом у цьому зв'язку може стати перш за все досвід Японії та Південної Кореї середини та другої половини ХХ ст. Таким чином, ускладнення національної економічної системи з великою кількістю ланок глибокої внутрішньої технологічної переробки і масштабного внутрішнього споживання сформує підґрунтя для продукування значних обсягів доданої вартості порівняно з моделлю, що функціонує на основі виробництва й продажу сировинних ресурсів. Така удосконалена система здатна постійно вдосконалювати свою матеріально-технологічну базу й абсорбувати набагато більший обсяг інвестицій, ніж проста сировинна модель економіки [83; 220].

Слід погодитися з думкою про те, що проблеми відсутності глибоких технологічних перетворень, суттєвого дефіциту інвестиційних ресурсів та низького рівня доходів багатьох категорій домашніх господарств пов'язані з відсутністю передумов для генерування належного обсягу внутрішнього попиту. Таке своєрідне ігнорування ролі та місця внутрішнього споживання як головного чинника створення доданої вартості позбавляє національну

економіку можливостей виходу на траєкторію стійкого інноваційно-інвестиційного зростання та започаткування ендогенізованої моделі розвитку. Оскільки на сьогодні як інвестиційна, так і споживча складова внутрішнього попиту задовольняються значною мірою на основі імпорту.

Проведений аналіз дав змогу з'ясувати, що сьогодні у світі формується система активного стимулювання високих технологій на основі роботизації та впровадження штучного інтелекту. Саме виробництво таких високотехнологічних продуктів має перебувати в основі стратегії національного відродження країни у період післявоєнної відбудови. Йдеться про історичний шанс на основі зовнішніх і внутрішніх інвестицій динамізувати шлях свого соціально-економічного розвитку. Тому дієвим інструментарієм вирішення проблем соціально-економічної динаміки є стимулювання розвитку високотехнологічного національного капіталу. Збільшення обсягів продукування доданої вартості означатиме, що збільшуються такі її складові, як заробітна плата, доходи держави у вигляді податків та інвестиції. При цьому зростатимуть й сукупний попит та його складові. У таблиці 3.6 наведено матрицю потенційних ефектів економічної політики держави у контексті активізації розвитку національної економіки.

Таблиця 3.6

Потенційні ефекти економічної політики держави у контексті активізації розвитку національної економіки

Суб'єкти	Позитивні ефекти	Негативні ефекти
Виробники	Зростання макроекономічних показників (ВВП, сукупний попит, податкові надходження); Поліпшення ділової активності; Активізація розвитку підприємництва та посилення конкуренції; Позитивні зміни регуляторного середовища; Створення додаткових робочих місць; Заохочення інвестицій; Стимулювання інноваційного потенціалу	Погіршення ділової активності суб'єктів підприємництва; Зростання тіньового сектору економіки і посилення її монополізації; Зарегульованість підприємницького середовища; Зниження ефективності та продуктивності праці; Зниження заробітної плати і зростання рівня безробіття; Зниження конкурентоспроможності виробництва; Розширення масштабів податкової оптимізації

Продовження табл. 3.6

Споживачі	Підвищення купівельної спроможності домашніх господарств; Створення нових робочих місць, поліпшення зайнятості; Зниження рівня бідності; Підвищення якості товарів і послуг	Зниження купівельної спроможності споживачів; Зростання інфляції; Погіршення якості праці; Звуження можливостей самореалізації; Активізація процесів трудової міграції
Держава	Дерегуляція господарської діяльності; Забезпечення участі громадян у системі публічного управління; Удосконалення державного нагляду у сфері підприємництва; Посилення прозорості та підзвітності органів влади; Забезпечення ефективного виконання бюджету	Зарегульованість сфери надання адміністративних послуг; Посилення інституційних ризиків виходу за межі правового поля; Розширення нелегальної трудової міграції; Зростання інфляції; Неефективна реалізація державних інвестиційних та інноваційних програм

Джерело: складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Перспективним є розміщення в Україні високотехнологічних виробничих потужностей провідних компаній-виробників наукомісткої інноваційної продукції. Ця продукція з високою часткою доданої вартості повинна надходити як на експорт, так і на внутрішній ринок України. Це дасть змогу створити робочі місця вищої якості із більш високою заробітною платою, залучати іноземні інвестиції, розширювати експортний потенціал на основі ефективного включення у глобальні ланцюги виробництва доданої вартості. Аграрна спеціалізація українського експортного потенціалу сьогодні вже проявилась досить чітко з орієнтацією на експорт насіння соняшнику, кукурудзи і зернових у цілому. Враховуючи, що рівень конкурентоспроможності більшості українських виробників істотно нижчий, ніж у підприємств європейських країн, можна стверджувати, що Україна без великих інвестицій не здатна стати рівноправним суб'єктом на високотехнологічних світових ринках [25].

Інституційна ситуація в Україні ускладнюється тим, що експортні постачання українських компаній часто не можна вважати експортом у власному розумінні цього поняття. Адже український експортер часто всього лише передає свій товар зарубіжному оптовому торговцю. Самі ж наші

виробники-експортери не є ні оптовими, ні роздрібними суб'єктами зовнішніх ринків, адже до зарубіжних споживачів наша продукція доходить часто з іншим маркуванням, яке з'являється на етапах транспортування й фасування. Якщо ж український експортер хоче зайти на конкретний зарубіжний ринок для розвитку власної дистрибуції й відкрити своє представництво, він наштовхується на цілий ряд суттєвих бар'єрів. Насамперед йдеться про одержання ліцензій і державну реєстрацію експортерів. При нинішньому стані речей у сфері експортного регулювання українські виробники часто просто не можуть бути повноцінно представлені на зовнішніх ринках [267, с. 110-114].

Важливим для регулювання внутрішнього ринку є застосування імпорتنих обмежень, що можуть розглядатися як інструменти його захисту від закордонних товарів, якість і безпека яких не завжди відповідає вимогам. Для регулювання надходження імпорту на внутрішній ринок традиційно використовуються такі інструменти, як ввізне мито, торговельні обмеження на імпорт, тарифні квоти, індикативні імпорتنі ціни, технічні регламенти щодо якості та безпечності продукції тощо, які принципово не суперечать рамкам правил СОТ. Досвід ЄС демонструє високу ефективність такого регулюючого інструменту на внутрішньому ринку, як річний обсяг тарифних квот, поза якими застосовуються ввізні мита заборонного характеру. Всі ці регуляторні інструменти дадуть змогу, з одного боку, реально захистити інтереси споживачів, а з іншого – підвищити рівень конкурентоспроможності українських товарів й розширити експортні можливості України [267].

З позиції реалізації інтересів національного бізнесу на часі є державне стимулювання реалізації підприємницького потенціалу внутрішнього виробництва на основі поглиблення дерегуляції, розширення кредитування, надання правової та методичної підтримки виходу на зовнішні ринки тощо. Обмеження рівня тінізації економіки спроможне стати істотним джерелом зростання ВВП. Можливості економіки залишаються ще дуже великими, як і арсенал механізмів зниження рівня тінізації [267].

В українському суспільстві залишається великий запит на зміни для зростання економіки. Перш за все це стосується боротьби з корупцією, що здатна забезпечити реальні результати. Подолання корупції передбачає зміну суспільних цінностей, ідеалів та переконань. На часі послідовна детінізація внутрішнього ринку на підвищення якості податкового та митного адміністрування, посилення боротьби з контрабандою, стимулювання безготівкових розрахунків, забезпечення достовірності декларування державними службовцями доходів та видатків. За підрахунками фахівців, щорічне корупційне навантаження на економіку сягає 5–7%. Хоча витрати на антикорупційну реформу достатньо великі, її ефективність залишається доволі низькою. Так, в Україні було створено п'ять антикорупційних органів, однак рівень корупційності економіки, за оцінками міжнародних експертів, знизився не надто суттєво [146; 238].

Зазначена політика і сьогодні теж володіє значним потенціалом у системі чинників забезпечення активізації економічного розвитку. Акцент слід робити перш за все високотехнологічні галузі економіки, оскільки вони спроможні стати локомотивом розвитку. Водночас стає дуже актуальним питання реалізації низки фундаментальних проектів, які можуть чинити кумулятивний ефект на зростання економіки. Йдеться, зокрема, про відновлення й будівництво житлових об'єктів, автомобільних і залізничних доріг, мостів, тунелів тощо. Такий інвестиційний бум надав би потужного імпульсу для розвитку багатьох видів економічної діяльності (металургії, машинобудуванню, будівництву, транспорту тощо) [184].

Потрібна економічна політика виваженого протекціонізму, активного державного регулювання, реструктуризації економіки й стимулювання експорту у напрямі високих технологій та інновацій. Ця політика є більш складною, ніж неоліберальна, бо замість зменшення ролі держави потребує значного поліпшення якості державної економічної політики. До того ж пряме й абсолютне копіювання такої політики із східно-азійських зразків не надто доцільне, позаяк Східна Азія розвивалася в умовах надлишку робочої сили, а

в Україні має місце міграція найактивнішої частини робочої сили за кордон. Саме тому в Україні має бути реалізований вектор інтенсивного інноваційного розвитку [127].

В Україні вже протягом тривалого періоду існує приклад успішного застосування протекціоністської політики. Йдеться про становлення потужної промисловості з переробки насіння соняшнику. Слід нагадати, що у 1999 р. було ухвалено закон про запровадження експортного мита на насіння соняшнику та деяких інших олійних культур. У результаті на світовому ринку соняшникової олії частка України сягнула 50%. Водночас експорт сої та ріпаку не оподатковується митом, а тому переробка цих культур не зростає (лише збільшується їх експорт). Наведений приклад залишається ледь не винятком із загального правила не надто активної економічної політики держави [276].

Водночас негативних прикладів багато, а один з них – автомобільна промисловість. Значний обсяг внутрішнього ринку забезпечив підґрунтя для початку складання автомобілів в Україні з імпортних агрегатів. Отже, цим було створене конкурентне середовище, що давало змогу очікувати на появу конкурентоспроможної промисловості. Однак було ухвалено рішення про забезпечення преференції для національних виробників, заклавши внутрішній ринок для імпорту перш за все вживаних автомобілів. Вказана політика створила промисловість, що орієнтувалася практично виключно на внутрішній ринок, і не здатна конкурувати на ринках зовнішніх. Через штучний захист національних виробників та орієнтацію на імпорт комплектуючих власний технологічний розвиток у них був практично відсутній. Це якраз приклад украї невдалого протекціонізму, який спрямований не на розвиток національної економіки, а на швидке персональне збагачення власників заводів [276; 98].

3.2. Макроекономічний вимір структурної політики держави

Дослідницький та практичний інтерес до теорії структурної політики в

значно посилювався у другій половині ХХ ст. після стрімкого економічного розвитку Японії, Південної Кореї, Сінгапуру, Тайваню, а згодом і Китаю, в яких проводилася активна державна політика, спрямована на підтримку докорінного оновлення галузей і секторів національної економіки на базі новітніх технологічних рішень. Теорія структурної політики як важливий напрям економічної науки набула розвитку на основі концептуальних ідей Дж. М. Кейнса.

Прихильники його наукової спадщини закріплювали за державою можливість не тільки стимулювати сукупний попит на основі збільшення бюджетних видатків, але й вибір пріоритетних галузей та видів економічної діяльності, куди мають спрямовуватися здебільшого обмежені інвестиційні ресурси. До прикладу, моделі Харрода-Домара (рис. А.3) не мали внутрішньої тенденції до стагнації або стаціонарного стану. Те, що приваблювало економістів розвитку до цих моделей у 1950-х роках, полягало саме в ідеї самопідтримуваного зростання шляхом реінвестування частини збільшеного обсягу виробництва шляхом додаткових заощаджень у додаткові інвестиції при незмінному співвідношенні капіталу до випуску без вичерпання інвестиційних можливостей, що особливо відрізняло їх із старих підходів [305]

Після Другої світової війни активна структурна політика здійснювалася у більшості країн і спрямовувалася на відбудову зруйнованої війною економіки. Однак якраз найбільшого успіху було досягнуто в Японії, Південній Кореї та деяких інших країнах Південно-Східної Азії. Саме успіхи цього виду економічної політики держави заклали фундамент формування «японського, південнокорейського, сінгапурського, китайського економічних див [249; 110; 274].

На думку багатьох вчених, здійснення прогресивних структурних зрушень є головним чинником подолання кризових явищ та необхідною умовою сталого економічного зростання. У цьому зв'язку актуалізується проблематика державних заходів, спрямованих на формування ефективної та

збалансованої структури національного господарства, яка відповідає сучасним вимогам [11; 16; 39; 88].

Неабиякого значення інструментарій структурної політики набуває в умовах посилення міжнародної конкуренції, за якої незбалансованість економічних інтересів примушує уряди багатьох держав відстоювати практичну реалізацію концепту економічного патріотизму та вдаватись до певних форм відкритого чи прихованого протекціонізму. В умовах глобальної конкуренції щоразу більшою мірою актуалізується значення таких чинників, як якість, відповідність певним стандартам і вимогам, законодавчі обмеження тощо. Прикладом такого протекціонізму є запровадження США на законодавчому рівні права, що дозволяє відмовляти іноземним інвесторам на основі міркувань національної безпеки у придбанні частки в американських компаніях [110; 167].

Основною метою структурної політики держави є формування оптимальної та збалансованої структури національної економіки. Досягнення цієї мети передбачає реалізацію низки складних завдань, основними з яких є, зокрема, такі, як:

- визначення пріоритетних напрямів удосконалення структури національної економіки;
- розроблення заходів щодо підтримання галузей та секторів економіки, які мають значний потенціал впливу на динаміку соціально-економічного розвитку країни;
- ідентифікація структурних дисбалансів в економіці та розроблення заходів, спрямованих на зменшення їх негативного впливу;
- активізація внутрішнього попиту на товари і послуги національних виробників;
- підтримання експортоорієнтованих галузей національної економіки;
- зниження матеріало- та енергомісткості виробництва;
- сприяння збалансованому соціально-економічному розвитку всіх регіонів країни;

- підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки на світових ринках;
- формування ефективної та стабільної фінансово-кредитної системи країни, здатної задовольняти потреби та інтереси економічних суб'єктів у фінансових ресурсах [110; 167].

Структурна модернізація національної економіки передбачає сукупність державних заходів, що цілеспрямовано стимулюють структурні зміни в економіці. При формуванні структурної політики значну роль відіграє вибір пріоритетних напрямів у розвитку окремих галузей та видів виробництв. При виборі пріоритетної галузі перспективи попиту на продукцію галузі на внутрішньому ринку, мінімізація залежності від імпорту сировини, енергії та зниження ресурсомісткості виробництва у цілому, мінімізація дефіциту торговельного балансу країни, розв'язання проблем зайнятості, вирішення екологічних проблем тощо [167].

Вектор довгострокової економічної політики будь-якої держави має бути спрямованим на забезпечення стійкого економічного зростання. Якість економічного зростання та його динаміка визначаються характером розвитку промислового виробництва, наявністю прогресивних зрушень у його галузевій, технологічній та інституційній структурі. Для обґрунтування необхідних трансформацій у структурі економіки необхідним є глибокий аналіз пропорцій економічного розвитку, виявлення головних рушійних сил їх зміни, взаємозв'язків з показниками ефективності й динаміки національного господарства в цілому. Американські економісти Д. Аджемоглу та Дж Робінсон вказують на те, що «стабільне економічне зростання майже завжди супроводжується технологічними вдосконаленнями, що допомагають людям (робочій силі), землі й наявним капіталам (будівлі, машини тощо) підвищувати продуктивність» [1, с. 70].

В Україні завдання структурної перебудови неодноразово формулювалися у державних програмах, однак у напрямі організаційного забезпечення основні зусилля були зосереджені на проведенні

інституціональних реформ і забезпеченні фінансово-економічної стабілізації. Визначення послідовності, а також форм і методів диверсифікації структури економіки обумовлюють актуальність вивчення взаємозв'язку галузевих структурних зрушень та економічного зростання й розробки пропозицій щодо галузевих пріоритетів стратегії розвитку економіки України виходячи з її сьогоденних реалій.

Глобальна фінансово-економічна криза, викликана коронавірусною інфекцією, здійснила значний негативний вплив на динаміку світової економіки, обумовивши від'ємні темпи економічного зростання у більшості розвинених країн. Негативні наслідки зовнішнього впливу та внутрішніх ризиків поширилися на більшість секторів й національної економіки України [55; 139; 216].

Одночасно з глобальним трендом лібералізації, яка проводилася у вигляді політики національних держав та міжнародних інститутів щодо усунення інструментарію прямого впливу урядів та центральних банків на економіку, відбувалися об'єктивні процеси, що посилювали функціональну автономність економічних суб'єктів. Розширення індивідуальної свободи вийшло за межі інтеграційної здатності національних економік. Цей процес до певного часу залишався непоміченим, оскільки не суперечив ліберальним теоріям, й чітко проявився, коли зазначене розбалансування призвело до загострення глобальних кризових явищ й ліберальні пріоритети почали поступатися важелям активної економічної політики [55; 180; 216]. Нобелівський лауреат М. Спенс зазначає, що «в майбутньому можлива така зміна моделей, під час якої розподіл вигід та втрат ускладнюватиме постійну підтримку відкритості світової економіки» [227, с. 298].

Водночас поглиблюються суперечності між посиленням стійкості глобального ринку внаслідок перерозподілу ризиків між великою кількістю учасників і небезпекою виникнення ланцюгової реакції на негативні імпульси. В узагальненому вигляді основні тенденції сучасних макроструктурних зрушень в економіці відображено на рис. 3.2.

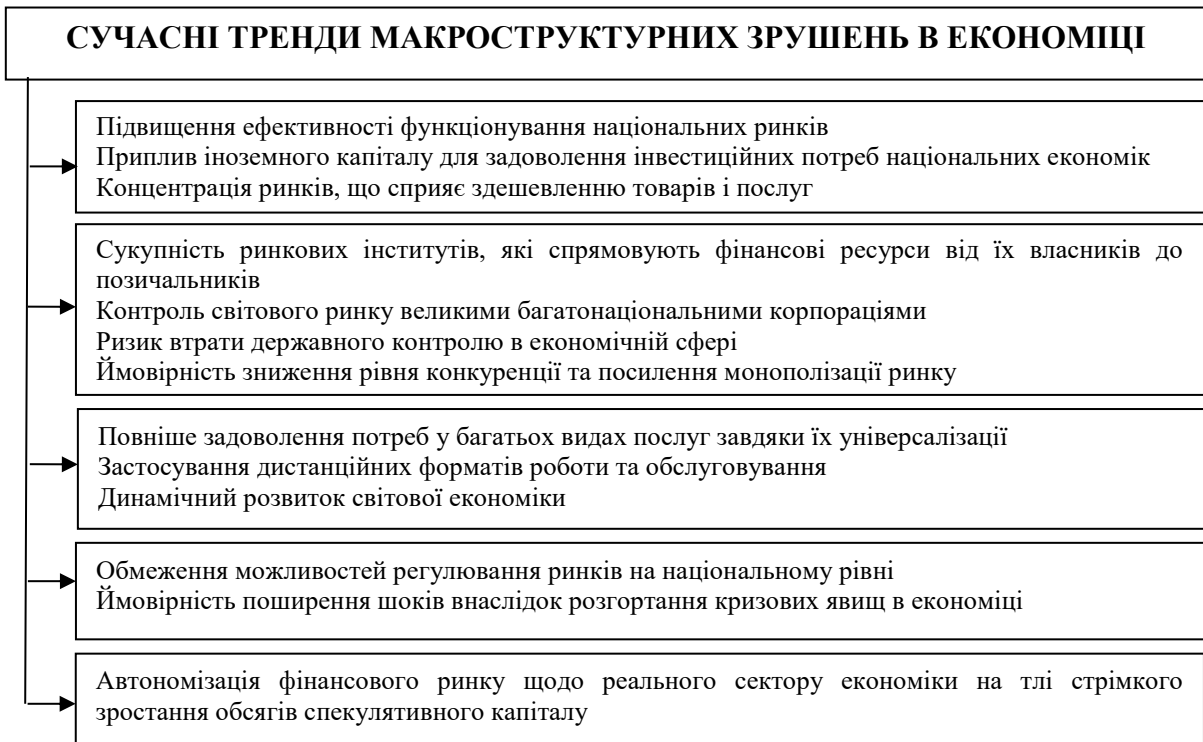

Рис. 3.2. Сучасні тренди макроструктурних зрушень в економіці
Джерело: складено авторкою на основі: [274; 279]

Незважаючи на низку здійснених перетворень щодо досягнення певної макроекономічної стабілізації, економіка України залишається у нестабільному стані. Однією з головних проблем є низький потенціал зростання економіки. При цьому несприятливий інвестиційний клімат, скорочення кваліфікованої робочої сили та закриття підприємств, складна демографічна ситуація, величезне боргове навантаження, неефективний державний сектор економіки, відсутність конкуренції у багатьох секторах економіки та нерозвиненість фінансового ринку, слабкі державні інститути, корупція та нерівність розподілу доходів є основними чинниками цієї проблеми [226; 218; 235].

Вкрай низькі темпи економічного зростання містять ризики недосягнення задекларованих цілого ряду важливих індикаторів, серед яких зменшення надмірного співвідношення державного боргу до обсягу ВВП, що містить загрозу фінансовій стабільності та спроможне консервувати низькі стандарти життя домашніх господарств у майбутньому. Зараз Україна потребує міжнародної фінансової допомоги для реформування економіки та

державних інституцій.

Країни Східної Європи, які провели низку реформ ще у 90-х роках ХХ ст. і були прийняті після цього до Європейського Союзу, протягом тривалого періоду зростали такими ж або навіть вищими темпами, ніж Україна, але від значно вищої бази порівняння. Це означає, що розрив у доходах на душу населення між країнами Євросоюзу та Україною ще більше посилюється [9]. Прогнози зростання економіки України є дуже помірними, що не дає можливості оптимістично оцінювати розвиток економічної ситуації. У наступні роки Україна повинна виплачувати значний зовнішній борг. Це буде відволікати фінансові ресурси і ще більше гальмуватиме економіку [88; 235; 272].

Економічне зростання потребує інвестицій. Однак помилковими є також рецепти стимулювання економіки шляхом посилення кредитної активності за рахунок втрати цінової та фінансової стабілізації, які є необхідною передумовою економічного зростання. Одночасно інвестиції в реальний сектор економіки спроможні створювати нові робочі місця, що буде послаблювати соціальну напругу та зменшувати вплив робочої сили за кордон. Нині прямі іноземні інвестиції в економіку України становлять близько 2% ВВП, що вкрай недостатньо для прискорення економічного зростання у наступні роки. Своєю чергою, зростання інвестицій у структурі ВВП відбуватиметься дуже помірними темпами 2-2,5% на рік протягом наступних шести років з урахуванням вкрай низької бази [81; 98; 174]. Заощадження домогосподарств є основним внутрішнім ресурсом для інвестицій в основний капітал і у майбутнє економічне зростання. Однак капітал надходить туди, де можна отримувати прибуток із мінімальними ризиками, що становить сприятливий інвестиційний клімат. Структурні реформи є мінімальним необхідним набором інструментів, які мають підштовхнути економіку до швидшого зростання [192; 266].

Наше дослідження базується на аналізі важливих економічних показників для України з періоду з 2012 по 2021 роки (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Економічні показники України за 2012 – 2021 рр. для розрахунку Індексу економічної стабільності (ІЕС)

Рік	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Номинальний ВВП за рік, млрд грн.	1408,889	1454,931	1566,728	1979,458	2383,182	2982,92	3558,706	3974,564	4194,102	5459,574
ВВП реальний, млрд грн	1459,1	1410,6	1365,1	1430,3	2034,4	2445,6	3083,4	3675,7	3818,5	4363,6
ВВП у фактичних цінах, млрд грн	1404,7	1465,2	1586,9	1988,5	2385,4	2983,9	3560,6	3974,6	4194,1	5459,6
Експорт товарів та послуг, млрд грн.	717,347	681,899	770,121	1044,541	1174,625	1430,23	1608,89	1636,416	1600,558	2208,363
Імпорт товарів та послуг, млрд грн.	-835,394	-805,662	-834,133	-1084,02	-1323,13	-1618,75	-1914,89	-1947,6	-1618,83	-2227,1
Сальдо (експорт – імпорт) , млрд грн.	-118,047	-123,763	-64,012	-39,475	-148,502	-188,519	-306,003	-311,183	-18,274	-18,736
Індекс фізичного обсягу, %	100,2	100	93,4	90,2	102,4	102,5	103,4	104,1	96,2	103,4
Індекс-дефлятор, %	107,8	104,3	115,9	138,9	117,1	122,1	115,4	108,1	109,8	110,3
Індекс споживчих цін, %	100,6	100,5	124,9	143,3	113,9	114,4	110,9	107,9	106,8	110
Індекс цін виробників промислової продукції, %	103,7	101,7	131,8	125,4	120,5	126,4	117,4	104,1	106,1	162,3

Джерело: [174]

Для визначення економічної стабільності та її динаміки у цей період був розроблений і розрахований індекс економічної стабільності (ІЕС), відображений на графіку (рис.3.4) та досліджений у контексті інших ключових економічних показників.

Визначення ІЕС було проведено наступним чином: для кожного року з вказаного періоду було взято стандартизовані значення ряду показників, таких як:

- номінальний ВВП,
- реальний ВВП,
- експорт та імпорт товарів і послуг,
- індекс фізичного обсягу,
- індекс-дефлятор,
- індекс споживчих цін
- індекс цін виробників промислової продукції.

Для кожного року значення цих показників було додано, створюючи ІЕС для кожного року.

На рис. 3.3 наведено статистику основних показників розвитку України за період 2012-2021 рр. та здійснено прогнозування рівня номінального та реального ВВП України на 2022-2024 рр. на основі застосування поліноміального тренду 2 ступеню.

Індекс-дефлятор та індекс споживчих цін є важливими показниками для визначення інфляції. Зміни цих показників вказують на зміни цін на товари та послуги. Дослідження показало, що інфляція була на рівні значно вищому у 2014 році, але у наступні роки поступово зменшувалася.

Збільшення експорту та імпорту товарів і послуг вказує на активний участь України у світовому ринку. Проте, важливо враховувати торговельний баланс, адже негативний сальдо може впливати на зовнішній борг та валютний курс.

Для дослідження було створено економіко-математичну модель, яка візуалізує взаємозв'язки між різними економічними показниками, а саме – розрахунок індексу економічної стабільності, який враховує декілька ключових показників, таких як ВВП, експорт/імпорт, індекси цін, тощо.

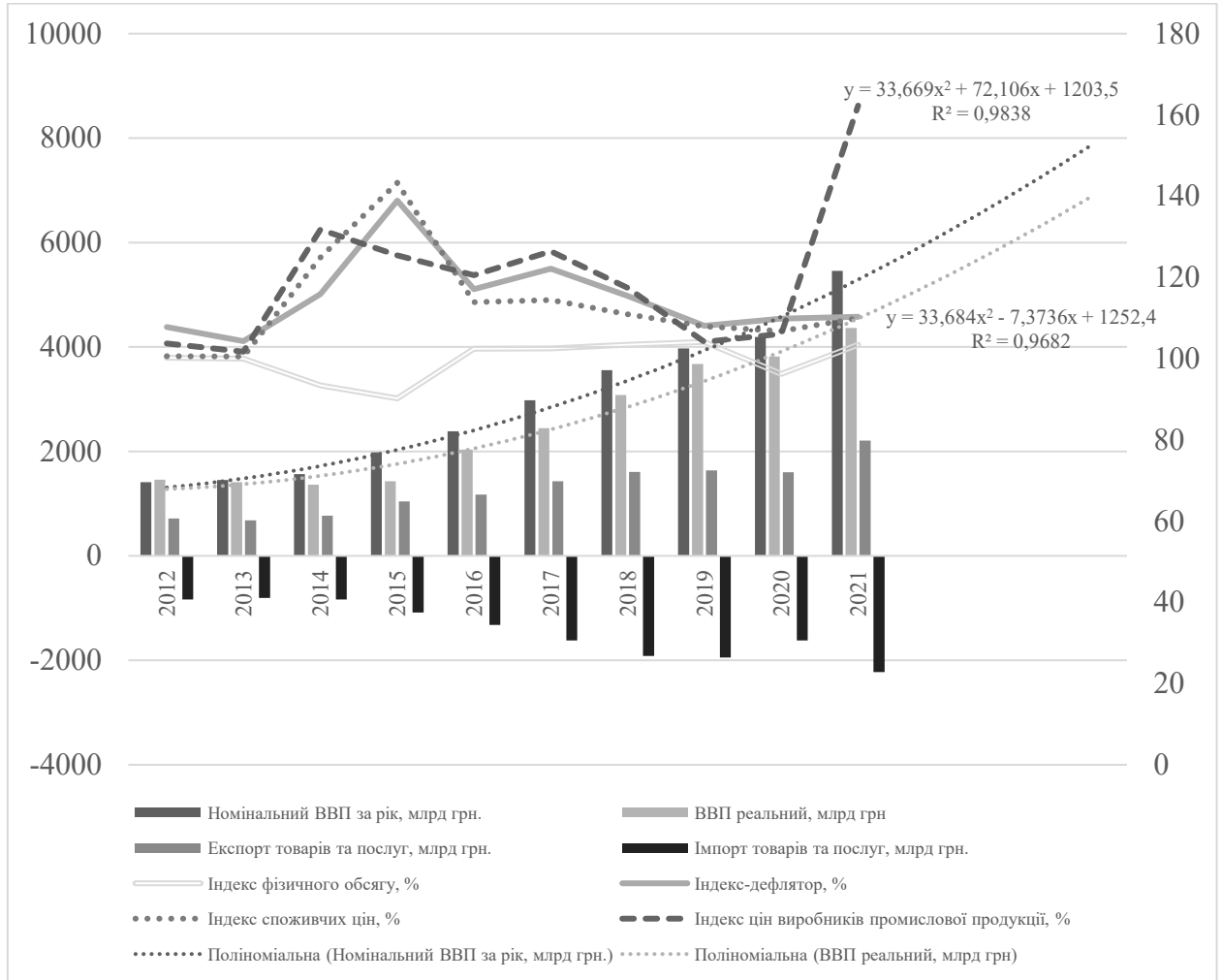

Рис. 3.3. Основні показники економічного розвитку України за період 2012-2021 рр. та прогноз рівня номінального та реального ВВП України на 2022-2024 рр. на основі застосування поліноміального тренду 2 ступеню
Джерело: побудовано авторкою за даними [174]

Методологія розрахунку індексу економічної стабільності (ІЕС) включала в себе декілька етапів:

1. Вибір ключових економічних показників: Визначення, які ключові економічні показники будуть включатись до ІЕС. У нашому випадку, це були такі показники, як номінальний ВВП, реальний ВВП, експорт, імпорт, індекс фізичного обсягу тощо.

2. Стандартизація даних: Для порівняння різних показників між собою і забезпечення їхньої апроксимації до одного діапазону значень, була використана стандартизація. Стандартизовані значення було розраховано як (значення показника - середнє значення показника) у відношенні до стандартного відхилення показника. Це перетворює дані на однаковий масштаб, де середнє значення дорівнює 0, а стандартне відхилення - 1.

3. Розрахунок ІЕС для кожного року: Після стандартизації значень кожного показника було розраховано ІЕС для кожного року. Для цього була розрахована сума стандартизованих значень всіх вибраних показників для кожного року.

Зазначені розрахунки та створення "Індексу економічної стабільності" були виконані за допомогою мови програмування Python (Додаток В). Python - це потужний інструмент для аналізу даних, який надає широкий вибір бібліотек і фреймворків для обробки та візуалізації інформації. У Python можна легко реалізувати складні обчислення та аналіз численних даних завдяки бібліотекам, таким як NumPy, pandas, і scipy. Використання Python дозволило здійснити розрахунки та візуалізувати результати в зручний спосіб для подальшого аналізу та висновків у контексті нашого дослідження.

Значення ІЕС (рис. 3.4) можна інтерпретувати наступним чином:

Високе значення ІЕС вказує на високу економічну стабільність у відповідному році. Це означає, що економіка функціонує стабільно та має тенденцію до зростання.

Низьке значення ІЕС може вказувати на нестабільність або негативні економічні умови в конкретний рік.

Зміни значення ІЕС від року до року можуть слугувати ознаками тенденцій у економіці. Наприклад, послідовні позитивні зміни ІЕС можуть свідчити про поліпшення економічної стабільності.

На рис. 3.4 представлено Індекс економічної стабільності разом з усіма ключовими економічними показниками, включаючи номінальний ВВП, реальний ВВП, експорт, імпорт, індекс фізичного обсягу, індекс-дефлятор,

індекс споживчих цін та індекс цін виробників промислової продукції. Всі дані були стандартизовані для зручності порівняння. Індекс Економічної Стабільності агрегує всі ці показники, що дозволяє оцінити загальну картину стабільності економіки протягом розглянутого періоду. Зміна індексу відображає зміни в економічному середовищі протягом вивченого періоду. Ця модель демонструє динаміку ключових економічних показників та їх вплив на загальну економічну стабільність у контексті глобальної нестабільності.

Індекс економічної стабільності (ІЕС) може використовуватися як центральний показник економічної стабільності. Зростання ІЕС вказує на поліпшення стабільності економіки під час розглянутого періоду. Однак, було помічено коливання ІЕС у деякі роки, що може відображати вплив глобальних економічних чинників на внутрішню стабільність.

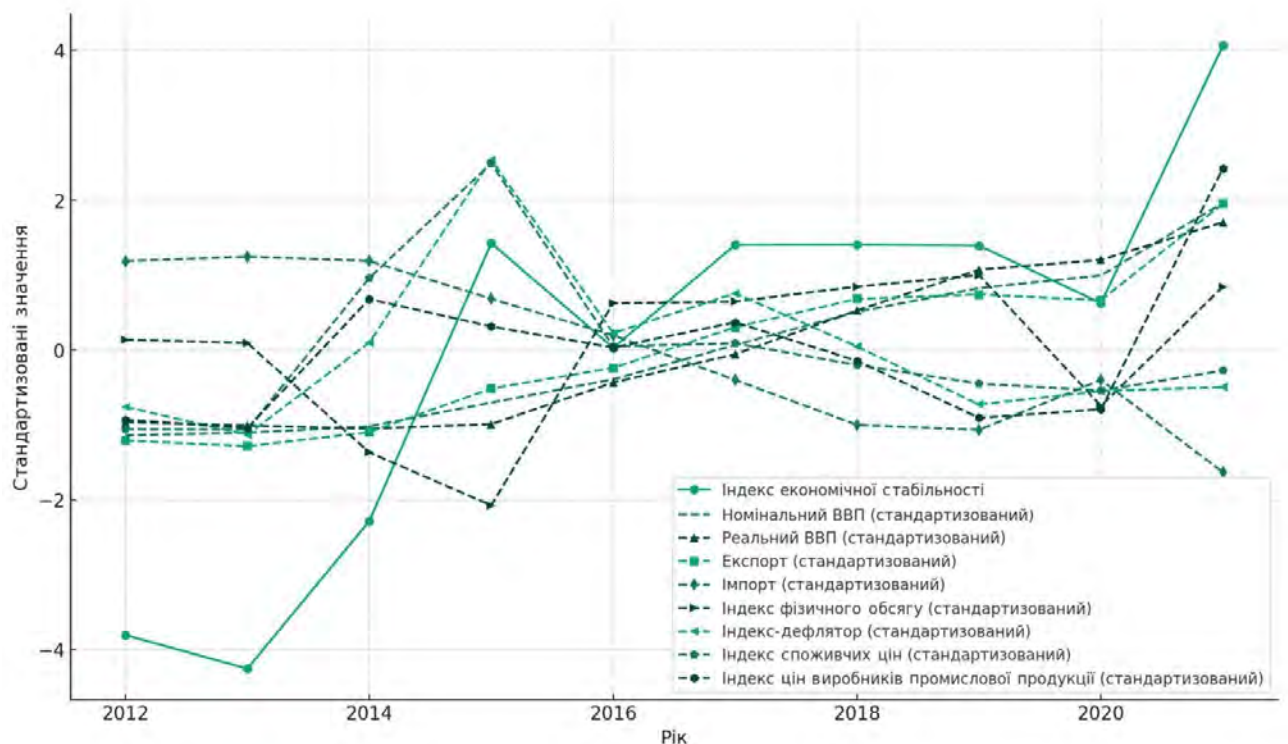

Рис. 3.4. Індекс економічної стабільності разом з усіма ключовими економічними показниками

Джерело: побудовано авторкою на основі власних розрахунків

Таким чином, за розглянутий період з 2012 по 2021 роки спостерігався загальний позитивний тренд у важливих економічних показниках, включаючи

номінальний та реальний ВВП, а також експорт товарів та послуг. Це свідчить про зростання валового виробництва та зовнішню торгівлю.

Висновки з даного аналізу вказують на те, що економіка України показувала сталий ріст та покращення стабільності протягом багатьох років. Проте, коливання та вплив глобальних факторів також залишають свій слід на економічних показниках. Для подальших досліджень слід розглянути більш глибокий аналіз впливу політичних та економічних рішень на економічну стабільність, а також врахувати більше деталей щодо зовнішньої торгівлі та фінансових аспектів.

Основне завдання структурної перебудови економіки України полягає у формуванні сучасної, ефективної, раціональної, екологічно безпечної структури економіки та створенні конкурентоздатного вітчизняного виробництва на основі реалізації абсолютних та відносних переваг країни. Для цього необхідними є:

- модернізація виробництва, його технічне та технологічне оновлення;
- зниження ресурсомісткості (фондо-, матеріало-, енергомісткості) виробництва;
- зміна співвідношення між виробництвом засобів виробництва та предметів споживання на користь останнього;
- створення умов для інвестування;
- посилення технологічної цілісності підприємств та галузей, забезпечення замкненого циклу виробництва [71; 192; 266].

Оптимальний та збалансований розвиток структури економіки України потребує системного підходу, що включає певні напрями вдосконалення структурної перебудови. Актуальним питанням є розроблення і впровадження комплексної стратегії модернізації промисловості, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності виробництв з високим ступенем обробки продукції та значною часткою доданої вартості (рис. 3.8).

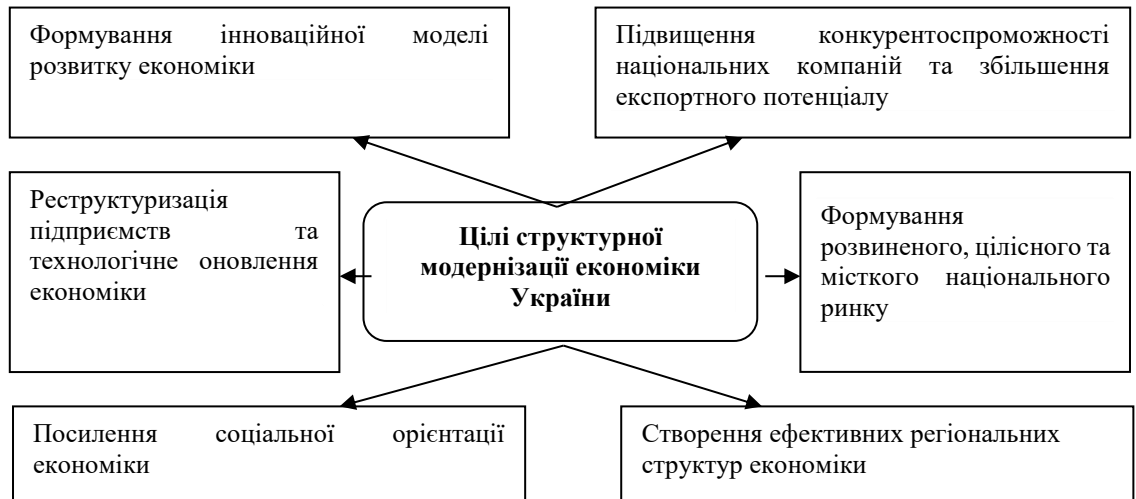

Рис. 3.8. Макроекономічні цілі структурної модернізації економіки України
 Джерело: складено авторкою на основі: [274; 279]

Структурні перетворення повинні передбачати зміни внутрішнього економічного середовища та інституцій, які впливають на функціонування ринків і здатність підприємств отримувати доступ до цих ринків. Структурні трансформації є процесом упорядкування економічних відносин та надання економічній діяльності чіткості та передбачуваності, а економіці – стійкості. В умовах повоєнної відбудови економіки структурні трансформації покликані забезпечувати умови для:

- відновлення економічної активності та підприємницької діяльності;
- відновлення функціонування усіх сегментів національного ринку;
- залучення ресурсів та активів до економічного кругообігу;
- активізації механізму капіталоутворення та інвестиційного процесу.

З огляду на складність завдань повоєнного відновлення та реструктуризації економіки України, а також беручи до уваги необхідність обґрунтування державної політики структурних перетворень, які закладуть фундамент сприятливого середовища для інвестиційно-інноваційної оновлення економіки, важливими є врахування міжнародного досвіду створення інституційних умов для подальшого розвитку високотехнологічних виробництв. На цій основі у програмі структурних змін доцільно брати до уваги низку чинників, а саме:

- поетапність реалізації стратегій повоєнного відновлення та розвитку;
- розроблення проєктів та планів розвитку;
- визначення пріоритетних галузей, що слугуватимуть «локомотивами» відновлення та реконструкції економіки;
- спрямування ресурсів на реалізацію високотехнологічних проєктів;
- акумулювання внутрішніх ресурсів для відбудови економіки та прискорення технологічного розвитку;
- активізація залучення іноземних інвестицій;
- стимулювання імпортозаміщення та пролонгування технологічних процесів до виробництва кінцевих товарів;
- розвитку людського капіталу, підтримання науково-інноваційної діяльності [274; 279].

Модернізація української економіки має спиратися на значні інвестиції в основний капітал підприємств і запровадження нових технологій. Джерелами для здійснення таких інвестицій мають стати власні ресурси компаній, залучення коштів іноземних інвесторів, допомога уряду та кредити/гранти міжнародних фінансових організацій. Актуальними завданнями у межах стратегії модернізації промисловості є реструктуризація, конверсія і переорієнтація на інші регіональні ринки експортних потужностей машинобудівних підприємств.

Застаріла технологічна структура промисловості, низький рівень інтелектуалізації експорту, імпортозалежність промисловості від наукомістких товарів є наслідком відсутності виваженої структурної політики з акцентом на відборі, захисті і розвитку критичних технологій і нових високотехнологічних виробництв космічної галузі, авіа- та суднобудування, індустрії наноматеріалів, фармацевтичних продуктів і призводить до зниження науково-технічного, технологічного потенціалу економіки і закріплення її технологічного відставання від розвинених країн [192; 266].

Стимулювання інвестиційного кредитування приватним сектором проєктів із модернізації та реструктуризації української промисловості,

активізація зусиль держави й міжнародних фінансових організацій у цій сфері. Міжнародні фінансові організації могли б відіграти ключову роль у фінансуванні модернізації української промисловості. Серед таких організацій – Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку тощо. Цільовою групою реципієнтів у межах кредитної програми міжнародних організацій могли б стати підприємства суднобудування, вагонобудування, літакобудування, електричних машин. При цьому вкрай важливим є отримання підприємствами кредитів строком на п'ять-десять років під низькі відсоткові ставки [71].

Сприяння налагодженню коопераційних зв'язків українських промислових підприємств з провідними багатонаціональними корпораціями світу, створення можливостей для інтеграції промислових підприємств України до міжнародних виробничих ланцюгів, інформування великих європейських виробників про можливості партнерства з підприємствами України, а також надання відповідних консультаційних послуг підприємствам України. Вагоме значення має також розвиток державно-приватного партнерства у сфері представництва інтересів українського бізнесу за кордоном [71].

Ініціювання нових програм технічної допомоги ЄС, які б передбачали налагодження ефективного діалогу між Урядом, підприємствами України та підприємствами країн ЄС; організація надання підприємцям України інформаційно-консультаційних послуг щодо можливостей та умов постачання промислової продукції на ринки Європейського Союзу. Доцільно також поставити перед установами – донорами з ЄС питання щодо надання технічної допомоги з метою заснування місій з підвищення продуктивності для ключових галузей економіки і провідних підприємств України. Метою місій з підвищення продуктивності мало би бути надання технічної та консультативної допомоги українським підприємствам [71].

Основними видами державної фінансової підтримки експорту, які необхідно запровадити в Україні, є страхування зовнішньоекономічних договорів, експортних кредитів, прямих інвестицій за кордон для просування товарів українського походження, а також страхування ризиків українських експортерів; надання вітчизняним експортерам гарантій за зовнішньоекономічними договорами; надання спеціалізованою установою пільгових кредитів експортерам на виконання експортних контрактів [71; 74].

Для України проблема підвищення завантаження виробничих потужностей є дуже актуальною. Очевидно, що якраз тут перебуває вагомий резерв для активізації зростання економіки. Завантаження виробничих потужностей спроможне підвищити обсяги виробництва і споживання. У середньостроковій перспективі вплив коливань у завантаженні виробничих потужностей на обсяги виробництва і споживання має динаміку, яка поступово знижується [71; 74].

Нині дефіцит фінансування є ваговою перешкодою для розвитку експортної діяльності промислових підприємств України. Пріоритетним завданням державної фінансової підтримки експорту є підвищення інституційної спроможності та дієвості національного експортно-кредитного агентства (ЕКА), що забезпечуватиме доступ українським експортерам до пільгових кредитних ресурсів, захищатиме експортерів від ризиків неплатежів закордонних партнерів та інших фінансових втрат, сприятиме підтримці малого й середнього підприємництва під час розвитку ними експортної діяльності. У практичній площині виконання цього завдання потребує розроблення нормативно-правової бази діяльності ЕКА, формування його статутного капіталу та пошуку дешевих пасивів для надання кредитів експортерам [184]. Чимало країн світу свого часу заснували й активно використовували національні ЕКА з метою просування власного експорту високотехнологічної продукції.

В умовах обмеженості логістичних маршрутів в Україні слід активно нарощувати саме несировинний експорт. Оскільки ціна переробленої

продукції є вдвічі-втричі вищою, ніж ціна сировини. Крім того, саме такий експорт дає приріст робочих місць всередині країни. Завдяки зусиллям НБУ та Верховної Ради було передбачено механізм, який дав змогу перезапустити Експортно-кредитне агентство України, що було створене державою для стимулювання українського несировинного експорту на світові ринки.

Було розширено перелік товарів, експорт яких може бути підтриманий ЕКА, з 16% товарного експорту за номенклатурою до 41%. Страховий поліс Експортно-кредитного агентства України було внесено до переліку передбачених видів забезпечення для банків за наданими кредитами. Це дало змогу розширити програму підтримки бізнесу «Доступні кредити під 5-7-9%» на кредити експортерам для виконання зовнішньоекономічних угод. Протягом десяти місяців повномасштабної війни це дозволило через інструмент ЕКА забезпечити підтримання нового експорту товарів з високою доданою вартістю на майже 3,1 млрд грн. При цьому йдеться про виробництво, що дає змогу створювати робочі місця та генерувати надходження як до державного, так й у місцевих бюджетів [239].

Водночас тривала відсутність в Україні повномасштабної системи підтримки експорту суттєвим чином стримує відновлення національного промислового потенціалу, погіршує умови зовнішньої торгівлі, сприяє відтокові кваліфікованих кадрів за кордон. Відтік кадрів спричинило і повномасштабне вторгнення. За різними оцінками, Україну залишили 6,0-6,5 млн. осіб, серед яких висококласні фахівці різних сфер та галузей [239; 292].

Необхідно здійснити перехід від неефективної системи дотування та субсидування до спрямування фінансових ресурсів на кредитну підтримку виробництва високотехнологічних товарів зі значним обсягом доданої вартості, що є конкурентоспроможною на світових ринках. Проблемними питаннями в означеному контексті є залежність динаміки українського ВВП та експортної виручки від рівня світових цін на сировину, а також незначна дохідність експортних операцій в умовах дії довгострокового тренду щодо зниження реальних цін на сировинну продукцію. Впровадження

довгострокової стратегії модернізації промисловості, застосування інших інструментів активізації виробництв із високою часткою доданої вартості та стимулювання експорту в перспективі мало би забезпечити підвищення національної конкурентоспроможності та формування міжнародної спеціалізації України [216; 218].

Структурна модернізація має передбачати сукупність усіх державних заходів, що цілеспрямовано стимулюють зміни в економіці відповідно до основних векторів її структурної перебудови. При цьому провідну роль відіграє вибір пріоритетних напрямів розвитку окремих видів виробництв. При виборі пріоритетних видів економічної діяльності мають братися до уваги перспективи попиту на товари на внутрішньому ринку, мінімізація залежності від імпорту сировини, енергії та зниження ресурсомісткості виробництва у цілому; мінімізація дефіциту торговельного балансу країни; розв'язання проблем зайнятості; вирішення екологічних проблем тощо.

Проведений аналіз дає змогу зробити висновок про те, що головною метою модернізації структурної політики є формування збалансованого соціально-орієнтованого господарського комплексу на базі раціональної багатовекторної його структурної перебудови на основі галузевих, регіональних та інституціональних зрушень. Необхідною є активна політика структурної модернізації економіки України з виведенням її на траєкторію стійкого зростання [216; 218].

Таким чином, можна дійти висновку про те, що проведення ефективної структурної політики держави є важливим інструментом у системі заходів, спрямованих на формування сприятливих умов ведення підприємницької діяльності в країні та розбудову конкурентоспроможної національної економіки. Це обумовлено тим, що структурна політика надає змогу формувати майбутню структуру національної економіки, змінювати пропорції розвитку між її окремими галузями та видами діяльності, сприяти активізації розвитку пріоритетних напрямів господарської діяльності та закладати підґрунтя для високого рівня доходів всіх категорій домашніх господарств.

Крім того, потребують активної політики державного захисту нові високотехнологічні галузі, позаяк несприятливі початкові умови роблять їх неконкурентоспроможними на світових ринках. Структурна політика є важливою також й щодо забезпечення державою належного рівня національної безпеки, що є вкрай важливим у контексті сучасних умов України.

3.3. Макроекономічні чинники конкурентоспроможності національної економіки

Проблематика пошуку шляхів та напрямів забезпечення конкурентоспроможності національної економіки належить до однієї з центральних як у площині розвідок щодо напрямів її підвищення, так у й контексті практичної реалізації. Конкурентоспроможність країни виявляється у її здатності досягти високих темпів економічного зростання, забезпечувати постійне збільшення реальних доходів домашніх господарств, просувати на світовий ринок конкурентоспроможні компанії та передбачає наявність конкурентоспроможної економіки. Здатність адаптуватися до змін, що відбуваються на світовому ринку, ґрунтується на таких економічних факторах, як інвестиційні, інноваційні, виробничі потужності тощо. Проте їх дія повинна поєднуватись із політичними та соціальними чинниками, які також впливають на функціонування національної економіки у системі світогосподарських відносин.

Очевидно, що саме у межах розв'язання проблеми національної конкурентоспроможності в умовах глобалізації вирішується проблема формування стратегії та політики довгострокового соціально-економічного розвитку. В цьому контексті важливим питанням є проведення SWOT-аналізу впливу факторів глобалізації на розвиток світової економіки (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

SWOT-аналіз впливу факторів глобалізації на розвиток світової економіки

№ з/п	Фактор	Сильні сторони	Слабкі сторони	Можливості	Загрози
1	Розвиток інтеграційних процесів	Забезпечення більш високого рівня життя населення	Нерівномірність впливу на розвиток різних країн	Більш ефективне використання ресурсного потенціалу країн	Неоднаковість інтересів різних країн у використанні світових ресурсів
2	Розвиток інноваційних процесів	Прискорення впровадження нововведень в економічний розвиток	Нерівномірність впливу на розвиток різних країн	Перехід до якісно нового етапу розвитку країн	Сегментування країн на перспективні та депресивні
3	Розвиток інформаційних процесів	Забезпечення більш швидкого економічного зростання	Нерівномірність впливу на розвиток різних країн	Домінування інформаційного виробництва	Зростання залежності від інформаційних технологій
4	Розвиток міжнародної інфраструктури	Розвиток інфраструктури транспорту та зв'язку	Нерівномірність впливу на розвиток різних країн	Підвищення ефективності функціонування інфраструктури	Неефективне функціонування окремих елементів інфраструктури

Джерело: складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Для розуміння впливу глобалізації на світову економіку важливо розглянути комплексний SWOT-аналіз, який виявляє ключові тенденції та визначає потенціал розвитку та можливі ризики. В контексті цього аналізу, глобалізація розглядається як багатовимірний процес, що охоплює економічні, технологічні, культурні та політичні аспекти.

Таблиця 3.8

Комплексний SWOT-аналіз розвитку світової економіки

<i>Розвиток інтеграційних процесів</i>	
Сильні сторони	Слабкі сторони
Зростання ВВП на душу населення, підвищення стандартів життя, зменшення бідності у країнах-учасниках інтеграційних об'єднань, наприклад, Європейського Союзу.	Поглиблення економічних та соціальних розривів між країнами, зростаюча залежність від зовнішніх ринків та волатильності світової економіки.
Можливості	Загрози
Розширення міжнародної торгівлі та інвестицій, поліпшення глобальної логістики, створення міжнародних ланцюжків поставок.	Розбіжності в економічних інтересах, політичні конфлікти між країнами, ризик економічних криз, що поширюються через інтеграційні зв'язки.
<i>Розвиток інноваційних процесів</i>	
Сильні сторони	Слабкі сторони
Поштовх до економічного зростання через технологічні інновації, впровадження передових технологій у різних галузях.	Розрив у технологічному розвитку між розвиненими та країнами, що розвиваються ризик заміщення робочих місць автоматизацією.

Продовження табл. 3.8

Можливості	Загрози
Розвиток цифрової економіки, економіки знань, поява нових галузей та ринків.	Створення монополій високотехнологічними компаніями, кібербезпека, втрата контролю над інтелектуальною власністю.
<i>Розвиток інформаційних процесів</i>	
Сильні сторони	Слабкі сторони
Швидке поширення інформації, підвищення ефективності комунікації, вдосконалення процесу прийняття рішень на основі великих даних.	Цифровий розрив, проблеми з конфіденційністю та захистом даних, маніпуляції інформацією.
Можливості	Загрози
Розвиток електронної комерції, онлайн-освіти, віддаленої роботи, поліпшення глобальної доступності до інформації.	Залежність від інформаційних технологій, кібератаки, витік інформації.
<i>Розвиток міжнародної інфраструктури</i>	
Сильні сторони	Слабкі сторони
Зміцнення транспортних і логістичних мереж, поліпшення доступності до міжнародних ринків, інтеграція регіональних інфраструктур.	Великі капіталовкладення, нерівномірний розвиток інфраструктури у різних регіонах, залежність від політичної стабільності.
Можливості	Загрози
Розвиток мультимодальних транспортних коридорів, підвищення ефективності міжнародної логістики, залучення інвестицій.	Ризик інфраструктурних збоїв, політичні конфлікти, що впливають на міжнародні транспортні мережі.

Джерело: складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

В рамках економічної інтеграції, глобалізація сприяє створенню єдиного світового ринку, де вільний рух капіталу, товарів і послуг веде до оптимізації виробництва та збільшення ефективності. Однак, цей процес супроводжується також нерівномірним розвитком країн, що може призвести до економічних дисбалансів.

Інноваційні процеси, що є частиною глобалізації, активізують науково-технічний прогрес. Це призводить до створення нових галузей, продуктів та послуг, які розширюють можливості для економічного зростання. Водночас, ці процеси можуть підсилювати глобальну нерівність через нерівномірний доступ до технологій.

Розвиток інформаційних технологій в глобалізованому світі кардинально змінює способи збору, обробки та поширення інформації. Це відкриває нові можливості для міжнародного співробітництва та інновацій,

але одночасно створює виклики, пов'язані з кібербезпекою та конфіденційністю даних.

Нарешті, розвиток міжнародної інфраструктури, зокрема транспортних та комунікаційних мереж, є фундаментальним для підтримки глобалізаційних процесів. Водночас, цей розвиток потребує значних інвестицій та управлінських зусиль для ефективної інтеграції на глобальному рівні.

У цілому, SWOT-аналіз в контексті глобалізації дозволяє не лише ідентифікувати ключові фактори, що впливають на світову економіку, але й формує базу для розробки стратегій, спрямованих на оптимізацію переваг та мінімізацію ризиків, пов'язаних з цим глобальним процесом.

Конкурентоспроможність національної економіки можна визначити як здатність національних економічних суб'єктів витримувати конкуренцію на світових ринках завдяки створенню у країні таких умов господарювання, що забезпечують суб'єктам можливість підвищувати інноваційну активність й ефективність, і внаслідок цього досягати високого рівня добробуту та національної безпеки країни [186; 292].

Важливою ознакою конкурентоспроможності країни є її здатність пристосуватися до змін у світовому попиті та структурі виробництва. Для цього необхідно, щоб у країні функціонували економічні механізми, які відповідають за створення необхідних факторів виробництва, сприятливого інвестиційно-інноваційного клімату та просування національних суб'єктів на світові ринки. Необхідним також є постійне підтримання найсприятливіших умов для функціонування вказаних економічних механізмів.

Відомо, що суб'єкти господарювання пов'язані між собою товарними, грошовими потоками та зобов'язаннями, що регулюють швидкість таких потоків. Значне число господарських зв'язків, утворених економічними комунікаціями, обумовлює необхідність збалансованого узгодження всієї системи пропорцій бізнесу та економічних інтересів, а саме – збалансованості економічної системи, що визначає її конкурентоспроможність [185; 186; 317].

Беручи до уваги все наведене вище, можна узагальнити, що конкурентоспроможність країни характеризується наявністю у ній механізмів формування умов і засобів, які сприяють вирішенню завдань загальнонаціональної безпеки, економічного розвитку та підвищення рівня життя домашніх господарств. Країна, в якій ефективною є не лише економіка, але й неекономічні інститути, які впливають на економічні процеси, може вважатись конкурентоспроможною і володіти значним потенціалом не тільки у конкурентних перевагах, але і у перевагах, пов'язаних з особливістю функціонування національної політичної, культурної та соціальної систем [338; 368].

Доцільним є проведення розмежування між поняттями «конкурентоспроможна економіка» та значно ширшими – «конкурентоспроможна країна», «конкурентоспроможна нація», адже у багатьох працях ці поняття вживаються як синоніми. Отже, конкурентоспроможність країни – це її здатність займати й утримувати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку за наявності потужного економічного потенціалу, який забезпечує динамічне зростання економіки на інноваційних засадах, розвиненої системи інститутів, володінні значним інтелектуальним капіталом та інвестиційними ресурсами, здатністю гнучко реагувати на зміни світової кон'юнктури та швидко диверсифікувати своє виробництво, максимально забезпечуючи реалізацію національних інтересів заради досягнення високих стандартів життя населення [20; 118; 150].

Конкурентоспроможність нації передбачає утвердження й зростання вагомості у світовому співтоваристві інтелектуального потенціалу країни, яка забезпечує високі темпи економічного зростання на основі нововведень. Ідеї конкурентоспроможності національної економіки мають велике практичне значення під час розроблення програм, спрямованих на вдосконалення конкурентних переваг країни, розвиток її експортної бази у довгостроковому періоді на національному і регіональному рівнях. Практична реалізація та втілення концепції конкурентоспроможності для української економіки є

необхідними умовами виходу із кризового стану та розв'язання проблем національної безпеки. Тільки висока конкурентоспроможність економіки України як на внутрішньому, так і на світових ринках здатна закласти основи для зростання життєвого рівня домашніх господарств [146; 247; 210; 126; 346; 169]. В узагальненому та систематизованому вигляді основні концепції конкурентоспроможності національної економіки наведено на рис. 3.9.

Рис. 3.9. Концепції конкурентоспроможності національної економіки
Джерело: складено авторкою на основі:[185; 186; 179; 260]

Конкурентні переваги і конкурентоспроможність перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємообумовленості. Конкурентні переваги, що характеризують об'єкти чи суб'єкти господарювання, є факторними ознаками, а конкурентоспроможність – результуючою. На основі теоретичних

постулатів М. Портера можна дійти висновку про те, що конкурентоспроможність є проявом системи багатьох факторів, які створюють різноманітні конкурентні переваги залежно від стану зовнішнього середовища [185; 186].

Необхідним елементом ринкового механізму є конкуренція, яка в умовах глобалізації посилюється, а також змінюється її сутність, форми, методи. Кожен суб'єкт конкурентних відносин має індивідуальний набір переваг. Положення, сформульовані Портером, передбачають зосередження переваг на факторах виробництва, інвестиціях та інноваціях. Вони характеризують послідовність економічного зростання, в основі якого – процес підвищення конкурентоспроможності національної економіки [185; 186].

Саме тому за сучасних умов держава бере на себе розв'язання складної проблеми, що полягає у необхідності сприяння забезпеченню функціонування оптимальної структури економіки з обов'язковою наявністю ефективних великих підприємств (так званих національних чемпіонів) та постійним контролем за їх поведінкою з метою недопущення зловживання ними своїм становищем. Вирішення цієї проблеми є результатом взаємодії структурної, промислової та антимонопольно-конкурентної політики.

Вони спрямовані на забезпечення макроекономічної стабільності з подальшим нарощуванням темпів економічного зростання, проведення ефективної соціальної політики, забезпечення надійного функціонування органів державної влади, подальшу інтеграцію у світові глобальні процеси та підвищення міжнародного авторитету України і включають програмно-цільовий інструментарій, бюджетно-фінансове регулювання, структурне регулювання тощо [336; 370].

Конкурентоспроможність національної економіки можна також визначити як сукупність притаманних їй чинників, здатних забезпечити пропозицію товарів і послуг, виготовлених за умов застосування новітніх технологій, свободи провадження підприємницької діяльності та зростання

доходів населення. Конкуреноспроможність економіки полягає також в її здатності досягати та утримувати стійкі позиції на певних сегментах ринку завдяки:

- а) значному економічному потенціалові;
- б) стабільному зростанню економіки на інноваційних засадах;
- в) розвиненій системі ринкових інститутів;
- г) володінню інтелектуальним капіталом та інвестиційними ресурсами;
- д) гнучкій системі реагування на зміни світової кон'юнктури та диверсифікації національного виробництва [336; 370; 368; 345; 42].

Проведений аналіз дає змогу дійти висновку про те, що неможливість досягнення вагомих позитивних результатів у підвищенні конкуреноспроможності економіки обумовлюється такими чинниками, як:

- а) відсутність стратегії підвищення конкуреноспроможності національної економіки, стратегії її переходу до інноваційної моделі розвитку;
- б) занепад потужного науково-технічного потенціалу та неспроможність багатьох інституційних перетворень сформувати інтегрований механізм сприяння розвитку інноваційної діяльності;
- в) відсутність ефективного механізму ідентифікації, формування та комерціалізації інновацій, котрий би узгоджував інтереси всіх учасників інноваційного процесу;
- г) відсутність достатніх фінансових ресурсів, що не дає змоги реалізувати перспективні проекти;
- д) низький рівень використання економікою та окремими суб'єктами господарювання результатів міжнародних та національних інноваційних проектів та інших розробок у зв'язку з низьким рівнем науково-технічного розвитку, недосконалою структурою економіки;
- е) втрата та розпорошення висококваліфікованого персоналу високотехнологічних та наукомістких виробництв;

є) повільні темпи створення системи мотивації до креативної діяльності, що сформувало тенденцію до занепаду накопиченого технологією потенціалу [50; 258; 351].

Конкурентоспроможність національної економіки можна також визначити як економічну категорію, котра характеризує стан відносин у державі щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адекватного до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту на основі розкриття національних конкурентних переваг та досягнення кращих, ніж у конкурентів, соціально-економічних параметрів. Відповідно до існуючих цілей та завдань розроблено принципи забезпечення конкурентоспроможності національної економіки (рис. 3.10).

Конкурентоспроможність національної економіки як економічна категорія має певні особливості. По-перше, конкурентоспроможність є атрибутом кожного господарства, що засноване на поділі праці. Конкурентоспроможність національної економіки виявляється у процесі міжнародних економічних відносин. Прагнення досягти високого рівня конкурентоспроможності є виразом як національних економічних інтересів, так й інтересів окремих суб'єктів господарювання [268; 269].

По-друге, конкурентоспроможність національної економіки як характеристика стану господарської системи розвивається у внутрішньому середовищі країни у процесі конкурентного змагання між суб'єктами економічних відносин. По-третє, конкурентоспроможність національної економіки вимагає перманентного розширення джерел розвитку суб'єктів господарювання, однак ґрунтується на принципах конкурентних відносин. По-четверте, конкурентоспроможність визначається рівнем та динамікою економічного розвитку країни й залежить від здатності суб'єктів господарювання використовувати ці умови з максимальною ефективністю.

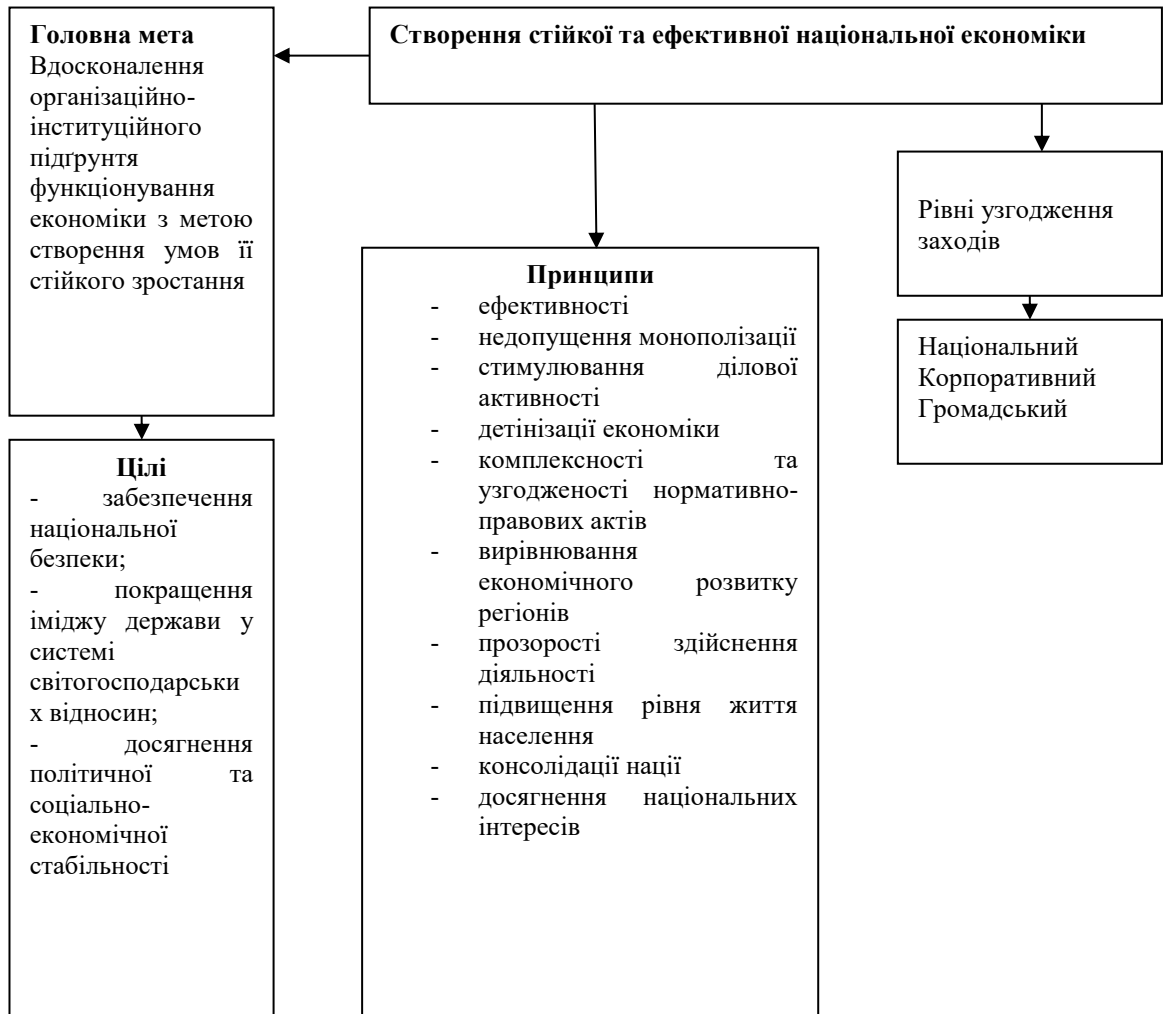

Рис. 3.10. Концептуальні засади забезпечення конкурентоспроможності національної економіки

Джерело: складено авторкою на основі: [185; 186; 179; 260]

Однак конкурентоспроможність національної економіки передбачає перш за все високий рівень загального суспільного позитивного ефекту, для досягнення якого ефективність фірм та отримання ними високих прибутків є хоча й необхідною, однак недостатньою умовою. По-п'яте, конкурентоспроможність національної економіки має враховувати соціально-економічну оптимальність, за якої позитивне значення ефективного та раціонального використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів узгоджується з виконанням певних загальнонаціональних програм. По-шосте, відповідальність за стан конкурентоспроможності національної економіки несуть державні інституції. Саме державі відведена провідна роль у визначенні завдань та інструментів економічної політики [370; 336; 42; 263;

368; 345; 241].

Важливо зазначити, що конкурентоспроможність національної економіки є інтегрованою категорією, яку наповнюють конкурентоспроможність людського капіталу, конкурентоспроможність товарів, підприємств, галузі, системи регулювання всіх аспектів суспільного життя, здатність уряду забезпечити сталий і динамічний розвиток економіки та належну динаміку конкурентних переваг країни у глобальному просторі (рис. 3.11).

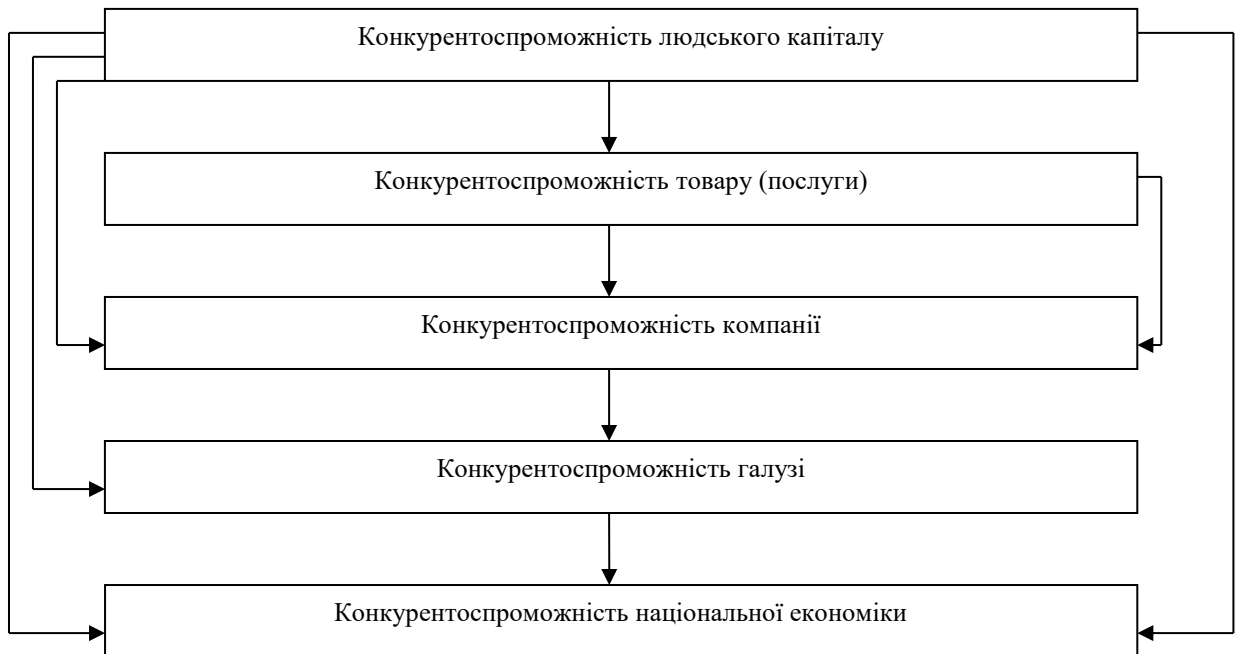

Рис. 3.11. Структурні рівні конкурентоспроможності

Джерело: складено авторкою на основі: [185; 186; 179; 260]

Необхідно зазначити, що конкурентоспроможність на будь-якому рівні є результатом наявності та використання конкурентних переваг. При цьому найчастіше конкурентна перевага розглядається як відносна перевага суб'єкта над конкурентами за тими позиціями, що є важливими для споживача. На рис. 3.12 наведено перелік основних чинників та компонентів національної конкурентоспроможності [370; 336; 42; 263; 368; 345; 241].

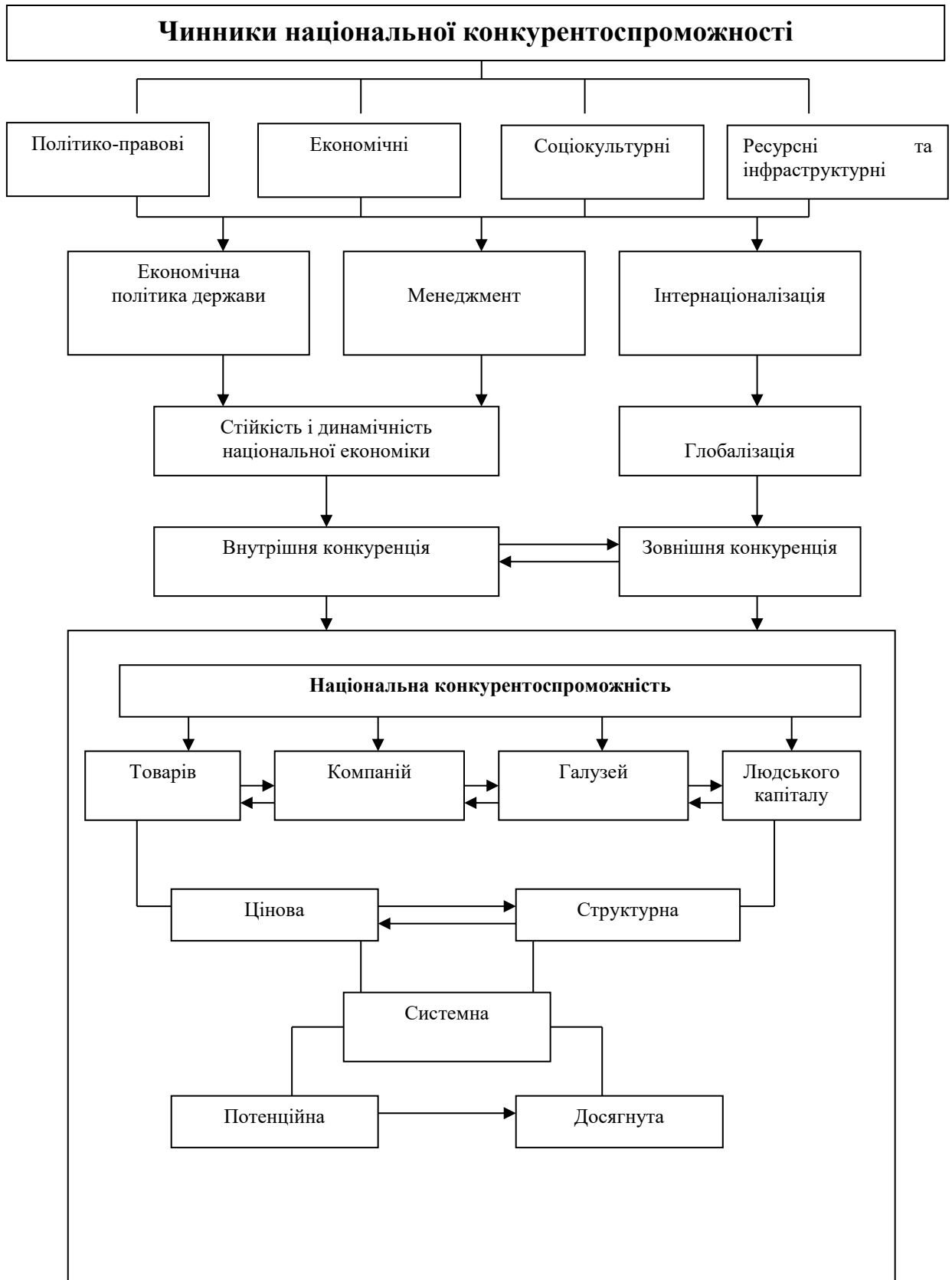

Рис. 3.12. Чинники і компоненти національної конкурентоспроможності
 Джерело: складено авторкою на основі: [185; 186; 179; 260; 241]

Всесвітній економічний форум розраховує два узагальнені показники Індекс глобальної конкурентоспроможності, який дає змогу розглянути проблему комплексно, з урахуванням процесів, що відбуваються на макро- і мікроекономічному рівнях, а також поєднати поточні оцінки з середньостроковою перспективою. Методологія розрахунку цього індексу передбачає врахування стадії економічного розвитку країни (факторнокерована економіка, керована ефективністю та інноваційно керована) та їхньої класифікації залежно від розміру ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності, а також частка сировинного експорту в його загальному обсязі [370; 336; 42; 263; 368; 345; 241].

Відповідно до цієї методології, фактори, котрі формують індекс глобальної конкурентоспроможності, згруповано за їхньою значущістю для розвитку країн світу (рис. 3.14) з присвоєнням кожному з них певного числового значення (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Вагові коефіцієнти трьох груп факторів впливу на кожній стадії розвитку економіки

№	Група факторів	Базові вимоги, %	Фактори, що підвищують ефективність, %	Фактори, спрямовані на інновації, %
1	Економіка, керована факторами	60	40	20
2	Економіка, керована ефективністю	35	50	50
3	Економіка, керована інноваціями	5	10	30

Джерело: складено авторкою на основі:[185; 186; 179; 260; 241]

У конкурентному змаганні за умов глобалізації чітко простежується взаємодія між прагненням до досягнення різних видів економічної ефективності, а саме алокативної ефективності (ефективності розподілу ресурсів між альтернативними варіантами їхнього використання), виробничою ефективністю (оптимізацією розміру фірми), і динамічною ефективністю (ефективністю галузі як структури, що розвивається,

упровадження інновацій, що дають змогу мінімізувати витрати, розвиток стимулів до інвестування).

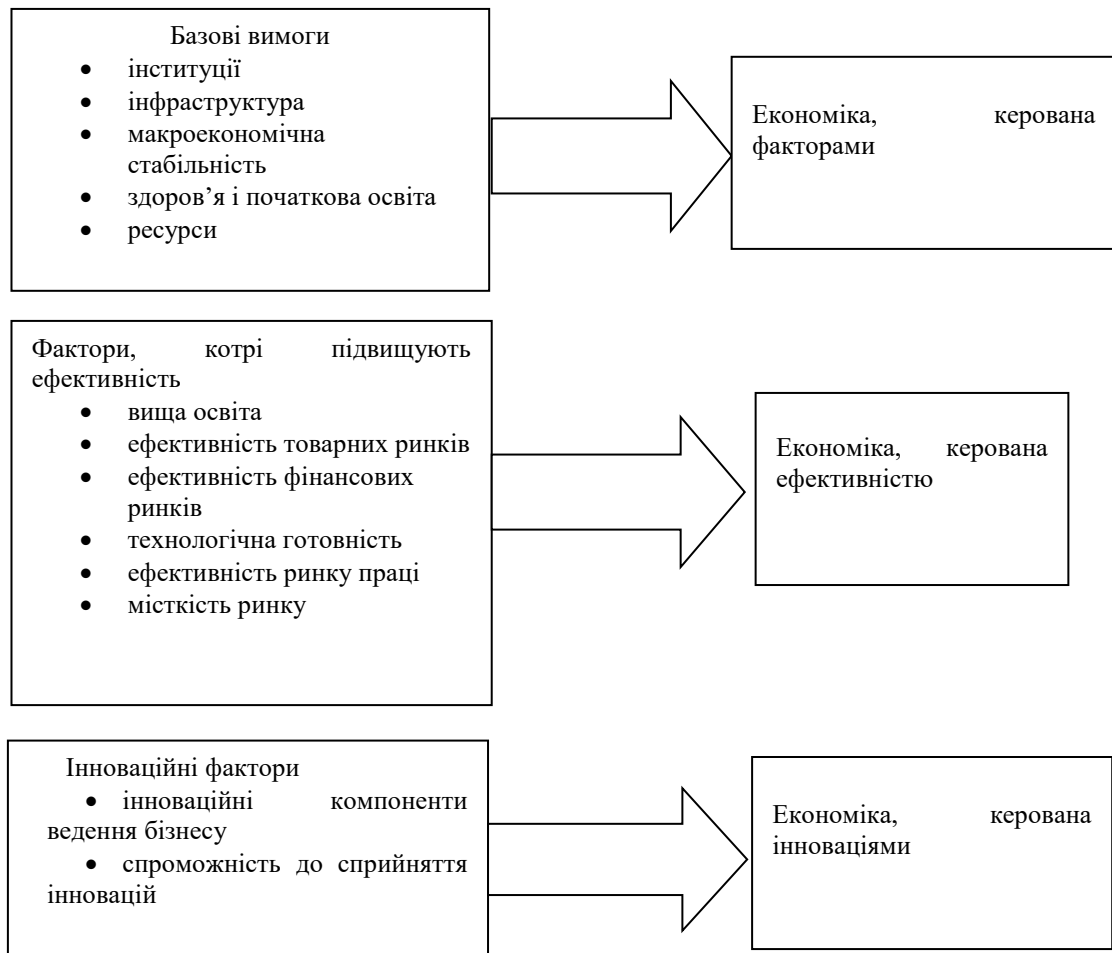

Рис. 3.14. Чинники конкурентоспроможності за методологією Всесвітнього економічного форуму

Джерело: складено авторкою на основі: [185; 186; 179; 260; 371; 372]

Конкурентоспроможність національної економіки забезпечується наявністю макроекономічних, нормативно-правових та організаційно-інституційних умов, як необхідних обставин, що роблять економічну систему спроможною витримувати внутрішні та зовнішні ризики, адаптуватися до них та відновлюватися після їх прояву. Для протидії негативним зовнішнім впливам на економіку та зменшення негативних їх наслідків виділяють такі цілі та завдання державної політики у сфері забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, як макроекономічна

стабільність, ефективність внутрішнього ринку та державного управління, соціальний розвиток (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Умови забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та індикатори для оцінювання її рівня

Умови	Макроекономічна стабільність	Ефективність внутрішнього ринку	Ефективність державного управління	Соціальний розвиток
Індикатори	<ul style="list-style-type: none"> – рівень безробіття; – темп інфляції; – відношення дефіциту державного бюджету до ВВП; – відношення зовнішнього боргу до ВВП 	<ul style="list-style-type: none"> – розмір державного сектора; – лібералізація зовнішнь-економічної діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> – верховенство закону; – незалежність судової системи; – захист приватної власності, у тому числі прав інтелектуальної власності; – єдність політичної і правової систем 	<ul style="list-style-type: none"> – рівень соціальної згуртованості; – частка населення за межею бідності; – частка населення з низькою кваліфікацією; – частка населення з низьким рівнем освіти

Джерело: складено авторкою на основі: [185; 186; 179; 260; 371]

Конкурентоспроможність національної економіки тісно пов'язана з економічним зростанням, досягти якого неможливо без інвестицій. Одночасно інвестиції в реальний сектор економіки спроможні створювати нові робочі місця, що буде послаблювати соціальну напругу та зменшувати вплив робочої сили за кордон. Підтримку національним виробникам та окремим секторам економіки слід надавати за допомогою засобів, котрі спрямовані не на створення додаткових можливостей для того, щоб ставати більш конкурентоспроможними. Це означає, що найбільш ефективними засобами регулювання мають бути ті, що дають змогу полегшувати доступ вітчизняних підприємств до ресурсів [241; 308; 329; 57; 200].

За сучасних умов вирішальну роль для підвищення рівня конкурентоспроможності відіграють заходи, що спрямовані на:

- а) розвиток системи освіти та перепідготовки кадрів;
- б) вдосконалення науково-технічної сфери, де створюються передові технології, здатні значно підвищувати конкурентоспроможність;
- в) розвиток новітніх інформаційних технологій, здатних вдосконалити суттєвим чином організацію виробництва та маркетингу;
- г) удосконалення виробничої інфраструктури;
- д) розвиток ринкової інфраструктури.

Підвищення конкурентоспроможності національної економіки потребує відповідних заходів. Перш за все необхідно сформувати і реалізувати на практиці нову конкурентну політику. Слід запровадити економічний механізм стимулювання і підтримки саме крупних вітчизняних товаровиробників з тих видів економічної діяльності, які є державними пріоритетами, оскільки орієнтація лише на підприємства малого бізнесу не сприяє конкурентоспроможності національного виробника. Потрібен комплексний підхід, який би передбачав раціональне поєднання структур малого, середнього і великого підприємництва, щоб усі працювали на кінцевий результат – економічне зростання України [241; 308; 329; 57; 200].

Для досягнення нової якості розвитку української економіки особливо необхідна система інститутів, що забезпечує координацію зусиль держави і підприємницького сектора. З метою вирішення подібних задач потрібна сучасна версія стратегічного національного управління, що базується на взаємодії уряду з галузевими асоціаціями бізнесу. Отже, необхідне встановлення системи національного стратегічного управління, яке спрямоване на реалізацію національних пріоритетів на основі спільних зусиль бізнесу і держави [241; 308; 329; 57; 200].

Проведений аналіз дає змогу дійти висновку, що розвинені країни вдало маніпулювали періодами адаптації протекціонізму та лібералізації з метою підвищення конкурентоспроможності власних економік, водночас чинячи опір лібералізації там, де це негативно впливало б на їхні економічні інтереси. Професор міжнародної політики у Вільному університеті Брюсселя Й. Голслах

вказує на те, що всі країни на початку індустріалізації застосовували політику активного державного втручання в економіку з метою концентрації ресурсів для розбудови національної промисловості та економіки у цілому, вдалому балансуванню між взаємодією із глобальною економікою та дуже ретельним державним управлінням [241; 308; 329; 57; 200].

Сучасні умови розвитку економіки України вимагають ґрунтовної та комплексної оцінки можливостей інтеграції країни до світового господарського простору. Необхідність активного входження України у систему світового господарства обумовлена тим, що для жодної з країн світу не вигідним є перебування поза глобальними процесами, що визначають напрями та перспективи розвитку світової економіки і людського суспільства в цілому. У той же час кожна країна відіграє у глобальній економіці особливу роль, яка визначається особливостями міжнародної конкуренції та конкурентоспроможністю самої країни. Стратегічною метою України проголошено її інтеграцію до європейського простору, що своєю чергою зумовлює необхідність підвищення конкурентоспроможності як окремих національних суб'єктів, так і національної економіки загалом [241; 308; 329; 57; 200].

Економічні механізми управління довгостроковим розвитком економіки України охоплюють усі зрізи стимулювання конкурентного розвитку, однак в аспекті забезпечення сталого зростання при використанні інструментарію управління довгостроковим розвитком національної економіки увага звертається здебільшого на дотримання екологічних стандартів, а соціальний та економічний вектори сталого розвитку не завжди беруться до уваги [241; 308; 329; 57; 200].

Типовими рисами інституційних відносин у сфері економічної конкуренції є нечіткість і невизначеність інституційних норм і правил, порушення механізмів взаємодії різних інститутів, зростання витрат опортуністичної поведінки на ринку, перекручення етичних норм, мотивації, ціннісних орієнтирів, істотне зниження ролі формальних і зростання ролі

неформальних інститутів, зокрема, низька роль правового регулювання економіки, здатність суб'єктів господарювання здійснювати економічну активність у масових масштабах, не дотримуючись правових норм, тінізація та криміналізація економічного життя тощо [241; 308; 329; 57; 200].

Важливим чинником підвищення конкурентоспроможності національної економіки є розвиток малого підприємництва. У галузях із невеликою кількістю суб'єктів господарювання, в яких сконцентровано значну чи навіть переважну частину галузевого виробництва, реальними стають узгодження інтересів з метою реалізації єдиної політики. Якщо ж у галузі функціонують десять і більше (іноді навіть кілька десятків) підприємств, проблема взаємодії та узгодження питань ринкової політики значно ускладнюється. За таких умов зростає ймовірність виникнення серйозної конкурентної боротьби. Цей чинник потрібно враховувати при розробці завдань конкурентної політики на товарних ринках в Україні.

Пошук оптимального поєднання великих, середніх і малих підприємств у процесі конкурентної боротьби потребує системного аналізу практики господарювання суб'єктів ринку, моніторингових досліджень товарних ринків, визначення змін, що відбуваються внаслідок кон'юнктурних коливань, врахування різноманітних психологічних чинників тощо. В економіці України дуже значними є адміністративні бар'єри (процедури офіційної реєстрації підприємств, видача ліцензій на право діяльності, надання приміщень, земельних ділянок, квотування, неформальні зв'язки керівників підприємств з органами влади).

Необхідно зазначити, що конкурентоспроможність на будь-якому рівні є результатом наявності та реалізації конкурентних переваг. При цьому найчастіше конкурентна перевага розглядається як відносна перевага ринкового суб'єкта над конкурентами за тими позиціями, що є важливою для споживача [241; 308; 329; 57; 200]. Згідно з теорією трьох секторів, підвищення продуктивності праці обумовлює поступовий перерозподіл виробничих ресурсів і зайнятості від первинного (аграрного) та вторинного

(промислового) секторів економіки на користь третинного сектора (сфери послуг) у межах фазової тріади «доіндустріальна-індустріальна-постіндустріальна економіка». Зростання мобільності основних факторів виробництва під впливом глобалізації мало наслідком виокремлення зі сфери послуг четвертинного (інформаційні технології, дослідження, торгівля, операції з нерухомістю, фінансові послуги) та п'ятеринного (охорона здоров'я, освіта, відпочинок, державне управління) секторів економіки. Якість зайнятості в Україні сьогодні помітно відрізняється від європейських стандартів, а переважна частина зайнятого населення все ще здобуває звичний обсяг матеріальних благ за рахунок рутинної праці, що здешевлюється під впливом науково-технічного і технологічного прогресу [241; 308; 329; 57; 200].

На думку багатьох вчених, у перспективі більшість професій стануть непотрібними, оскільки неінтелектуальну, монотонну та статистичну роботу, що не потребує креативного підходу, швидше та якісніше виконуватимуть роботи. Відповідно до таких висновків, з понад 700 досліджених ними професій практично половина належала до категорії найвищого ризику «потенційної автоматизації». Зокрема, це майже всі професії, пов'язані з даними і транспортом (з урахуванням перспективи розвитку безпілотних засобів пересування). Штучний інтелект, віртуальна та доповнена реальність, інтернет речей, великі дані й цифрова економіка надзвичайно швидко трансформують формат зайнятості та її характер у сучасному світі, а тому незабаром з'явиться принципово інша модель мислення, засобів і каналів комунікації [118; 179].

Клаус Шваб, засновник і президент Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) у Давосі, обґрунтовує твердження про те, що «Індустрія 4.0» докорінно модифікує ланцюги створення вартості, внаслідок чого зникатимуть цілі, до цього часу традиційні галузі економіки. Розвиток нових способів виробництва спричинятиме поступову втрату фундаментального значення поняття доданої вартості, оскільки дедалі більше людей будуть залучені до виробництва з

нульовими граничними витратами. Натомість нова економіка розвиватиметься завдяки співпраці, обміну благами, використанню відновлюваних джерел енергії, а також рівному і вільному доступу до інформаційних мереж [260].

Креативна активність і новаторство, готовність до постійного оновлення знань і професійних навичок для роботи у нових умовах та з новими технологіями найбільш повно реалізуються з допомогою розвитку стартапів – компаній з короткою історією операційної діяльності, що створюються для пошуку відтворюваної та масштабованої бізнес-моделі. Україна має досить вагомий потенціал у цій сфері [118; 260].

Макроекономічна стабілізація та помірна девальвація національної валюти створили умови для структурних перетворень у реальному секторі України. Його подальше посткризове відновлення має увійти до порядку денного нової державної політики. Необхідна така модель розвитку реального сектору, що заснована на інноваційних чинниках, високотехнологічних і наукомістких виробництвах, глибокій інтеграції виробничого потенціалу з екологічною та соціальною складовими процесу генерування вартості. Така модель дозволить подолати наслідки гібридного протистояння, закласти надійний фундамент стійкого економічного зростання і зміцнити економічну безпеку країни завдяки генеруванню імпульсних зрушень у реальному секторі економіки [118; 260].

При цьому йдеться про модернізацію економіки на підґрунті забезпечення її відповідності особливостям конкурентних викликів посткризового світу, а також ефективне долучення провідних галузей до світових виробничих і науково-технічних ланцюгів, активізацію на основі інноваційних технологій потенціалу аграрного сектору, інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва і трансформацію його галузевої структури, а також розбудову у сільській місцевості соціальної інфраструктури, реформування транспортного сектору, реалізацію його транзитно-логістичного потенціалу.

Вивільнення працівників з ринкового та публічного секторів економіки приведе до фундаментальних зрушень в економіці та суспільстві загалом. У новітній моделі неринково-соціальної економіки відносини довіри і віддавання власного часу іншим людям породжуватимуть суспільні зв'язки як альтернативу ринковим взаємодіям з приводу продажу власних послуг. Ці зв'язки мають зміцнювати соціальну інтеграцію та давати людям можливість експериментувати з новими соціальними ролями та обов'язками для задоволення власних соціальних та індивідуальних потреб, знаходити новий сенс соціального буття в умовах, коли зникатиме товарна вартість їхнього часу.

Водночас протягом тривалого періоду в Україні спостерігається не лише згорання наукомістких виробництв, переорієнтація економіки на аграрний сектор, утримання від державних інвестицій в інновації, а й зубожіння значної частини населення, витіснення кваліфікованих фахівців за кордон, процес згорання соціальної держави, зростання внутрішньосоціальних конфліктів [118; 260].

Фундаментальні зміни у зайнятості неможливі без досягнення адекватного співвідношення в рамках інноваційного процесу внесків працівника (мотивація до праці та професійного розвитку), держави (інноваційна політика) та роботодавця (продукування і впровадження інновацій). Важливим є розвиток сервісної інфраструктури – мережевих організацій для пошуку партнерів та обміну ідеями, бізнес-інкубаторів, ринків пропозиції консультаційних послуг.

Враховуючи все вищенаведене, можна узагальнити, що конкурентоспроможність країни характеризується наявністю у ній механізмів формування умов і засобів, які сприяють вирішенню завдань загальнонаціональної безпеки, економічного розвитку та підвищення рівня життя населення. Країна, в якій не тільки ефективна економіка, а й неекономічні інститути з, погляду їхнього впливу на економічні процеси в державі, може вважатись конкурентоспроможною і володіти значним

потенціалом не тільки в конкурентних перевагах, але і в перевагах, пов'язаних з особливістю функціонування політичної, культурної, соціальної системи [249; 259; 260].

Необхідно звернути увагу на те, що доволі близьким до індексу глобальної конкурентоспроможності за версією ВЕФ є Індекс глобальної конкурентоспроможності за методологією Міжнародного інституту управлінського розвитку у Швейцарії (Institute of Management Development). Рейтинг складається на основі понад трьохсот тридцяти критеріїв, що узагальнюють економічну діяльність країни за чотирма основними аспектами, серед яких економічна ситуація, ефективність уряду, стан бізнес-середовища та рівень розвитку інфраструктури. У 2020 р. вказаний рейтинг оновлено та додано нові критерії, які покликані відображати актуальність досягнення цілей сталого розвитку. При цьому нові параметри демонструють, якою мірою економіка відповідає різноманітним цілям сталого розвитку (освіта, охорона здоров'я, стан довкілля тощо), що мають бути досягнуті протягом наступних десяти років [339].

Підприємницьке середовище у країнах, що досліджуються, оцінюється на основі опитування, проведеного аналітиками, керівниками великих компаній та фахівцями з розвитку. Оцінки ґрунтуються на співвідношеннях, в яких дві третини – оцінені статистично й одна третина – методом експертних оцінок [339]. Динаміку позицій України у зазначеному рейтингу наведено на рис. 3.15.

Беручи до уваги наведені вище дані, можна дійти висновку про те, що найбільш суттєвим досягненням України було 49 місце у 2013 та 2014 рр., однак упродовж наступних п'яти років ситуація ставала гіршою. Тільки у 2019 р. Україна піднялася на п'ять позицій. Чинниками, які перешкоджають рухові нашої країни до вищих щаблів рейтингу, доволі часто називають незначні досягнення щодо ефективності діяльності органів державної влади [339].

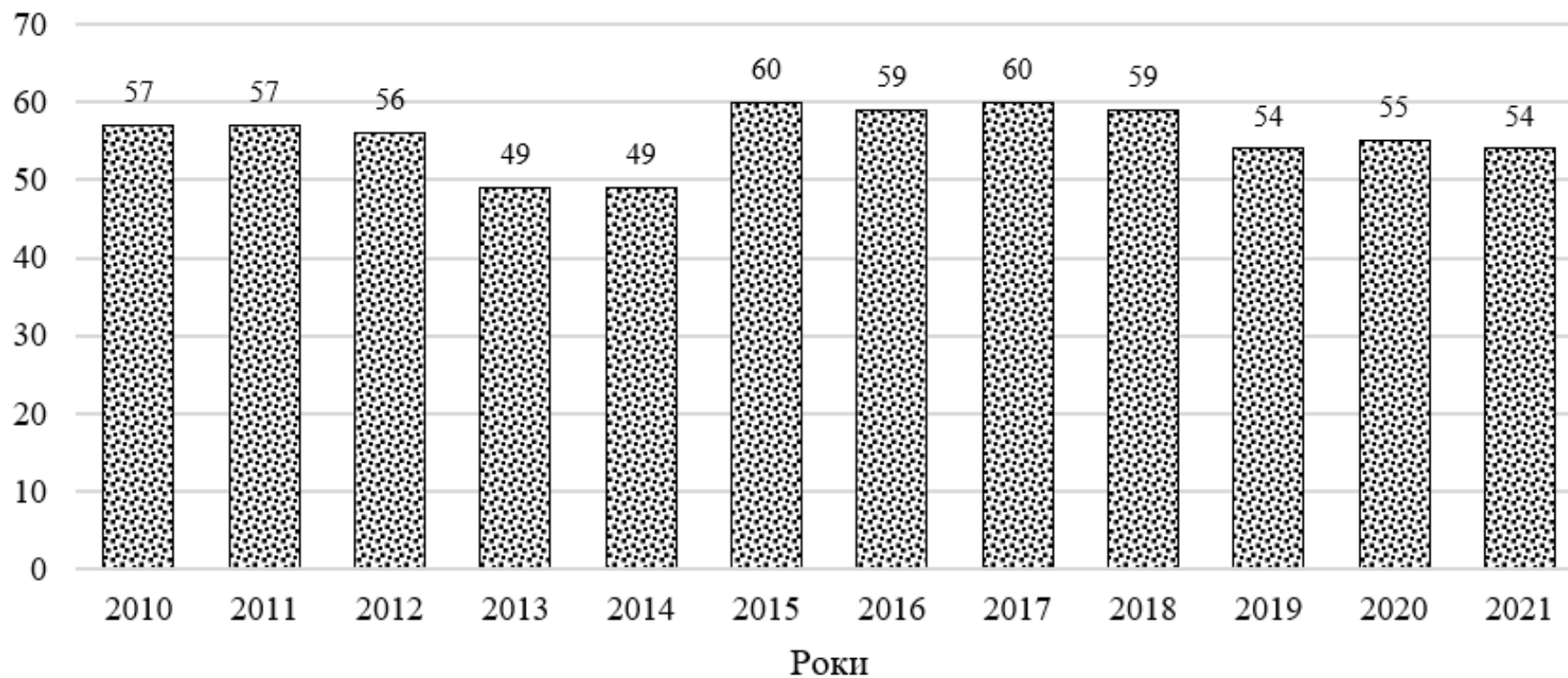

Рис. 3.15. Зміна місця України у рейтингу глобальної конкурентоспроможності
(на основі методології Міжнародного інституту управлінського розвитку, Швейцарія)

Доповнено авторкою за: [339]

Проведений аналіз даних, наведених на рис. 3.16, дає змогу дійти висновку про те, що у 2017–2021 рр. наша країна утримувала здобуті позиції. Водночас з метою підвищення конкурентоспроможності слід реалізувати більш виважену макроекономічну політику, яка не лише враховує реалії української економіки, але й ґрунтується на світовому досвіді.

Індикатором конкурентоспроможності економіки та її здатності реагувати на перебіг та динаміку глобалізаційних процесів є також результати рейтингу ведення бізнесу Світового банку «Doing Business», який щорічно складають фахівці Світового банку. Метою вказаного рейтингу є аналіз стану ділової активності у країні, ідентифікація легкості започаткування власного бізнесу та його розвитку у національній економіці (рис. 3.17).

Аналіз наведених даних дає змогу дійти висновку про те, що протягом 2017-2020 рр. відбувається стійке підвищення позицій України у рейтингу «Doing Business». Серед основних змін в Україні у 2018 р., що вплинули на легкість ведення бізнесу та сприяли підвищенню місця України, називають спрощення процедур одержання дозволів на будівництво, зміцнення захисту міноритарних акціонерів, спрощення умов міжнародної торгівлі тощо. Ситуація у цілому зазнала змін на краще у 2019 р. через спрощення процедур отримання дозволів на будівництво, полегшення доступу до електроенергії, зростанню прозорості системи управління земельними ресурсами, що дозволило Україні піднятися на сім позицій порівняно з 2018 р. [320; 321; 322; 323].

Проведений аналіз рейтингу 2020 р. свідчить про стабілізацію позиції нашої країни. Серед позитивних змін слід вказати перш за все на спрощення процесу отримання дозволів на будівництво, постачання електричної енергії, а також посилення захисту міноритарних акціонерів. Також в Україні спрощено доступ до кредитної інформації на основі створення державного кредитного реєстру у НБУ. Однак країна втратила позиції за показниками оподаткування, забезпечення виконання контрактів та легкості реєстрації бізнесу.

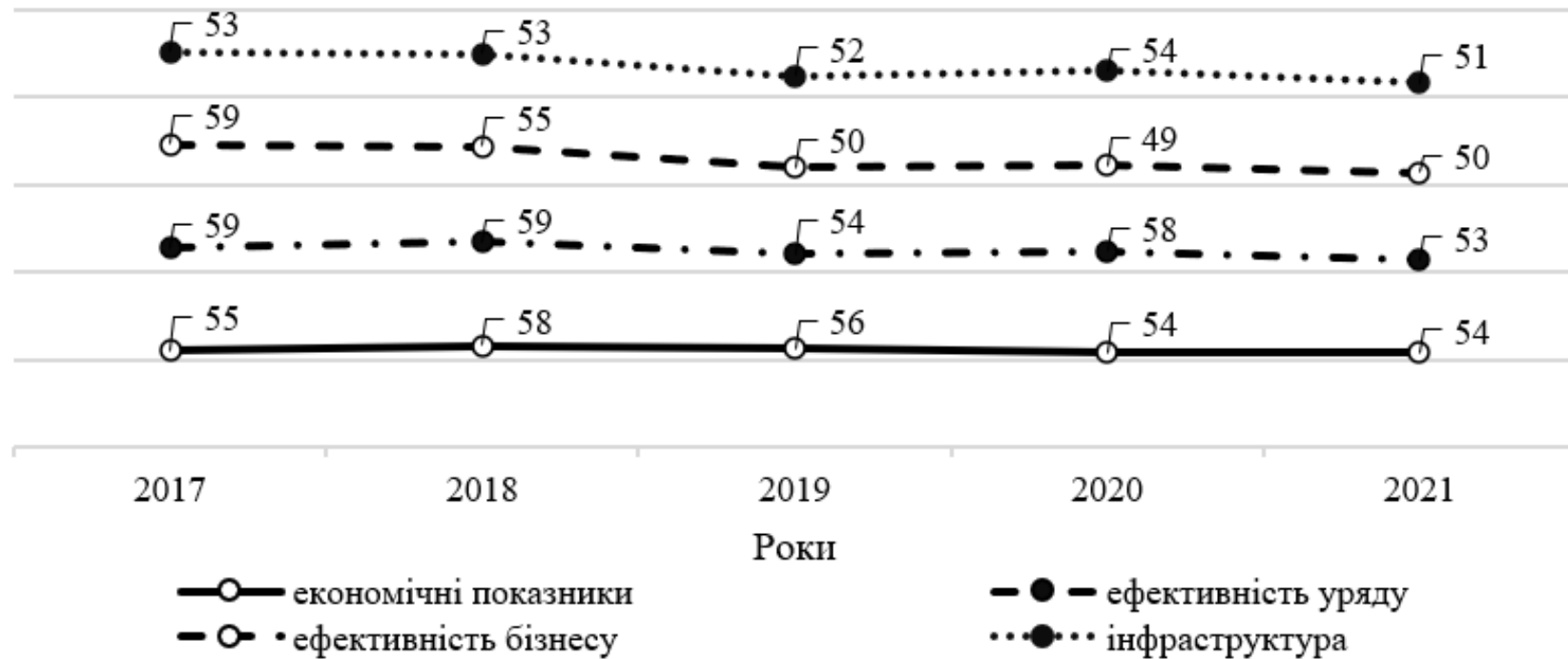

Рис. 3.16. Зміна місця України у рейтингу глобальної конкурентоспроможності за чотирма основними показниками (на основі методології Міжнародного інституту управлінського розвитку, Швейцарія, 2017–2021 рр.)

Складено авторкою на основі: [339]

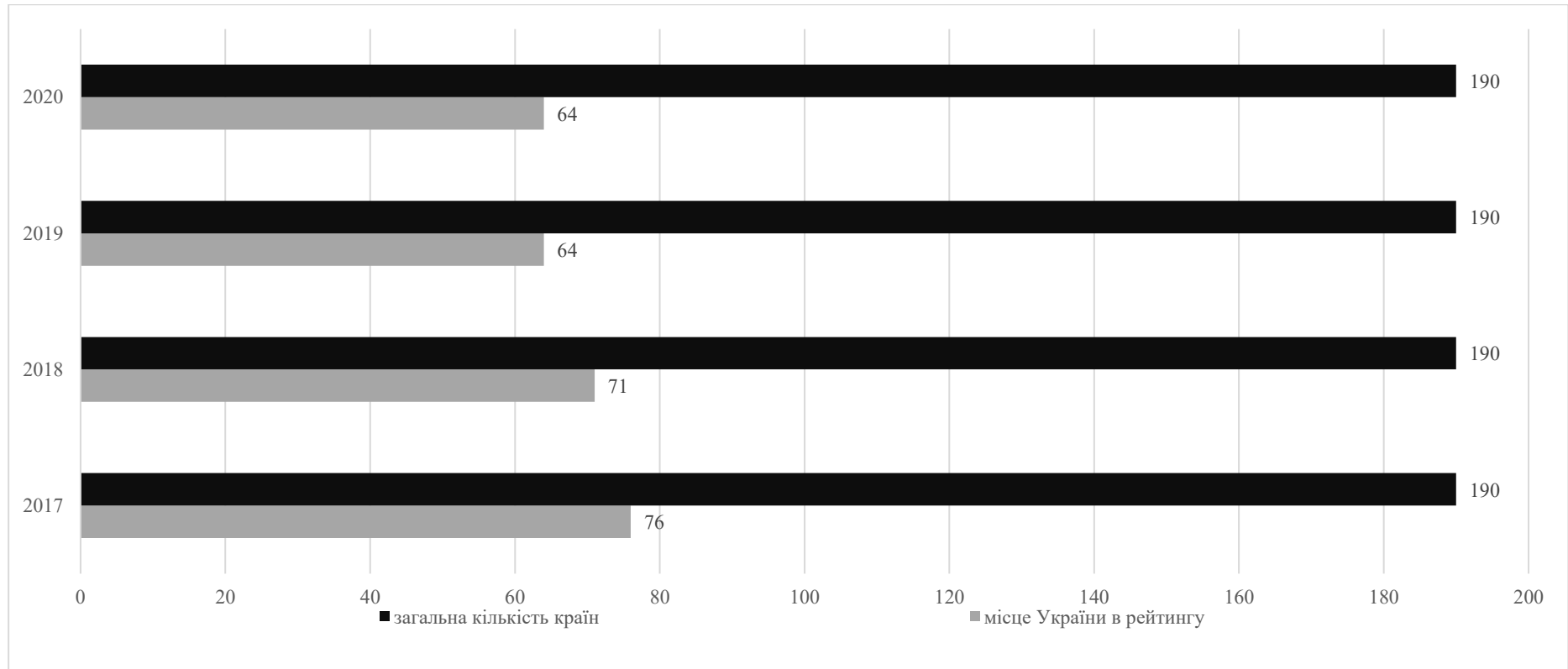

Рис. 3.17. Динаміка позицій України у рейтингу ведення бізнесу від Світового банку «Doing Business»

Джерело: складено авторкою на основі: [320; 321; 322; 323]

Слід вказати на те, що у 2021 р. Світовий банк припинив оприлюднення рейтингу «Doing Business», однак надалі ця інституція працюватиме над новим підходом щодо оцінки ділового й інвестиційного клімату [320; 321; 322; 323].

У цьому контексті необхідно звернути увагу на те, що стимулювання розвитку ефективного конкурентного середовища, сприяння чесній конкуренції та ефективні ринкові інституції мають безпосередній вплив як на економічний розвиток країни, так й на її конкурентоспроможність. Унаслідок нецінкової конкуренції найуспішніші учасники ринку займають панівні позиції та зміцнюють свої конкурентні переваги. Йдеться перш за все про зростання якості продукції, розширення асортименту товарів і послуг, підвищення продуктивності праці, ефективність підприємницької діяльності тощо [240; 320; 321; 322; 323].

Орієнтири щодо подальшого розвитку ефективного конкурентного середовища має стратегічне значення для підвищення конкурентоспроможності нашої країни та її позицій у сучасній системі міжнародних відносин. Для реалізації вказаних цілей слід звернути увагу на підтримання та стимулювання ринкових механізмів, покликаних забезпечувати належний рівень конкуренції. Важливим фактором є посилення макроекономічної ролі держави, першочерговим завданням якої мають стати нові якісні умови розвитку конкуренції [240; 320; 321; 322; 323].

Таблиця 3.11

**Динаміка позицій України за даними відображеними у рейтингу
Глобального індексу інновацій**

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Місце у рейтингу Країни світу	71 (142)	63 (143)	64 (141)	56 (128)	50 (127)	43 (126)	47 (129)
<i>Суб-індекси:</i>							
Ринкові інституції	105	103	98	101	101	107	96
Людський капітал та дослідження	44	45	36	40	41	43	51
Інфраструктура	91	107	112	99	90	89	97
Розвиток ринку	82	90	89	75	81	89	90
Розвиток бізнесу	79	87	78	73	51	46	47
Знання та технологічні розробки	45	32	34	33	32	27	28
Творчі розробки	81	77	75	58	49	45	42

Джерело: Global Innovation Index https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/

Аналіз та прогнозування позицій України у рейтингу глобального індексу інновацій зосереджується на вивченні та прогнозуванні динаміки позицій України в рейтингу Глобального Індексу Інновацій (ГІІ) за період з 2013 по 2019 роки. Мета - використати історичні дані для визначення трендів і розробки моделі прогнозування майбутніх позицій країни в цьому індексі.

Для аналізу і розробки моделі використано модель ARIMA (AutoRegressive Integrated Moving Average) для аналізу часових рядів. ARIMA є популярною статистичною методикою для прогнозування даних часових рядів, особливо коли дані мають тренд чи сезонність. ARIMA (авторегресійна інтегрована модель з ковзаючим середнім) — це метод прогнозування часових рядів, який базується на ідеї, що інформація про минулі значення часового ряду може бути використана для передбачення майбутніх значень. ARIMA модель дозволяє прогнозувати часовий ряд, використовуючи його попередні значення.

Методологія процесу аналізу відображена в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

Методологія процесу аналізу позицій України за даними відображеними у рейтингу Глобального індексу інновацій

Етап		Методики
I етап	Збір Даних	Аналіз базується на історичних даних позицій України у рейтингу ГІІ за різними показниками з 2013 по 2019 рік
II етап	Моделювання Часових Рядів	Використано модель ARIMA (AutoRegressive Integrated Moving Average) для аналізу часових рядів. ARIMA є популярною статистичною методикою для прогнозування даних часових рядів, особливо коли дані мають тренд чи сезонність
	ARIMA моделювання	
	Авторегресія (AR):	Відношення між спостереженнями та числом затримок цих спостережень
	Інтеграція (I)	Різниці спостережень для досягнення стаціонарності

Продовження табл. 3.12

	Ковзне Середнє (МА)	Залежність між спостереженням і залишковою помилкою попереднього прогнозу
	Параметризація Моделі ARIMA	Визначення оптимальних параметрів моделі ARIMA з використанням критеріїв, таких як AIC (Akaike Information Criterion)

Джерело: розроблено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Результати моделювання ARIMA показали, що Україна продемонструвала стабільне поліпшення своїх позицій у Глобальному індексі інновацій з 2013 по 2019 рік (рис. 3.18).

Рис. 3.18. Динаміка позицій України у Глобальному індексі інновацій з 2013 по 2019 рр.

Джерело: побудовано авторкою

Модель виявила важливість деяких показників, зокрема "Людський капітал та дослідження" та "Знання та технологічні розробки".

За допомогою моделі ARIMA розроблено прогноз на наступні роки (рис. 3.19). Прогноз показує, що за умови збереження поточних тенденцій, Україна може очікувати подальшого поліпшення своїх позицій у Глобальному індексі інновацій.

Рис. 3.19. Прогноз позицій України у Глобальному індексі інновацій

Джерело: розраховано авторкою

Дослідження підтверджує, що Україна демонструє позитивну динаміку у сфері інновацій та підприємництва. Продовження політики підтримки інновацій та розвитку людського капіталу буде ключовим для подальшого росту України в цьому рейтингу. Це дослідження може служити важливим інструментом для розробників політики та ділових кіл у прийнятті рішень, спрямованих на підтримку інноваційної діяльності в країні.

Стрімке загострення геополітичних загроз та небезпеки обумовлюють погіршення позицій економіки України й у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності. В умовах воєнної агресії не тільки фактично припиняється приплив іноземних інвестицій, але й різко посилюється відплив ресурсів з економіки. Агресія РФ чинить глибокий негативний вплив на ділові очікування як українських підприємств, так й іноземних інвесторів, суттєво погіршуючи при цьому настрої домашніх господарств України. Це кардинально підвищує фінансові ризики, знижує кредитні рейтинги України, погіршує доступність та ціну кредитів. Своєю чергою, такі зміни дестабілізують макроекономічну ситуацію, погіршують валютно-курсову

динаміку та посилюють інфляційні очікування економічних суб'єктів [241; 320; 321; 322; 323].

Завдання підвищення конкурентоспроможності української економіки будуть визначати вектори функціонування країни в середньо- і довгостроковій перспективі. Це накладає як на державу, так й на суб'єкти підприємництва велику відповідальність. Важливо не лише формулювати пріоритети національної конкурентоспроможності, але й вдало реалізовувати їх, підвищуючи ефективність та дієвість економічної політики держави. Реалізація завдань національного розвитку, досягнення стійкого економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності національної економіки потребують переосмислення ролі як держави, так й компаній у зазначених процесах. Лише за умов сильної, дієвої держави та ефективного відповідального підприємництва можливим є динамічний розвиток країни.

Світовий досвід засвідчує, що досягнути конкурентоспроможності національної економіки неможливо без активної та цілеспрямованої державної політики. У межах неоліберальної моделі економіки, як продемонструвала українська практика, а також й ряд світових фінансово-економічних криз, неможливо розв'язати нагальні проблеми розвитку суспільства, а тому на порядку денному перебуває питання розроблення нової парадигми соціально-економічного розвитку на основі досягнення високого рівня національної конкурентоспроможності.

Висновки до розділу 3

1. Результати проведеного аналізу економічної політики в умовах соціально-економічних трансформацій актуалізували необхідність удосконалення механізму реалізації економічної політики, а теперішній низький рівень ефективності обумовлений кризовим характером сучасного етапу розвитку економіки України, переважанням непрозорого характеру

взаємодії суб'єктів підприємництва та держави, а також яскраво вираженою незбалансованістю характеру домінуючих інституційно-правових норм.

2. Становлення конкурентоспроможної економіки, одним з пріоритетів, якої є ефективна взаємодія суб'єктів підприємництва та держави, обумовлює докорінні зміни у напрямках та методах економічної політики. Формування виважених та дієвих механізмів та інструментів економічної політики держави неможливе без основної теоретико-концептуальної платформи, що дозволить уникнути провалів в оцінюванні її практичних результатів. Виважений теоретико-методологічний підхід повинен ґрунтуватися на визначенні основних закономірностей трансформації економічної політики держави з урахуванням методологічних підвалин національних стратегій розвитку та критеріїв оцінки їхньої ефективності.

3. Дослідження основних євроінтеграційних пріоритетів економічної політики держави в Україні засвідчило, що сучасний її концепт має передбачати такі основні стратегічні пріоритети, як розширення економічної децентралізації, стимулювання локалізації виробництва, посилення антимонопольно-конкурентної політики, розвиток конкуренції на всіх рівнях національної економіки.

4. З'ясовано, що основними негативними чинниками деформації галузевої, технологічної та територіальної структури економіки України є інституційна неефективність, високий рівень корупції і тінізації, недостатньо розвинений внутрішній ринок, слабка підтримка з боку державних інституцій сприятливого підприємницького середовища, високі інвестиційні ризики, повномасштабна агресія з боку РФ, організаційна неготовність українських підприємств до входження у систему глобальних ланцюгів створення вартості, низький рівень державної підтримки малого підприємництва, слабкий рівень диверсифікованості експорту. При цьому серед позитивних чинників структурних перетворень в економіці України є зростання участі українських підприємств у глобальних ланцюгах генерування вартості, розвиток

креативних індустрій, підвищення якості української продукції, зміцнення інститутів розвитку, поступове відновлення інфраструктури.

5. Конкурентоспроможність відображає здатність суб'єкта розвиватися в умовах конкурентного протистояння та адаптуватися до змін зовнішнього середовища, забезпечувати високий рівень конкурентних переваг. Конкурентоспроможність трактується також як інтегрована характеристика ефективності функціонування суб'єкта економічних відносин, як можливість задовольняти потреби споживачів, ефективно використовуючи ресурси та отримуючи при цьому соціально-економічний ефект.

6. Основними напрямками вдосконалення економічної політики держави має стати зменшення регуляторного навантаження завдяки впровадженню виваженої антимонопольно-конкурентної політики, посиленню прозорості напрямів її здійснення, рівний доступ до обмежених ресурсів, зниження бар'єрів входження на ринки, забезпечення принципів конкуренції в усіх сфери економічного життя, стимулювання розвитку малого підприємництва.

Основні результати дослідження, висвітлені в даному розділі, опубліковані в працях авторки [263, 264, 265].

РОЗДІЛ 4

МОДЕЛЮВАННЯ СКЛАДОВИХ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

4.1. Перспективи формування інвестиційної моделі економічного зростання в Україні

Конкурентоспроможність національної економіки значною мірою визначається ступенем використання інвестиційного потенціалу, оскільки він утвердився як найважливіший чинник економічного зростання. Залежно від рівня розвитку інвестиційної діяльності, здатності підприємців створювати нові продукти, ініціювати новітні процеси визначається життєздатність й ефективність суспільних інститутів.

Інвестиційна модель розвитку України — це важливий аспект економічного зростання та стабільності країни. Для України як країни з ресурсно-промисловою моделлю розвитку, особливо актуальною є стратегія трансформації національної господарської системи у напрямі розробки теоретико-методологічних та практичних підходів до формування та реалізації інвестиційних процесів. Використання потенціалу ендogenousного інвестиційного розвитку як найефективнішого шляху виходу з економічної кризи, зростання ролі держави у реалізації інноваційної моделі економіки, стимулювання інвестицій в інноваційну сферу, сприяння розвитку економіки знань, підвищення мотивації праці та підприємництва мають слугувати основними векторами нової парадигми розвитку національної економіки.

Проведений аналіз надає змогу дійти висновку про те, що такі країни як Японія, Південна Корея, Китай та ряд інших насамперед створили сучасну промисловість і лише після цього зменшили або скасували мита й лібералізували обмежувальні заходи нетарифного характеру, оскільки саме розвинені країни використовують переважно нетарифні заходи захисту

національних виробників. Понад те, кризові явища в економіці приводять до посилення протекціоністських заходів щодо національних виробників. Якраз розвиток промисловості призводить до збільшення виробленої в державі доданої вартості, сприяє зростанню її багатства. Без розвиненої сучасної промисловості країна приречена на бідність і масове безробіття. Сучасна промисловість може бути створена лише за такої обов'язкової умови — здійснення державою відповідної протекціоністської політики [64].

Важливо також звернути увагу й на інституціональну політику формування великих підприємств у пріоритетних галузях національної економіки. Саме така політика реалізовувалася у 50-80-х рр. ХХ ст. у ФРН [97]. При цьому критеріями виокремлення однієї чи двох підприємств для здійснення такої підтримки були спроможність створювати мультиплікативний ефект у результаті взаємодії з іншими підприємствами у національній економіці, їх здатність конкурувати з іноземними на світових ринках, а також справжнє фактичне лідерство цих підприємств на певних товарних ринках [211].

На думку багатьох фахівців, вільна торгівля не тільки не сприяє створенню промислових підприємств, що відповідають актуальному у світі технологічному укладу, а навпаки, призводить до руйнування існуючої промисловості. По-друге, принципи Вашингтонського консенсусу не передбачають формування в країнах, що розвиваються, інститутів сприяння технологічному лідерству, тоді як такі інститути успішно функціонують у розвинених країнах, зокрема США, Сполученому Королівстві, країнах ЄС, Скандинавських країнах [41]. Реалізовані стратегії досягнення лідерства у світі в останні кілька століть завжди були засновані на намаганнях досягнення технологічної переваги. По-третє, передбачувана Вашингтонським консенсусом повна лібералізація валютного й фінансового ринків в українських реаліях може призвести до їхнього розбалансування [64].

Після світової фінансово-економічної кризи 2007–2009 рр. провідні країни не тільки переконалися в необхідності посилення регулювання

національних фінансових ринків, а й активно реалізують таку політику. Так, зокрема, в Китаї та Японії процеси посилення регулювання національних фінансових ринків поєднувалися з промисловою політикою [87]. Саме тому лише у міру становлення національних промислових секторів, що виробляють сучасну конкурентну продукцію з високою часткою доданої вартості, і переходу до експорту капіталу, ці країни бралися до поступової лібералізації фінансового й валютного ринків. Тобто лібералізація валютного і фінансового ринків доцільна, але здійснювати її треба не поспішаючи й вчасно, а найголовніше — у правильній комбінації із заходами лібералізації промислової політики [88].

Збільшення кількості грошей, які перебувають в обігу, не обов'язково призводить до зростання цін, оскільки гроші, які знову з'явилися в обігу, не завжди перетікають на товарні ринки. Якраз тому саме неокейнсіанські методи при правильному їх застосуванні цілком спроможні створити передумови для економічного зростання, яке не супроводжуватиметься помітним збільшенням рівня інфляції. Однак нинішня ситуація в економіці України така складна, що не передбачає наявності безумовно позитивних рецептів. Вихід на траєкторію стійкого економічного зростання можливий лише у разі комбінації інституціональних і структурних реформ, а також сучасної промислової політики. Інструментарій і методика промислової політики мають змінюватися в міру реалізації інституціональних і структурних реформ.

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку про те, що економіка України у 2016 р. дісталася дна кризи, проте відновлення економічного зростання відбувається досить повільно. За даними національних рахунків, у першому та другому кварталах 2016 р. приріст ВВП становив у постійних цінах 0,1 і 1,4% відповідно, а за півроку загалом — 0,8%. Приріст у третьому кварталі, за попередніми даними, дорівнював вже 1,8% [87]. Прискорення динаміки є важливим тим, що оскільки у першому півріччі 2015 р. спостерігався тренд послаблення економічного спаду (-17,0% у першому

кварталі, -14,7 — у другому та -7,2% — у третьому), а отже, через базу порівняння досягти прискорення зростання було складніше.

Проте набагато цінніше те, що статистика першого півріччя 2016 р. засвідчила: приріст ВВП забезпечено насамперед зростанням валового нагромадження основного капіталу на 11,4%, причому у другому кварталі 2016 р. цей показник суттєво прискорився (до 17,6% проти -13,8% у 2015 р.). Неперервний приріст валового нагромадження основного капіталу, який тривав три квартали поспіль, виник уперше після середини 2012 р., що у подальшому можна розглядати як передумову утвердження тенденції зростання. Цей тренд підтверджується статистикою капітальних інвестицій, які за три квартали 2016 р. зросли на 16,4%, причому у сільському господарстві — на 64,3, гуртовій і роздрібній торгівлі — на 27,6, транспорті і зв'язку — на 22,9, промисловості — на 15,5%. Загалом у реальний сектор економіки (промисловість, сільське господарство, транспорт і будівництво) надійшло 68,4% капітальних інвестицій, а 45,5% інвестицій становить придбання машин, обладнання і транспортних засобів. Інвестування в активну частину основного капіталу в реальному секторі економіки засвідчує нарощування процесів структурної перебудови економіки [79].

У структурі джерел фінансування капітальних інвестицій у 2016 р. власні кошти становили 71,8%, це на 2,5 % більше, ніж у 2015 р. Причому обсяг отриманого суб'єктами господарювання прибутку за перше півріччя 2016 р. збільшився лише на 9,3% у номінальному вимірі, а в основних галузях реального сектору зменшився, зокрема, у промисловості — на 4,6%, транспорті та зв'язку — на 11,0, у сфері торгівлі — на 5,1%. Частка державного та місцевих бюджетів серед джерел інвестування за підсумками трьох кварталів помітно збільшилася (на 1,5 %) і становить 5,9%, а частка банківських кредитів знизилася на 1,6 % [64].

Очевидний, проте дуже важливий висновок полягає у тому, що навіть в умовах складного фінансового становища підприємств у останніх суттєво збільшилася мотивація до інвестування, яка змушує їх спрямовувати на

нагромадження більшу частину доходу, незважаючи на неспроможність залучати додаткові позичкові кошти. Однак активізація інвестиційних процесів не стала належним стимулятором для зростання національної економіки й насамперед проявилася зростанням імпорту. Виробництво у машинобудуванні за дев'ять місяців 2016 р. зросло лише на 0,2%, натомість відзначено приріст імпорту машин і обладнання на 27,0%, на цю статтю припало 20% всього товарного імпорту в Україну. Впливом збільшення інвестицій і супутнього зростання у будівельній галузі може бути значною мірою пояснений також приріст імпорту металургійної продукції за вісім місяців 2016 р. на 13,1%.

При цьому виробництво будівельних металевих конструкцій і виробів за цей період зменшилося в Україні на 0,5%. Динаміка споживчого попиту в цей же період низька, тому кінцеві споживчі витрати не можуть поки що розглядатися як рушій відновлення економічного зростання. Це пояснюється значним падінням реальних доходів населення протягом 2014–2015 рр. (на 25,4%) та вкрай повільним відновленням їх зростання (на 5,8% у першому півріччі 2016 р. порівняно з аналогічним періодом 2015 р.).

При цьому оборот роздрібної торгівлі зріс за дев'ять місяців 2016 р. лише на 3,3%. Тим часом економіка сповільнено реагує навіть на слабке зростання споживчого попиту. Так, зокрема, імпорт готових харчових продуктів за три квартали збільшився на 7,1% при зростанні вітчизняного виробництва лише на 1,6%. На цьому тлі привертають увагу позитивні показники динаміки виробництва у секторах, представлених переважно малими й середніми підприємствами. Так, приріст продукції у текстильній промисловості за дев'ять місяців 2016 р. становив 4,9%, виробництві взуття — 2,6%. Важливо, що ці галузі у зазначений період демонструють також збільшення експорту (8,7 і 5,7% відповідно) [149].

Отже, у період 2015 – 2016 рр. відбувається відновлення економічного зростання, яке не має міцних макроекономічних передумов у вигляді збільшення зовнішнього чи внутрішнього попиту, ще й в умовах збереження

утрудненого доступу до фінансових ресурсів. Власне, могло би скластися враження, що спрацьовує класична модель циклічного оновлення економіки, якби не відсутність ключових драйверів такої моделі — здешевлення основного капіталу і зниження відсоткових ставок. Таким чином, головними рушіями економічного поживлення слід вважати інституційні чинники, які полягають насамперед у стабілізації очікувань економічних суб'єктів щодо перспектив національної економіки [91].

На думку фахівців у 2017-2019 рр. в цілому сформувалась основа для подальшого якісного економічного зростання, а загальна ситуація, яка склалася в економіці наприкінці 2019 р., незважаючи на збереження низки істотних проблем та ризиків, свідчила про поступове формування підґрунтя для подальшого поступального економічного розвитку [191].

У 2020 р. Україна та світ зіштовхнулися із безпрецедентною з точки зору світової економічної історії ситуацією, коли відповіддю на пандемію COVID-19 стало запровадження переважною більшістю країн карантинних обмежувальних заходів які, в першу чергу, як вимушений крок, кардинально обмежили економічну діяльність в сегментах, що передбачають скупчення людей та фізичні контакти. Так, було запроваджено надзвичайний стан в цілому в країнах або в окремих регіонах чи сферах; майже у всіх країнах запроваджено санітарно-епідемічні заходи (карантинні зони, перевірка температури, скасування масових заходів, закриття навчальних та культурно-розважальних закладів); встановлено обмеження виїзду/в'їзду до країн та пересування всередині країн; посилено роль державного управління в надзвичайних умовах; встановлено обмеження трудової діяльності; введені нові дистанційні форми праці та освіти. Зниження активності населення та скорочення виробництва в усіх країнах, де зафіксовано випадки COVID-19, спричинили глобальне скорочення попиту. Характерними ознаками часу стало вивільнення трудових ресурсів, зниження інтенсивності фінансових потоків, зниження добробуту населення, зміна поведінки всіх суб'єктів

господарювання. Україна та її економіка, як невід'ємна частина світової економіки, також зазнали суттєвого впливу.

Так, зокрема за три квартали 2020 року в економіку України було залучено 268,0 млрд грн капітальних інвестицій, що на 29,3% менше, ніж за аналогічний період 2019 року. В свою чергу, у 2019 році в економіку України було залучено 584,45 млрд грн капітальних інвестицій, що на 11,0% більше, ніж у 2018 році.

Крім того, у відповідь на пандемію COVID-19 відбулись суттєві зміни як характеру розвитку економіки, так і її структури, внаслідок наступних особливостей [191]. По-перше, відбулась зміна мотивації в поведінці та діловій активності переважної частини людства. Визначальним чинником стала не економічна доцільність, на відміну від усіх історичних періодів (крім великих війн), а мотив обережності в умовах поширення пандемії. Тобто, з одного боку, відбулася зміна вподобань та пріоритетів у побутовому, офісному житті та потребах бізнесу, що, відповідно, відобразилося на споживанні і, як наслідок, на виробництві. Зокрема, йдеться про зміни у споживчій поведінці громадян у бік зменшення купівлі товарів та послуг не першої необхідності, а також у інвестиційній поведінці підприємств у бік відтермінування бізнес-проектів.

У результаті, споживчі витрати домогосподарств скоротилися на 10,4% вперше з 2015 р., а валове нагромадження основного капіталу в 2020 р. зменшилося на 22,3%. Загальний накопичувальний підсумок на кінець 2020 р. склав 48,9 млрд дол. США, що на 30% нижче ніж під час кризи 2013-2014 рр. (рис. 4.1).

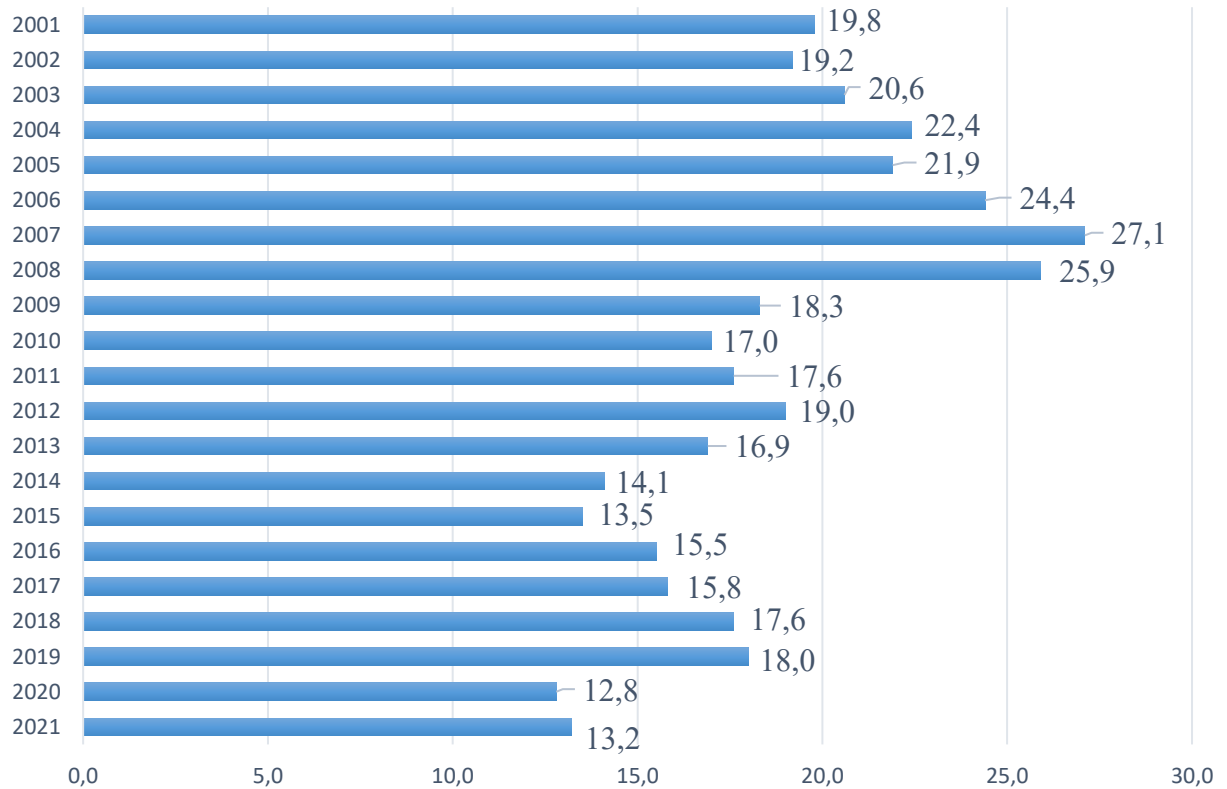

Рис. 4.1. Валове нагромадження основного капіталу в Україні в 2001-2021 рр., % до ВВП

Джерело: розраховано авторкою за даними [174]

По-друге, відбувалась прискорена цифровізація в умовах мобільного переходу підприємств на нові форми організації робочих процесів (дистанційного, надомного режиму роботи та навчання), що, відповідно, створювало підвищений попит на нові цифрові послуги та надання вже існуючих послуг в цифровому форматі, у т.ч. ведення торгівлі і бізнесу. За підсумками 2020 р. в порівнянні з 2019 р. в майже два рази зросла частка роздрібною торгівлі через мережу Інтернет (з 1,2 % до 2,1 % від всього роздрібного товарообороту), а обсяги безготівкових розрахунків (як більш безпечних з санітарно-епідемічної точки зору) перевищили 36% від всіх обсягів роздрібною торгівлі в Україні. У свою чергу, темпи росту процесів цифровізації пришвидшились практично вдвічі порівняно з допандемічними, що дозволило на півтора роки пришвидшити прогрес впровадження цифрових технологій в економічні процеси. За підсумком 2020 р. рівень цифровізації економіки України за оцінками Мінекономіки становив 5,3%, що відповідає

прогнозованому рівню середини 2023 р. за допандемічних умов. Пришвидшені темпи адаптації цифрових технологій відкривають перед українськими підприємствами можливість оптимізувати свої бізнес-процеси за допомогою скорочення витрат на операційну діяльність, зменшення собівартості товарів і послуг та підвищення продуктивності праці найманих працівників. Загалом, «ковідний тиск» відкрив нові можливості для розвитку, зокрема, підприємств виробничої сфери та в чергове акцентував увагу на екологізації сфер суспільної діяльності [191].

По-третє, підвищилась роль держави не лише в питаннях підтримки вразливих верст населення, але і підтримки та захисту бізнесу, зокрема, відбувся запуск механізмів, що можуть застосовуватися і у постпандемічний період.

Тут присутній специфічний взаємозв'язок, що ускладнює виконання завдань, які стоять перед Україною у процесі реформування економіки. У разі, якщо економіка перебуває в рецесії, це не сприяє швидкості здійснення інституціональних реформ. Слабкі інститути, у свою чергу, зменшують шанси на успіх промислової політики, тому що важливі державні рішення ухвалюються не в інтересах держави у цілому, а в інтересах «груп впливу». Одне з найголовніших завдань промислової політики нині полягає у формуванні довіри і співробітництва між державою та підприємницьким сектором, на основі чого можна закласти основу для успішного проведення інституціональних перетворень.

Слід одночасно реалізувати інституціональні й структурні реформи, з одного боку, а також здійснювати промислову політику — з іншого. При цьому структурно-функціональна модель системи оцінки ефективності державного регулювання інвестиційного процесу має бути побудована на засадах конкретизації індивідуальних завдань кожного суб'єкта окремо у межах чинного законодавства, спрямованих на поліпшення економічних і соціальних відносин між усіма суб'єктами інвестиційного процесу та

підвищення ефективності національної інноваційної системи у цілому (рис. 4.2).

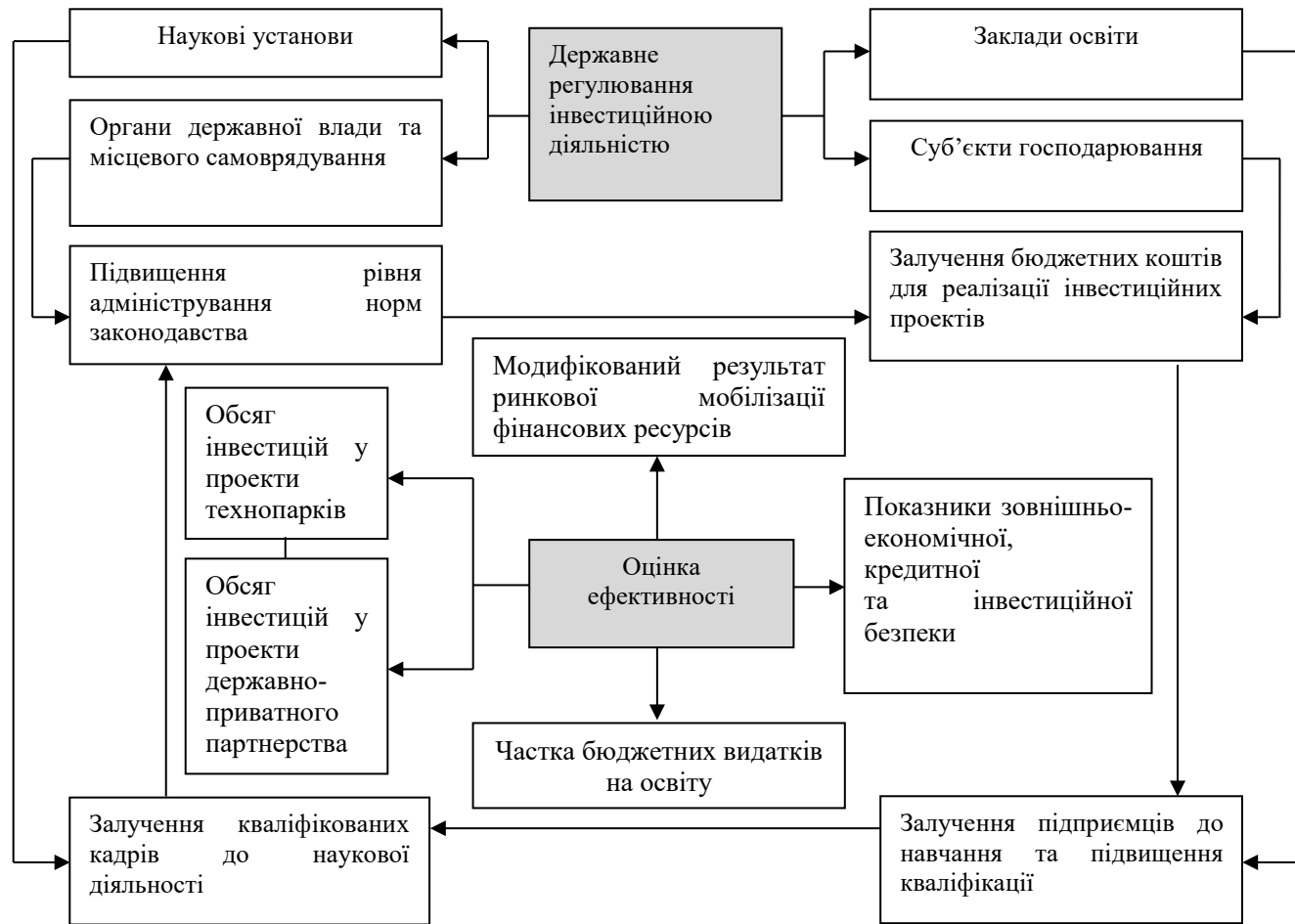

Рис. 4.2. Система оцінювання ефективності державного регулювання інвестиційної діяльності

Джерело: побудовано авторкою за [88; 99]

На рис. 4.3 проілюстровано механізм застосування державою інструментів прямого (через органи державної влади/місцевого самоврядування) та непрямого впливу (через окремі державні інституції) на протікання інвестиційного процесу на засадах взаємодії державного та приватного секторів у рамках інтеграції системи науки та освіти у контексті стимулювання інвестиційного процесу. Запропонована модель механізму державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні має здійснюватися відповідно до застосування державою інструментів впливу на інвестиційне середовище, яке формується у рамках взаємодії основних діючих інституцій.

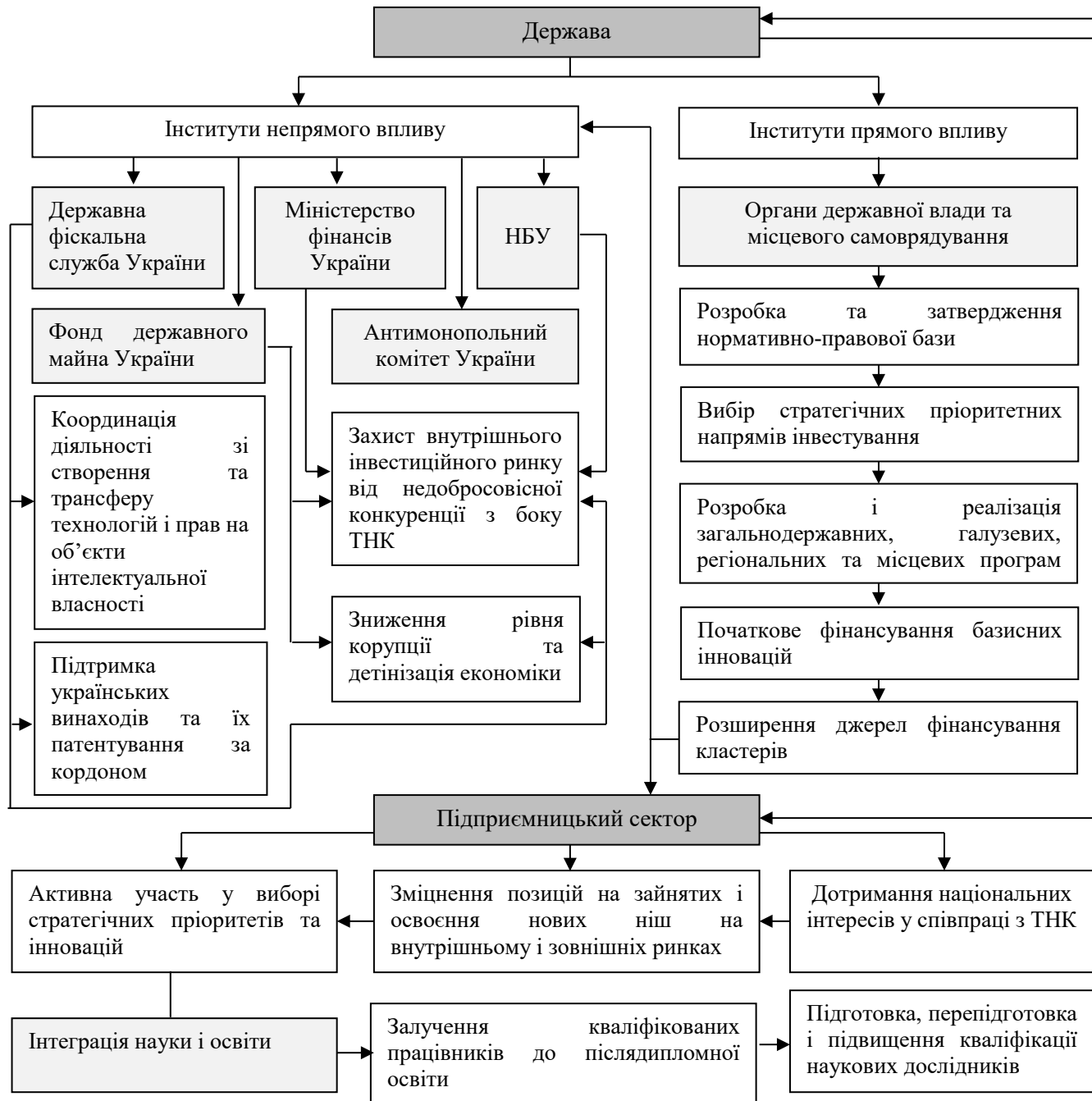

Рис. 4.3. Інституційний механізм регулювання інвестиційної діяльності в Україні

Джерело: побудовано авторкою за [39; 99]

Нове підґрунтя економічного зростання вже не надійде ззовні, як це було у 2006 р. чи 2010 р., натомість умови для його відновлення потрібно буде ретельно вибудувувати з огляду на ендогенний потенціал розвитку. Вказані тренди мають важливе значення, оскільки вони надають змогу побачити картину майбутнього зростання, коригувати його якість, вчасно підхопити вплив сприятливих чинників. У найближчі роки саме державна політика

зростання визначатиме довгострокові, на наступні десятиліття, характеристики розвитку національної економіки [11].

В умовах повномасштабного вторгнення та військових дій на території України бізнес очікував у 2022 році скорочення обсягів виробництва товарів і послуг в Україні в наступні 12 місяців, посилення інфляції та послаблення курсу національної валюти, а також мав песимістичні очікування щодо майбутнього розвитку своїх підприємств (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Очікування підприємств в Україні у 2022-2023 рр.

	II квартал 2022 року	II квартал 2023 року
скорочення(2022) / зростання (2023) обсягів виробництва товарів та послуг	- 48,7%	+17,0%
посилення інфляційних процесів – зростання споживчих цін	+ 21,7%	+ 15,7%
послаблення курсу національної валюти – середнє значення обмінного курсу	36.06 грн/дол. США	40.43 грн/дол. США
падіння рівня ділової активності: індекс ділових очікувань (ІДО)	72,6%	104,5%

Джерело: складено авторкою за даними [98]

Зниження ІДО у II кварталі 2022 року відбулося за всіма складовими індексу. Найсуттєвіше на зниження ІДО вплинуло зниження оцінок респондентів щодо інвестиційних видатків як на виконання будівельних робіт, так і на машини, обладнання та інвентар. У II кварталі 2023 року незважаючи на активні бойові дії, бізнес уперше з початку повномасштабної війни очікує зростання ділової активності в наступні 12 місяців. На тлі відновлення енергосистеми, поступового поживлення внутрішнього попиту та зміцнення курсу гривні респонденти очікують зростання обсягів виробництва товарів та послуг, а також позитивно налаштовані щодо розвитку власних підприємств. Одночасно поліпшилися інфляційні та курсові очікування.

Посилились очікування підприємств щодо потреби в позикових коштах найближчим часом. Одночасно відчутно підвищились оцінки щодо жорсткості умов доступу до банківських кредитів. Зменшилася частка респондентів, які планують брати банківські кредити. Домінуючим чинником, що стримуватиме розвиток підприємств і надалі, є воєнні дії та їх наслідки [72].

Унаслідок відносного усталення макроекономічної стабільності, адаптації до перманентно високих ризиків воєнної агресії та внутрішньополітичної невизначеності, силових втручань і порушень правового поля. Поліпшення підприємницьких та інвестиційних настроїв підтверджується результатами проведених Державною службою статистики України опитувань щодо оцінок перспектив розвитку ділової активності. Так, серед підприємств реального сектору економіки показник ділової впевненості відновив зростання з третього-четвертого кварталів 2015 р. Більшість показників ділової активності демонстрували хоча й слабкий, але позитивний тренд протягом усього 2016 р. [72]

Причому провідна роль валового нагромадження засвідчує, що йдеться не про звичайне відновлювальне зростання, зумовлене відновленням на основі поліпшення настроїв стисненого кризою попиту, а про здійснення бізнесом свідомих стратегій структурної модернізації [39]. Шляхи подальшого розвитку національної економіки визначатимуться тим, під яким впливом надалі опиниться цей модернізаційний вектор. Його модель полягає у створенні преференційних умов для випереджаючого розвитку великого підприємництва, що створює підґрунтя для макроекономічної стабільності, тоді як втрати фіскального ресурсу компенсуються за рахунок посилення навантаження на дрібні та середні компанії [199].

Оцінювання впливу факторів накопичення (капітальних інвестицій та кількості зайнятих у національному господарстві) на динаміку економічного зростання України в умовах ринкових реформ (1996–2017 рр.) було здійснено Т.Черкашиною. Як інструмент в дослідженні Т.Черкашиною використано виробничу функцію Кобба-Дугласа, яку було приведено до лінійного виду та

реалізовано у програмному комплексі Excel 2016 [254], на основі чого зроблено висновки, що на розвиток економіки України капітальні інвестиції чинять незначний позитивний вплив, тоді як кількість зайнятих у національному господарстві негативно впливає на досліджувану ознаку. Основними складниками політики економічного зростання України автором визначено поліпшення інвестиційного клімату та формування якісного людського капіталу.

В економіці та економетриці виробнича функція Кобба-Дугласа є особливою функціональною формою виробничої функції, яка широко використовується для представлення технологічного зв'язку між обсягами двох або більше вхідних ресурсів (зокрема, фізичного капіталу та праці) та обсягом випуску, який може вироблятися цими вхідними ресурсами. Модель Кобба-Дугласа була розроблена та перевірена на статистичних даних Чарльзом Коббом і Полом Дугласом між 1927 і 1947 роками [313]; за словами Дугласа, сама функціональна форма була розроблена раніше Філіпом Вікстідом [300].

Теоретико-методологічні засади використання виробничої функції Кобба-Дугласа як інструмента управління національною економічною системою України були закладені на початку 2000-х рр. і натеper продовжують розвиватися. Так, А. Чубрик та І. Пелипась визначили загальні методологічні принципи, на яких має ґрунтуватися модель виробничої функції Кобба-Дугласа для економіки України та надали методичні рекомендації щодо удосконалення політики економічного зростання України в умовах ринку. С. Шумська у [289] побудувала лінійно-однорідну модель Кобба-Дугласа для економіки України за період 1990–2006 рр. у програмному середовищі Eviews. М. Скрипниченко [222] дослідив кількісний вплив факторів накопичення на економічний розвиток країн із трансформаційною економікою і дійшов висновку про важливу роль інвестицій у забезпеченні сталого економічного зростання України. Н. Вавіловою [23] за допомогою економіко-статистичних методів був змодельований кореляційний зв'язок між чисельністю зайнятих у

національному господарстві, сукупними інвестиціями в основний капітал, державними інвестиціями у людський капітал і темпами економічного зростання України та на основі отриманих результатів надані науково-практичні рекомендації щодо поживлення державної інвестиційної політики як невід'ємної складової політики економічного зростання України. Грунтуючись на наукових розробках Н. Вавілової та значно поглибивши їх, інша вітчизняна вчена Т. Гаврилюк у [35] статистично довела позитивний вплив капітальних інвестицій на динаміку економічного зростання України та розробила ключові положення інституційного забезпечення інноваційно-інвестиційних процесів в Україні.

Виробнича функція - це залежність між набором факторів виробництва та максимально можливим обсягом продукту, виробленим за допомогою цього набору факторів. Виробнича функція Кобба-Дугласа, як і будь-яка інша, відображає існуючий взаємозв'язок між отриманим результатом і комбінацією чинників, які використовувалися для його досягнення. Виробнича модель Кобба-Дугласа розглядає вже не тільки праця як ресурс для отримання результату, але і капітал. Виробнича функція Кобба-Дугласа була запропонована в 1928 р американськими економістами Чарльзом Коббом і Полом Дугласом, і має такий вигляд:

$$V = A L^a K^b \quad (4.1)$$

де V - показник обсягу виробництва, що характеризує реальну вартість товарів і послуг, вироблених в певний період часу; A - загальний показник технологічної продуктивності факторів. Даний показник є найбільш важким для визначення та передбачає з певним рівнем похибки можливість недосконалості оцінки внеску праці та капіталу, а також вплив інших факторів; K - витрати вкладеного капіталу у виробництво певного обсягу продукції, що виражаються в реальній вартості обладнання і машин, які використовуються в виробництві (капітальні вкладення в основні виробничі фонди); L - витрати праці в виробництво певного обсягу продукції, що виражаються в кількості людино-годин, відпрацьованих усіма працівниками за вказаний період часу

(трудовитрати); a - коефіцієнт технологічної еластичності капіталу; b - коефіцієнт технологічної еластичності праці.

Найважливішими показниками виробничої функції Кобба-Дугласа є показники еластичності факторів виробництва, які відображають вплив зміни їх співвідношення на фізичний обсяг виробництва при інших рівних умовах. Безрозмірні показники a і b показують, наскільки відсотків відбудеться відносно збільшення випуску при відносному збільшенні відповідного ресурсу на 1 %. Ці значення визначаються наявними технологіями тощо. Поява і розробка нових технологій позначаються на функції виробництва. Сума значень еластичності випуску по всіх ресурсів називається еластичністю виробництва.

Залежно від значення еластичності виробництва можна говорити про різні економічні ефекти:

$a + b = 1$ Виробнича функція має постійну віддачу від масштабу. Це означає, що збільшення використання капіталу і праці на 100% призведе до подвоєння загального обсягу випуску товарів;

$a + b < 1$ Виробнича функція має спадну віддачу від масштабу виробництва. Збільшення ресурсів випереджає збільшення випуску. Є негативний ефект розширення виробництва;

$a + b > 1$ Виробнича функція має зростаючу віддачу від масштабу виробництва. Збільшення випуску випереджає збільшення зростання ресурсів. Можна говорити про позитивний ефект від розширення виробництва. Аналіз цієї формули показує, що виробнича функція характеризує двухфакторну модель взаємодії капіталу і праці в процесі виробництва і відображає лінійну залежність факторів K і L . Вона може бути застосована переважно при оцінці організацій зі стійким функціонуванням і розрахована на тип господарства, при якому технічна база виробництва змінюється повільно. Виробнича функції Кобба-Дугласа має такі властивості:

- постійна віддача від масштабу. Означає, що якщо збільшити використання праці і капіталу в n раз, то обсяг сукупного випуску або обсяг доходу зросте в таку ж кількість разів;

- зміна граничної продуктивності факторів - друга важлива властивість функції Кобба-Дугласа.

Якщо збільшити кількість капіталу, а праця використовувати в колишньому обсязі, то при інших рівних умовах гранична продуктивність праці збільшиться, гранична продуктивність збільшеного обсягу капіталу знизиться.

Таким чином, порушення пропорції між працею і капіталом при заданій технології призводить до відхилення від оптимального обсягу виробництва, тобто до неефективності; - сталість відносини доходу від праці до доходу від капіталу, тобто постійність співвідношення часток капіталу і праці в національному продукті.

Отже, виробнича функція дозволяє визначити, за рахунок яких джерел можливий економічне зростання і який вплив на нього кожного з факторів.

На основі даної моделі нами проведено аналіз розвитку національної економіки України за 2002-2022 рр. В якості опції V було розглянуто ВВП на душу населення як індикатор економічного зростання, а в якості факторів K та L – валове нагромадження капіталу в національній економіці і середньомісячна заробітна плата.

Таблиця 4.2

Вихідні дані для побудови виробничої функції Кобба-Дугласа

Рік	ВВП на душу насел., грн.	Середньомісячна ЗП, грн.	Валове нагромадження капіталу, млрд.грн.
	V	L	K
2002	4681,9	376,0	43,29
2003	5592,9	462,0	55,08
2004	7273,5	590,0	77,82
2005	9374,3	806,0	99,88
2006	11634,3	1041,0	134,74
2007	15499,1	1351,0	203,32
2008	20502,8	1806,0	264,88
2009	19836,3	1906,0	155,82

2010	23603,6	2250,0	199,92
2011	28813,9	2648,0	282,47
2012	30912,5	3041,0	257,34
2013	31988,7	3282,0	228,47
2014	35834,0	3480,0	220,97
2015	46210,2	4195,0	303,30
2016	55853,5	5183,0	512,83
2017	70224,3	7103,8	618,91
2018	84192,0	8864,6	667,95
2019	94589,8	10496,8	500,61
2020	100432,5	11591,2	315,03
2021	131907,2	14014,2	719,77
2022	93390,3	14847,3	

Джерело: побудовано авторкою за даними [24; 174]

При побудові виробничої функції Кобба-Дугласа параметри A , a , b можна оцінити за допомогою лінійного регресійного аналізу по методу найменших квадратів, для чого проводять лінеаризацію змінних і функцію призводять до лінійного вигляду шляхом логарифмування (при цьому немає значення, чи використовується натуральний логарифм, чи десятковий):

$$\ln(V) = \ln(A L^a K^b) \quad (4.2)$$

Далі, використовуючи властивості логарифмів, представимо це рівняння у вигляді лінійної двухфакторної регресійної моделі:

$$\ln(V) = \ln(A) + a \ln(K) + b \ln(L) \quad (4.3)$$

Для визначення залежності результату від чинників, що впливають на нього, будується кореляційна матриця (рис. 4.3). Проведений кореляційний аналіз між функцією V і змінними K і L дозволив отримати лінійні коефіцієнти кореляції. Даний метод полягає у вивченні коефіцієнтів кореляції між змінними, при цьому порівнюються коефіцієнти кореляції між однією парою або декількома парами ознак для встановлення між ними статистичних взаємозв'язків.

	<i>V</i>	<i>L</i>	<i>K</i>
<i>V</i>	1		
<i>L</i>	0,995606	1	
<i>K</i>	0,834391	0,789795	1

Рис. 4.3. Кореляційна матриця залежності ВВП на душу населення від факторів виробничої функції *K* та *L*

Джерело: розраховано авторкою

На перетині стовпчиків і рядків знаходиться коефіцієнт кореляції, який набуває значення в межах [-1; 1]. Якщо коефіцієнт кореляції знаходиться в межах [-0,2; 0) U (0; 0,2] – дуже слабка кореляція; [-0,5; -0,2) U (0,2; 0,5] – слабка кореляція; [-0,7; -0,5) U (0,5; 0,7] – середня кореляція; [-0,9; -0,7) U (0,7; 0,9] – сильна кореляція; [-1; -0,9) U (0,9; 1] – дуже сильна кореляція.

Здійснений аналіз (рис. 4.3.) дозволив встановити, що ВВП на душу населення (*V*) має сильну кореляцію з обсягами валового нагромадження капіталу в національній економіці України (*K*) та дуже сильну кореляцію із вартістю праці, тобто середньомісячною заробітною платою (*L*). Тепер слід побудувати рівняння регресії *V* від *K* та *L*, обравши метод найменших квадратів, оскільки він дозволяє отримати такі оцінки параметрів, за яких сума квадратів відхилень фактичних значень результативної ознаки від розрахункових мінімальна. Результати розрахунків регресійної статистики наведені в Додатку Б.

У результаті отримано рівняння регресії виду:

$$V = 2410,98 + 8,2492L + 0,7181K \quad (4.4)$$

Тепер слід оцінити модель на адекватність та відповідність реальним даним за коефіцієнтом детермінації R^2 (R-squared), критерієм Стюдента *t*-statistics, критерієм Фішера (F-statistic), оцінкою залишків рівняння та оцінкою прогнозних та фактичних значень *V* (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Основні параметри регресійної макроекономічної моделі виробничої функції Кобба-Дугласа

Параметр	Умовне позначення	Значення
Вільний параметр	A	1410,419072
Еластичність праці	a	7,957258123
Еластичність капіталу	b	21,28823118
Коефіцієнт детермінації	R^2 (<i>R-squared</i>)	0,99737219
критерій Стьюдента (фактор L)	t -statistics (L)	42,82172838
критерій Стьюдента (фактор K)	t -statistics (K)	6,114838591
критерій Фішера	(F -statistic)	0,0000

Джерело: розраховано авторкою

Коефіцієнт детермінації виступає в якості однієї з найбільш ефективних оцінок адекватності регресійної моделі, міра якості рівняння регресії, характеристика прогнозної сили аналізованої регресійної моделі. R^2 визначає залежність результативного показника (V) – в даному випадку показника ВВП на душу населення - від усіх чинників, знаходиться в межах від (0;1), якщо $R^2 \rightarrow 1$, то між змінними існує тісний зв'язок, тобто модель є адекватно та відповідає реальним даним, якщо $R^2 \rightarrow 0$ – навпаки. В нашому випадку $R^2 \approx 0,9973 \rightarrow 1$, це означає, що ВВП на душу населення має сильну залежність від середньомісячної заробітної плати в Україні та обсягів валового нагромадження капіталу в економіці.

Критерій Стьюдента t -statistics дає спостережуване значення t -статистики. Його значення використовується для перевірки значущості відповідної оцінки параметра регресії. Є дві гіпотези: гіпотеза H_0 про рівність нулю відповідного коефіцієнта (фактор X не впливає на Y); гіпотеза H_1 про нерівність нулю відповідного коефіцієнта (фактор X впливає на Y). У нашому випадку виконується гіпотеза H_1 (t -statistics $L = 42,8217$; t -statistics $K = 6,1148$), тобто середньомісячна заробітна плата та валове нагромадження капіталу в економіці України впливають на ВВП на душу населення.

Критерій Фішера F-Statistic служить для перевірки моделі на адекватність з використанням значення ймовірності. Є дві гіпотези: гіпотеза H_0 про рівність нулю всіх коефіцієнтів регресії (модель не є адекватною); гіпотеза H_1 про нерівність нулю (модель адекватна). Якщо значення ймовірності менше прийнятого значення α (5%), то нульова гіпотеза відкидається. Всі коефіцієнти побудованої регресії не дорівнюють 0 та F-Statistic (0,0000) менше прийнятого значення α , отже виконується гіпотеза H_1 – побудована модель є адекватною та може бути використана для прогнозування економічного розвитку України на основі показника ВВП на душу населення.

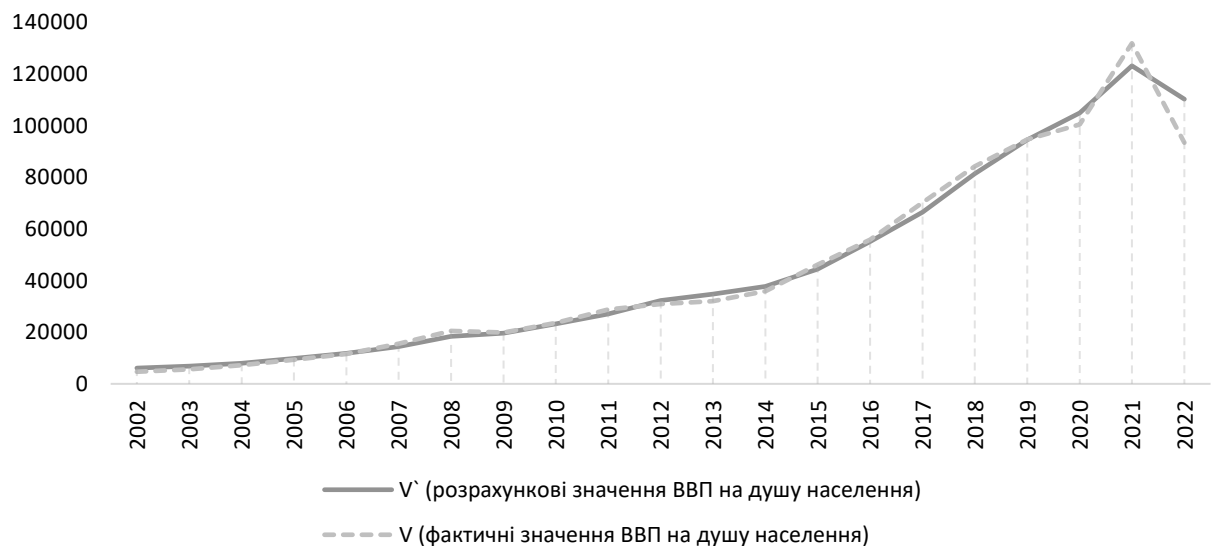

Рис. 4.4. Фактичні та розрахункові значення ВВП на душу населення як індикатора економічного розвитку України за період 2002-2022 рр.
Джерело: побудовано автором за результатами власних розрахунків

Дослідження моделей реалізації інвестиційних процесів дало змогу зробити висновок про те, що вибір певної моделі економічного розвитку потрібно здійснювати, виходячи з принципу досягнення оптимального рівня державного регулювання економіки при забезпеченні одночасно максимально можливого рівня її ринкового характеру. При цьому суттєвий вплив на сучасний стан та перспективи розвитку національної економіки мають явища та процеси як внутрішнього, так і глобального характеру, що обумовлює

необхідність обґрунтування макроекономічного значення регуляторної функції держави у сфері інвестиційної діяльності.

Щодо особливостей інвестиційної діяльності в Україні необхідно проаналізувати тенденції прямих іноземних інвестицій в економіку (рис. 4.5).

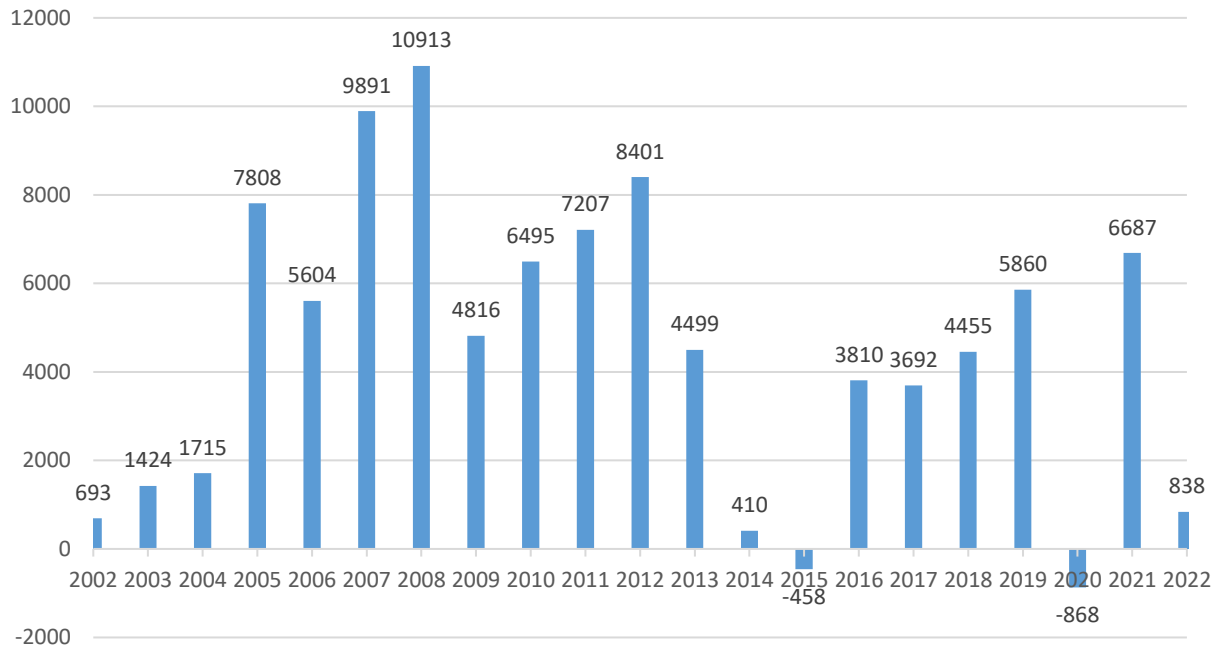

Рис. 4.5. Прямі іноземні інвестиції в Україну в 2010-2020 рр.,
млрд. дол. США

Джерело: побудовано авторкою за даними [98]

Велику частину ПІІ складають кошти українських корпорацій, але через треті країни. Якщо ж очистити закордонні інвестиції від українських, то картина тренду не зміниться, до прикладу в таблиці 4.4. наведена загальна офіційна динаміка ПІІ в Україну з країн ЄС і динаміка ПІІ з країн ЄС без Кіпру та Нідерландів, де знаходиться відповідно основний офшор та основна штаб-квартира корпорацій. Як бачимо очищений від українських інвестицій тренд показує стагнуючу динаміку процесу.

Таблиця 4.4.

Обсяги ПІІ в Україну в 2010-2019 рр., млрд. дол. США* [4]

Показник	Роки**										
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Усього ПІІ в Україні	45,4	48,2	51,7	53,7	38,4	43,8	45,2	45,2	44,0	51,4	
в т. ч. з країн ЄС-27	34,7	36,7	38,6	38,3	27,1	31,9	31,7	31,9	31,6	37,6	
з них із країн ЄС-25 (без Кіпру та Нідерландів)	13,7	14,7	14,0	11,5	8,3	8,5	9,4	8,9	8,6	9,8	
Щорічні темпи зміни ПІІ з ЄС-25 (без Кіпру та Нідерландів), до попереднього року, %		7,1	-4,8	-17,6	-28,0	2,0	11,2	-5,1	-3,3	13,7	
CAGR ЄС-25 (без Кіпру та Нідерландів)	-5,6%				-			+1,4%			

*з 2010 року без АР Крим, з 1 січня 2014 року також без ОРДЛО

**наростаючим підсумком станом на 31.12

Джерело: побудовано авторкою за даними [98;174]

Отже, Україна втрачає інвестиційну привабливість, незважаючи на усі заходи, що були покликані підвищити її інвестиційну привабливість. Окремі фахівці вважають, що привабливість інвестування в Україну знижується через низку причин, серед яких факторні умови, які відображають вирівнювання вартості ведення бізнесу, особливо виробничого в Україні та, наприклад, в сусідніх країнах. Ціна електроенергії вже не така приваблива, як раніше. Зараз вона складає в Україні 2,5 - 3,0 грн. за кВт. для промислових споживачів майже так само як в Польщі — 3,0 - 3,2 грн. кВт. Ціна на газ повністю вирівнялась і навіть вища. Недорогої та кваліфікованої робочої сили вже немає. Вона працює в розвинених країнах. Це не стосується сектору ІТ, оскільки його працівники і так всі на умовному Заході, оскільки працюють віддалено на зовнішні замовлення. Наступна — це можливість отримати все, що потрібно з України, без вкладення капіталу безпосередньо у розвиток виробництва на її території, а саме сировину і трудові ресурси [33].

Ключові аспекти, які необхідні бути врахованими в інвестиційній моделі розвитку України, наведені в табл. 4.5

Таблиця 4.5.

Ключові аспекти, які можуть бути враховані в інвестиційній моделі розвитку України

Сектор змін	Ключові аспекти	Приклади вирішення
Інфраструктура	Розвиток транспортної, енергетичної, телекомунікаційної та іншої інфраструктури є важливим для привабливості інвестицій. Інвестиції в будівництво доріг, залізниць, аеропортів, портів, енергетичних об'єктів сприяють економічному зростанню.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Транспортна інфраструктура: <ul style="list-style-type: none"> ○ Модернізація доріг: Вдосконалення та розширення дорожньої мережі, реконструкція мостів та тунелів. ○ Розвиток залізничної системи: Покращення швидкості, безпеки та зручності перевезень. ○ Аеропорти: Розширення та модернізація аеропортів для забезпечення зручного пасажирського обслуговування. 2. Енергетична інфраструктура: <ul style="list-style-type: none"> ○ Альтернативні джерела енергії: Розвиток вітрової та сонячної енергетики, гідроелектростанцій. ○ Енергоефективність: Впровадження сучасних технологій для зменшення втрат енергії. ○ Газотранспортна система: Модернізація газопроводів та забезпечення безперебійного постачання газу. 3. Телекомунікаційна інфраструктура: <ul style="list-style-type: none"> ○ Швидкісний інтернет: Розвиток оптоволоконних мереж та 5G зв'язку. ○ Мобільний зв'язок: Покращення покриття та якості зв'язку. ○ Електронні сервіси: Розвиток електронного урядування, онлайн-сервісів та електронної комерції. 4. Інші види інфраструктури: <ul style="list-style-type: none"> ○ Водопостачання та каналізація: Модернізація систем водопостачання та відведення стічних вод. ○ Соціальна інфраструктура: Розвиток шкіл, лікарень, спортивних об'єктів та культурних центрів.
Розвиток людського капіталу	Інвестиції в освіту, науку, медицину та інші сфери сприяють підвищенню якості життя населення та забезпечують	<ol style="list-style-type: none"> 1. Освіта: <ul style="list-style-type: none"> ○ Підвищення якості шкільної освіти: Вдосконалення навчальних програм, підготовка вчителів та забезпечення сучасних умов навчання. ○ Вища освіта: Розвиток університетів, наукових досліджень та створення сприятливого середовища для студентів. 2. Професійна підготовка та підвищення кваліфікації:

	<p>кваліфіковану робочу силу.</p> <p>Програми підвищення кваліфікації, наукові дослідження та розвиток інновацій можуть привернути інвесторів.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Технічні та професійні навчальні заклади: Розвиток практичних навичок та спеціалізованої підготовки. ○ Курси та тренінги: Забезпечення можливостей для навчання новим навичкам та оновлення знань. <p>3. Наукові дослідження та інновації:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Наукові інститути та лабораторії: Підтримка досліджень у різних галузях. ○ Стартапи та технологічні компанії: Сприяння розвитку інноваційних проектів та підприємництва. <p>4. Здоров'я та соціальний захист:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Медична освіта та підготовка медичних працівників: Забезпечення якісної медичної допомоги. ○ Соціальні програми: Підтримка вразливих груп населення, розвиток системи соціального захисту. <p>5. Культурна та мистецька сфера:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Музеї, театри, галереї: Розвиток культурних закладів та підтримка творчості. ○ Музичні та художні школи: Розвиток талановитої молоді.
<p>Підтримка бізнесу та інвесторів</p>	<p>Спрощення адміністративних процедур, зниження податкового тягаря та створення сприятливого бізнес-клімату приваблюють інвесторів.</p> <p>Розвиток спеціальних економічних зон, інвестиційних фондів та гарантій може залучити іноземний капітал.</p>	<p>Реформування податкової системи України є однією з ключових складових економічних реформ, спрямованих на поліпшення бізнес-середовища та забезпечення сталого економічного розвитку. Основні цілі цієї реформи включають:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Скорочення кількості податків і зборів: <ul style="list-style-type: none"> ○ Держава надає пільгові кредити та гранти для розвитку бізнесу. ○ Це сприяє підтримці підприємців та стимулює їхню діяльність. 2. Інвестиційне середовище: <ul style="list-style-type: none"> ○ Уряд створює сприятливе інвестиційне середовище для залучення внутрішніх та зовнішніх інвесторів. ○ Індустріальні парки з готовими інженерними комунікаціями та податковими пільгами сприяють розвитку бізнесу. 3. Деретуляція та спрощення процедур: <ul style="list-style-type: none"> ○ Відбувається системна дерегуляція. ○ Інструменти регулювання переглядаються, спрощуються або діджиталізуються.

		Метою є побудова принципово нової економіки для успішної України: експортно-орієнтованої, включеної в глобальні ланцюги доданої вартості, з високою часткою товарів переробки та диверсифікованою через малий та середній бізнес.
Розвиток виробництва та експорту	Інвестиції в промисловість, сільське господарство, технології та інші сектори сприяють створенню робочих місць та збільшенню виробництва. Розвиток експорту може збільшити обсяги продажу українських товарів на світовому ринку.	Для забезпечення ефективного розвитку експортного виробництва можна розглянути такі напрямки: <ol style="list-style-type: none"> Глобалізація та ринкова адаптація: Виробники повинні вивчати світові ринки, адаптувати свою продукцію до міжнародних стандартів та знаходити нові ринки збуту. Розвиток експортоорієнтованих галузей: Інвестування в галузі, які мають потенціал для експорту, такі як зерно, олія, м'ясо, молоко тощо. Підтримка досліджень та інновацій: Розвиток нових технологій, які підвищують якість продукції та забезпечують відповідність міжнародним стандартам. Партнерство з іноземними компаніями: Встановлення співпраці з іноземними партнерами для спільного розвитку та збільшення обсягів експорту.
Стабільність та правова система	Інвестори шукають стабільність та захист своїх прав. Реформи в судовій системі, боротьба з корупцією та забезпечення правової безпеки є важливими аспектами.	Захист прав інвесторів є важливим аспектом в економічному розвитку. Україна приділяє увагу цьому питанню, існують державно-правові гарантії та механізми для захисту інвесторів. Законодавство: Українське законодавство забезпечує реалізацію основних прав інвесторів, таких як: Право на отримання прибутку від інвестиційної діяльності. Право на пересилання прибутку за межі України. Право на судовий захист законних прав та інтересів інвестора. Право на відшкодування заподіяних інвестору збитків. Міжнародний рівень: Інвестори також можуть звертатись до національних судів згідно двосторонніх інвестиційних угод (БІТ – bilateral investment treaty). Розкриття інформації: Згідно з українським законодавством, учасники фондового ринку зобов'язані мати власний веб-сайт, де розкривається регульована інформація. Це сприяє прозорості та довірі інвесторів.

Джерело: складено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Для збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій важливою є поведінка внутрішнього інвестора, тому важливим є стимулювання внутрішнього нагромадження капіталу, застосування державне стимулювання інвестицій і підприємців, що інвестують у розвиток внутрішнього виробництва.

Для цього слід зосередитися на таких векторах, як:

- цілеспрямована підтримка експортної діяльності вітчизняних підприємств, яка має прискорити перебудову експортних секторів і використання потенціалу Зони вільної торгівлі з ЄС;

- відновлення сегмента довгострокових інвестиційних ресурсів через відповідну політику щодо комерційних банків, активізацію бюджетних інвестицій, поліпшення привабливості економіки для іноземних інвесторів;

- сприяння найбільш повній реалізації підприємницького потенціалу на основі подальшого поліпшення умов для розвитку малого підприємництва шляхом поглиблення дерегуляції, поширення інструментів дрібного кредитування, надання методичної та правової підтримки започаткуванню, веденню підприємництва, виходу на зовнішні ринки тощо;

- активна конкурентна політика, досягнення обґрунтованості ціноутворення для природних монополій, сприяння розбудові інфраструктури та інститутів споживчого ринку;

- зміцнення інституційних чинників економічного зростання шляхом підтримки ведення громадськими об'єднаннями підприємців відкритого суспільного діалогу з актуальних соціально-економічних проблем та з приводу стратегії суспільного розвитку, формування дієвого механізму залучення об'єднань підприємців до розробки, ухвалення та виконання рішень органів державної влади усіх рівнів.

4.2. Грошово-кредитна політика в умовах розгортання глобальних кризових процесів

Грошово-кредитна політика належить до найбільш дієвих інструментів

впливу на динаміку макроекономічних процесів, оскільки володіє важелями, застосування яких дає змогу впливати на розвиток усіх сфер економіки та видів економічної діяльності. У багатьох країнах саме грошово-кредитна політика використовується для якнайшвидшого впливу на стрімку та непередбачувану зміну економічної кон'юнктури [11]. Наростання кризових явищ у світовій економіці потребує від національних урядів та центральних банків швидкої та адекватної реакції, що покликана запропонувати дієві амортизатори негативних явищ та закласти підґрунтя для подальшого зростання.

Центральні банки багатьох країн активно знижують облікові ставки та впроваджують додаткові заходи монетарної підтримки. Заходи, які вживаються цими країнами для підтримки малого підприємництва, поживлення кредитування як урядами, так і центральними банками в багатьох аспектах є типовими. При цьому провадяться активні дискусії щодо визначення раціональних меж, як відокремлюють стимулювання економіки від надмірного прагнення наповнити економіку грошима, які згодом можуть похитнути макрофінансову стабільність.

На думку багатьох фахівців та експертів, Національний банк України поки суттєво поступається банківським регуляторам багатьох країн Центральної та Східної Європи у дієвості здійснення заходів з підтримки економіки країни. Саме тому потрібне посилення ролі Національного банку України в економічних процесах та розробка комплексу заходів як щодо пом'якшення грошово-кредитної політики, так і спрощення доступу позичальників до кредитування, впровадження програм рефінансування та спрощення доступу банків до нього [23].

12 березня 2020 року НБУ знизив облікову ставку на 1 відсотковий пункт, встановивши її на рівні 10% річних, а з 24 квітня 2020 р. облікова ставка становить уже 8% річних. Національний банк України зважив на те, що Україна перебуває у ситуації, коли економіка потребує суттєвої підтримки, оскільки має місце значне зниження показників ділової активності,

інвестування, споживання та зайнятості населення. Разом з украй необхідними кроками у грошово-кредитній та бюджетно-податковій сферах, зниження облікової ставки покликане надати економіці стимули, що вкрай необхідні для підтримання підприємств та домашніх господарств, а також для відновлення ділової активності [24].

Водночас, на думку голови Ради Національного банку України академіка Богдана Данилишина, рівень облікової ставки має перебувати у межах 6-7% річних. Він вважає, що таке значення облікової ставки включає 2,3% споживчої інфляції, а 3 відсоткових пункти становить рівень нейтральної ставки для України. При цьому слід також взяти до уваги ризики потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз. Б. Данилишин зазначив, що рішення правління НБУ щодо зниження облікової ставки було правильним, однак дещо запізненим, оскільки з урахуванням заходів, що здійснюються органами державної влади багатьох інших країн, такий крок є не надто ефективним.

Голова Ради НБУ вказав також на те, що відповідно до Основних засад грошово-кредитної політики на 2020 рік та на середньострокову перспективу, облікова ставка більше не є основним інструментом грошово-кредитної політики. Вказаний документ зобов'язує правління використовувати всі форми і засоби грошово-кредитної політики. Б. Данилишин також звернув увагу на те, що питання участі Національного банку України в операціях із державними цінними паперами можна розглядати в контексті виконання меморандуму між Кабінетом міністрів, Національного банку України та МВФ, яким було встановлено граничні або цільові значення окремих показників. При цьому граничний приріст чистих внутрішніх активів НБУ протягом 2018-2019 рр., згідно з вказаним меморандумом, мав становити 64 млрд грн., а одним із каналів збільшення цього показника є приріст грошової пропозиції в економіці (складовою чого може бути придбання ОВДП на вторинному ринку) [58; 59; 62].

Академік Б. Данилишин наголошує, що всупереч параметрам вказаного документа, замість очікуваного збільшення відбулося якраз зменшення цього

показника у 2018-2019 рр. на 106 млрд грн, а протягом трьох місяців 2020 р. – ще на 72 млрд грн. Це було пов'язано з тим, що Національний банк України не проводив операцій з рефінансування банків, не здійснював купівлю державних цінних паперів на вторинному ринку, а також збільшив обсяги випуску депозитних сертифікатів для абсорбування ліквідності банківської системи. Унаслідок цього різниця граничного з погляду параметрів меморандуму приросту внутрішніх активів НБУ постійно зростала і наприкінці березня 2020 р. становила 242 млрд грн. При цьому, за звітами регулятора, за підсумками минулого місяця цей показник перебував на рівні 174 млрд грн. Зважаючи на темпи зростання номінального ВВП у 2018-2020 рр., а також зростання чистих міжнародних резервів НБУ додатковий приріст монетарної бази є прийнятним [58; 59; 62; 33].

Проведений аналіз дає змогу дійти висновку про те, що криза, яка охопила глобальну економіку, має вкрай негативні наслідки на перебіг економічних процесів в усіх країнах. Не оминула вона і нашої країни. Однак уже зараз є цілком очевидним, що за таких умов роль центрального банку має суттєво посилитися, а його грошово-кредитна політика набувати більш вираженого активного антикризового та стимулювального характеру.

На сучасному етапі розвитку процес глобалізації має великий вплив на систему міжнародних економічних відносин взагалі, та на формування світового ринку зокрема. Цей процес характеризується системної інтеграцією світових ринків та регіональних економік, наслідком чого стає збільшення взаємного впливу циклічного розвитку економік окремих країн. Для прогнозування розвитку економіки України до 2040 року проведемо ретроспективний аналіз економічного розвитку, що дозволить побудувати тренди економічного розвитку.

Динаміка економічного розвитку України з 1991-го до 2022 року мала циклічну траєкторію розвитку, про що свідчать три середніх цикли (рис. 4.6).

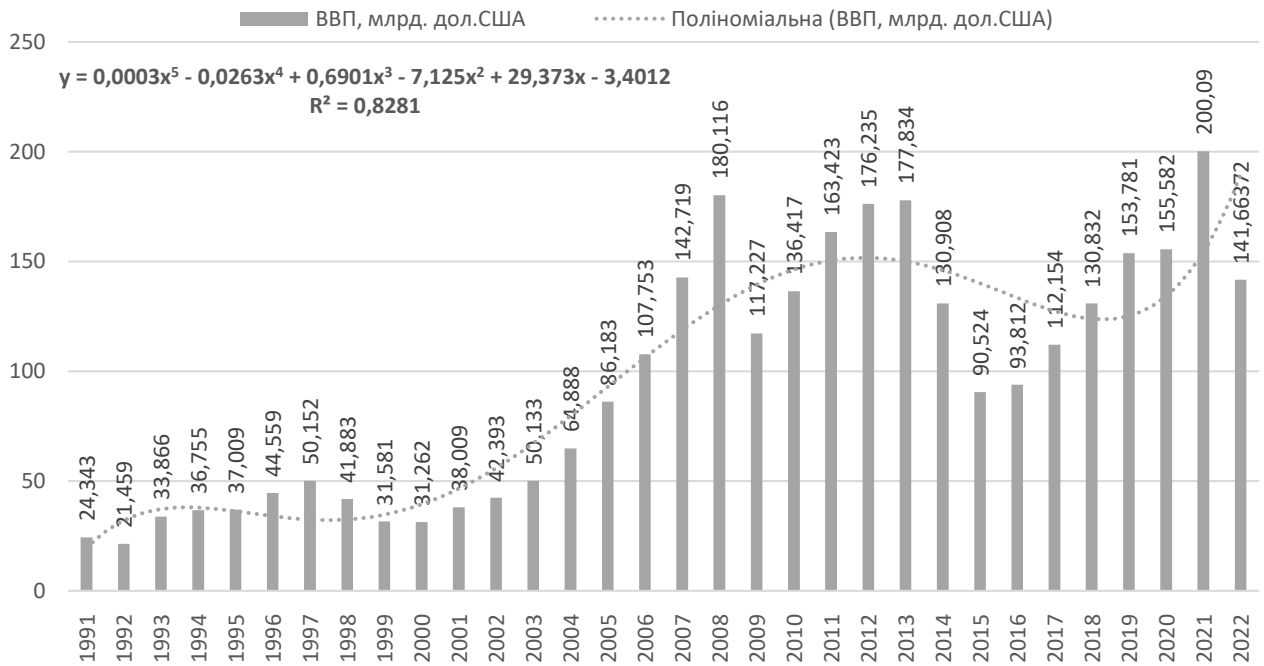

Рис. 4.6. Циклічна динаміка вітчизняної економіки з 1991 до 2022 рр.
Джерело: складено авторкою

Перший цикл охоплював період із 1991-го до 1998 року і був усіченим, оскільки мав лише дві фази — кризи й депресії. Другий середній цикл тривав із 1999-го до 2015 року і мав усі класичні фази економічного циклу — пожвавлення, зростання, кризи, депресію. Третій середній цикл розпочався у 2016 році і також має усі класичні фази економічного циклу.

Порівняння фаз класичного економічного циклу з валютними кризами дає змогу зробити висновок, що такі кризи виникали на різних фазах економічного циклу. Так, валютна криза 1998 року мала місце на фазі депресії першого середнього циклу, криза 2008-го припала на фази зростання й кризи другого середнього циклу, а криза 2014 року вибухнула на фазі депресії другого циклу. Сучасні кризові стани свідчать про те, що в сучасній практиці центральні банки мають дбати не лише про досягнення загального рівня стабільності фінансової системи в рамках реалізації загальної фінансової політики держави.

Отже, в грошово-кредитній політиці акценти повинні бути зміщені з одностороннього розгляду цінності грошей як їх купівельної спроможності до комплексної оцінки з урахуванням цінності грошей як капіталу [166, с. 23].

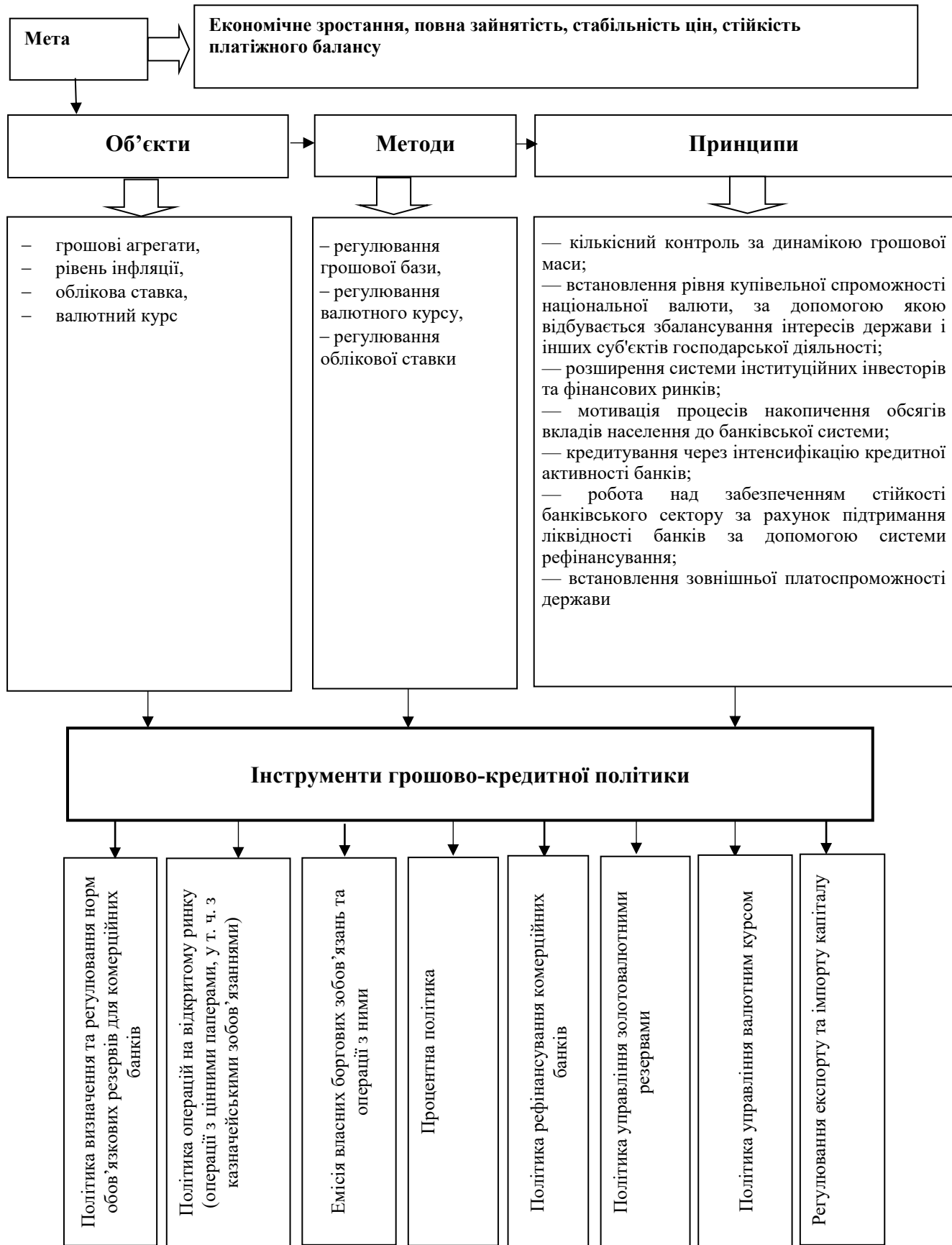

Рис. 4.7. Структурно-логічна схема механізму грошово-кредитної політики
Джерело: розроблено авторкою на основі [92]

При моделюванні грошово-кредитних відносин важливо не тільки простежити динаміку окремого індикатора, а й врахувати та оцінити його зв'язок з іншими показниками, що її визначають.

Як правило, ідея моделювання полягає у припущенні про те, що тенденції минулого існують і в майбутньому. Це припущення дає дослідникам змогу проектувати минулі тенденції в майбутнє і таким чином прогнозувати майбутній розвиток подій, проте, коли в економіці відбуваються інституціональні та структурні зміни, майбутні тенденції змінюються.

Економіко-математичному моделюванню грошово-кредитної сфери присвячено декілька наукових праць, зокрема праця І.Г.Лук'яненко та Ю.О.Городніченко [151]. Базуючись на монетарному рівнянні Фішера, визначимо основні закономірності, які впливають на грошово-кредитну сферу.

$$M \cdot V = P \cdot Q, \quad (4.5)$$

M – статична характеристика кількості грошей, вона відбиває пропозицію готівки та тих активів, що виконують грошові функції;

V – швидкість обороту грошової одиниці (вона показує, скільки разів ця одиниця використовується на придбання кінцевих товарів і послуг протягом року);

P – рівень цін (він приймається як середнє зважене значення цін кінцевих товарів і послуг, взяте відносно базового річного показника, що дорівнює 1,0, тобто йдеться про річний індекс цін);

Q – реальне значення валового національного доходу (розраховується на основі номінального національного доходу із застосуванням дефлятора, тобто індекса цін).

Диференційоване рівняння І. Фішера (4.6) пов'язує в єдине ціле усі ці показники і служить інструментом моделювання макроекономічної рівноваги за рахунок грошово-кредитної політики:

$$\frac{\Delta M}{M} + \frac{\Delta V}{V} = \frac{\Delta P}{P} + \frac{\Delta Q}{Q} \quad (4.6)$$

де відношення $\frac{\Delta M}{M}$ показує темп приросту грошової маси (тут йдеться не про зміну загальної кількості грошей, а про інтенсивність зміни грошових потоків);

відношення $\frac{\Delta P}{P}$ характеризує темп приросту цін, тобто відбиває річний темп інфляції;

відношення $\frac{\Delta Q}{Q}$ репрезентує річний темп приросту реального ВНД; у безпосередній залежності від останнього параметра знаходиться і рівень зайнятості, тому відношення $\frac{\Delta Q}{Q}$ характеризує не тільки динаміку обсягу валового національного доходу, але й зміни на ринку робочої сили;

параметр $\frac{\Delta V}{V}$ відбиває темп прискорення обігу грошей за період, який аналізується (як правило, за рік).

Базуючись на рис. 4.7., який відображає схему економічного механізму грошово-кредитної політики, бачимо, що основними об'єктами державного регулювання є грошові агрегати, рівень інфляції, облікова ставка та валютний курс. Проаналізуємо динаміку цих об'єктів грошово-кредитної політики.

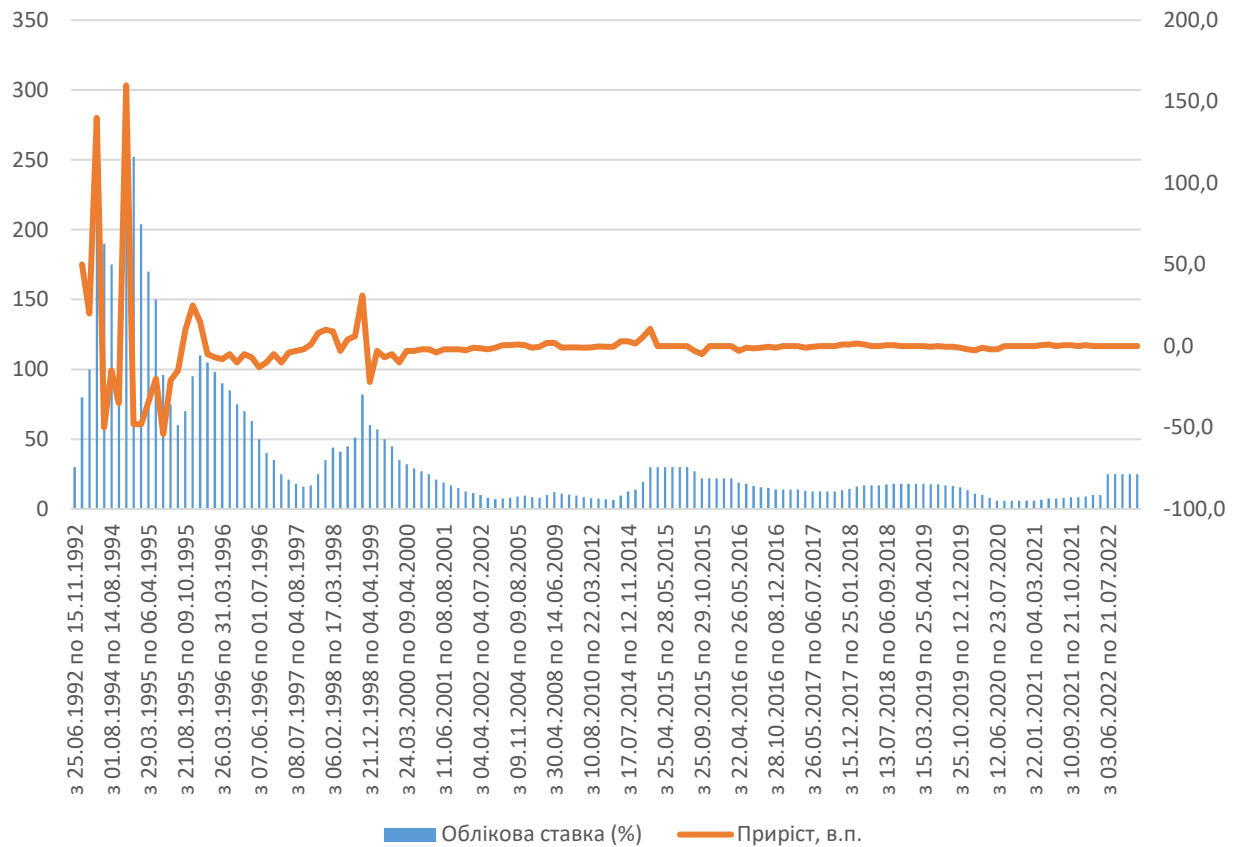

Рис. 4.8. Динаміка облікової ставки НБУ за період 1992 – 2022 рр., %

Джерело: побудовано авторкою за даними власних розрахунків

З рис. 4.8. можемо зробити висновок про хвилеподібну динаміку облікової ставки НБУ за 30 років.

Структуру грошової маси розкривають грошові агрегати. Відповідно до методологічних правил НБУ виділяють грошові агрегати наступного складу: М0 – включає готівкові кошти в обігу поза депозитними корпораціями; М1 – включає грошовий агрегат М0 та переказні депозити в національній валюті; М2 – включає грошовий агрегат М1 та переказні кошти в іноземній валюті й інші депозити; М3 – включає грошовий агрегат М2 та цінні папери, крім акцій. Грошовий агрегат М3 є показником грошової маси в країні [9, с. 49]. Динаміка грошових агрегатів в Україні за період 2002-2021 рр. наведена на рис. 4.9.

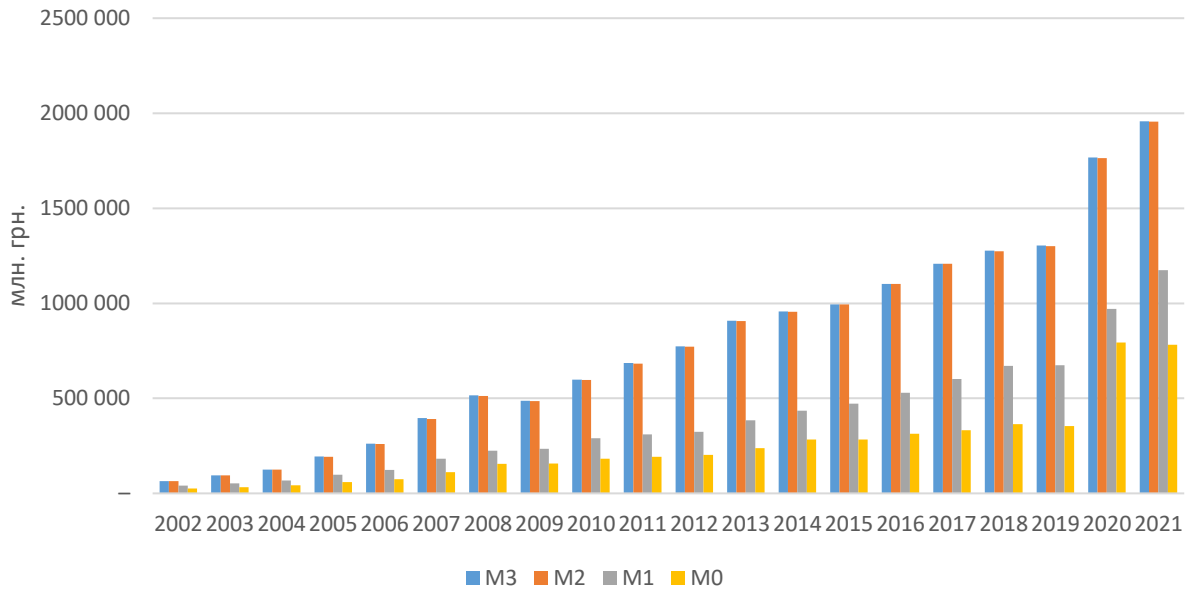

Рис. 4.9. Динаміка грошових агрегатів в Україні за період 2002-2021 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано авторкою за даними власних розрахунків

З рис. 4.9 можемо зробити висновок про нарощення протягом 20 років грошової маси в країні.

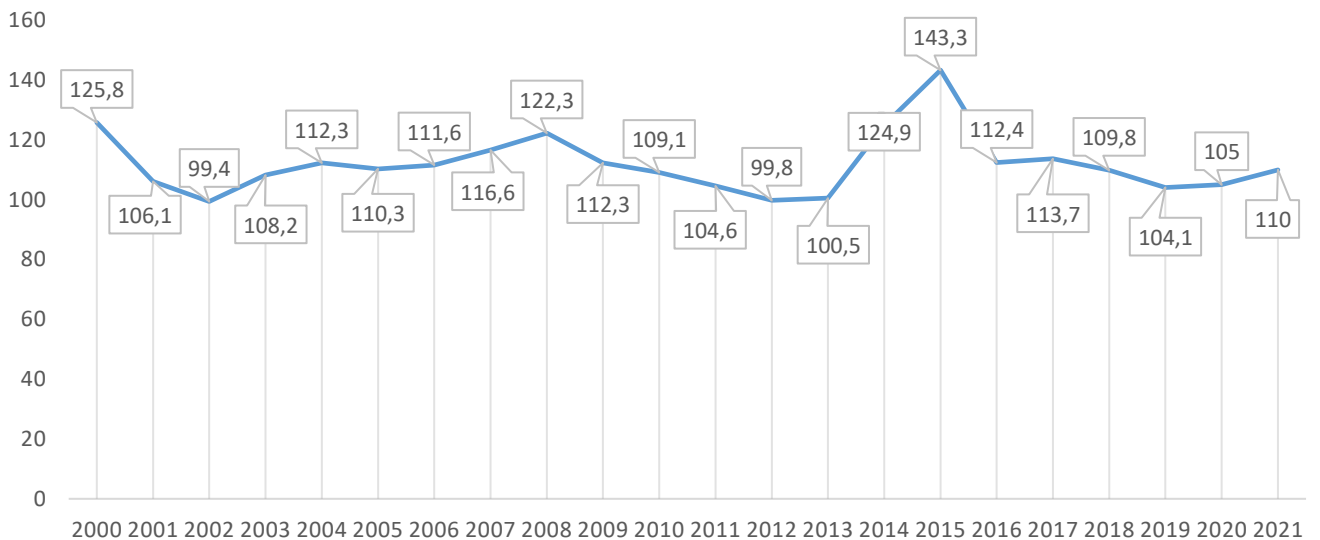

Рис. 4.10. Динаміка індексу інфляції в Україні за період 2002-2021 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано авторкою за даними власних розрахунків

З рис. 4.10 можемо зробити висновок, що динаміка індексу інфляції має характер коливань між максимальним (143,3%) та мінімальним (99,4%)

значеннями. В контексті впливу пандемії COVID-19 та економічних наслідків обмежувальних карантинних заходів необхідно відзначити, що змінилась інтенсивність використання коштів, яка істотно знизилася і поступилась місцем «притримуванню» коштів (максимальна обережність споживача у витратах на тлі невизначеності щодо як найближчої, так і віддаленої перспективи отримання доходу). «Притримування» коштів хоч і не відноситься повною мірою до класичного розуміння схильності до заощаджень, втім, така поведінка помітно вплинула на характер розвитку інфляційних процесів та їх зв'язок із монетарними факторами, а також в умовах збереження макростабільності змінила структуру депозитів населення, збільшивши питому вагу коштів до запитання на рахунках населення [191].

Фактично маємо класичну модель макроекономічної рівноваги, що базується на взаємозв'язку об'єктів регулювання грошово-кредитної політики. А також маємо часові ряди зміни показників, що характеризують числове значення цих об'єктів регулювання грошово-кредитної політики.

Аналіз часових рядів починається з виділення складових компонент часового ряду, а насамперед тренду [228], що продемонстровано на рис. 4.8-4.10.

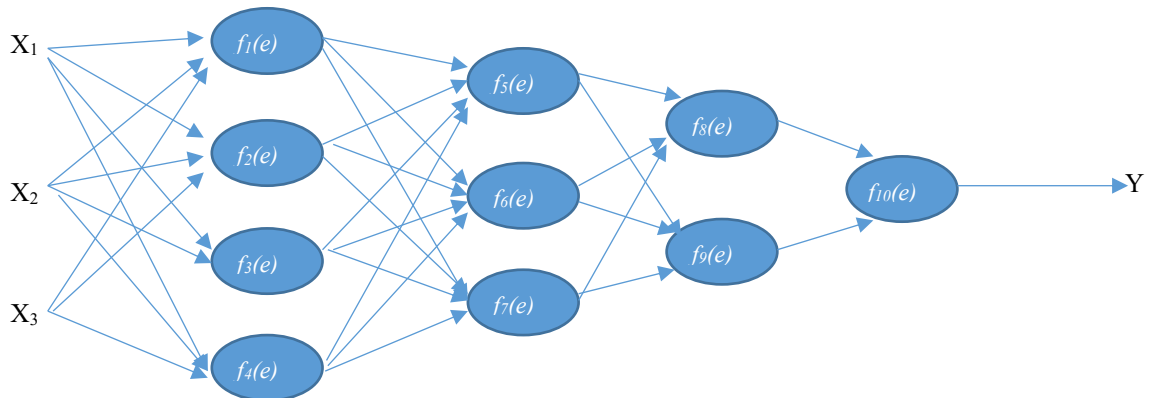
Оскільки в даному випадку часовий ряд має складну нелінійну структуру, модель аналізу часових рядів ARIMA може бути недостатньо гнучкою для точного прогнозування, і, відповідно, для нелінійних даних можуть бути використані інші моделі, такі як:

- GARCH (Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity): Використовується для моделювання волатильності фінансових часових рядів.
- Прогнозування на основі машинного навчання: Нейронні мережі, дерева рішень, SVM та інші методи можуть бути ефективними для нелінійних даних.

Оскільки вибір моделі залежить від специфіки даних та конкретної задачі прогнозування, то для моделювання грошово-кредитної політики

України методом нейронних мереж пропонуємо використати метод нейронної мережі прямого поширення.

Схему нейронної мережі прямого поширення для грошово-кредитної політики можна зобразити таким чином (рис. 4.11):

Примітка:

вхідні вузли: X_1 - грошові агрегати, X_2 - облікова ставка, X_3 - валютний курс;

вузли поширення $f_i(e)$: індекс інфляції, середня заробітна плата, швидкість обертання грошей, дефіцит, сальдо платіжного балансу, активи та пасиви банківської системи;

вихідний вузол Y – ВВП як цільовий показник.

Рис. 4.11. Модель нейронної мережі для моделювання грошово-кредитної політики із трьома вхідними нейронами

Джерело: розроблено авторкою

Нейронні мережі, що є апроксиматорами нелінійних функцій, можна використовувати, якщо замінити лінійний вид традиційних моделей на нелінійний [340]. Для використання нейромережевої моделі прогнозування необхідно: по-перше, визначити вид і архітектуру мережі; по-друге, параметри нейромережі з використанням навчальної вибірки, яка будується на основі значень вихідного часового ряду. Як правило, для задач прогнозування застосовують або рекурентні мережі або мережі прямого поширення [289].

В такій мережі зв'язки між вузлами не утворюють цикл. Нейронна мережа прямого поширення була першим і найпростішим типом нейронних

мереж. В мережі подібного типу інформація переміщується по напрямку вперед від вхідних вузлів та через приховані вузли (якщо такі звичайно є) до вихідних вузлів. Вхідними вузлами при цьому є класичні моделі часових рядів основних об'єктів грошово-кредитної політики (показники інфляції, валютного курсу, грошової бази, облікової ставки НБУ та ВВП країни).

Для визначення структури нейромережі досить часто застосовують генетичний алгоритм. Цей же алгоритм також може використовуватися для формування складу вхідних змінних, але даний підхід потребує значних вирахувальних затрат. Для моделювання грошово-кредитної політики України більш доцільним, для визначення складу вхідних змінних нейромережі, буде використання методик, які застосовуються при побудові традиційної лінійної прогнозної моделі, а саме: автокореляційні функції та часткові автокореляційні функції. Нестационарний часовий ряд, за допомогою нескладних перетворень, приводиться до стаціонарного часового ряду. Одним з таких методів є, наприклад, взяття кінцевих різниць. На основі аналізу автокореляційних функцій та частково автокореляційних функцій визначаються параметри моделі $ARIMA(p, d, q)$ або моделі $SARIMA(p, d, q)(Ps, Ds, Qs)$ відповідно при відсутності або наявності сезонної компоненти. Отримані значення параметрів (порядків) класичних моделей часового ряду визначають кількість минулих значень часового ряду, які використані в нейромережевій моделі (Додаток В).

У Додатку В наведено нейромережеву модель мовою Python, що має один прихований шар з десятьма нейронами та лінійний вихідний шар. Вхідні дані передаються через трьох нейронів, і модель намагається навчитися прогнозувати грошово-кредитну політику на основі цих вхідних параметрів.

4.3. Моделювання механізму фіскальної політики України

Фіскальна політика виступає однією з пріоритетних доктрин ефективного соціально-економічного розвитку регіонів та держави.

Погоджуємося з думкою, що «сучасна парадигма фіскальної політики націлює інституції державної влади, органи місцевого самоврядування та громадян – платників податків на активізацію партнерських відносин задля посилення фінансової спроможності держави і громад у контексті поліпшення добробуту населення. Основні базиси фінансових відносин між державою та юридичними й фізичними особами формуються під час формування податкового механізму і проявляються у процесі проведення фіскальної політики» [237].

Ключовою метою фіскальної політики держави є досягнення макроекономічної стабільності та оптимального рівня безробіття на основі розвитку системи організації праці та виробництва за допомогою зменшення податків і збільшення державних інвестицій; використання тих чи інших методів фіскальної політики залежить від стану економіки; фіскальна політика має досить просту концепцію та інструментарій для впливу на господарське життя: податки і видатки [219, с. 529–530].

З огляду на це і виходячи з результатів досліджень [213; 219], з'ясовано, що саме за допомогою зміни податків та видатків забезпечується вплив на макроекономічні процеси. Беручи до уваги зазначене вище та враховуючи результати наукових досліджень [213; 162], варто також відмітити, що державний бюджет складається з таких частин: 1) дохідної; 2) видаткової. Доходи бюджету – усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, спрямування яких передбачено згідно законодавства України [219, с. 530]. Але основним джерелом доходів держави є податки [112].

В цьому контексті варто погодитися із О.Ю. Браславцем, який наголошує, що реалізація податкової політики в сучасному світі базується на різних принципових засадах, головною з яких є розробка концептуальних засад структури національних систем оподаткування. Така концепція повинна бути свого роду філософською базою для подальшої розбудови податкової системи й визначати місце податкової системи в структурі доходної частини

державного, місцевих бюджетів та в державних цільових фондів; в цій частині визначаються фіскальні основи державних фінансів – тобто, за рахунок яких основних фінансових ресурсів держава формуватиме свої фінансові фонди. Крім того, важливо встановити співвідношення прямих та непрямих податків в структурі податкової системи; в цій частині визначаються ті основні економічні об'єкти, які становитимуть фіскальне зацікавлення з боку держави в контексті політики державного регулювання економіки; іншими словами, на які економічні дії суб'єктів національної економіки буде спрямований податковий тиск – на споживання, на одержання доходів, на капіталізацію доходів, на використання природних ресурсів чи державних монополій тощо.

Проведення фіскальної політики має особливості та виявляється через деякі форми й змістову обґрунтованість. Вона може бути: 1) стимулююча (включає: збільшення державних витрат; зниження податків; сполучення зростання державних витрат із зниженням податків); 2) стримуюча (передбачає: зменшення державних витрат; збільшення податків; сполучення зростання державних витрат із підвищенням оподаткуванням).

Стимулюючу дискреційну фіскальну політику застосовують переважно у періоди спаду економіки країни. Така фіскальна політика забезпечує зниження рівня падіння виробництва за рахунок дефіцитного фінансування.

Стримуючу дискреційну фіскальну політику застосовують в умовах інфляційного зростання. Така державна політика орієнтується виключно на позитивне сальдо державного бюджету. З урахуванням цього варто також відмітити, що поряд із дискреційною фіскальною політикою, важливу роль у регулюванні економіки відіграє також так звана автоматична фіскальна політика, або політика автоматичних (вбудованих) стабілізаторів [213; 219; 45].

Рис. 4.12. Базова платформа механізму фіскальної політики

Джерело: побудовано авторкою за [219, с. 531].

Таблиця 4.6

Вихідні дані для моделювання інструментів фіскальної політики за доходами за період 2011-2022 рр.

Рік	Доходи держбюджету	Видатки держбюджету	Податок на доходи фізичних осіб	Податок на прибуток	Рентна плата за використання природних ресурсів	ПДВ	Акциз з товарів, вироблених в Україні	Акциз (імпорти товари)	Податок на міжнародну торгівлю та операції	Мінімальна заробітна плата	Прожитковий мінімум	Кількість ФОП	Кількість підприємств
2011	314616	333459	6159	54739	11898	172200	25189	7822	16822	963,08	914,08	1805118	375695
2012	346254	395682	7026	55350	15324	138839	27417	9762	13128	1098,09	1042	1325925	364935
2013	339180	403403	7565	54318	13085	128042	26727	8106	13286	1152,92	1113,67	1235192	393327
2014	357084	430218	12645	39941	19036	139024	28085	16855	12608	1218	1176	1328743	341001
2015	534694	576911	45062	34776	39803	178472	38783	24326	40300	1271,34	1227,34	1591160	343440
2016	616274	684743	59810	54344	44092	235507	55116	35006	20371	1438,5	1388,08	1630878	306369
2017	793265	839244	75033	66911	48661	313981	66303	41989	24541	3200	1603,67	1559161	338256
2018	928108	985842	91741	96882	45265	374508	71143	47708	27076	3723	1744,84	1466803	355877
2019	998278	1072892	109954	107086	46746	378690	69897	53460	30086	4173	1902,08	1483716	380597
2020	1002743	1288017	109800	96764	28778	358781	73406	40767	27675	4815,34	2078,49	1561028	373822
2021	1296853	1490259	137555	147752	80750	380714	82858	79593	38177	6000	2294	1599755	370834
2022	1787396	2705423	148427	117050	85365	466990	60699	41654	26246	6500	2589	1993358	659755

Джерело: побудовано авторкою за даними [73; 174]

Відповідно, необхідно визначити найбільш значущі чинники, що впливають на доходи та видатки державного бюджету, на основі чого побудувати економіко-математичну модель механізму фіскальної політики задля досягнення позитивних ефектів. Для того, щоб підтвердити значущість саме цих чинників та виявити їх залежності, слід здійснити кореляційно-регресійний аналіз.

Багатофакторне рівняння регресії (4.7) для всіх груп чинників виду:

$$Y = b_0 + b_1 X_1 + b_2 X_2 + \dots + b_n X_n + C, \quad (4.7)$$

де Y – залежна змінна;

$X_{1,2,\dots,n}$ – незалежні змінні;

n – кількість незалежних змінних;

b_0 – вільний член рівняння;

$b_{1, 2,\dots, n}$ – оцінки параметрів рівняння регресії;

C – залишки.

Спочатку слід визначити регресійну залежність доходів Державного бюджету від чинників, що впливають на розмір доходів Держбюджету. Кореляційно-регресійний аналіз доходів Держбюджету України здійснений в роботах [230]. Погоджуємося із твердженням, що в грошовому еквіваленті відрахування від оподаткування до бюджету зростають на певний відсоток в кожному році. В більшості випадків, утримання тренду до зростання відбувається за рахунок підвищення рівня інфляції або за рахунок підвищення ставок податкового навантаження на громадян України [230].

Таблиця 4.7

**Змінні для побудови рівняння регресії доходів Держбюджету України
за 2011-2022 рр.**

Доходи держбюджету	Y
Податок на доходи фізичних осіб	X_1
Податок на прибуток	X_2

Продовження табл. 4.7

Рентна плата за використання природних ресурсів	X ₃
ПДВ	X ₄
Акциз з товарів, вироблених в Україні	X ₅
Акциз (імпортні товари)	X ₆
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	X ₇
Мінімальна заробітна плата	X ₈
Прожитковий мінімум	X ₉
Кількість ФОП	X ₁₀
Кількість підприємств	X ₁₁

Джерело: побудовано авторкою

Визначимо залежність доходів Держбюджету як основного індикатору ефекту фіскальної політики (Y) від податку на доходи фізичних осіб (X₁), податку на прибуток (X₂), рентної плати за використання природних ресурсів (X₃), ПДВ (X₄), акцизу з товарів, вироблених в Україні (X₅), акцизу на імпортні товари (X₆), податку на міжнародну торгівлю та операції (X₇), мінімальної заробітної плати (X₈), прожиткового мінімуму (X₉), кількості зареєстрованих фізичних осіб-підприємців (X₁₀), кількості підприємств – юридичних осіб (X₁₁).

Для визначення залежності фінансового результату від чинників, що впливають на нього, будується кореляційна матриця (рис. 4.9).

	Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁
Y	1											
X ₁	0,994655	1										
X ₂	0,86205	0,826774	1									
X ₃	0,765085	0,789295	0,435414	1								
X ₄	0,979695	0,965364	0,896813	0,741954	1							
X ₅	0,982591	0,979644	0,812421	0,813738	0,9715	1						
X ₆	0,959793	0,964061	0,768352	0,889687	0,948155	0,967473	1					
X ₇	0,62703	0,662009	0,297923	0,70781	0,554767	0,575799	0,620928	1				
X ₈	0,958699	0,934674	0,911505	0,572462	0,946869	0,919679	0,862594	0,486641	1			
X ₉	0,976573	0,971044	0,851475	0,664368	0,934006	0,951507	0,910809	0,538097	0,971855	1		
X ₁₀	0,815398	0,85768	0,512567	0,82618	0,769006	0,859565	0,879963	0,549967	0,680506	0,809598	1	
X ₁₁	-0,19668	-0,15599	-0,58572	0,282133	-0,30672	-0,13601	-0,03115	0,168078	-0,34837	-0,17788	0,196012	1

Рис. 4.9. Кореляційна матриця залежності доходів Держбюджету від чинників, що впливають на них

Джерело: розраховано авторкою

На перетині стовпчиків і рядків знаходиться коефіцієнт кореляції, який набуває значення в межах $[-1; 1]$. Якщо коефіцієнт кореляції знаходиться в межах $[-0,2; 0) \cup (0; 0,2]$ – дуже слабка кореляція; $[-0,5; -0,2) \cup (0,2; 0,5]$ – слабка кореляція; $[-0,7; -0,5) \cup (0,5; 0,7]$ – середня кореляція; $[-0,9; -0,7) \cup (0,7; 0,9]$ – сильна кореляція; $[-1; -0,9) \cup (0,9; 1]$ – дуже сильна кореляція.

Здійснений аналіз (рис. 4.9.) дозволив встановити, що доходи Держбюджету України (Y) мають слабку кореляцію з кількістю зареєстрованих підприємств (X_{11}), середню кореляцію із податками на міжнародну торгівлю та зовнішні операції (X_7) та рентною платою за використання ресурсів (X_3) та сильну кореляцію з усіма іншими чинниками. Тепер слід виключити фактори, які мають слабку кореляцію і збудувати рівняння регресії Y від X_2 та X_4 , обравши метод найменших квадратів, оскільки він дозволяє отримати такі оцінки параметрів, за яких сума квадратів відхилень фактичних значень результативної ознаки від розрахункових мінімальна. Результати розрахунків регресійної статистики наведені в Додатку Б.

У результаті отримано рівняння регресії виду:

$$Y = 81802,7 + 3,06X_1 - 1,27X_2 + 1,37X_4 + 0,07X_5 + 0,89X_6 - 68,80X_8 + 470,25X_9 - 0,24X_{10} \quad (4.8)$$

Тепер слід оцінити модель на адекватність та відповідність реальним даним за коефіцієнтом детермінації R^2 (R-squared), критерієм Стюдента t-statistics, критерієм Фішера (F-statistic), оцінкою залишків рівняння та оцінкою прогнозних та фактичних значень Y .

Коефіцієнт детермінації виступає в якості однієї з найбільш ефективних оцінок адекватності регресійної моделі, міра якості рівняння регресії, характеристика прогнозної сили аналізованої регресійної моделі. R^2 визначає залежність результативного показника (Y) – в даному випадку доходів Держбюджету - від усіх чинників, знаходиться в межах від $(0;1)$, якщо $R^2 \rightarrow$

1, то між змінними існує тісний зв'язок, тобто модель є адекватною та відповідає реальним даним, якщо $R^2 \rightarrow 0$ – навпаки.

В нашому випадку $R^2 \approx 0,9999 \rightarrow 1$, це означає, що доходи Держбюджету (Y) мають сильну залежність від податків на доходи фізичних осіб, податку на прибуток, ПДВ, мінімальної заробітної плати, кількості зареєстрованих фізичних осіб-підприємців, прожиткового мінімуму та акцизних податків.

Критерій Стьюдента t-statistics дає спостережуване значення t-статистики. Його значення використовується для перевірки значущості відповідної оцінки параметра регресії. Є дві гіпотези (табл. 4.8):

Таблиця 4.8.

Статистичні гіпотези для перевірки значущості відповідної оцінки параметра регресії залежності доходів Держбюджету від чинників, що впливають на них

Гіпотеза	Показник	Опис
Критерій Стьюдента t-statistics		
H_0	t-statistics = 0	рівність нулю відповідного коефіцієнта (фактор X не впливає на Y)
H_1	t-statistics $\neq$ 0	нерівність нулю відповідного коефіцієнта (фактор X впливає на Y)
Критерій Фішера F-Statistic		
H_0	F-Statistic > α (5%)	рівність нулю всіх коефіцієнтів регресії (модель не є адекватною)
H_1	F-Statistic < α (5%)	нерівність нулю всіх коефіцієнтів регресії (модель адекватна)

Джерело: побудовано авторкою

У нашому випадку виконується гіпотеза H_1 (t-statistics по усіх чинниках не дорівнює 0) (табл. 4.6), тобто податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток, ПДВ, мінімальна заробітної плати, кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців, прожитковий мінімум та акцизні податки впливають на розмір доходів Держбюджету (Y).

Таблиця 4.9

Перевірка статистичних гіпотез щодо значущості впливу чинників на розмір доходів Держбюджету та адекватності кореляційно-регресійної моделі фіскальної політики

Змінна	Критерій Стьюдента	Коефіцієнт детермінації R ²	F-критерій
Y	8,754505014	0,9999	0,0016
X1	55,65585803		
X2	-25,05784518		
X4	27,89299383		
X5	0,630352839		
X6	11,40903572		
X8	-20,65267892		
X9	30,63899633		
X10	-50,18601508		

Джерело: розрахунки авторкою

Критерій Фішера F-Statistic служить для перевірки моделі на адекватність з використанням значення ймовірності. Є дві гіпотези: гіпотеза H_0 про рівність нулю всіх коефіцієнтів регресії (модель не є адекватною); гіпотеза H_1 про нерівність нулю (модель адекватна). Якщо значення ймовірності менше прийнятого значення α (5%), то нульова гіпотеза відкидається. Всі коефіцієнти побудованої регресії не дорівнюють 0 (табл. 4.9) та F-Statistic (0,0016) менше прийнятого значення α (5%), отже виконується гіпотеза H_1 – побудована модель є адекватною та може бути використана для прогнозування доходів Державного бюджету України.

В табл. 4.10 узагальнено отримані результати кореляційно-регресійного аналізу чинників впливу на доходи Держбюджету.

Таблиця 4.10

**Результати кореляційно-регресійного аналізу чинників
формування доходів державного бюджету України**

Цільовий показник	Чинники впливу	t-statistics	Стандартна помилка	Коефіцієнт детермінації R ²	F-критерій
Доходи державного бюджету	Доходи держбюджету	55,65585803	0,054986496	0,9999	0,0016
	Податок на доходи фізичних осіб	-25,05784518	0,05062448		
	Податок на прибуток	27,89299383	0,048971417		
	ПДВ	0,630352839	0,105161873		
	Акциз з товарів, вироблених в Україні	11,40903572	0,077781313		
	Акциз (імпортні товари)	-20,65267892	3,331313695		
	Мінімальна заробітна плата	30,63899633	15,34808515		
	Прожитковий мінімум	-50,18601508	0,004868796		
	Кількість ФОП	55,65585803	0,054986496		
	$Y = 81802,7 + 3,06X_1 - 1,27X_2 + 1,37X_4 + 0,07X_5 + 0,89X_6 - 68,80X_8 + 470,25X_9 - 0,24X_{10}$				

Джерело: розрахунки авторки

Підсумовуючи, можемо відзначити, що найбільш значущими чинниками для фіскального механізму в Україні з боку доходів є податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток, ПДВ, мінімальна заробітної плати, кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців, прожитковий мінімум та акцизні податки.

Використовуючи витратний підхід до розрахунку ВВП, тобто метод кінцевого використання, за яким ВВП розраховується за формулою:

$$Y = C + I + G + NE, \quad (4.9)$$

де C – споживчі витрати; I – приватні валові інвестиції; G – державні витрати; NE – чистий експорт, проведемо моделювання фіскальної політики за чинниками кінцевого використання ВВП для виявлення найбільш значущих для економіки України.

Таблиця 4.11

Вихідні дані для моделювання інструментів фіскальної політики за витратами за період 2011-2022 рр.

Рік	Доходи держбюджету	Видатки держбюджету	Споживчі витрати	ВВП реальний	Нагромадження капіталу	Державний та гарантований державою борг	Чистий експорт	Кількість ФОП	Кількість підприємств
2011	314616	333459	1094231	1316600	282474	473121,6	-71075	1805118	375695
2012	346254	395682	1221163	1304064	257335	515510,6	-118047	1325925	364935
2013	339180	403403	1329632	1410609	228474	584114,1	-123763	1235192	393327
2014	357084	430218	1429959	1365123	220968	1100564,0	-64012	1328743	341001
2015	534694	576911	1723629	1430290	303297	1572180,2	-39475	1591160	343440
2016	616274	684743	2032328	2034430	512830	1929758,7	-148502	1630878	306369
2017	793265	839244	2618126	2445587	618914	2141674,4	-188519	1559161	338256
2018	928108	985842	3209292	3083409	667953	2168627,1	-306003	1466803	355877
2019	998278	1072892	3705058	3675728	500614	1998275,4	-311183	1483716	380597
2020	1002743	1288017	3908788	3818456	315026	2551935,6	-44127	1561028	373822
2021	1296853	1490259	4734271	4363582	754369	2671827,6	-61363	1599755	370834
2022	1787396	2705423	5469268	3865780	654629	4071683,1	-871762	1993358	659755

Джерело: побудовано авторкою за даними [26; 174]

Спочатку слід визначити регресійну залежність видатків Державного бюджету від чинників, що впливають на їх розмір.

Таблиця 4.12

Змінні для побудови рівняння регресії видатків Держбюджету України за 2011-2022 рр.

Показник	Змінна
Видатки держбюджету	Y
Споживчі витрати	X ₁
ВВП реальний	X ₂
Нагромадження капіталу	X ₃
Державний та гарантований державою борг	X ₄
Чистий експорт	X ₅
Кількість ФОП	X ₆
Кількість підприємств	X ₇

Джерело: побудовано авторкою

Визначимо залежність видатків Держбюджету як другого індикатору ефекту фіскальної політики (Y) від споживчих витрат в економіці (X₁), ВВП (X₂), обсягу інвестицій в економіці (валове нагромадження капіталу) (X₃), державного та гарантованого державою боргу (X₄), чистого експорту (X₄), кількості зареєстрованих фізичних осіб-підприємців (X₅), кількості підприємств – юридичних осіб (X₆).

Для визначення залежності видатків Держбюджету від чинників, що впливають на нього, будується кореляційна матриця (рис. 4.9).

	Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇
Y	1							
X ₁	0,936633	1						
X ₂	0,81175	0,961792	1					
X ₃	0,661745	0,756728	0,74465	1				
X ₄	0,938912	0,933356	0,840371	0,756045	1			
X ₅	-0,80241	-0,62054	-0,43896	-0,49558	-0,68268	1		
X ₆	0,654222	0,518965	0,389791	0,452199	0,620566	-0,56347	1	
X ₇	0,818681	0,602443	0,401363	0,276169	0,607119	-0,88608	0,599765	1

Рис. 4.10. Кореляційна матриця залежності видатків Держбюджету від чинників, що впливають на них

Джерело: розраховано авторкою

На перетині стовпчиків і рядків знаходиться коефіцієнт кореляції, який набуває значення в межах $[-1; 1]$. Якщо коефіцієнт кореляції знаходиться в межах $[-0,2; 0) \cup (0; 0,2]$ – дуже слабка кореляція; $[-0,5; -0,2) \cup (0,2; 0,5]$ – слабка кореляція; $[-0,7; -0,5) \cup (0,5; 0,7]$ – середня кореляція; $[-0,9; -0,7) \cup (0,7; 0,9]$ – сильна кореляція; $[-1; -0,9) \cup (0,9; 1]$ – дуже сильна кореляція.

Здійснений аналіз (рис. 4.10.) дозволив встановити, що видатки Держбюджету України (Y) мають слабку кореляцію з кількістю зареєстрованих ФОП (X_6) та нагромадженням капіталу (X_3) середню кореляцію із кількістю зареєстрованих підприємств-юридичних осіб (X_7) та рентною платою за використання ресурсів (X_3) та сильну кореляцію з усіма іншими чинниками Тепер слід виключити фактори, які мають слабку кореляцію і збудувати рівняння регресії Y від X_1 та X_2, X_4, X_5, X_7 обравши метод найменших квадратів, оскільки він дозволяє отримати такі оцінки параметрів, за яких сума квадратів відхилень фактичних значень результативної ознаки від розрахункових мінімальна. Результати розрахунків регресійної статистики наведені в Додатку Б.

У результаті отримано рівняння регресії виду:

$$Y = -1021815,079 + 0,221056088X_1 - 0,054311353X_2 + 0,23144899X_4 + 0,131654796X_5 + 2,865552249X_7 \quad (4.10)$$

Далі проводиться оцінювання моделі на адекватність та відповідність реальним даним за коефіцієнтом детермінації R^2 (R-squared), критерієм Стюдента t-statistics, критерієм Фішера (F-statistic), оцінкою залишків рівняння та оцінкою прогнозних та фактичних значень Y.

Коефіцієнт детермінації є однією з найбільш ефективних оцінок адекватності регресійної моделі, міра якості рівняння регресії, характеристика прогнозної сили аналізованої регресійної моделі. R^2 визначає залежність результативного показника (Y) – в даному випадку видатків Держбюджету - від усіх чинників, знаходиться в межах від $(0; 1)$, якщо $R^2 \rightarrow 1$, то між змінними

існує тісний зв'язок, тобто модель є адекватною та відповідає реальним даним, якщо $R^2 \rightarrow 0$ – навпаки. В нашому випадку $R^2 \approx 0,9968 \rightarrow 1$, це означає, що видатки Держбюджету (Y) мають сильну залежність від споживчих витрат, ВВП реального, державного та гарантованого державою боргу, показника чистого експорту та кількості зареєстрованих підприємств.

Критерій Стьюдента t-statistics дає спостережуване значення t-статистики. Його значення використовується для перевірки значущості відповідної оцінки параметра регресії. Є дві гіпотези (табл. 4.13):

Таблиця 4.13

Статистичні гіпотези для перевірки значущості відповідної оцінки параметра регресії залежності видатків Держбюджету від чинників, що впливають на них

Гіпотеза	Показник	Опис
Критерій Стьюдента t-statistics		
H_0	t-statistics = 0	рівність нулю відповідного коефіцієнта (фактор X не впливає на Y)
H_1	t-statistics $\neq$ 0	нерівність нулю відповідного коефіцієнта (фактор X впливає на Y)
Критерій Фішера F-Statistic		
H_0	F-Statistic $> \alpha$ (5%)	рівність нулю всіх коефіцієнтів регресії (модель не є адекватною)
H_1	F-Statistic $< \alpha$ (5%)	нерівність нулю всіх коефіцієнтів регресії (модель адекватна)

Джерело: побудовано авторкою

У нашому випадку виконується гіпотеза H_1 (t-statistics по усіх чинниках не дорівнює 0) (табл. 4.14), тобто показники споживчих витрат, ВВП реального, державного та гарантованого державою боргу, показника чистого експорту та кількості зареєстрованих підприємств впливають на розмір видатків Держбюджету (Y).

Таблиця 4.14

Перевірка статистичних гіпотез щодо значущості впливу чинників на розмір видатків Держбюджету та адекватності кореляційно-регресійної моделі фіскальної політики

Показник	Змінна	Критерій Стьюдента	Коефіцієнт детермінації R ²	F-критерій
Видатки держбюджету	Y	-4,040514397	0,996817629	0,0000
Споживчі витрати	X ₁	1,322610041		
ВВП реальний	X ₂	-0,387642007		
Державний та гарантований державою борг	X ₄	3,038470296		
Чистий експорт	X ₅	0,783525066		
Кількість підприємств	X ₇	4,259495594		

Джерело: розрахунки авторкою

Критерій Фішера F-Statistic служить для перевірки моделі на адекватність з використанням значення ймовірності. Є дві гіпотези: гіпотеза H_0 про рівність нулю всіх коефіцієнтів регресії (модель не є адекватною); гіпотеза H_1 про нерівність нулю (модель адекватна). Якщо значення ймовірності менше прийнятого значення α (5%), то нульова гіпотеза відкидається. Всі коефіцієнти побудованої регресії не дорівнюють 0 (табл. 4.12) та F-Statistic (0,0000) менше прийнятого значення α (5%), отже виконується гіпотеза H_1 – побудована модель є адекватною та може бути використана для прогнозування доходів Державного бюджету України.

В табл. 4.15 узагальнено отримані результати кореляційно-регресійного аналізу чинників впливу на доходи Держбюджету.

Таблиця 4.15

**Результати кореляційно-регресійного аналізу чинників
формування видатків державного бюджету України**

Цільовий показник	Чинники впливу	t-statistics	Стандартна помилка	Коефіцієнт детермінації R ²	F-критерій
Видатки державного бюджету	Споживчі витрати	55,65585803	0,054986496	0,996817629	0,0000
	ВВП реальний	-25,05784518	0,05062448		
	Державний та гарантований державою борг	27,89299383	0,048971417		
	Чистий експорт	0,630352839	0,105161873		
	Кількість підприємств	11,40903572	0,077781313		
	$Y = -1021815,079 + 0,221056088X_1 - 0,054311353X_2 + 0,23144899X_4 + 0,131654796X_5 + 2,865552249X_7$				

Джерело: розрахунки авторки

Підсумовуючи, можемо відзначити, що найбільш значущими чинниками для фіскального механізму в Україні з боку витрат є споживчі витрати, значення реального ВВП та державного і гарантованого державою боргу, показник чистого експорту та кількість зареєстрованих підприємств.

Таким чином, отримані моделі регресії можуть бути використані для прогнозування цільових показників економічного розвитку України для формування економічної політики в умовах глобальної нестабільності.

Висновки до розділу 4

Дістало подальшого розвитку застосування виробничої функції Кобба-Дугласа як інвестиційної моделі економічного зростання, що, на відміну від існуючих підходів, розкриває функціональну залежність ВВП на душу населення як індикатора економічного зростання від валового нагромадження в економіці України та середньої щомісячної заробітної плати, що визначає вартість праці.

Для моделювання грошово-кредитної політики України запропоновано використати метод нейронної мережі прямого поширення. В такій мережі зв'язки між вузлами не утворюють цикл. Нейронна мережа прямого поширення була першим і найпростішим типом нейронних мереж. В мережі подібного типу інформація переміщується по напрямку вперед від вхідних вузлів та через приховані вузли (якщо такі звичайно є) до вихідних вузлів. Вхідними вузлами при цьому є класичні моделі часових рядів основних об'єктів грошово-кредитної політики (показники інфляції, валютного курсу, грошової бази, облікової ставки НБУ та ВВП країни). Для визначення складу вхідних змінних нейромережі використано автокореляційні функції та часткові автокореляційні функції. На основі аналізу автокореляційних функцій та частково автокореляційних функцій визначаються параметри моделі $ARIMA(p, d, q)$ або моделі $SARIMA(p, d, q)(Ps, Ds, Qs)$ відповідно при відсутності або наявності сезонної компоненти. Отримані значення параметрів (порядків) класичних моделей часового ряду визначають кількість минулих значень часового ряду, які використані в нейромережевій моделі.

Дістали подальшого розвитку науково-методичні підходи до економіко-математичного моделювання фіскальної політики України шляхом побудови багатofакторної регресійної моделі динаміки доходів державного бюджету України, що, на відміну від існуючих, враховують максимальну кількість найбільш значущих чинників та можуть бути використані для прогнозування цільових показників економічного розвитку України для формування економічної політики в умовах нестабільності.

Результати дослідження, висвітлені в розділі 4, опубліковані у працях авторки [264, 269, 271].

РОЗДІЛ 5

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

5.1. Монетарна політика в умовах фінансової глобалізації

У малій відкритій економіці, зміни попиту в якій не здійснюють впливу на інші країни, зростання експорту приводить до зростання доходів, що, у свою чергу, пришвидшує зростання імпорту. Зростання імпорту є витком коштів з економіки й компенсується частково поліпшенням торговельного балансу, отриманого в результаті росту експорту. У великій відкритій економіці будь-який внутрішній шок через механізм мультиплікації відображається на інших країнах світу. Зростання доходів у великій країні збільшує її імпорт, що є експортом інших країн. У результаті росту їхнього експорту доход інших країн також збільшується. Їхній дохід, що зростає, збільшує імпорт, який, в свою чергу, є експортом великої країни. У результаті імпульс економічного зростання поширюється по світу. Вплив процесу мультиплікації на торговельний баланс неоднозначний й залежить від того, якими є минулі джерела економічного шоку.

Найпростіша модель макроекономічного коректування відкритої економіки ґрунтується на розробленій Дж. Кейнсом [343] базовій моделі автоматичного коректування доходів у закритій економіці через механізм мультиплікації витрат в умовах неповної зайнятості, сталості всіх цін і відсутності державного сектора - IS-LM-BP моделі.

Кейнсіанська модель відкритої економіки (IS-LM-BP model), що показує таке співвідношення рівня доходів і процентної ставки, при якому забезпечується одночасна рівновага в трьох секторах — реальному, грошовому й зовнішньому, — яке може досягатися шляхом окремого або

одночасного використання інструментів державної економічної політики — бюджетних витрат, регулювання грошової маси й валютного курсу.

Тим самим модель показує способи встановлення макроекономічної рівноваги в:

- реальному секторі, коли витік (leakage) коштів із системи у вигляді заощаджень (S) і витрат на імпорт (IM) дорівнює ін'єкціям (injections) коштів у систему у вигляді інвестицій (I) і доходів від експорту (X). Рівновага реального сектора показується за допомогою IS кривій (I - investments, інвестиції; S - savings, заощадження);

- грошовому секторі, коли попит на гроші в трансакційних і спекулятивних цілях (M^d) рівняється їхній пропозиції (M^s). Рівновага грошового сектору показується за допомогою LM кривій (L - liquidity, ліквідність; M - money, гроші);

- зовнішньому секторі, коли дефіцит поточні (торговельного) балансу (X-IM) покривається чистим припливом короткострокового капіталу з-за кордону (FI). Рівновага зовнішнього сектора показується за допомогою BP кривій (balance of payments, платіжний баланс).

Виходячи з кейнсіанських постулатів, в умовах фіксованого валютного курсу всі параметри, що показують витік коштів із системи, вважаються ендогенними, тобто залежними від рівня доходу, - $S(Y)$ і $IM(Y)$; всі параметри, що показують ін'єкцію коштів у системи, - екзогенними, тобто не залежними від рівня доходів, - I й X. В умовах змінного валютного курсу імпорт й експорт також залежать і від валютного курсу $IM(Y,E)$ і $X(E)$. Пропозиція грошей вважається незмінним і повністю контролюється державою.

IS крива у моделі внутрішнього й зовнішнього балансу відкритої економіки крива, що показує можливі комбінації рівня доходу й процентної ставки, при яких реальний сектор перебуває в рівновазі.

Для побудови IS кривої графічне поле необхідно розділити на чотири квадранти (рис. 5.1)

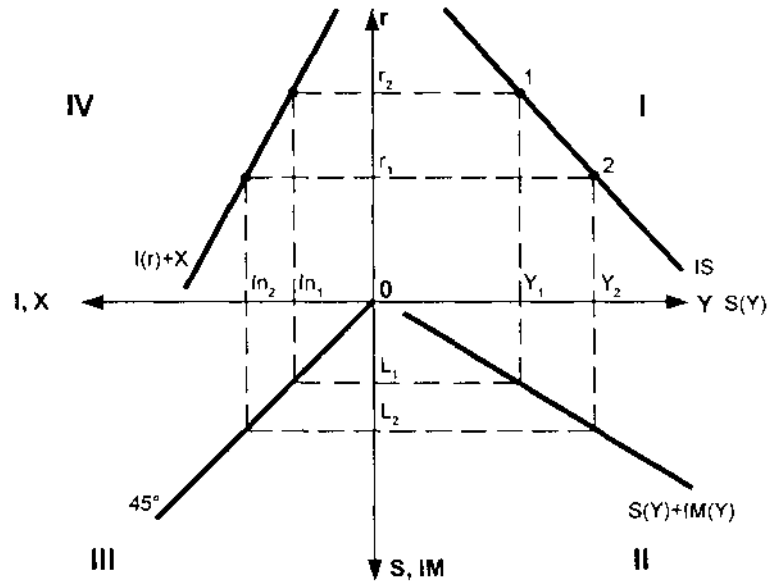

Рис. 5.1. Побудова кривої IS

Джерело: [314; 324]

- квадрант I показує можливі комбінації рівня доходу (Y) і процентної ставки (r), при яких реальний сектор перебуває в рівновазі;

- квадрант II показує типову для кейнсіанської моделі пряму залежність між рівнем доходу (Y) і витком коштів із системи: чим вище доходи, тим більше коштів зберігається $S(Y)$ і витрачається на імпорт $IM(Y)$;

- квадрант III показує, що для досягнення рівноваги виток коштів із системи повинна точно рівнятися ін'єкціям коштів у систему у вигляді інвестицій і доходів від експорту. Графік є бісектрисою;

квадрант IV показує взаємозв'язок всіх ін'єкцій коштів у систему з рівнем процентної ставки, при цьому рівень інвестицій $I(r)$ перебуває у зворотній залежності від рівня процентної ставки: чим вище відсоток, тим нижче інвестиції, - а експорт X покладається екзогенним, тобто не залежним ні від чого усередині даної країни.

При рівні доходу Y , обсяг витоку коштів складе L_1 , що дорівнює по розмірах ін'єкціям In_1 , що можливо тільки при рівні процентної ставки r . У результаті визначаються точка 1 у квадранті I. При рівні доходу Y_2 обсяг витоку

коштів складе L_2 , що дорівнює по розмірах ін'єкціям In_2 , що можливо тільки при рівні процентної ставки r_2 . У результаті визначається точка 2 у квадранті I. З'єднавши точки 1 й 2, одержуємо криву IS, що є графічним відображенням наступної рівності:

$$I(r) + X(E) + G = S(Y) + IM(Y,E) \quad (5.1)$$

Де I - інвестиції; X — експорт; E — валютний курс; G - державні витрати; S - заощадження; IM — імпорт; r - процентна ставка

LM крива у моделі внутрішнього й зовнішнього балансу відкритої економіки показує можливі комбінації рівня доходу й процентної ставки, при яких грошовий сектор перебуває в рівновазі.

Для побудови LM кривої графічне поле також розділяється на чотири квадранти (рис. 5.2):

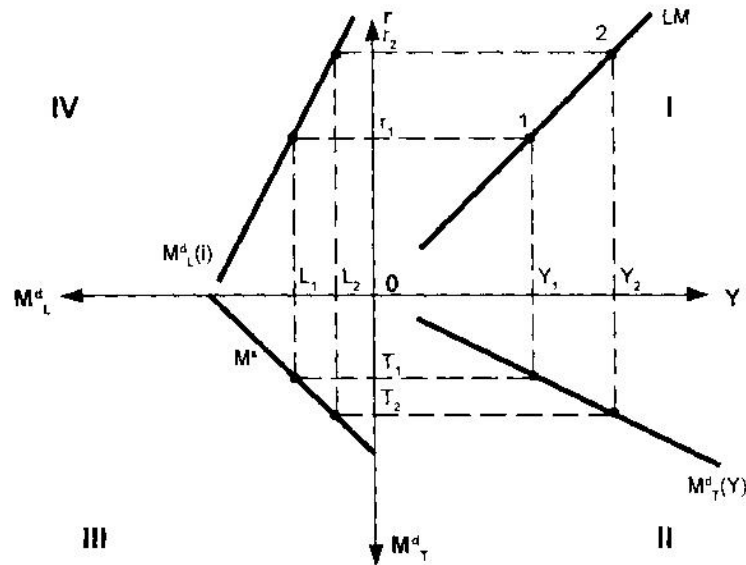

Рис. 5.2. Побудова кривої LM

Джерело: [314; 324]

- квадрант I показує можливі комбінації рівня доходу (Y) і процентної ставки (r), при яких грошовий сектор перебуває в рівновазі;

квадрант II показує типovu для кейнсіанської моделі пряму залежність між рівнем доходу (Y) і попитом на гроші в трансакційних цілях (M^d), що вважається постійною часткою від рівня доходів;

- квадрант III показує співвідношення між пропозицією грошей (M^s) у трансакційних цілях й у спекулятивних цілях;

- квадрант IV показує зворотний взаємозв'язок між спекулятивним попитом (попитом з метою ліквідності) на гроші M^d і процентною ставкою: чим вище відсоток, тим нижче попит на гроші.

При рівні доходу Y_1 фіксоване державою пропозиція грошей використовується в трансакційних цілях у розмірі T , і в спекулятивних цілях у розмірі L , що можливо тільки при рівні процентної ставки r у результаті визначається точка 1 у квадранті I. При рівні доходу Y_2 пропозиція грошей розподіляється між попитом на гроші в трансакційних цілях у розмірі T_2 і попитом на гроші в спекулятивних цілях у розмірі L_2 , що можливо тільки при рівні процентної ставки r у результаті визначається точка 2 у квадранті I. З'єднавши крапки 1 й 2, одержуємо криву LM, що показує умова рівноваги в грошовому секторі. Якщо позначити

M^d — попит на гроші в трансакційних цілях (transaction money demand);

M^d — попит на гроші в спекулятивних цілях, з метою ліквідності (speculative, liquidity money demand);

M^s — пропозиція грошей (money supply).

те LM крива буде графічним відображенням наступної рівності:

$$M^d_T(Y, E) + M^d_T(r) = M^s \quad (5.2)$$

BP крива у моделі внутрішнього й зовнішнього балансу відкритої економіки крива, що показує можливі комбінації рівня доходу й процентної ставки, при яких платіжний баланс перебуває в рівновазі

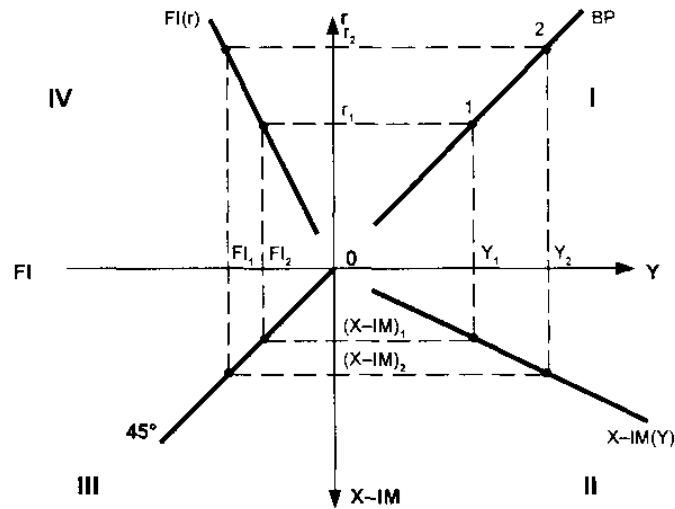

Рис. 5.3. Побудова кривої BP

Джерело: [314; 324]

Якщо позначити:

$X - IM$ - торговельний баланс, експорт хвилин імпорт

Fi - чисті короткострокові іноземні інвестиції ,

Те BP крива є геометричним відображенням такої рівності:

$$X(E+) - IM(Y+, E-) = FI(r+) \quad (5.3)$$

Неважко бачити, що в трьох рівняннях (5.1-5.3) змінна державних витрат зустрічається тільки в рівнянні IS кривій і тому впливає тільки на реальний сектор. Змінна пропозиції грошей M^s - тільки в рівнянні LM кривій, і тому його зміна впливає тільки на грошовий сектор. Змінна валютного курсу (E) є присутнім у всіх трьох рівняннях і тому впливає на положення у всіх трьох секторах. Якщо вважати державні витрати й пропозиція грошей змінними, котрими уряд може маніпулювати за своїм розсудом, те, знаючи їх, завжди можна визначити значення рівня доходу (Y), процентної ставки (r) і валютного курсу (E), при яких всі три сектори перебувають у рівновазі. Графічно це показується кривими IS, LM, BP, зведеними на один графік (рис. 5.4), які характеризують такий стан відкритої економіки, коли реальний, грошовий і зовнішній сектори перебувають у рівновазі.

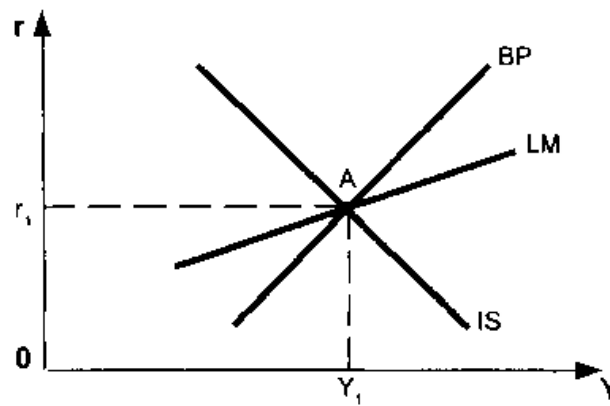

Рис. 5.4. Рівновага в моделі IS-LM-BP

Джерело: [314; 324]

Одночасна рівновага досягається тільки в одній точці А, де всі три криві перетинаються. Зрозуміло, цей ідеальний стан відкритої економіки, якого ніколи не буває. Повна рівновага досягається в результаті дії ринкових чинників лише моментально, потім знову переходить у дисбаланс. Економіка виходить із балансу й, отже, вимагає коректування. Неважко помітити, що LM і BP криві мають позитивний кут нахилу, показуючи пряму зв'язок росту y процентної ставки, тоді як IS крива - негативний, що свідчить про зворотний взаємозв'язок. Розвиток світової економіки визначається суттєвою трансформацією ролі й функцій центральних банків у системі регулювання економічних відносин у відповідь на фінансові дисбаланси. Сталою тенденцією є посилення ролі центральних банків у збалансуванні фінансових систем. Водночас помітно розширюються й ускладнюються завдання центральних банків у системі регулювання економіки, зростає їхнє значення в управлінні монетизацією та стимулюванні економічного зростання. Вони поєднують виконання функцій із реалізації економічної політики у монетарній сфері та антикризового управління. Така трансформація пріоритетів у ролі й функціях центральних банків потребує уточнення їхніх повноважень, розроблення й застосування нових підходів, методів та інструментів регулювання економіки на основі адекватної монетарної політики [299]. На рис. 5.5. представлений лінійний алгоритм розробки та реалізації монетарної політики в умовах фінансової глобалізації.

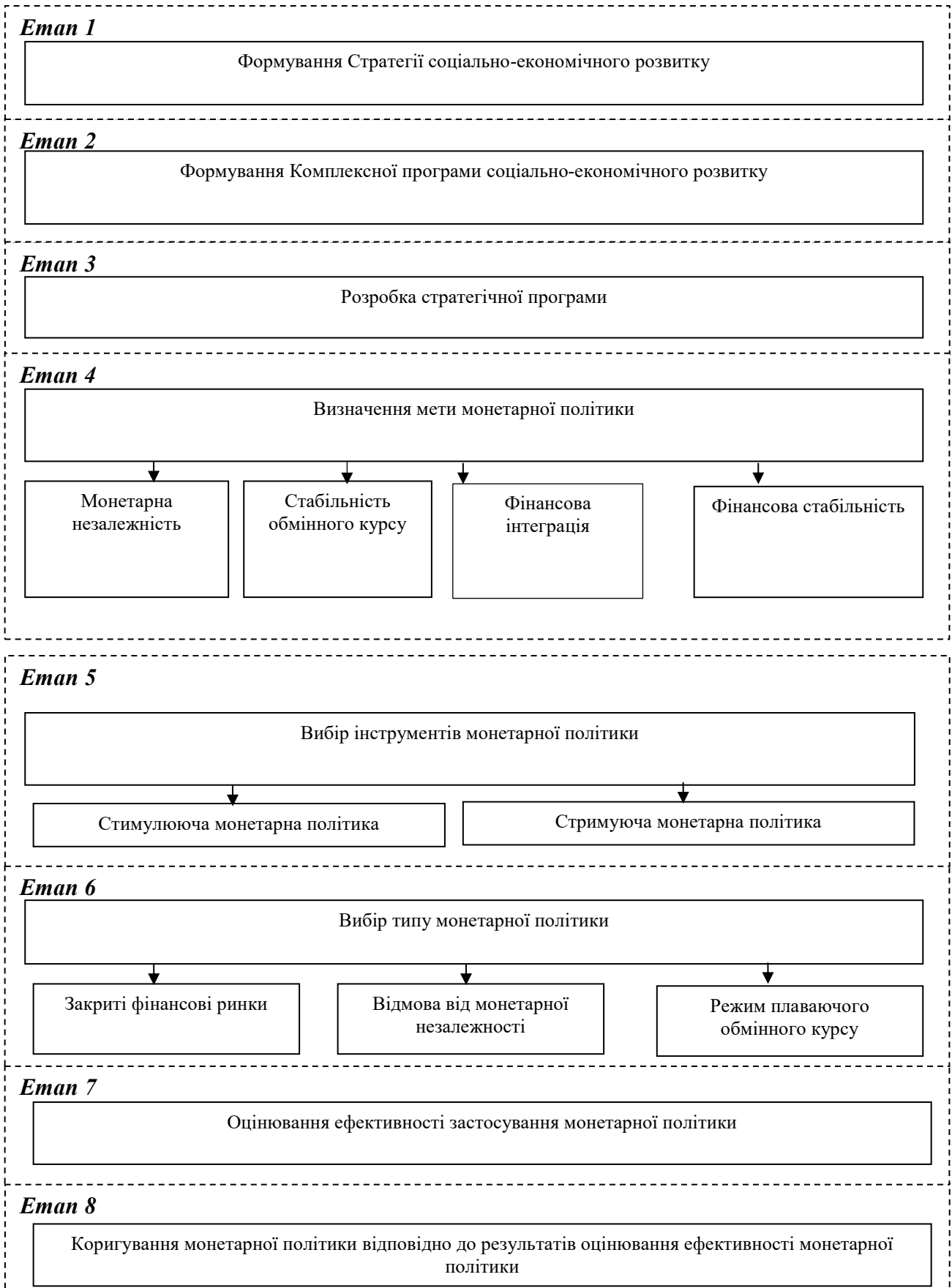

Рис. 5.5. Лінійний алгоритм розробки та реалізації монетарної політики в умовах фінансової глобалізації

Джерело: побудовано авторкою

В. Міщенко та І. Льон обґрунтовують думку про те, що наукові розвідки мають сприяти подоланню проблем монетарного регулювання, що пов'язані з удосконаленням інституційного виміру діяльності центральних банків як інститутів провадження економічної політики держави в грошово-кредитній сфері, а також щодо застосування інструментарію стимулювання економічної динаміки [165]. Здійснення стимулювальної монетарної політики передбачає розширення центральним банком можливостей комерційних банків щодо рефінансування. Йдеться про сприяння зростанню обсягів кредитних операцій банків, поживлення ділової активності і стимулювання економічного зростання. Політика облікової ставки у першу чергу спрямована на зміну попиту на гроші через вплив на ринкову ставку, що виступає ціною грошей. Підвищення облікової ставки зумовлює зменшення попиту на цінні папери і зниження їхнього курсу, внаслідок зростання ефективності депозитних операцій. У разі зниження облікової ставки привабливість депозитів у банках зменшується, обумовлює спрямування вільних ресурсів на фондовий ринок і підвищення курсу цінних паперів. Механізм впливу облікової ставки на економіку наведено на рис. 5.6.

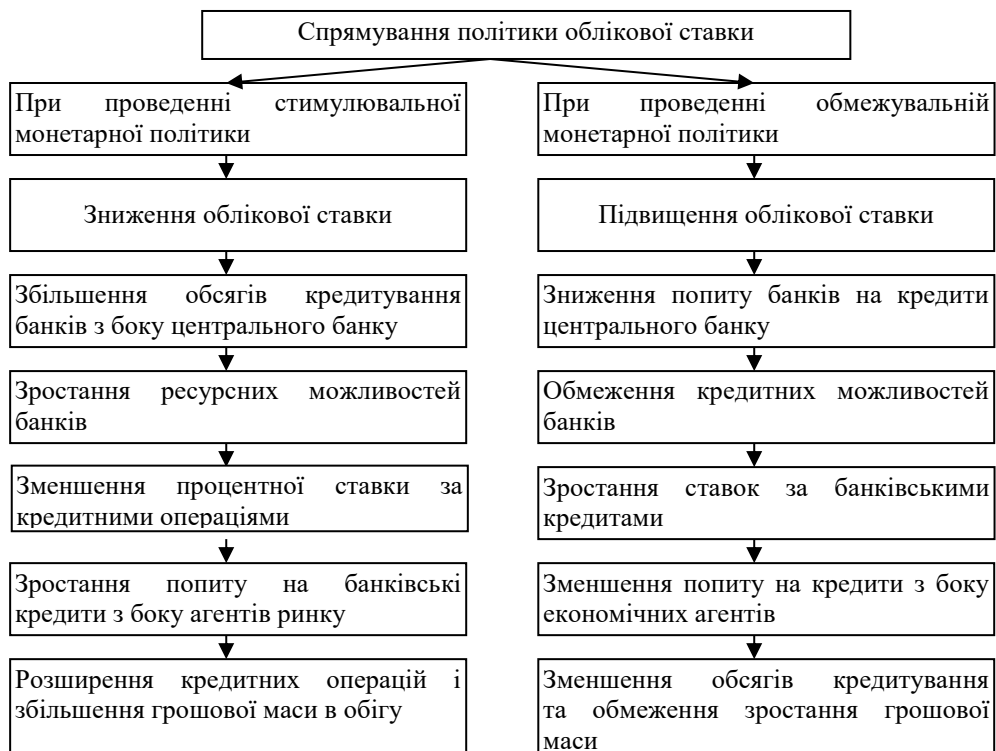

Рис. 5.6. Механізм впливу облікової ставки центрального банку на економічні процеси

Джерело: побудовано авторкою за [70; 49; 132]

Крім того, в арсеналі центрального банку перебувають також й операції на ринку цінних паперів. Її стимулювальна політика передбачає придбання цінних паперів у комерційних банків, що веде до зростання ресурсної бази останніх і дає змогу збільшити обсяги кредитних операцій, пожвавлюючи економічну активність (рис. 5.7).

Рис. 5.7. Механізм впливу операцій на ринку цінних паперів на економічні процеси

Джерело: побудовано авторкою за [70; 49; 132]

Процес здійснення операцій на відкритому ринку та їхній вплив на грошову пропозицію відбувається за певною логічною схемою. У період кризи заходи монетарної політики спрямовуються на стимулювання інвестицій у національну економіку на основі збільшення грошової маси і створення сприятливіших умов кредитування. У такі періоди центральний банк купує цінні папери у банків, підвищуючи їхні кредитні можливості. Однак за необхідності стримування надмірних темпів економічного зростання центральний банк здійснює продаж цінних паперів, обмежуючи цим кредитні можливості банків і грошову масу в обігу. Обсяг цінних паперів, які

перебувають у розпорядженні центрального банку, безпосередньо пов'язаний з кредитними можливостями банків.

Операції на відкритому ринку не є інструментами глибокої дії і їхній вплив є більш відчутним у короткостроковому періоді. Це дозволяє центральному банку проводити їх щоденно. Основними особливостями операцій на відкритому ринку є прогнозованість їхніх наслідків, автономність центрального банку при їх здійсненні, гнучкість та можливості швидкої зміни напрямку їх проведення, оперативність наслідків та висока точність досягнення поставлених цілей. Операції центрального банку на відкритому ринку є більш опосередкованим важелем впливу на кредитну активність комерційних банків і потребують високого рівня розвитку ринку державних цінних паперів.

В умовах фінансової глобалізації для стійкого функціонування світової економіки вкрай важливою є стабільна та надійна міжнародна валютна система, що ґрунтуватиметься на підтриманні макроекономічних правил та норм усіма країнами. Глобальна фінансово-економічна криза виявила, що охопила світ на початку XXI ст., виявила недоліки діючої світової валютно-фінансової системи. На сьогодні світовий ринок золота розглядається як механізм, що обслуговує його купівлю-продаж як на національному, так і на глобальному рівнях. Особливостями такого ринку є також й те, що золото використовують як резервний та страховий фонд практично всі країни світу, а також міжнародні фінансово-кредитні організації [122, с. 25-39].

Незважаючи на те, що золото втратило своє початкове значення грошей, воно і зараз слугує резервом у більшості країн. Світовий видобуток цього дорогоцінного металу з роками лише зростає, оскільки воно використовується й у різних сферах виробництва. Однак усе-таки найбільшу роль золото відіграє як гарант забезпечення міжнародної ліквідності кожної країни.

Нестабільність розвитку світової валютної системи обумовила появу численних дискусій щодо перспектив повернення до «золотого стандарту». Саме золото є тим індикатором, який часто засвідчує наближення кризи на

валютному ринку. У період глобальних фінансових дисбалансів активізується його використання як резервного активу, що суттєвим чином впливає на підвищення його ціни.

Регламентація валютних відносин у світовій економіці відбувалася у межах генезису світової валютної системи. Міжнародні валютні відносини обумовлені процесами еволюції світового ринку, поглибленням міжнародного поділу праці та розвитком економічних відносин між країнами [207, с. 279-294].

Очевидно, що перехід до нової світової валютної системи є складним та тривалим процесом, який потребує політичної волі, взаємних поступок та компромісів. Водночас роль золота в економіці викликає найбільше дискусій, ніж будь-який інший предмет міжнародних фінансів. Опоненти ідеї повернення до золотого стандарту використовують твердження Дж. М. Кейнса про те, що золото є «пережитком варварів». Один з найбільш відомих інвесторів у світі В. Баффет стверджує, що коли зібрати все золото світу в одному місці, то воно буде лише великим та блискучим шматком металу, що не даватиме ніякого прибутку. У цілому більшість представників наукової та підприємницької спільноти відстоюють думку про те, що до зростання ролі золота у сучасних міжнародних економічних відносинах закликають лише не надто інтелектуально багаті експерти та вчені. При цьому апологети зростання ролі золота за сучасних умов критикують центральні банки світу за те, що вони наче б то «створюють гроші з повітря» для того, щоб знецінити заощадження переважної більшості населення [207, с. 295-298].

Очевидно, що дуже важко віднайти інше фінансове питання, щодо якого таким суттєвим чином різнилися б аргументи прихильників двох протилежних підходів. Примітно, що такі різночасні підходи стоять на заваді розвитку наукової думки, яка покликана шукати відповідь на питання, яким чином золото повинно функціонувати у міжнародних економічних відносинах ХХІ століття. Такі ідеологічно несумісні позиції обумовлюються небажанням шукати шляхи збалансування між стабільністю ролі золота та потребою

розширення ступеня свободи в управлінні грошовою масою, щоб упереджувати глобальні кризи та сприяти стабільному розвитку світового господарства. Як стверджує Дж. Рікардз, американський інвестиційний банкір, головний економіст компанії West Shore Group у книзі «Валютні війни. Витоки наступної світової кризи», оскільки обсяги нового видобутку золота можуть зростати лише на 1,5% щороку, а з такими властивостями, як висока щільність, однорідність, довговічність, стійкість до корозії тощо «золото здається виграшною валютою». До того ж саме золото понад п'ять тисяч років – найдовше, ніж будь-яка інша альтернатива, виконувало роль грошей у світовому просторі [207, с. 301-307].

Професор Рендал Рей обґрунтовує тезу про те, що свого золотий стандарт не працював саме так, як його уявляють сьогодні. По-перше, країни не постійно його дотримувалися. Так, наприклад, якщо наставала економічна криза, то вони відмовлялися від такого валютного режиму. Водночас після відновлення економіки країни знову запроваджували золотий стандарт, доки обмеження, які накладає на економіку вказаний режим, не змушували відмовлятися від нього, поки економіка країни знову не опинялася у кризовому стані. По-друге, жодна з країн не дотримувалася правил повною мірою, а тому країни використовували проти золота фінансовий леверидж. По-третє, періоди відносної фінансово-економічної стабільності (наприклад, під час Бреттон-Вудської системи) насправді були доларовими чи стерлінговими стандартами. У багатьох випадках країна, яка домінувала у світовій економіці, погоджувалася прив'язати власну валюту до золота, а інші країни – прив'язували вже до неї курси власних валют [205, с. 414-415; 130, с. 68-79].

За сучасних умов золото продовжує відігравати важливу роль в економіці, виступаючи одночасно як дорогоцінний товар, так і фінансовий актив. Водночас за умов посилення турбулентності у світовій економіці використання золота стає щоразу актуальнішим. Саме золото ефективно використовується з метою диверсифікації інвестиційного портфеля і слугує «фінансовою подушкою» для урядів.

Член Ради НБУ професор В. Козюк відстоює позицію, відповідно до якої важливе значення у системі економічних відносин відіграє якість інституцій, що виражається індексом верховенства права. Вчений стверджує, що верховенство права обумовлює гарантії прав кредиторів [115]. До того ж саме від верховенства права залежить й спроможність національного банківського регулятора здійснювати ефективний нагляд за фінансовими установами. Верховенство права є визначальним чинником надійного функціонування правової системи країни, а тому низька якість інституцій не стимулює ефективного фінансового розвитку [114].

Проблема забезпечення фінансової стабільності після криз початку ХХІ століття зумовила необхідність переосмислення теоретичних і методологічних основ формування стратегічних пріоритетів монетарної політики держави та підходів до їх досягнення. Відповідно, зарубіжні та вітчизняні у своїх працях переглядають застосування такого методологічного інструменту монетарної політики як трилема цілей монетарної політики для моделі відкритої економіки Мандела-Флемінга (рис. 5.8).

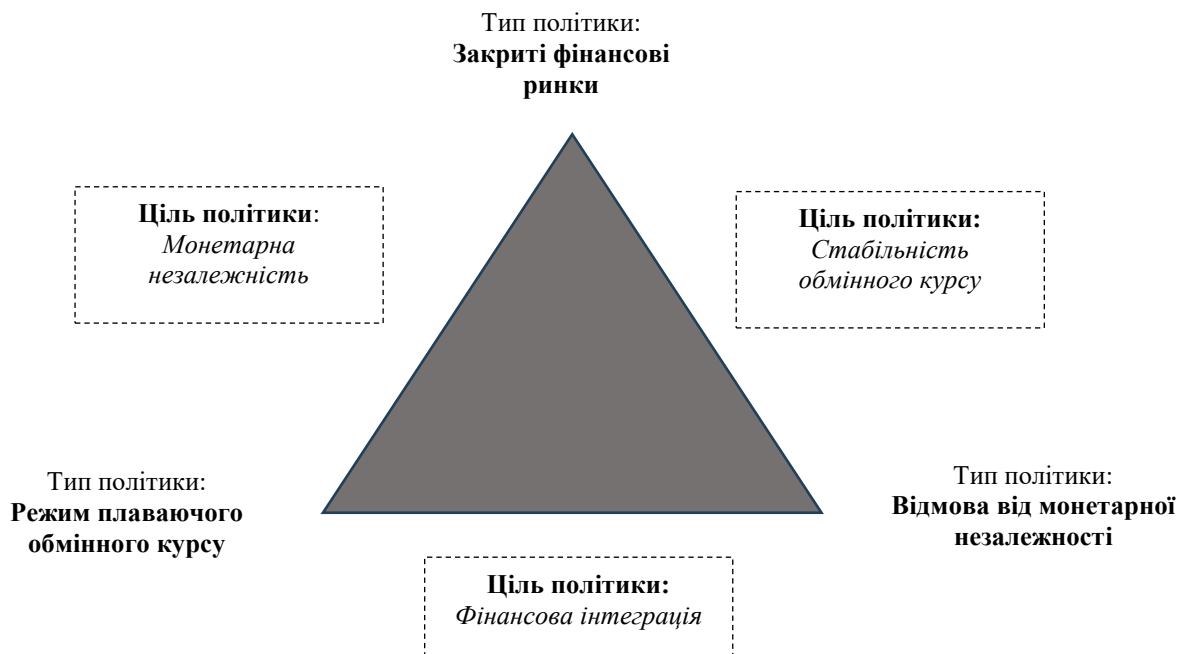

Рис. 5.8. Схема вибору монетарної політики за трилемою монетарної політики в моделі відкритої економіки Мандела-Флемінга

Джерело: [297]

Трилема Мандела зазначає, що країна може одночасно вибирати будь-які дві, але не всі з трьох цілей монетарної політики - грошова незалежність, стабільність обмінного курсу та фінансова інтеграція. "Трилема трикутника" наведена на рис. 5.8. Кожна з трьох сторін трикутника, що представляє грошову незалежність, стабільність обмінного курсу та фінансова інтеграція, зображує потенційно бажану політичну мету. Однак неможливо бути з усіх трьох сторін трикутника одночасно. Верхня вершина, позначена "Закриті фінансові ринки", пов'язана з автономією грошово-кредитної політики та режимом фіксованого обмінного курсу. Це являє собою фінансову автократію – вибір більшості країн, що розвиваються, в середині-кінці 1980-х. Ліва вершина, позначена "режимом плаваючого обмінного курсу", пов'язана з грошовою незалежністю та фінансовою інтеграцією- преференційним вибором США протягом останніх трьох десятиліть. Права вершина, позначена "відмова від грошової незалежності", пов'язана зі стабільністю обмінного курсу (режимом обмінного курсу) та фінансовою інтеграцією, але жодної грошової незалежності - бажаного вибору країн, що утворюють блок євро (валютний союз країн ЄС). В цьому контексті трилема монетарної політики (рис. 5.8) є однією з небагатьох макроекономічних рамок, які пройшли випробування часом і залишаються такими ж доречними в сучасний період, як і в минулому.

Основними подіями, що змінюють контекст трилеми у XXI ст., є масштабна фінансова глобалізація майже всіх країн світу та швидке поглиблення внутрішніх та міжнародних фінансових ринків. Внаслідок впливу цих подій відбулося фактично розширення сукупності цілей монетарної політики, що призвело до трансформації трилеми монетарної політики в квадрилему, додавши фінансову стабільність до макроцілей монетарної політики, що є одним із наслідків глобальної кризи ліквідності 2008-2009 рр. Таким чином, за умов глобалізації вибір цілей монетарної політики найчастіше здійснюється не у вершинах трилеми, а на рівні обмежено гнучкого обмінного курсу, часткової інтеграції фінансових ринків

та обмеженої монетарної автономії. Підтримуємо думку, що розширення трилеми до квадрилеми через уведення мети фінансової стабільності є одним з наслідків глобальної кризи ліквідності 2008—2009 рр. і віддзеркалює компромісний шлях формування стратегічних пріоритетів макроекономічної політики країни в умовах глобалізації [261; 297].

Починаючи з березня 2020 р. світ зіткнувся з системною кризою, зазнавши впливу шоків скорочення попиту, погіршення умов зовнішнього фінансування і падіння цін на сировинні ресурси. За прогнозами МВФ, реальний ВВП країн з ринками, що формуються, зменшиться у 2020 р. на 1%, а ВВП України – на 7,7%. Така ситуація вимагає від органів макроекономічного регулювання України застосування виважених монетарних стимулів, які б утримали економіку від стрімкого падіння [318].

Купівля-продаж центральним банком державних цінних паперів на відкритому ринку є грошово-кредитними операціями, до яких вдаються більшість центральних банків. Згідно зі статтею 25 закону про Національний банк, основним економічним засобом і методом монетарної політики є регулювання обсягу грошової маси на основі визначення та регулювання норм обов'язкових резервів та операції з цінними паперами на відкритому ринку. У період загрози стрімкого економічного падіння центральні банки багатьох країн вдалися до істотного розширення програм викупу активів із застосуванням державних цінних паперів. Великомасштабні програми викупу активів із включенням державних цінних паперів оголосили Європейський центральний банк, Федеральна резервна система США, Банк Англії, Банк Канади, центральні банки Угорщини, Румунії, Хорватії, Туреччини, Польщі та ряду інших країн.

Очевидно, що інфляційні наслідки має випуск в обіг лише надлишкових грошей, емісія яких не має належного товарного забезпечення. Механізмом передавання інфляційних імпульсів за таких умов стає стрімке нарощування попиту домашніх господарств. Однак здебільшого інфляція в Україні має структурне походження, а українській економіці притаманні суттєві

структурні диспропорції. За умов високого рівня монополізації економіки, значної енергомісткості виробництва, переходу до ринкового ціноутворення на окремі товари та послуги інфляційні процеси проявляються здебільшого через зростання витрат виробництва, але не є наслідком емісійної діяльності Національного банку України [318].

На думку голови Ради НБУ академіка Б. Данилишина, якраз вказані фактори, посилені структурним шоком пандемії, і будуть визначальними чинниками інфляції в Україні у коротко- і середньостроковій перспективі. Йдеться про те, що попит, спричинений певним чином участю Національного банку України у фінансуванні дефіциту бюджету, відіграє ледь не останню роль серед причин інфляції. При цьому основними причинами є якраз структурні дисбаланси економіки та низький рівень життя, що значною мірою породжують високу схильність домашніх господарств до споживання. Висока схильність до споживання в Україні та неможливість знижувати рівень споживчих витрат інструментами макроекономічної політики не дозволяють очікувати на зростання заощаджень у відповідь на зміни відсоткової ставки. Низький рівень монетизації національної економіки є одним з факторів її низького динамізму та вкрай незначних темпів зростання. Рівень наповнення економіки грошима з боку Національного банку України, що відображається відношенням монетарної бази до ВВП, є вкрай низьким порівняно з іншими країнами зі схожими соціально-економічними умовами [62].

У тому, що серед інфляційних чинників переважають структурні складові, переконують ефекти жорсткої монетарної політики, якої дотримувався Національний банк України протягом останніх років. Про це свідчить й рівень монетизації економіки, протягом останніх років скоротився у нашій країні на 10 відсоткових пунктів – з 46,2% до ВВП у 2016 р. до 36,1% у 2019 р. Так, зокрема, в Україні відношення грошової бази до ВВП наприкінці 2019 р. становило 11% і було у 2,5 разу нижчим, ніж у Болгарії та Хорватії. Якщо ж провести аналіз відношення монетарної бази до ВВП, то можна дійти висновку про те, що в Україні вказаний показник у 2015-2019 рр. зменшився

з 20% до 11%. При цьому у Болгарії він зріс з 23% до 29%, а у Грузії – з 15% до 19% ВВП. Рівень монетизації економіки України, що вимірюється показником відношення грошового агрегату M_3 до ВВП, серед вказаних країн у 2019 р. був найнижчим і сягав 36% ВВП. Натомість вказаний показник сягав 85% ВВП у Болгарії, 74% – у Хорватії та 68% – у Польщі (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Відношення M_3 до ВВП у 2014-2021 рр. у країнах Європи, %

Країни	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Болгарія	80,8	82,6	83,4	83,4	84,8	85,1	94,2	90,5
Хорватія	36,0	38,7	44,3	44,7	46,5	49,5	61,7	56,4
Грузія	515,1	525,6	531,1	527,1	544,3	536,1	649,2	636,2
Угорщина	57,2	56,7	58,7	58,4	59,1	58,1	69,3	72,0
Молдова	50,0	43,6	44,4	43,8	44,0	43,6	53,9	49,5
Польща	62,3	64,2	68,3	66,8	68,0	68,4	78,0	75,6
Румунія	39,1	40,2	41,8	41,1	39,7	39,7	45,7	47,5
Туреччина	51,5	52,4	55,2	53,9	53,2	58,9	67,5	71,7
Україна	60,3	50,0	46,2	40,5	35,9	36,2	43,8	38,0

Джерело: дані Міжнародного валютного фонду [307]

За умов жорсткого грошового дефіциту і низького рівня монетизації економіки емісія Національного банку України сприяла б насиченню попиту на гроші без помітних інфляційних наслідків за умови недопущення спрямування гривневої маси на валютний ринок. Водночас державне фінансування капітальних видатків і програм соціальної підтримки осіб з найнижчими доходами підтримали б як споживчий попит, так і сукупну пропозицію [62].

Падіння економіки та зростання державних позик загострять у найближчому майбутньому проблему боргової стійкості країни. Проте використання стандартних рішень для вирішення цієї проблеми не має бути базовим сценарієм. Зосередженість Національного банку України на досягненні інфляційної цілі будь-якою ціною значною мірою обумовили втрати темпів економічного зростання в Україні у 2016-2019 рр. При цьому, наприклад, Центральний банк Туреччини підтримує експортерів за допомогою

цільового рефінансування, центральні банки Хорватії та Ізраїлю розпочали активні операції на відкритому ринку для підтримки ліквідності державних цінних паперів. Як зазначає колишній президент Європейського центрального банку Маріо Драгі, банки мають підтримувати підприємницький сектор, який активно працює та зберігає робочі місця. Щодо урядів, то вони можуть надавати підтримку капіталізації банків шляхом пропозиції державних гарантій за кредитами компаніям, а центральний банк покликаний створити умови для підтримки такої урядової політики [62].

Криза української економіки багато в чому обумовлена тим, що необхідно долати наслідки російського повномасштабного вторгнення, ще не встигнувши подолати наслідки пандемії. Якраз центральний банк країни забезпечує грошовий обіг в економіці, а тому не може залишатися осторонь урядових зусиль. При цьому державні інституції повинні об'єднати зусилля, спрямовані на досягнення суспільних цілей. Стаття 6 закону про Національний банк вказує, що він у межах своїх повноважень якраз і покликаний сприяти фінансовій стабільності (у тому числі й стабільності банківської системи) [62].

В умовах діючої кризи одним із головних завдань є забезпечення фінансової стабільності. На відміну від цінової стабільності, яка визначається цільовим значенням зміни індексу споживчих цін, або курсової стабільності як прив'язування національної валюти до однієї із світових валют або їх кошика, фінансова стабільність не має кількісного номінального індикатора [60]. Світова криза 2007-2009 рр. довела, що цінова стабільність, яка була основним завданням переважної більшості центральних банків, не є запорукою фінансової стабільності, а доволі часто може суперечити досягненню цінової стабільності [59]. Слід зауважити, що центральні банки самостійно не можуть повною мірою забезпечувати фінансову стабільність, а тому це завдання має бути спільним для центрального банку, уряду та інших державних інституцій. Ці фактори можуть відрізнитися як за своїм пороговим значенням, так і за швидкістю впливу на загальний стан фінансової стабільності. Майже всі ці фактори є взаємопов'язаними, а тому можуть

впливати один на одного. Так, зокрема, дефіцит поточного рахунку може викликати підвищений попит на іноземну валюту та вплив депозитів із банківської системи.

Проведений аналіз дав змогу дійти висновку про те, що в Україні існує ціла низка макрофінансових проблем, пов'язаних з розвитком ситуації у реальному секторі економіки та бюджетній сфері. Широке коло таких проблем посилюється світовою економічною рецесією, пов'язаною із подоланням економічних наслідків пандемії COVID-19. Фінансова система перебуває в умовах цілого ряду ризиків. При цьому виважена монетарна політика, а також узгоджені дії Національного банку України, уряду та інших органів державної влади покликані не допустити вкрай негативного сценарію розвитку економіки. За цих умов вкрай важливою є співпраця з міжнародними фінансовими інституціями та урядами, які спроможні вплинути на перебіг макроекономічних процесів в Україні. Водночас проблеми вдосконалення монетарної політики, яка змушена реагувати на досі невідомі ризики, повинні й далі перебувати у числі найважливіших напрямів наукових досліджень.

5.2. Вдосконалення механізму фіскального регулювання економіки з урахуванням зарубіжного досвіду

Економічний розвиток України відбувається досить суперечливо. Незважаючи на очевидні ознаки макроекономічної стабілізації не вдалося вирішити цілий ряд макроекономічних, структурних та інституційних проблем, які не дозволяють надати економічному розвитку нової якості. Кризові явища в світовій економіці загострили ці проблеми й довели необхідність проведення насамперед інституційних змін як умови подолання кризи та подальших економічних перетворень.

Розвиток економічної системи України залежить насамперед від вибору моделі фінансової стабільності, визначення механізму та технологій ефективного управління національною економікою. З урахуванням того, що

фіскальне регулювання не має самостійності відносно макроекономічної політики, то воно здійснює узгоджений та збалансований вплив фіскальних інструментів на об'єкти фіскального регулювання з метою підтримання макроекономічної рівноваги в умовах нестабільності.

Державна казна функціонує не тільки на вхід (мобілізація фінансових ресурсів переважно через систему оподаткування), але і на вихід (бюджетні витрати), тому узгодження інтересів бюджетного та податкового регулювання можна відобразити на блок-схемі на рис. 5.5.

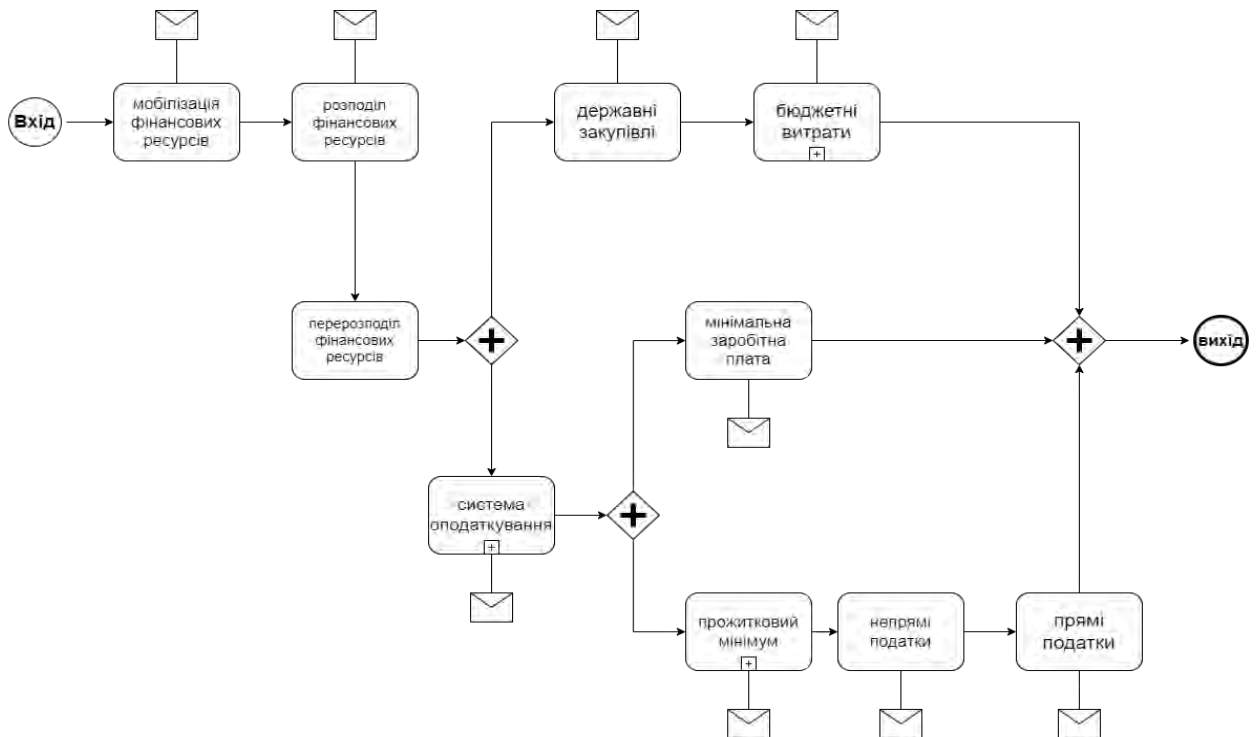

Рис. 5.5. Блок-схема процесу фіскального регулювання з метою забезпечення макроекономічної рівноваги в умовах нестабільності

Джерело: побудовано авторкою

В попередньому розділі дисертаційної роботи було визначено, що найбільш значущими чинниками для фіскального механізму в Україні є податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток, ПДВ, мінімальна заробітна плата, кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців, прожитковий мінімум та акцизні податки.

Відповідно, механізм фіскального регулювання передбачає використання двох основних груп важелів – бюджетних та податкових, дія яких реалізується через застосування відповідних інструментів (рис. 5.9).

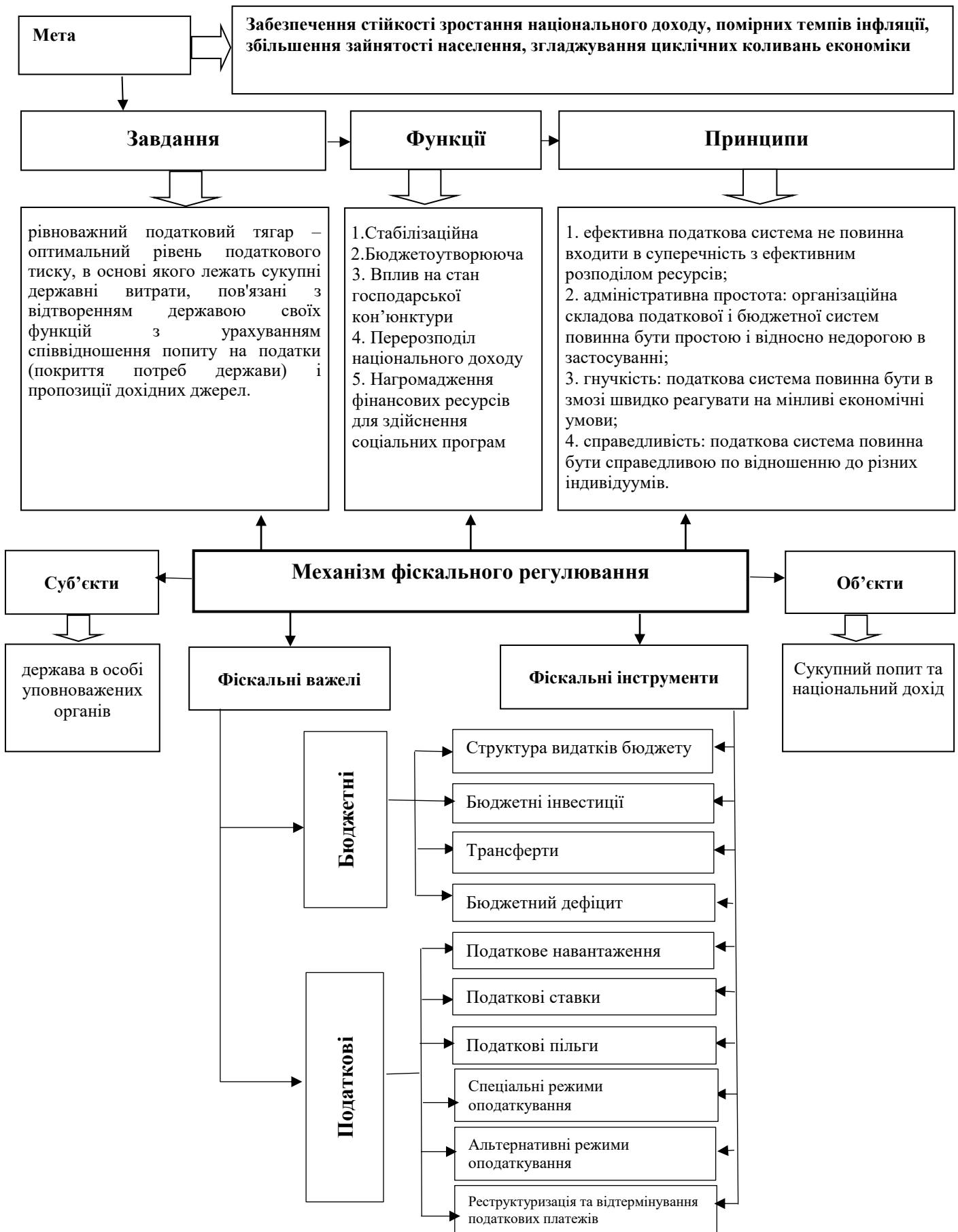

Рис. 5.9. Структурно-логічна схема механізму фінансового регулювання в економічній політиці України

Джерело: розроблено авторкою на основі власних досліджень та узагальнень

Фіскальне регулювання фінансових потоків характеризується особливими по відношенню до інших форм регулювання передумовами зародження, розвитку та реалізації. Його інституціональними джерелами є: по-перше, існування держави як специфічного економічного та політичного інституту-виразника суспільних інтересів; по-друге, наявність та постійне зростання суспільних потреб, задоволення яких потребує активної участі держави у процесах розподілу, перерозподілу та споживання національного продукту за допомогою фіскальних важелів; по-третє, особливості процесу продукування економічною системою фінансових потоків, етапами якого є акумулювання, розподіл, перерозподіл та споживання національного продукту, по-четверте, зростання обсягу трансакційних витрат при збільшенні кількості інструментів фіскального регулювання.

Загострення фіскальних ризиків, імперативи відновлення фіскальної стійкості, а також курс на забезпечення поступального розвитку протягом довгострокового періоду обумовлюють внесення змін у фіскальну політику. Разом з тим темпи економічного зростання є надто низькими. У сфері бюджетних видатків слід орієнтуватися на оптимізацію їхніх обсягів та розширення публічних інвестицій, збільшення фінансування науки, освіти, охорони здоров'я, а також підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Політика доходів передбачає їх збільшення за умов недопущення додаткового тиску на формування сукупного попиту, а також підтримання підприємницької діяльності.

Фіскальна політика є основним дієвим механізмом не лише наповнення державного бюджету та впливу на інфляційні процеси, але й ефективного розподілу та використання видатків і регулювання міжбюджетних відносин. Основними функціями фіскальної політики є формування, наповнення та регулювання державного бюджету з використанням податкових важелів, оптимальне спрямування видатків державного бюджету на формування ефективної структури національної економіки, утримання макроекономічної стабілізації на основі динамічного розвитку національної економіки і

фіскальної стійкості. Фіскальна політика має спрямовуватися насамперед не на скорочення бюджетних видатків, а на досягнення таких їхніх обсягів, які достатньою мірою покриваються величиною акумульованих доходів. За умов значних розривів між видатковою та дохідною частинами бюджету варто запровадити заходи фіскального коригування, націлені на вдосконалення їхньої структури, установлення жорсткішого контролю за здійсненням бюджетних витрат, а також підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів [303].

Варто погодитися із думкою Т. В. Паєнтко, що вибір інструментів фіскального регулювання передусім визначається обраною моделлю розвитку ринку. Так, характерною рисою оподаткування у США є відносно помірний його рівень, однак і рівень витрат з боку держави на соціальну сферу також є помірним. Азіатські моделі розвитку ринку (китайська, японська) радикально відрізняються від американської та європейських, оскільки їх формування відбувалося під впливом інших культурних традицій та релігійних переконань. Це зумовлює перекладання соціальних гарантій переважно на роботодавців із відповідним формуванням системи оподаткування та бюджетних видатків [177].

Європейська модель розвитку ринку характеризується більшими гарантіями з боку держави, що супроводжується і вищим рівнем оподаткування. Найвищий рівень централізації ВВП характерний для скандинавських країн, які відзначаються і найбільшим обсягом державного сектору та найвищими соціальними гарантіями (табл. 5.2).

Ці країни, з одного боку, використовують потенціал доволі ефективного (у них) ринкового саморегулювання і регуляторні можливості податків і податкових платежів, а з іншого – прагнуть покращити динаміку та якість соціально-економічного розвитку шляхом формування надійної фінансової бази усунення державою «провалів ринку» і чималої кількості структурних диспропорцій.

Таблиця 5.2

Особливості фіскального регулювання в країнах ЄС

Країна	Прямі податки	Непрямі податки	Соціальні платежі
Данія	Найбільше в ЄС використання фіскальних можливостей оподаткування капіталу, прогресивне оподаткування доходів від підприємницької діяльності для фізичних осіб.	Висока фіскальна ефективність, найвища в Європі ставка ПДВ, розгалужене акцизне оподаткування	Висока гарантія соціальної захищеності переважно через систему страхування
Швеція, Фінляндія	Фіскально значиме персональне оподаткування (для Фінляндії). Оподаткування доходів від підприємницької діяльності здійснюється за високими пропорційними ставками.	Висока фіскальна ефективність, розвинуте акцизне оподаткування, диференційоване оподаткування ПДВ	Високі розміри соціальних трансфертів
Бельгія, Франція	Бельгія – прогресивне персональне оподаткування, застосування податкових знижок. Франція – менший ступінь використання фіскального потенціалу персонального оподаткування, однак високе оподаткування корпоративного прибутку із розгалуженою системою податкових пільг інвестиційного характеру. Висока фіскальна ефективність майнових податків.	Фіскальний потенціал специфічних акцизів використовується слабо, оподаткування ПДВ ефективне і соціально справедливе	Високий рівень оподаткування праці, високі соціальні гарантії, реалізація потенціалу соціального страхування
Австрія	Фіскально значиме персональне прогресивне оподаткування	Оподаткування ПДВ соціально справедливе (дві знижені ставки), використовується потенціал специфічних акцизів	Високі соціальні гарантії
Італія	Прогресивне персональне оподаткування. При оподаткування корпоративного прибутку застосовуються податкові знижки	Максимально використовує регуляторний потенціал ПДВ	Соціальні гарантії помірні
Німеччина	Високе прогресивне персональне оподаткування, значиме оподаткування майна	Ставка ПДВ одна з найнижчих в Європі, менш розвинене акцизне оподаткування	Високі соціальні гарантії
Люксембург	Прогресивне персональне оподаткування із нижчими мінімальною і максимальною ставками. Обмежений перелік пільг	Оподаткування ПДВ соціально справедливе (стандартна ставка 15% і три знижені)	Однакове навантаження соціальних платежів на працедавця і працівника
Нідерланди	Прогресивне персональне оподаткування. Низький корпоративний прибуток при обмежених пільгах	Більша частина податкової бази ПДВ оподатковується за стандартною ставкою 19%	Високі соціальні гарантії

Джерело: [177]

Причому дедалі більше ускладнення соціально-економічної системи потребує постійного розширення сфери втручання держави у відтворювальні

процеси за рахунок оптимізації видаткової частини бюджету в умовах обмежень щодо розширення експансії [290, с. 139].

Вибір вектору фіскального регулювання, застосування його інструментів визначається особливостями інституціонального середовища, а також фіскальних традицій, які склалися не одне десятиліття. Особливості фіскальних традицій визначаються не тільки економічними, але й соціальними та культурними чинниками, які формують свідомість населення та їх відношення до регуляторного впливу держави [177].

Реалізація механізму фіскального регулювання передбачає використання двох основних груп важелів – бюджетних та податкових, дія яких реалізується через застосування відповідних інструментів.

Будучи одними з найдієвіших, податкові інструменти є одними з найнебезпечніших, через специфіку короткострокових та довгострокових наслідків їх впливу на економіку. Короткостроковий ефект їх дії пов'язаний зі зміною податкових ставок або, так званих, автономних податків, які безпосередньо змінюють доходи і, відповідно, величину споживання. Тобто, в даному випадку, податки впливають, насамперед, на сукупний попит, зміна якого стимулює динаміку пропозиції. Проте для того, щоб ефект від зміни податків став очевидним, необхідний певний проміжок часу, а також упевненість споживачів в тривалості дії нових податків. У зв'язку з цим використання податків як інструментів фіскального регулювання значною мірою ускладнюється, а часті зміни податкового законодавства в країні роблять неможливим достовірний моніторинг результатів регулюючого впливу на економіку [177].

Вплив бюджетних важелів чітко визначається змінами в двох сферах:

- збільшення державних витрат, підвищення сукупного попиту, збільшення рівня зайнятості населення, що, в цілому, потребує збільшення доходної частини бюджету;

- збільшення доходної частини бюджету, яке відбувається за рахунок збільшення податкових надходжень, та означає зменшення доходів платників

податків, погіршення їх матеріального добробуту, найгірші наслідки це має в період економічних криз.

Формування нового інституціонального середовища фіскального регулювання фінансовими потоками, яке базується, з одного боку, на чіткому дотриманні прав платників і забезпеченні взаємозв'язку між податками і зустрічним потоком суспільних благ, з іншого на створенні системи достатніх інституціональних обмежень дискреційних дій органів виконавчої влади у сфері податкової політики, в тому числі, введення законодавчих гарантій недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації та збалансування інтересів, прав і обов'язків усіх учасників податкових відносин.

Фіскальне регулювання фінансових потоків має бути адекватним не тільки інтересам окремих економічних агентів, але і держави в цілому, відповідати пріоритетним інтересам державної економічної та соціальної політики. Для оцінки результативності фіскального регулювання фінансових потоків Т.В. Паєнтко розробила систему критеріїв, яку в сучасних умовах можна доповнити (табл. 5.3).

Система критеріїв доповнена авторкою дисертаційної роботи, виходячи, зокрема, із необхідності забезпечення національної економічної безпеки. Погоджуємося із думкою, що фіскальну політику можна вважати безпечною, якщо не відбувається зростання частки державного боргу у ВВП, оскільки необмежене зростання цього показника свідчить, що через певний проміжок часу країна буде змушена всі свої доходи спрямовувати на погашення державного боргу [9].

Механізм фіскального регулювання руху фінансових потоків, адекватний умовам національної економіки, повинен відповідати двом основним умовам: по-перше, стимулювати одночасно продуктивну та доходуотворюючу функцію фінансових потоків, а, по-друге, здійснювати подвійний тиск на стимули до мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів, які перебувають у формі неорганізованих заощаджень населення або у тіньовому секторі економіки. Приведення функціонуючого фіскального механізму у

відповідність до вказаних вимог досягається через оптимізацію податкового тягара на суб'єктів господарювання реального сектору економіки та реструктуризацію державних видатків у напрямку посилення фінансової підтримки підприємств нефінансового сектору економіки.

Таблиця 5.3.

Критерії результативності застосування інструментів фіскального регулювання

Критерій	Характеристика успішності
Рівень збирання податків	Збільшується адекватно до темпів зростання ВВП
Рівень виконання бюджетних зобов'язань	Виконання у повному обсязі
Рівень віддачі від зібраних податків	Не менше 80%
Величина бюджетного дефіциту, його параметри та швидкість зростання державного боргу	Мінімізація бюджетного дефіциту, зростання кого виправдовується фінансуванням інноваційних витрат, зменшення державного боргу
Динаміка ВВП	Зростання реального ВВП
Рівень монетизації бюджетного дефіциту	Зменшення
Рівень безробіття	Зменшення
Величина податкового боргу	Зменшення
Величина простроченої заборгованості з оплати праці через відсутність бюджетного фінансування	Зменшення та ліквідація
Рівень тіньової економіки	Зменшення
Обсяг трансакційних витрат	Зменшення
Питома вага збиткових підприємств	Зменшується порівняно з минулим роком або плановими показниками звітного року
Податковіддача	Зростає адекватно темпам зростання ВВП
Фіскальна достатність	Обсяг мобілізованих податків має забезпечувати фінансування потреб відповідної території
Сукупне податкове навантаження (фіскальний тиск)	Не збільшується та оптимізується за рахунок перерозподілу між економічними суб'єктами
Частка державного боргу у ВВП	Не збільшується
Якість життя населення	Підвищується

Джерело: доповнено авторкою за [9; 177]

Оптимальна фіскальна політика передбачає вибір такого набору фіскальних важелів, які дозволяють сформувати дохідну частину бюджету у необхідному обсязі та не спровокують неконтрольоване зростання рівня державного боргу як частки національного доходу. Неєфективна фіскальна

політика призводить до кумулятивного зростання бюджетного дефіциту, а за умови відсутності економічного зростання це може спровокувати дефолт держави. Тому можна вважати, що швидке зростання державного боргу у теперішньому часі свідчить про неефективність фіскальної політики в минулому та неприйнятність її у довгостроковій перспективі. Для України складність вибору і дотримання єдиного вектору фіскальної політики зумовлена необхідністю враховувати рекомендації Світового банку та МВФ, фахівці яких надають рекомендації з урахуванням досвіду економічно розвинених країн, без уваги до специфіки становлення і розвитку української державності. Застосування інструментів фіскальної політики повинно враховувати реальний стан економіки, оскільки в протилежному випадку наслідки змін у фіскальній політиці будуть не прогнозовані не тільки у довгостроковому, але і у короткостроковому періоді. Окрім того, цілі фіскальної політики мають узгоджуватися із функціями податків та бюджету [9].

Узагальнюючи особливості фіскального регулювання фінансових потоків, можна зробити висновок, що його інституціональна природа проявляється у наступних ознаках:

1. Фіскальне регулювання як сукупність норм, які впорядковують взаємодію економічних агентів з приводу регулювання руху фінансових потоків. Норма є базовим інститутом взаємодії економічних агентів, яка визначає як повинні поводитися агенти у тих чи інших умовах. У випадку фіскального регулювання фінансових потоків ми маємо справу з нормами, які регулюють багатосторонні відносини, що зумовлено специфікою руху фінансових потоків, який може відбуватися у середині секторів економіки, між секторами і, навіть, виходити за межі держави.

2. Фіскальне регулювання як сукупність правил гри. Це зумовлено тим, що фіскальне регулювання здійснюється у відповідності з формальними правилами, які встановлює держава і неформальними, які формує суспільство.

3. Фіскальне регулювання як сукупність поведінкових стереотипів. Ця риса проявляється у різних аспектах, наприклад, знижуючи ставку оподаткування прибутку для інвесторів, законодавець керується поведінковим стереотипом «менші податки – більші інвестиції». Однак поведінкові стереотипи є багатоваріантними, у нашому прикладі інвестор може керуватися іншим стереотипом – «менші податки – більший ризик», тощо.

Аналізуючи динамку макроекономічних процесів у світі через поширення пандемії COVID-19 та запровадження карантинних заходів, можна дійти висновку, що для стабілізації української економіки слід застосувати заходи фіскальної політики, що полягають насамперед у рішеннях, спрямованих на послаблення загроз та стимулювання розвитку економіки. Визначивши основні проблеми реалізації фіскальної політики в Україні та проаналізувавши досвід країн Європейського Союзу, можна дійти висновку про необхідність удосконалення структури видаткової частини державного бюджету України у напрямі збільшення програм підтримки національного підприємницького сектору, збільшення частки капітальних видатків, розширення кредитування інфраструктурних проектів, підвищення ефективності державних інвестиційних програм. Особливу увагу слід приділити концентрації фінансових ресурсів держави на підтримці технологічних інновацій для модернізації українського конкурентоспроможного виробництва, раціональному розподілу видатків на соціальну сферу, у тому числі й перегляд адресності надання пільг населенню та їх монетизація [14].

Для зменшення негативних економічних і соціальних ефектів кризи багато країн ЄС затвердили фіскальні пакети порятунку, цільове призначення яких – посилення національних систем охорони здоров'я, компенсація втрачених заробітних плат працівникам і допомога постраждалим компаніям. У міжнародній практиці антикризові фіскальні пакети вміщували три основні типи заходів, зокрема, на боці державних видатків рятівні заходи поширювалися на виплату допомог із безробіття, оплату лікарняних, надання

субсидій підприємствам на оплату праці та цільових трансфертів фірмам і населенню, субсидування компаній у сферах туризму, транспорту, готельного господарства. При цьому застосовувалися відтермінування сплати податку на прибуток, податку на особисті доходи, внесків на соціальне страхування, надавалися інші податкові пільги, фіскальні заходи у формі підтримки ліквідності, поповнення статутних капіталів корпорацій. Такі заходи допомагали підтримувати обігові кошти економічних суб'єктів і сприяли зменшенню кількості банкрутств [63].

У розвинених країнах вартість заходів фіскальної політики у відповідь на кризу, спричинену COVID-19, оцінено у сумі 19,8% ВВП 2020 року. Причому у структурі фіскальних пакетів додаткові державні видатки і податкові заходи досягають 8,9% ВВП, а заходи з підтримки ліквідності – 10,9% ВВП. Серед розвинених країн найбільші обсяги фіскальних пакетів застосовувалися у Німеччині – 40,9% ВВП, в Італії – 37,5%, у Франції – 18,8%. У Польщі урядом затверджено програму кредитних гарантій і позик підприємцям обсягом 3,3% ВВП, а Польський фонд розвитку запланував програму підтримки бізнесу обсягом 4,5% ВВП [358;14].

В Україні вартість фіскального пакета порятунку фахівцями оцінено на рівні 4,9% ВВП, що практично відповідає середньому рівню у країнах з ринками, що формуються (5,1%). При цьому показник в Україні у чотири рази нижчий, ніж у розвинених країнах. В Україні додаткові державні видатки і податкові стимули як складові фіскального пакета допомоги оцінюються на рівні 3,3% ВВП, що майже відповідає середньому показнику у країнах з ринками, що формуються. Так, податкові послаблення для підприємств передбачали збільшення річного порогу доходів для спрощеної системи оподаткування, скасування штрафів за затримку податкових платежів, тимчасове звільнення від податку на нерухомість і єдиного соціального внеску, відтермінування податкових перевірок і строків подання податкових декларацій. Фіскальні стимули з боку видатків бюджету набували форми одноразової грошової допомоги пенсіонерам з невисокими пенсіями,

збільшення щомісячної пенсії для пенсіонерів віком понад 80 років, дострокової індексації пенсій усім категоріям, підвищення заробітної плати медичному персоналу за лікування хворих на COVID-19. Підприємцям, які втратили доходи внаслідок карантину, було надано право оформити допомогу на дітей [14; 29].

Наслідками активної фіскальної політики під час поточної кризи є стрімке зростання бюджетних дефіцитів і нарощування державних боргів. У країнах з ринками, що формуються, дворазове збільшення бюджетного дефіциту відобразить як фіскальну експансію та скорочення обсягів виробництва. В Україні дефіцит сектору загального державного управління, згідно з прогнозом МВФ, становитиме 8,2% ВВП і відставатиме на 5,7 відсоткових пунктів від середньосвітового показника. Борг сектору загального державного управління країн світу за 2020 р. збільшиться на 18,7% ВВП і досягне 101,5% ВВП [14].

Можливості країн з невисокими доходами використовувати дієві заходи для зменшення втрат унаслідок поточної кризи повинні бути суттєвим чином посилені на основі механізмів полегшення боргового тягаря та збільшення обсягів пільгового фінансування розвиненими країнами. У напрямі внутрішньої політики для країн з ринками, що формуються, пріоритетними завданнями є використання стабілізаційного потенціалу фіскальної та монетарної політик.

За сучасних умов також постає потреба вдосконалення управління публічними закупівлями, що обумовлює співробітництво держави з ринковими суб'єктами і спрямоване на ефективне використання бюджетних коштів при реалізації державних програм у межах здійснення економічної політики та захисту конкуренції. Одним із шляхів оптимізації процедур публічних закупівель стало запровадження електронної системи тендерних торгів, що забезпечить їх прозорість, неупередженість, оперативність та високу ефективність [138, с. 22-26].

Введення нової практики здійснення державного регулювання потребує

перевірки ефективності використання державних коштів, виділених на реалізацію завдань державних цільових програм, під час здійснення закупівель державними підприємствами та іншими уповноваженими суб'єктами з використанням системи електронних державних закупівель, яка на сьогодні відома в Україні під назвою «ProZorro». Так, вказана система електронних державних закупівель є справжнім проривом в адаптації інформаційних технологій у звичну практику ведення документообігу під час здійснення закупівель за державні кошти, що є інновацією останніх років в здійсненні державного регулювання системою державних закупівель.

Підтримуємо думку, що у вузькому значенні суть системи електронних державних закупівель «ProZorro» полягає в організації процедур закупівель шляхом використання електронних майданчиків замість подання учасниками та замовниками документів у паперовому вигляді, як це було передбачено раніше законодавством у сфері державних закупівель.

Визначальною метою політики у сфері публічних закупівель має бути формування системи, спроможної забезпечити прозорість, відкритість, конкурентність, а також сприятиме максимальній продуктивності й раціональному використанню фінансових ресурсів. Конкурентні ціни, технології і характеристики предметів закупівлі гарантують, що держава забезпечить суспільство найкращими товарами і послугами. Крім того, конкуренція на ринку публічних закупівель є невід'ємним компонентом конкурентної політики держави та конкурентоспроможної економіки. Аналіз умов застосування конкурентних способів закупівель свідчить, що при застосуванні різних способів закупівель строки подання тендерних пропозицій є різними, а це призводить до певних ускладнень при їх застосуванні.

Саме тому вдосконалення механізмів здійснення закупівель за державні кошти, автоматизація процесів публічних торгів повинні стати чинником, який обумовить ефективне впровадження в Україні системи електронних публічних закупівель – проходження та управління в електронному середовищі всіх етапів закупівельного циклу, включаючи маркетингові дослідження, визначення кола економічних агентів, процедури придбання, розміщення

замовлень, здійснення постачання і оплати за них, планування закупівель, формування бюджету закупівель та його реалізація.

З огляду на зазначене, фіскальна політика в нашій країні повинна, з одного боку, спрямовуватися на продовження фіскальної консолідації з метою зменшення бюджетного дефіциту й державного боргу, а з іншого – стати чинником підтримки економічного зростання, стабілізації фінансів, а також підвищення рівня життя громадян. Досвід країн-членів ЄС вказує на недоцільність здійснення фіскальної консолідації прискореними темпами. Знижувати бюджетний дефіцит і боргове навантаження потрібно поступово та виважено. Разом із тим фіскальна політика має сприяти економічному зростанню, стабілізації державних фінансів, зростанню реальних доходів населення та зменшенню майнового розшарування [163, с. 89-91].

Фіскальними ризиками є чинники, які можуть призводити до відхилення доходів, видатків, дефіциту державного бюджету та державного боргу від запланованих показників. Базуючись на методології Міністерства фінансів України побудуємо матрицю оцінювання фіскальних ризиків за джерелами їх виникнення у 2024 році (рис. 5.10), взявши за основу матрицю оцінювання фіскальних ризиків за джерелами їх виникнення у 2022 році [102].

Потенційний фіскальний вплив	Високий ($>0,5\%$ ВВП)			Діяльність суб'єктів господарювання державного сектору економіки
	Середній ($0,1 - 0,5\%$ ВВП)		Макроекономічне середовище Управління державним боргом та гарантованим державою боргом	Надзвичайні ситуації Фінансовий сектор Невиконання плану надходжень від приватизації державного майна Сфера пенсійного забезпечення
	Низький ($<0,1\%$ ВВП)	Державно-приватне партнерство		
		Низька ($< 33\%$)	Середня ($33\% - 66\%$)	Висока ($> 66\%$)

Імовірність настання фіскального ризику

Рис. 5.10. Матриця оцінювання фіскальних ризиків за джерелами їх виникнення у 2024 році

Джерело: [102]

В сучасній економіці України існує ряд ризиків та викликів, які супроводжують вітчизняну економіку впродовж тривалого періоду та можуть позначитися на відхиленні прогнозних показників. Їх умовно можна поділити на дві групи за двома критеріями (рис. 5.11).

Ендогенні для економіки України	Активна збройну агресію з боку РФ, Вихід нерезидентів із ОВДП, Згортання іноземними компаніями інвестиційних планів, Збереження низької кредитної активності комерційних банків у реальному секторі, посилення неплатоспроможності суб'єктів економічної діяльності, Отримання низького врожаю зернових культур	Наразі чітко не ідентифікуються і можуть змінювати джерела формування ризиків, механізми їх поширення та наслідки впливу
Екзогенні (глобальні дисбаланси)	Наразі чітко не ідентифікуються і можуть змінювати джерела формування ризиків, механізми їх поширення та наслідки впливу	Посилення глобальної конкуренції, Нова хвиля технологічних змін, загострення конкуренції у світі за людський капітал, Наростання екологічної кризи
	Передбачувані	Непередбачувані

Рис. 5.11. Розподіл ризиків за ступенем їх відношення до економіки України та їх передбачуваності

Джерело: побудовано авторкою за даними [102]

До першої групи відносяться ризики, які характерні виключно для України, є передбачуваними (вже мали місце у минулому або існує висока вірогідність їх настання в майбутньому) із зрозумілими наслідками. Ці ризики можуть спричинити «шок» для економіки у будь-який рік із середньострокової перспективи із різною вірогідністю та ступенем впливу на економіку. Серед ризиків, що відносяться до першої групи, слід віднести: активну збройну агресію з боку РФ, вихід нерезидентів із ОВДП, згортання іноземними компаніями інвестиційних планів, збереження низької кредитної активності комерційних банків у реальному секторі, посилення неплатоспроможності

суб'єктів економічної діяльності, отримання низького врожаю зернових культур.

З іншого боку, існують менш передбачувані ризики динамічного характеру (наразі чітко не ідентифікуються і можуть змінювати джерела формування ризиків, механізми їх поширення та наслідки впливу), які наразі формуються як нові глобальні тренди, більшість з яких матимуть довгостроковий характер для світової економічної системи, у тому числі і для України. Серед ризиків, що відносяться до другої групи, слід виділити посилення глобальної конкуренції, нову хвилю технологічних змін, загострення конкуренції у світі за людський капітал, наростання екологічної кризи.

Для розв'язання проблем фінансового розвитку України необхідно постійно моніторити виконання показників розвитку державних фінансів, проводити їх аналіз і впроваджувати заходи, спрямовані на підвищення стійкості державних фінансів із урахуванням європейського досвіду та особливостей соціально-економічного розвитку України. Великого значення при модернізації фіскальної системи набуває запровадження інституційних змін із метою здійснення контролю публічних видатків, що сприятиме вдосконаленню бюджетної політики й підвищенню ефективності публічних видатків. Останні потребують переорієнтації на збільшення інвестицій, а також розвиток людського капіталу. До інших завдань фіскальної політики в Україні належать подолання корупції у сфері державного управління, зменшення участі органів влади в економічних процесах, здійснення фіскальної децентралізації, запровадження міжнародних стандартів корпоративного управління в державних корпораціях, істотне підвищення рівня життя громадян [96, с. 35-38].

З проведеного дослідження можемо зробити висновки, що вдосконалення механізму фіскального регулювання економіки повинно узгоджуватися з індикаторами національної безпеки, що дозволяє доповнити систему критеріїв результативності фіскальної політики додатково критеріями

фіскального тиску, що не повинен збільшуватися, частки державного боргу у ВВП, яка не має збільшуватися, та якості життя населення, що повинна збільшуватися.

5.3. Концепція макроекономічної політики в умовах глобальних дисбалансів

Характерною рисою сучасних світових економічних відносин є інтенсивний розвиток процесів глобалізації з залученням національних економік у світову господарчу систему, посилення їхньої взаємної залежності. Відображенням цих процесів стало виникнення єдиного інформаційного простору, інтернаціоналізація й швидке зростання фінансових ринків. Зростаюча взаємозалежність країн, інтенсифікація міжнародного обміну товарами, послугами і капіталом веде до появи нових тенденцій у сфері фінансових відносин. Тому стратегічно важливим напрямом стає розробка ефективної національної політики у галузі фінансів й капіталоутворення з урахуванням необхідності інтеграції країн у світову спільноту як рівноправних учасників глобального ринкового процесу.

Системна ефективність функціонування національної економіки значною мірою визначається її спроможністю реагувати на виклики, що постають на кожному етапі суспільного розвитку. Насамперед йдеться про виклики, згенеровані динамічним поступом технологічного розвитку, посиленням конкуренції на світових ринках та тенденціями глобалізації. Спроможність національної економіки розвиватись у тренді, окресленому сучасними викликами, значною мірою залежить від дієвості економічної політики держави. Досвід розвинених країн свідчить, що в економіці закладено важливий потенціал економічного зростання, який залучається до цього через державний вплив, належним чином забезпечений в інституційному аспекті. Глобальний розвиток щоразу більшою мірою детермінується не лише змінами економічних параметрів, а й системою відносин, які задають імпульси новим трансформаційним зрушенням, що

актуалізує увагу на необхідності вибору методологічної платформи для моделювання їхнього розвитку.

За 2022-2023 роки економіка України зазнала випробувань через війну та інші внутрішні та зовнішні фактори. Однак деякі сектори національної економіки України мають потенціал для росту, серед яких інформаційні технології (ІТ), оскільки Україна має висококваліфікованих ІТ-фахівців, а ІТ-сфера виростає та привертає інвестиції; аграрний сектор, оскільки Україна є однією з найбільших експортерів зернових у світі, а також має потенціал для розвитку сільськогосподарського виробництва та обробки продуктів харчування; енергетика в частині розвитку відновлювальної енергетики завдяки вимушеній модернізації енергетичної інфраструктури; легка промисловість, яка може забезпечити виробництво одягу та текстильних виробів, що дозволить збільшити експорт текстильних товарів; туризм та культурна сфера, оскільки Україна має багатий культурний спадок та природні краси, а розвиток туризму може стати джерелом доходів. Ці сектори мають потенціал для росту, але вимагають подальших реформ та інвестицій.

Економічна політика в загальному її баченні являє собою систему заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, здійснюваних правомочними державними установами з метою стабілізації і пристосування існуючої соціально-економічної системи до умов, що змінюються. В свою чергу, з метою здійснення цих заходів необхідним вбачається розроблення Концепції економічної політики в умовах глобальної нестабільності на основі визначених вище у цьому розділі дисертаційної роботи концептуальних засад монетарної політики та фіскального регулювання (рис. 5.7).

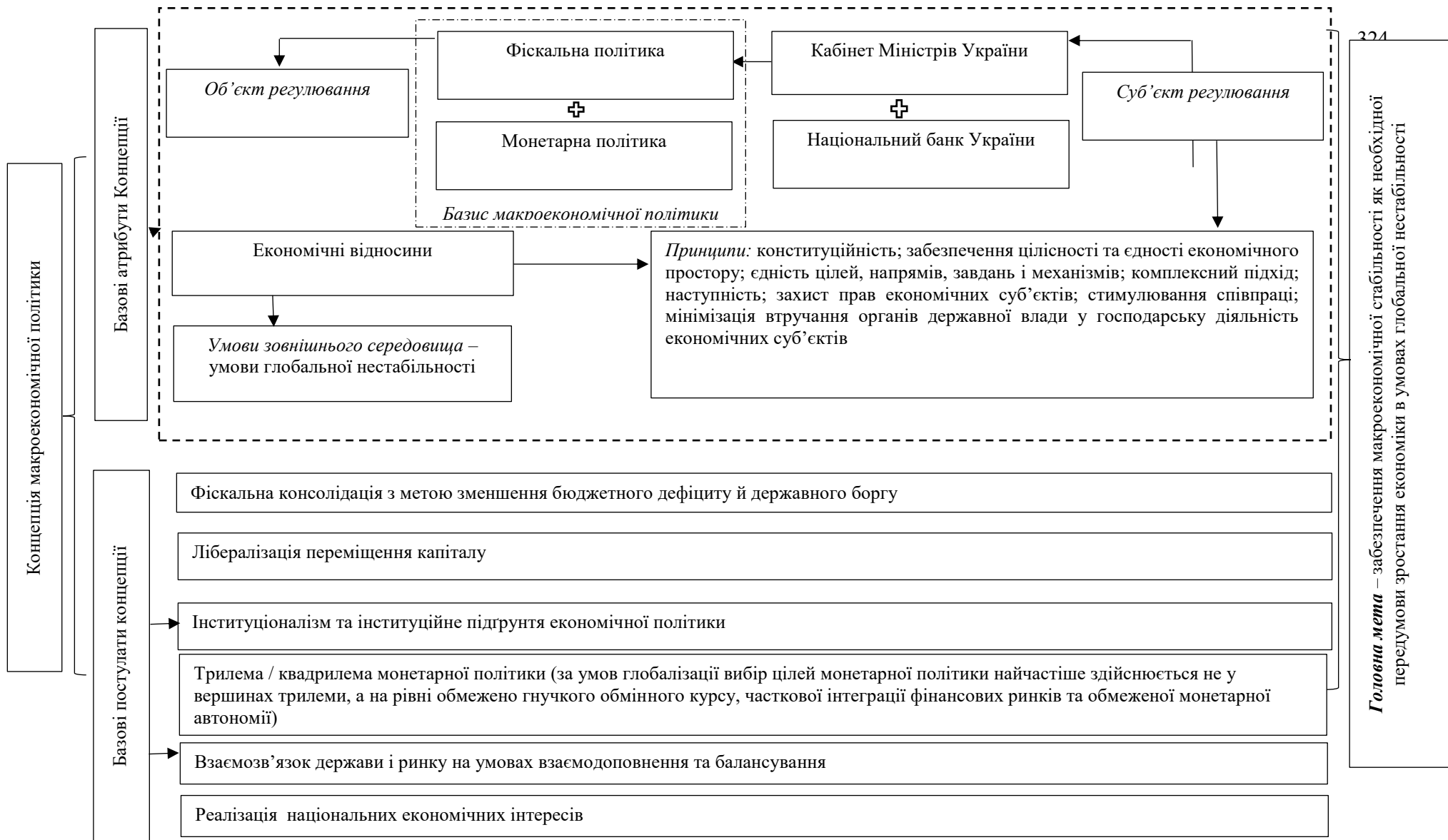

Рис. 5.7. Концепція макроекономічної політики України в умовах глобальної нестабільності

Джерело: розроблено авторкою

Фактично, Концепція економічної політики в умовах глобальної нестабільності має бути програмним документом, що відображає способи і напрямки діяльності органів влади у даній конкретній сфері. З нашої точки зору, Концепція економічної політики в умовах глобальної нестабільності об'єднує у цілісну сукупність взаємопов'язані компоненти, що характеризують цілі, стратегії, принципи і механізми цілеспрямованого впливу на економічну систему.

Мета реалізації запропонованої Концепції полягає в забезпеченні макроекономічної стабільності як необхідної передумови зростання економіки в умовах глобальних дисбалансів. Досягнення даної мети можливе за рахунок застосування системного підходу, оскільки важливою проблемою як у теоретико-методологічному аспекті, так і у вимірі практичної реалізації є узгодження (координація) таких найбільш вагомих за дієвістю впливу на національну економіку інструментів впливу, якими володіють монетарна та фіскальна політика.

Державні інституції, що реалізують фіскальну та монетарну політику, об'єднані спільною метою – забезпечення макроекономічної стабільності як необхідної передумови зростання економіки. Однак кожна з інституцій – уряд та центральний банк – іде до цієї мети різними шляхами, встановлюючи для цього специфічні цілі та використовуючи власний інструментарій. При цьому досягнення цілей монетарної та фіскальної політики залежить не лише від застосування власних інструментів, але й від дій іншого державного органу [46].

Відомо, що ігнорування урядом цілей центрального банку веде до зниження дієвості інструментів монетарної політики. Внаслідок цього центральному банку стає складніше спрямовувати інфляцію до визначеної цілі, а тому непередбачувана інфляція перешкоджає досягненню цілей і фіскальної політики [32]. Отже, координація цих двох політик є вкрай важливою для досягнення стійкого економічного зростання [256].

За умов глобальних дисбалансів значною мірою впливає на дієвість реалізації та досягнення цілей фіскальної й монетарної політики процес переміщення капіталу з країни (чи надходження у країну). Проведений у контексті напряму дослідження аналіз надає змогу дійти висновку про те, що за сучасних умов у світі застосовують різні варіанти політики реагування на приплив капіталу. При цьому найчастіше йдеться про монетарні інструменти, валютні інтервенції й рідше – про фіскальну політику (табл. 5.5). Інструментарій заходів, спрямованих на лібералізацію переміщення капіталу, наведено на рисунку.

Проведений аналіз засвідчив, що економіка України відзначається вкрай низькими темпами економічного зростання, значними інституційними та структурними дисбалансами, подолання яких пов'язане зі зміною вектору та інструментарію структурної, фіскальної, монетарної політики і забезпеченням їх узгодженості. В останні роки спостерігаються такі негативні тенденції, як повільні темпи відновлення економічної діяльності після тривалої кризи, високий рівень безробіття, посилення трудової міграції, низька частка заробітної плати у ВВП, низький рівень капіталізації ВВП, зниження частки кредитів серед джерел інвестицій тощо [1].

Таблиця 5.5

Інструментарій реагування країн на зміни у векторі переміщення капіталу

Гнучкий валютний курс	Валютні інтервенції	Політика монетарної рестрикції	Експансійна фіскальна політика	Обмеження на вплив капіталу
Бразилія, Індонезія, Філіппіни, Конго, ПАР, Туреччина	Білорусь, Бразилія, Індія, Індонезія, Китай, Корея, Македонія, Мексика, Перу, Польща, Таїланд, Україна	Бразилія, Індія, Македонія, Південна Африка, Туреччина	Бразилія, Китай, Корея, Македонія, Таїланд, Туреччина, Філіппіни, Чилі	Білорусь, Греція, Ісландія, Китай, Кіпр, Македонія, Філіппіни, Україна

Джерело: [256]

Вказані тенденції є ознакою відставання фактичного ВВП від потенційного, коли економічні суб'єкти не мають достатніх стимулів для активізації своєї діяльності. Цей показник вказує на недостатність сукупного попиту для повного використання виробничих чинників і збільшення обсягів сукупної пропозиції. При цьому його супроводжують такі індикатори, як високий рівень безробіття, низький рівень використання виробничих потужностей, слабкий внутрішній попит, низькі темпи інфляції [209]. Однак за наявності в економіці значних структурних диспропорцій, викликаних шоками девальвації, зростання цін на енергоносії, негативний розрив ВВП може зберігатися навіть за умов високої інфляції.

Природою такої інфляції виступають не чинники попиту, а шоки пропозиції. ВВП на одного жителя України за паритетом купівельної спроможності є помітно нижчим від інших країн світу (в Україні — 8,8 тис. дол. США, в Європі — 36,3 тис. дол. США, у Південній Америці — 15,7 тис. дол. США, у Східній Європі — 24,5 тис. дол. США). У країні з таким низьким попитом ринкові механізми повноцінно не функціонують, а іноземні інвестори не вкладають капітали у виробництво, що спрямоване на розвиток внутрішнього ринку. Валютні диспаритети і курсова волатильність підривають засади економічної діяльності. Так, наприклад, до девальвації 2014 р. частка імпортованих товарів у складі проміжного споживання становила 30%, натомість девальвація гривні у 2014–2015 рр. а близько 300% обумовила масштабні структурні дисбаланси між різними секторами. Державний борг створює постійний тиск на економічну активність, а для його обслуговування та погашення використовуються великі за обсягами державні ресурси. В останні роки до 15% видатків державного бюджету витрачається на виплату відсотків за державним боргом [14].

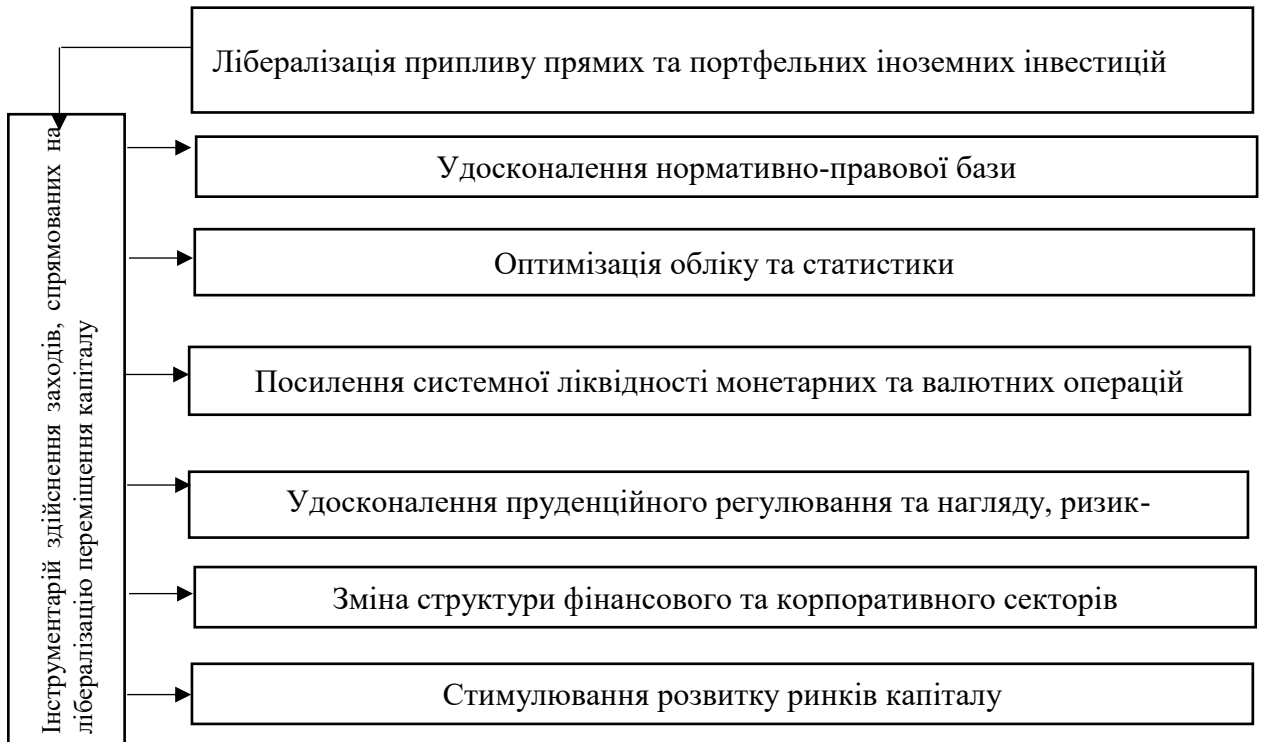

Рис. 5.8. Інструментарій заходів, спрямованих на лібералізацію переміщення капіталу

Джерело: складено авторкою на основі [256]

Україна має амбітну мету: до 2032 року здійснити стрибок від перехідної (транзитної) економіки до економіки, що розвивається. Для залучення іноземних інвесторів вже створено унікальну електронну платформу Advantage Ukraine, на якій зібрано понад 500 інвестпроектів та можливостей у 10 галузях економіки. Кожен потенційний інвестор, зареєструвавшись на платформі, отримає вичерпну інформацію про можливості інвестування, конкретні проекти та вигоди, які матиме від вкладання в економіку України [101].

Ця стратегія розрахована на 10 років і отримала схвальні оцінки та підтримку від міжнародних партнерів. Україна активно працює над створенням сприятливого інвестиційного середовища, щоб залучити інвесторів та забезпечити структурну модернізацію своєї економіки.

Інструментами поживлення сукупного попиту можуть бути заходи фіскальної, монетарної та структурної політики. Проте структурні реформи в Україні здійснюються вкрай повільно, оскільки значно залежать від неформальних правил. Однак Україна не має фіскального простору для використання відповідних стимулів, а монетарна політика є стримуючою. Валютна криза загострила проблему боргового навантаження держави, що поряд зі зменшенням дохідної частини бюджету стало причиною проведення рестриктивної фіскальної політики. Після реструктуризації боргу в 2016-2017 рр. фіскальна політика деякий час мала позитивний вплив на сукупний попит, але уже з другого півріччя 2018 р. фіскальний ресурс було вичерпано.

Національний банк України жорстко бореться з інфляцією, позбавляючи економіку ресурсів для розвитку. Монетарна політика у межах режиму інфляційного таргетування набула особливої жорсткості з жовтня 2017 року. У своїх діях НБУ намагається подолати інфляцію витрат виключно методами монетарної політики, застосовуючи підходи, орієнтовані на таргетування інфляції попиту. Природно, що Національний банк самостійно не може впоратися з інфляцією витрат.

Стає очевидним, що Національний банк України досягає встановлених інфляційних цілей. Так, зокрема, у 2017 р. він таргетував $8\pm 2\%$ (при цьому інфляція становила 13,7%, у 2018 р. — $6\pm 2\%$, а очікувалося більше 10%). Шоки девальвації гривні та зростання цін на енергоносії потрібно пом'якшувати стимулами для розширення виробництва, а не нівелювати їх монетарними рестрикціями. Для цього потрібна координація дій НБУ з заходами інших регуляторів, які реалізують структурну та фіскальну політику, чого явно бракує в українській практиці. Ставка кредитування нефінансового сектора з 2017 р. зрівнялася з обліковою ставкою НБУ, що свідчить про деформованість трансмісійного механізму монетарної політики і відсутність ринку кредитних ресурсів. НБУ заходами монетарної та валютно-курсової політики створює структурні дисбаланси за усім ланцюгом виробництва та споживання ВВП.

Таким чином, функціонування в Україні режиму чистого інфляційного таргетування за численних структурних проблем і недовикористання виробничих чинників, а також намагання подолати інфляцію витрат монетарними методами є вкрай шкідливим для економіки. Для подолання цілої низки проблем необхідно модифікувати роботу НБУ таким чином, щоб при опрацюванні рішень монетарної політики задіяти ширший перелік показників, які відображають і фактичний стан, і структурні проблеми економіки [221].

Необхідно змінити режим чистого інфляційного таргетування та припинити практику досягнення умовних цілей щодо інфляції виключно шляхом обмеження доступу до грошово-кредитних ресурсів. Слід також зосередити увагу на подоланні структурних шоків інфляції, а для цього перейти до координації монетарної політики з фіскальною та структурною політикою [41]. Фіскальна політика України ще більшою мірою, ніж монетарна, проводиться безсистемно та без уваги до структурних розривів в економіці. У результаті вона створює переважно проциклічний ефект на економічну динаміку.

Для країн, котрі не мають достатньої готової продукції для експортних надходжень, зовнішні позики завжди є ризикованим. Особливо якщо простежується системний дефіцит поточного рахунку. Ризик роботи із зовнішніми позиками підвищується в умовах низької довіри до національної валюти, наприклад через її високу девальвацію чи велику тіньову економіку, яку часто обслуговує іноземна валюта. Це створює ситуацію подвійного попиту на цю валюту з боку держави і громадян, роблячи її дорожчою і ускладнюючи купівлю [56; 113].

Негативним тлом для зовнішніх запозичень є також високі показники ризиків, зокрема й політичних, країни-позичальника. Вони стримують інвесторів від заведення валюти в цю країну та підвищують вартість кредитів. Це стосується як портфельних, так і прямих інвесторів й погіршує сальдо фінансових операцій. В Україні інвестиційний канал надходження іноземної

валюти значно ускладнений з огляду на ті ж політичні ризики та загальний інвестиційний клімат [27].

В Україні зовнішні позики йдуть на фінансування покриття дефіциту держбюджету. У першому випадку позичає НБУ, і це переважно кредити МВФ, які йдуть на поповнення валютних резервів регулятора, у другому — уряд, а це випуск облігацій, номінованих у доларах США. Наслідком цього став борг, який самовідтворюється. Макроекономічної стабільності, потрібної для економічного розвитку, не досягнуто, оскільки це доволі складно для економіки країни, що функціонує у відкритому глобальному просторі без виробничих потужностей, здатних генерувати експорт і валютні надходження. Про це свідчить динаміка основних макроекономічних індикаторів України. Очікувати макроекономічної стабільності без розвитку виробництва й експорту, а сподіватися лише на зовнішні позики пов'язане зі значними ризиками. Цілком очевидно, що наша країна повинна спиратися на національний план виробничо-технологічного розвитку, з яким мають бути скоординовані дії уряду та Національного банку України. У цьому контексті макрофінансова політика, повинна бути підпорядкована досягненню саме таких стратегічних орієнтирів.

Висновки до розділу 5

Отже, в даному розділі роботи визначено концептуальні засади економічної політики України в умовах глобальної нестабільності.

Відзначено, що в Україні існує ціла низка макрофінансових проблем, пов'язаних з розвитком ситуації у реальному секторі економіки та бюджетній сфері. Широке коло таких проблем посилюється світовою економічною рецесією, пов'язаною із подоланням економічних наслідків пандемії COVID-19. Для вирішення макрофінансових проблем, що існують в національній економіці України, доцільно використовувати інструменти монетарної та фіскальної політики.

Розроблено та обґрунтовано лінійний алгоритм розробки і реалізації монетарної політики в умовах фінансової глобалізації, що складається з восьми етапів і, на відміну від існуючих підходів, враховує стратегічний та програмний аспекти розробки та реалізації монетарної політики на національному рівні в глобальному контексті.

Комплексне вивчення основних підходів до формування механізму фіскального регулювання дозволило зробити висновки, що ефективність фіскальної політики повинна узгоджуватися з індикаторами національної безпеки, що дозволило б доповнити систему критеріїв результативності фіскальної політики додатково критеріями фіскального тиску, який не повинен збільшуватися, частки державного боргу у ВВП, яка теж має збільшуватися, та якості життя населення, що повинна збільшуватися.

В контексті вдосконалення механізму фіскального регулювання економіки з урахуванням зарубіжного досвіду в даному розділі дисертаційної роботи розроблено блок-схему процесу фіскального регулювання з метою забезпечення макроекономічної рівноваги в умовах нестабільності, яку покладено в основу розробленої авторкою структурно-логічної схеми механізму фіскального регулювання в економічній політиці України, що базується на єдності мети і завдань та співвідношення інструментів впливу на об'єкт регулювання з боку суб'єктів.

Розроблено та обґрунтовано Концепцію макрофінансової політики України в умовах глобальної нестабільності, яка базується на системі поглядів відносно сутнісних особливостей об'єктів і суб'єктів впливу, системному підході до використання інструментів та принципів формування системи управління, що в сукупності становлять методологічну основу ефективної економічної політики в умовах глобальної нестабільності.

Основні результати дослідження по Розділу 5 опубліковані в роботах [121; 123, 366-368]. Окремі положення доповідалися і отримали схвалення на Міжнародних науково-практичних конференціях та Міжнародному науковому семінарі.

ВИСНОВКИ

У дисертації шляхом системного та структурного аналізу на основі теоретичного узагальнення наукових підходів до обґрунтування напрямів формування та реалізації економічної політики держави, а також аналізу статистичних даних обґрунтовано концептуально-методологічні засади економічної політики держави в умовах глобальної нестабільності. Основною ідеєю в процесі вирішення такого завдання стало розроблення концептуальної моделі реалізації економічної політики держави під впливом глобалізаційних процесів, що дозволило сформулювати такі висновки та внести пропозиції і рекомендації, які забезпечують вирішення поставлених завдань відповідно до визначеної мети дисертаційної роботи.

1. Проведений аналіз еволюції теоретичних підходів до розкриття сутності економічної політики держави дає змогу дійти висновку про те, що на кожному історичному етапі суспільно-економічного розвитку вченими здійснювалися спроби теоретико-методологічного обґрунтування інструментарію регулювання соціально-економічними процесами з метою формулювання практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності економічного розвитку та розв'язання актуальних проблем суспільства. Ґрунтуючись на засадах типологізації економічної політики з урахуванням відповідних підходів, визначено та обґрунтовано методологічний базис принципів її реалізації з позиції функціонально-інструментального виміру, стратегічного бачення та інституційного контексту. На кожному історичному етапі суспільно-економічного розвитку здійснювалися спроби теоретико-методологічного обґрунтування інструментарію регулювання соціально-економічних процесів з метою формулювання практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності економічного розвитку та розв'язання актуальних проблем суспільства. Важливим є теоретичне обґрунтування напрямів створення дієвих механізмів економічної політики держави.

2. Здійснення економічної політики відбувається на основі сукупності принципів, методів та інструментів, а також їхнього інституційного забезпечення, за допомогою яких держава, забезпечуючи внутрішній розвиток економіки, визначає траєкторію функціонування структурних елементів і здійснює вплив на діяльність суб'єктів економічних відносин. Розроблення методології аналізу та наукового супроводу інституційних трансформацій економічної політики держави надає змогу, з одного боку, отримати істотні результати для поглиблення теоретичного підґрунтя, а з іншого – запропонувати практичні рекомендації, спрямовані на синтез різних підходів до розуміння впливу держави на перебіг економічних процесів, внаслідок чого парадигму інституціоналізму визначено як альтернативу неокласичній традиції в частині посилення впливу інститутів на формування та реалізацію економічної політики, що посилює актуальність цього напрямку економічної думки, значення систематизації, узагальнення та вдосконалення концептуальних засад її сутності.

3. На основі аналізу науково-термінологічного апарату та науково-теоретичних засад формування і реалізації економічної політики держави запропоновано її трактування як інструментарію впливу на перебіг господарських відносин, що ґрунтується на певних принципах, використовує специфічні методи, спрямовані на підвищення ефективності функціонування економіки, передбачає взаємодію органів державної влади та економічних суб'єктів з метою узгодження інтересів і досягнення цілей економічного розвитку. Це надасть змогу застосовувати весь доступний арсенал механізмів, інструментів та методів впливу на об'єкти політики.

4. Розширення і поглиблення глобалізаційних процесів, динаміка впливу науково-технологічних, економічних, соціокультурних чинників визначає вектори здійснення трансформаційних процесів, що супроводжуються як позитивними результатами, так і негативними наслідками, а також породженням нових парадоксів та проблем методологічного виміру. Аналіз державної політики стимулювання інноваційної моделі розвитку показав, що

особливої підтримки потребують розробки за тими напрямками, які мають широкий спектр застосування. Враховуючи наявність значного інституційного забезпечення інноваційної діяльності, реалізацію ключових напрямів інноваційного розвитку, що визначені низкою законодавчих та нормативно-правових актів у сфері інноваційного розвитку, виокремлено основні перешкоди, серед яких неузгодженість і безсистемність державної політики, обмежене фінансове забезпечення державних програм наукової й науково-технічної діяльності, відсутність організаційної та фінансової підтримки інноваційних підприємств, відсутність системності в інноваційній політиці.

5. Проведено аналіз державного регулювання та стимулювання розвитку національної економіки в умовах її інституційної реорганізації. В умовах глобальної соціально-економічної кризи необхідно враховувати стратегічні пріоритети державного регулювання економікою України за критеріями єдності економічної та соціальної ефективності. Йдеться про максимальне впровадження інновацій новітніх технологічних устроїв у процеси виробництва, формування умов для всебічної капіталізації системи соціально-економічного розвитку, збалансованість і транспарентність інституційного середовища. Важливим також є запровадження низки заходів, а саме участь у вітчизняних тендерах іноземних виробників за умови локалізації частки їхньої продукції в Україні.

6. Стійка реіндустріалізація має забезпечити зміну структури виробництва у напрямі підвищення його високотехнологічного виміру, зростання продуктивності праці, переорієнтації випуску здебільшого на потреби внутрішнього ринку. Основна роль у цьому процесі має належати державі, яка повинна перетворюватися на державу розвитку, що відобразатиме своєю політикою не лише вузькі інтереси бізнесу, але й усього суспільства. Успішність політики сталої реіндустріалізації залежить насамперед від правильності вибору її пріоритетів та інструментарію реалізації. Вона має поєднувати у собі важелі вертикальної та горизонтальної моделей промислової політики. Розвиток і виважений захист національного

виробника для забезпечення ним потреб населення країни має бути одним із головних завдань держави, при цьому використання державної власності може розглядатися ефективним засобом для відновлення виробництва і стимулювання реіндустріалізації та досягнення соціальної справедливості. Важливу роль в інституційному забезпеченні політики реіндустріалізації має відіграти вдосконалення інституту держави як розробника правил і норм, так і контролера їх виконання. Економічні процеси в промисловості України впродовж останніх трьох десятиліть цілковито не збігалися ні з напрямками досягнення сталого реіндустріального розвитку, ні з погляду ознак всеохопної індустріалізації, досягнення високого рівня продуктивності праці, доходів населення, ні з позиції наближення до соціальної складової при створенні матеріальних благ і справедливому розподілі отриманих доходів.

7. Результати проведеного аналізу економічної політики в умовах соціально-економічних трансформацій актуалізували необхідність удосконалення механізму реалізації економічної політики. Для визначення економічної стабільності України та її динаміки у період 2012-2021 рр. за допомогою мови програмування Python був розроблений і розрахований індекс економічної стабільності (ІЕС), що демонструє динаміку ключових економічних показників та їх вплив на загальну економічну стабільність у контексті глобальної нестабільності. Висновки з даного аналізу вказують на те, що економіка України показувала сталий ріст та покращення стабільності протягом багатьох років, проте, коливання та вплив глобальних чинників також залишають свій слід на економічних показниках. У цьому контексті формування виважених і дієвих механізмів й інструментів економічної політики держави неможливе без основної теоретико-концептуальної платформи, що дозволить уникнути провалів в оцінюванні її практичних результатів. Виважений теоретико-методологічний підхід повинен ґрунтуватися на визначенні основних закономірностей трансформаційних змін в економічній політиці держави на основі урахування методологічних підвалин національних стратегій розвитку та критеріїв оцінки їхньої

ефективності, результативності й дієвості.

8. Дослідження засадничих євроінтеграційних пріоритетів реалізації економічної політики держави в Україні засвідчило, що сучасний її концепт має передбачати такі основні стратегічні пріоритети, як розширення економічної децентралізації, стимулювання локалізації виробництва, посилення антимонопольно-конкурентної політики, розвиток конкуренції на всіх рівнях національної економіки. З'ясовано, що основними негативними чинниками деформації галузевої, технологічної та територіальної структури економіки України є інституційна неефективність, високий рівень корупції і тінізації, недостатньо розвинений внутрішній ринок, слабка підтримка з боку державних інституцій сприятливого підприємницького середовища, високі інвестиційні ризики, повномасштабна агресія з боку РФ, організаційна неготовність українських підприємств до входження у систему глобальних ланцюгів створення вартості, низький рівень державної підтримки малого підприємництва, слабкий рівень диверсифікованості експорту. При цьому серед позитивних чинників структурних перетворень в економіці України є зростання участі українських підприємств у глобальних ланцюгах генерування вартості, розвиток креативних індустрій, підвищення якості української продукції, зміцнення інститутів розвитку, поступове відновлення інфраструктури.

9. Конкурентоспроможність відображає здатність суб'єкта розвиватися в умовах конкурентного протистояння та адаптуватися до змін зовнішнього середовища, забезпечувати високий рівень конкурентних переваг. Конкурентоспроможність трактується також як інтегрована характеристика ефективності функціонування суб'єкта економічних відносин, як можливість задовольняти потреби споживачів, ефективно використовуючи ресурси та отримуючи при цьому соціально-економічний ефект. Основними напрямками вдосконалення економічної політики держави має стати зменшення регуляторного навантаження завдяки впровадженню виваженої антимонопольно-конкурентної політики, посиленню прозорості напрямів її

здійснення, рівний доступ до обмежених ресурсів, зниження бар'єрів входу на ринки, забезпечення принципів конкуренції в усіх сферах економічного життя, стимулювання розвитку малого підприємництва.

10. Перспективи формування інвестиційної моделі економічного зростання в Україні визначено на основі економіко-математичного моделювання із застосуванням виробничої функції Кобба-Дугласа як інвестиційної моделі економічного зростання, що, на відміну від існуючих підходів, розкриває функціональну залежність ВВП на душу населення як індикатора економічного зростання від валового нагромадження в економіці України та середньої щомісячної заробітної плати, що визначає вартість праці.

11. Для моделювання грошово-кредитної політики України запропоновано використати метод нейронної мережі прямого поширення. В такій мережі зв'язки між вузлами не утворюють циклу. Нейронна мережа прямого поширення була першим і найпростішим типом нейронних мереж. В мережі подібного типу інформація переміщується в напрямку вперед від вхідних вузлів та через приховані вузли (якщо такі звичайно є) до вихідних вузлів. Вхідними вузлами при цьому є класичні моделі часових рядів основних об'єктів грошово-кредитної політики (показники інфляції, валютного курсу, грошової бази, облікової ставки НБУ та ВВП країни). Для визначення складу вхідних змінних нейромережі використано цілісні автокореляційні функції та часткові автокореляційні функції. На основі аналізу цілісних автокореляційних функцій та частково автокореляційних функцій визначаються параметри моделі $ARIMA(p, d, q)$ або моделі $SARIMA(p, d, q)(Ps, Ds, Qs)$ відповідно за відсутності або наявності сезонної компоненти. Отримані значення параметрів (порядків) класичних моделей часового ряду визначають кількість минулих значень часового ряду, які використані у нейромережевій моделі.

12. Моделювання фіскальної політики України здійснено шляхом побудови багатофакторної регресійної моделі динаміки доходів державного бюджету України, яка, на відміну від існуючих, враховує максимальну

кількість найбільш значущих чинників і може бути використана для прогнозування цільових показників економічного розвитку України для формування економічної політики в умовах нестабільності.

13. Відзначено, що для вирішення макрофінансових проблем, котрі існують у національній економіці України, доцільно використовувати інструменти монетарної й фіскальної політики, для чого розроблено та обґрунтовано лінійний алгоритм розробки і реалізації монетарної політики в умовах фінансової глобалізації, що складається з восьми етапів і, на відміну від існуючих підходів, враховує стратегічний, а також програмний аспекти розробки та реалізації монетарної політики на національному рівні у глобальному контексті.

14. Комплексне вивчення основних підходів до формування механізму фіскального регулювання дозволило зробити висновки, що ефективність фіскальної політики повинна узгоджуватися з індикаторами національної безпеки, що дозволило доповнити систему критеріїв результативності фіскальної політики додатково критеріями фіскального тиску, що не повинен збільшуватися, частки державного боргу у ВВП, яка не має збільшуватися, та якості життя населення, що повинна збільшуватися. У контексті вдосконалення механізму фіскального регулювання економікою з урахуванням зарубіжного досвіду розроблено блок-схему процесу фіскального регулювання з метою забезпечення макроекономічної рівноваги в умовах нестабільності, яку покладено в основу розробленої авторкою структурно-логічної схеми механізму фіскального регулювання в економічній політиці України, що базується на єдності мети і завдань та співвідношення інструментів впливу на об'єкт регулювання з боку суб'єктів.

15. Розроблено та обґрунтовано Концепцію макроекономічної політики України в умовах глобальної нестабільності, яка ґрунтується на систематизації поглядів та підходів до ідентифікації сутнісних особливостей об'єктів і суб'єктів регулюючого впливу, системно-комплексному підході до застосування інструментарію та принципів формування системи регулювання

державою економічних відносин, що в сукупності становлять методологічну основу ефективної економічної політики в умовах глобальної нестабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають; пер. з англ. О. Дем'янчука. 2-ге вид., випр. Київ: Наш формат, 2017. 440 с.
2. Антикризова політика в реальному секторі економіки України: пріоритетні напрями і завдання : аналіт. доп.; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2022. 72 с.
3. Ануфрієва К. В. Інституційні та фінансові складові нарощування експорту Україні. Економіка України. 2018. №8. с. 33-38
4. АртЬомова Т. І. Засади становлення нової системи державного управління господарською діяльністю. Вісник Інституту економіки та прогнозування. 2015. С. 19-25
5. Б'юкенен Дж., Масгрейв М. Суспільні фінанси і суспільний вибір. Київ: Києво-Могилян. акад., 2004. 176 с.
6. Бажал Ю. М. Українська інноваційна політика: проблема смартспеціалізації. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. 2021. №6 (1). С. 8–13
7. Балакін Р. Л. Державне регулювання критичної інфраструктури в Україні в період воєнного стану. Фінанси України. 2022. № 7. С. 70-94
8. Банерджі А., Дюфло Е. Дієва економіка для важких часів; пер. з англ. Р. Ключко. Київ: Наш формат. 2021. 416 с.
9. Бантон В. Д. Л., Тарангул В. І. Фіскальна політика та механізм її реалізації. Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 2. С. 30-35
10. Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації; за заг. ред. О. С. Власюка. Київ: НІСД. 2017. 384 с.
11. Білорус О. Г. Закономірності й тенденції відтворювальної еволюції та структурної трансформації глобального капіталу. Економічна теорія. 2016. №1. С. 5-16
12. Білорус О. Г. Стратегічна альтернатива ХХІ століття: конвергентно-синергетичний ноосферний співрозвиток. Фінанси України.

2019. №12. С. 7-19.

13. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі. Київ: Основи, 2001. 670 с.

14. Богдан І. В. Фіскальні правила: проблеми імплементації в національну практику. Фінанси України. 2019. №10. С. 38-57. <https://doi.org/10.33763/finukr2019.10.038>

15. Богдан Т. Логіка допомоги. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/lohika-dopomohi.html>

16. Богдан Т. П. Макроекономічні проблеми торговельних відносин України і нагальні завдання економічної політики. Стратегічні пріоритети. 2016. №1. С. 86-98

17. Богдан Т. Стагнація економіки та криза монетарно-фіскального регулювання. Режим доступу: https://dt.ua/finances/stagnaciya-ekonomiki-ta-kriza-monetarno-fiskalnogo-regulyuvannya-293623_.html

18. Бортіс Г. Інституції, поведінка та економічна теорія: внесок до класико-кейнсіанської політичної економії; пер. з англ. Т. Бардадим. Київ: Києво-Могилянська академія, 2007. 560 с.

19. Бортніков Г. П. Заходи реагування центральних банків і банківської спільноти на епідемію коронавірусу. Фінанси України. 2020. №3. С. 65-79

20. Брич В., Охота В. Міжнародна конкурентоспроможність країн в умовах глобалізації: монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 212 с.

21. Бублик Є. Виклики глобальної нестабільності у монетарній сфері. Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Серія: Економіка, управління, безпека, технології, 2023, 2(2).

22. Бублик, Є. О. Взаємозв'язок фінансової відкритості та економічного зростання. Економіка і прогнозування. 2020. № 1. С. 142-157

23. Вавилова Н.В. Моделирование экономического роста на основе производственных функций. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. 2012. № 1 (56). Том 3. С. 171–174

24. Валовий внутрішній продукт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
25. Варналій З. С., Гармашова О. П. Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення. Київ: Знання України, 2013. 387 с.
26. ВВП України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
27. Вдовиченко А. Чому важлива координація фіскальної та монетарної політики? / А. Вдовиченко, С. Ніколайчук. Режим доступу: <https://voxukraine.org/uk/vzayemodiya-fiskalnoyi-ta-monetarnoyi-politiki-v-ukrayini-vid-dominuvannya-do-koordinatsiyi>
28. Вертелева О. Фактори міжнародної конкурентоспроможності України. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2016. №3. С. 33-48
29. Виконання державного бюджету України за доходами, надходження до місцевих бюджетів та ЄСВ. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/2020-5?v=5e1c363005730>
30. Вишневський В. П. Цифрові технології та проблеми розвитку промисловості. Економіка України. 2022. № 1. С. 47-66
31. Вільямсон О. Економічні інституції капіталізму. Фірми, маркетинг, укладання контрактів; пер. з англ. Київ: АртЕк, 2001. 457 с.
32. Власюк В. Борговий тягар. Електронний ресурс. Режим доступу: https://dt.ua/business/borgoviy-tyagar-294289_.html
33. Власюк В. Що не так з капітальними інвестиціями в Україні. Економічна правда. 6 травня 2021 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/05/6/673627/>
34. Внутрішній ринок і торгівля України: структурно-інституціональна трансформація : монографія; за ред. В.Д. Лагутіна. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 432 с.
35. Гаврилюк В.Т. Аналіз впливу інвестицій на економічне зростання країни з використанням виробничої функції. Вісник Запорізького

національного університету. 2012. № 4 (16). С. 73–78.

36. Гаєк Ф. Шлях до рабства; пер. з англ. С. Рачинський. Київ: Наш формат, 2022. 208 с.

37. Галасюк В. В. Концептуальні засади трансформації економіки України: монографія. Київ: Національна академія управління, 2019. 188 с.

38. Гальчинський А. С. Економічна методологія. Логіка оновлення. Київ: АДЕФ-Україна, 2010. 572 с.

39. Геєць В. М. Економіка України: ключові проблеми і перспективи. Економіка та прогнозування. 2016. №1. С. 7-22

40. Геєць В. М. Ендогенізація розвитку економіки у вимірі рівноправності відносин держави, бізнесу та суб'єктів голосування. Економіка України. 2018. №7. С. 3-19

41. Геєць В. М. Особливості взаємозв'язку економічних і політичних передумов реконструктивного розвитку економіки України. Економіка України. 2017. № 12. С. 3-21

42. Геєць В. М. Феномен нестабільності – виклик економічному розвитку. Київ: Академперіодика, 2020. 456 с.

43. Геєць В. Новий прагматизм – інструмент досягнення кращого майбутнього. Економічна теорія. 2017. №1. С. 5-24

44. Геєць В., Гриценко А. «Tertium Datur» Гжегожа Колодко. Економічна теорія. 2019. №1. С. 5-19

45. Геєць, В. М. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь. Київ: НВУ НБУВ, 2010

46. Гриценко А. А. Валютна політика: рефлексійний взаємозв'язок з економікою та грошово-кредитною сферою. Наукові праці НДФІ. 2018. № 2. С. 7-10

47. Гриценко А. А. Національно укорінений розвиток економіки як локальна відповідь на глобальні гео економічні зрушення. Економіка України. 2023. № 4. С. 38-54

48. Гриценко А. А. Сучасна криза у контексті логіки соціально-

економічного розвитку. Економіка України. 2015. №6. с. 18-37

49. Гриценко А. А., Кричевська Т. О. Теоретичні основи грошово-кредитної політики. Економічна теорія. 2011. №1. С. 90-106.

50. Гриценко А. Методологія дослідження трансформації економічних функцій держави в умовах глобалізації. Економіка України. 2021. №7. С. 5-13

51. Гриценко А. Політична економія розділено-спільного світу: історія та сучасність. Економічна теорія. 2015. №3. С. 4-29.

52. Гриценко А. Політична економія: актуалізація проблематики. Економічна теорія. 2012. №1. С. 5-20

53. Гроші і кредит. Підруч. за заг. ред. О. М. Колодізева, В. Ф. Колесніченко: М–во освіти і науки України. К. : Знання, 2010. 615 с.

54. Гужва І. Ю. Актуалітети зовнішньоторговельної політики України: монографія. Київ: Національна академія управління, 2017. 298 с.

55. Гуменюк В. В. Зарубіжний досвід повоєнної трансформації державного управління і уроки для України. Економіка України. 2022. № 8. С. 34-54

56. Дадашова П. А. Процентний та кредитний канали трансмісійного механізму в макроекономічному середовищі України // Економіка та прогнозування. – 2016. – №3. – с. 125-131

57. Даниленко А. І., Венгер В. В. Розвиток реального сектору економіки України у повоєнному відновленні. Фінанси України. 2022. № 6. С. 7-32

58. Данилишин Б. М. Економічні трансформації у період воєнного стану: тактика еволюціонізму і модернізація. Економіка України. 2022. № 10. С. 3-14

59. Данилишин Б. М. Основні напрями монетарної політики України. Фінанси України. 2018. № 2. С. 9-25

60. Данилишин Б. М. Перспективи удосконалення монетарної політики України. Фінанси України. 2020. №2. С. 7-24.

61. Данилишин Б. М. Тактика еволюціонізму в сучасному економічному розвитку світу (в аспекті Третьої та Четвертої промислових революцій). Економіка України. 2016. № 8. С. 44-61
62. Данилишин Б. М. Якою має бути економічна терапія від Нацбанку. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/04/28/659916>
63. Данилишин Б. М., Степанюк Є. В. Необхідні кроки для розвитку економіки та банківського сектору в Україні в період коронакризи та після її завершення. Економіка України. 2021. №1. С. 40-53
64. Данилишин Б. Співробітництво з МВФ: проблеми і перспективи. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/spivrobotnictvo-z-mvf-problemi-i-perspektivi-.html>
65. Данилишин Б.М. Проблемні аспекти поточної монетарної політики. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/880179.html>
66. Дейнека Т. А. Соціально-економічні суперечності процесу глобалізації суспільства (політико-економічний аналіз). Київ: КНЕУ, 2018. 510 с.
67. Дейнеко Л. В., Кушніренко О. М., Ципліцька О. О., Гахович Н. Г. Наслідки повномасштабної воєнної агресії РФ для української промисловості. Економіка України. 2022. № 5. С. 3-25
68. Дейнеко Л. В., Ципліцька О. О., Кушніренко О. М., Гахович Н. Г., Завгородня М. Ю. Міжнародний досвід повоєнного відновлення промисловості. Економіка України. 2023. № 6. С. 23-52
69. Дернова І. А., Боровик Т. М., Кравченко Л. В. Глобальний вимір конкурентоспроможності України. Інфраструктура ринку. 2020. №42. С. 29-34. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2020/42_2020_ukr/7.pdf.
70. Дзюблюк О. Монетарна політика як ключовий важіль реалізації антикризових заходів в економіці. Банківська справа. 2017. №2. С. 3-26
71. Діджиталізація сучасної системи міжнародних економічних відносин : монографія / А. С. Філіпенко, Н. В. Резнікова, О. І. Рогач та ін.; за ред. О. І. Шниркова. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2020. 236 с.

72. Ділові очікування підприємств України. II квартал 2022 року.
URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2022-Q2.pdf?v=4
73. Доходи Державного бюджету України. URL:
<https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2021>
74. Дугінець Г. В. Глобальні ланцюги вартості : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 412 с.
75. Дульська І. В. Шляхи подолання цифрових інфраструктурних і навичкових розривів в Україні. Економіка України. 2022. № 7. С. 43-66
76. Економіка України: імпортозаміщення vs імпортозалежність : монографія; за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 272 с.
77. Економічна статистика / Національні рахунки. Режим доступу:
https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/nac_r.htm
78. Економічні суперечності глобалізації та локалізації в умовах гібридної війни та післявоєнної реконструкції: монографія; за ред. А. А. Гриценка. Київ: Інститут екон. та прогнозув. НАН України. 2022. 636 с.
79. Економічні та фінансові показники України Режим доступу:
<http://www.ukrstat.gov.ua>
80. Експорт України у 2022 році: головні тенденції, сектори та регіони. URL: https://export.gov.ua/news/4570-eksport_ukraini_u_2022_rotsi_golovni_tendantsii_sektori_ta_regioni
81. Єдиний державний веб-портал відкритих даних. Режим доступу:
<https://www.data.gov.ua>
82. Ємець В. В. Нагромадження капіталу в умовах економічних трансформацій. Київ: Нічлава, 2018. 236 с.
83. Єфименко Т. І. Гармонізація інформаційного середовища стресостійкості корпоративного сектору економіки. Економіка України. 2023. № 6. С. 3-22
84. Єфименко Т. І. Концептуальні засади подальшого розвитку системи управління державними фінансами. Економіка України. 2017. №3. С.

3-19.

85. Єфименко Т. І. Кризові трансформації соціально-економічних систем. Фінанси України. 2021. №11. С. 7-20

86. Єщенко П. Пошук нової моделі соціально-економічного розвитку – пріоритетне завдання суспільних наук. Економічна теорія. 2018. № 4. С. 35-56

87. Жаліло Я. На порозі – олігархічний ренесанс? URL: <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/na-porozii-oligarhichniy-renesans-tendenciyi-ta-perspektivi-vidnovlennya-ekonomichnogo-zrostannya-v-ukrayini-.html>

88. Жаліло Я. Особливості реалізації економічної політики держави в умовах сучасних тенденцій суспільного розвитку. Економічна теорія. 2016. № 1. С. 39-52.

89. Жаліло Я. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави. Київ: НІСД, 2009. 336 с.

90. Жиленко К., Мешко Н. Глобалізаційні домінанти розвитку бізнес-діяльності. Міжнародна економічна політика. 2019. №2. С. 43-81

91. Завгородня О. Актуальні концепти економічної теорії інновацій. Економічна теорія. 2016. №2. С. 8-15.

92. Закон України "Про Національний банк України" від 20 травня 1999 р. № 679-XIV (поточна редакція) URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/679-14>

93. Захарченко В. І. Інвестиційне забезпечення неоіндустріалізації України. Фінанси України. 2017. №11. С. 21-46

94. Звєряков М. І. Глобалізація і деіндустріалізація: зміст, суперечності та способи їх розв'язання. Економіка України. 2017. №11. С. 3-16

95. Звєряков М. І. Формування моделі економічного розвитку в нових історичних реаліях. Економіка України. 2022. № 8. С. 3-19

96. Звєряков М.І. Банківський та реальний сектори економіки України: оцінка взаємозв'язків та детермінант розвитку. Економіка України.

2017. №10. с. 31-48

97. Зверяков М.І. Промислова політика і механізм її реалізації/ Економіка України. 2016. №6. С. 5-10.

98. Звіт про фінансову стабільність. Національний банк України. 2023. Червень: Url: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=40819104>

99. Ільїна А. Державне стимулювання інвестиційного процесу. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2016. №3. С. 70-74

100. Іляш О. І., Коліщенко Р. О. Якість державної політики в глобальному середовищі: економічний прорив розвинутих країн і перспективи імплементації в Україні. Економіка України. 2021. №8. С. 38-55.

101. Інвестиції в Україну та відновлення економіки. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=62bfd716-8665-4a4c-9e2d-6325ba53b3c8&title=InvestitsiiVUkrainuTaVidnovlenniaEkonomiki>

102. Інформація про фіскальні ризики та їх вплив на показники державного бюджету в 2022 році. URL: <https://mof.gov.ua/uk/download/page/3993>

103. Історія економічних учень; за ред. В. Д. Базилевича. Київ: Знання, 2004. 1300 с.

104. Карп'юк О. П. Регулювання інноваційних процесів в економіці: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2015. 200 с.

105. Кассон М. Інформація та організація. Новий погляд на теорію фірми; пер. з англ. І. Ободовського. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. 366 с.

106. Катран М. В. Національна модель захисту внутрішнього ринку споживчих товарів. Економічний вісник університету. 2016. №29/2. с. 193-198

107. Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей: Реф.-дайджест / Реф.-уклад. В. М. Фещенко. К.: АУБ, 1999

108. Кириленко О. Фінансова самодостатність територіальних громад:

сутність та умови забезпечення. Світ фінансів. 2022. № 4. С. 68-80

109. Кіндзерський Ю. В. Деіндустріалізація та її детермінанти у світі та в Україні. Економіка України. 2017. №11. С. 48-72

110. Кіндзерський Ю. В. Інклюзивна індустріалізація для сталого розвитку: до засад теорії та політики формування. Економіка України. 2021. №5. С. 3-39.

111. Кістерський Л. Л., Липова Т. В. Децентралізація управління міжнародними ресурсами для економічних реформ. Економіка України. 2017. №2. С. 24-36

112. Козакевич О. Особливості фіскальної політики у системі важелів стимулювання національної економіки України. Traektoriâ Nauki = Path of Science. 2018. Vol. 4, No 7

113. Козюк В. В. Монетарна автономія та цінова стабільність у сировинних економіках. Фінанси України. 2018. №7. с. 7-26

114. Козюк В. В. Незалежність центробанків та інфляція: фрагментаризація суспільства vs верховенство права. Фінанси України. 2019. №3. С. 7-21

115. Козюк В. Фінансова глибина: легше потонути, ніж пояснити. URL: https://dt.ua/finances/finansova-glibina-legshe-potonuti-nizh-poyasniti-330610_.html

116. Козюк В., Гайда Ю., Шиманська О. Типологія держав добробуту, якість інститутів та екологічних благ у постсоціалістичних країнах. Журнал європейської економіки. 2019. Том 18. №1. С. 3-19

117. Колодко Г. В. Новий Прагматизм, або економіка помірності. Економіка України. 2013. № 11. С. 13–28

118. Колот А. М. Соціально-трудова реальність – XXI: філософія становлення, можливостей та викликів. Економіка України. 2021. № 2. С. 3-31.

119. Колот А.М., Герасименко О.О. Соціально-трудова реальність– XXI: природа змін, неоглобальний розвиток; Інститут безумовного базового доходу в перспективній системі соціального захисту. Інституційні засади

розвитку ринку праці в Україні : колективна монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. І.Л. Петрової, д.е.н. В.В. Близнюк. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». К., 2021. 472 с. С. 9-60; 109-123

120. Концептуально-методологічні трансформації економічної теорії XXI століття : монографія; за ред. А. А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 344 с.

121. Кораблін С. О. Макроекономічна динаміка України: пастка сировинних ринків. Київ: Ін-т екон. та прогноз. НАН України, 2017. 308 с.

122. Кораблін, С. О. Україна: фінансовий вимір війни. Вісник НАН України. 2022. (7), 39–41

123. Корнівська В. О. Профіцит ліквідності в глобалізованому світі. Економічна теорія. 2018. №3. с. 83-98

124. Корнівська В.О. Цифровий банкінг: ризики фінансової дигіталізації. Проблеми економіки. 2017. № 3. С. 254-261

125. Коровій В. В. Державна фінансова політика : монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 388 с.

126. Корсунський С. Зовнішня політика в епоху трансформацій. Харків: Віват, 2020. 256 с.

127. Корсунський С. Як нації відновлюються: досвід Східної Азії. Харків: Віват, 2023. 192 с.

128. Коуз Р. Природа фірми: походження, еволюція і розвиток; за ред. О. Вільямсона, С. Вінтера ; пер. з англ. А. Куликова. Київ: А.С.К., 2002. 335 с.

129. Кравченко С. І. Регулювання національної інноваційної системи у глокалізаційному аспекті. Економіка промисловості. 2019. № 4. С. 58–74.

130. Кравчук Н. Дивергенція глобального розвитку: сучасна парадигма формування геофінансового простору. Київ: Знання, 2012. 782 с.

131. Кравчук Н., Луцишин О. Фінансовий ринок України під час війни: реалії функціонування. Світ фінансів. 2022. № 4. С. 112-118

132. Кричевська Т. Монетарна політика як елемент суспільного договору: логіко-історичний аналіз. Економіст. 2016. №5. С. 4-11

133. Кричевська Т. Довіра у грошово-кредитній сфері: логіко-історичне дослідження. Київ: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2020. 504 с.

134. Кричевська Т. Проблема суперечності між цілями монетарної політики в контексті впливу на глобалізацію повномасштабного російського вторгнення в Україну. Глобалізаційні виклики сьогодення. Збірник тез доповідей міжнародного науково-практичного семінару м. Київ, 19 травня 2022 р. С. 57-62

135. Круглов В. В. Розвиток державно-приватного партнерства в Україні: механізми державного регулювання: монографія. Харків: Магістр, 2019. 252 с.

136. Крючкова І. В. Макроструктурне інституційне табло економіки України. Економіка та прогнозування. 2017. №2. С. 7-30

137. Кудряшов В. П. Фінансове забезпечення публічних витрат у період війни. Економіка України. 2023. № 3. С. 37-57

138. Кудряшов В.П., Поддєрьогін А.М. Модернізація фіскальної політики в ЄС. Фінанси України. 2017. №3. С. 19-35

139. Кузнєцов К. В. Формування пріоритетів податкового стимулювання іноземних інвестицій в економіку України. Наукові праці НДФІ. 2017. Вип. 1. С. 131-143

140. Куриляк В. Є. Менеджмент: міжцивілізаційні і міжкультурні основи. Київ: Кондор, 2010. 481 с.

141. Лагутін В. Д. Внутрішній ринок споживчих товарів: теорія розвитку і регулювання: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. 327 с.

142. Лагутін В. Д. Гроші та грошовий обіг : навч. посіб. 4-те вид., перероб і доп. Київ : Знання, 2002. 199 с.

143. Лагутін В. Д. Економічна політика держави та ефекти її реалізації. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2017. №4. С. 5-21

144. Лагутін В. Д. Стабільність суспільного розвитку: досвід

міждисциплінарного дослідження. Економічна теорія. 2017. №2. С. 5-18

145. Лагутін В. Д. Цивілізаційні та інституційні фактори глобальних економічних трансформацій ХХІ ст. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2019. №2. с. 5-19

146. Лагутін В. Д., Романенко В. А., Уманців Ю. М. Конкурентоспроможність національної економіки. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. 296 с.

147. Липов В. Непередбачувані наслідки і проблема забезпечення сталого розвитку. Економіка та прогнозування. 2021. №4. С. 7-28.

148. Ліст Ф. Національна система політичної економії; пер. з нім. М. Гавриш. Київ: Наш формат. 2021, 368 с.

149. Лондар Л.П. Вдосконалення боргової політики як чинник підвищення рівня фінансової безпеки держави. Стратегічні пріоритети. 2016. №3. С. 246-251

150. Лук'яненко Д. Г. Глобальна економічна інтеграція: монографія. Київ: Національний підручник, 2008. 220 с.

151. Лук'яненко І.Г., Городніченко Ю.О. Економетричне моделювання процесів у грошово-кредитній сфері. Наукові записки НаУКМА, Економіка, К: Видавничий дім "Педагогіка", 1999. Т.15. С.23-37.

152. Луцишин З., Кравчук Н. Системні детермінанти сучасних гравітаційних процесів у геоекономічному просторі. Міжнародна економічна політика. 2015. Вип. 2. С. 29-49

153. Мазаракі А. А., Мельник Т. М., Кудирко Л. П. Економіка України: імпортозаміщення vs імпортозалежність : монографія; за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 272 с.

154. Мазуренко В. І. Світова фінансова криза 2007-2010 рр.: глобальний та національний виміри: монографія. Дніпропетровськ: Нова ідеологія, 2009. 216 с.

155. Макроекономічна політика у макроекономічній стабілізації національної економіки: за наук. ред. І. Ф. Радіонової. Київ: Ун-т екон. та права

«КРОК», 2017. 240 с.

156. Макстон Г., Рандерс Й. У пошуках добробуту. Керування економічними розвитком для зменшення безробіття, нерівності та змін клімату. Київ: Пабулум, 2017. 320 с.

157. Малий І. Й., Диба М. І., Галабурда М. К. Держава і ринок: філософія взаємодії. Київ: КНЕУ, 2005. 358 с.

158. Малий І. Й., Королюк Т. О. Макрорегулювання фінансового сектору: монографія. Київ: КНЕУ, 2015. 303 с.

159. Маркс К. Капітал: Критика політичної економії (в 3-х томах). Том 1: Виробництво капіталу. К., 1952. 792 с.

160. Мейсон П. Посткапіталізм. Путівник у майбутнє; пер. з англ. Н. Мочалова. Київ: Наш формат, 2019. 360 с.

161. Мельник Т., Конрад Ю. Інтеграція національних підприємств у міжнародні виробничі мережі. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2017. №5. С. 5-20

162. Мельник, В. М. Фіскальна політика держави в умовах фінансової кризи. Фінанси України. 2008. №11, С.11–17

163. Міняйло В.П. Інформаційно-аналітичне забезпечення публічних закупівель// Інвестиції: практика та досвід. 2017. №16. с. 88-93

164. Міщенко В. І., Науменкова С. В. Методологічні засади формування стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України. Причорноморські економічні студії. 2019. № 48. С. 116–122.

165. Міщенко В.І., Льон І.М. Роль монетарного регулювання у стимулюванні економічного розвитку. Фінанси України. 2017. № 4. С. 75—93

166. Міщенко С. Удосконалення монетарної політики та регулювання фінансових систем. Вісник Національного банку України. 2011. № 5. С. 21 – 27

167. Назаркевич І. Б. Державне регулювання структурних змін в економіці України: проблеми та перспективи: монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 356 с.

168. Наїр Ч. Держава сталого розвитку. Майбутнє урядування, економіки та суспільства; пер. з англ. І. Гнатковська. Київ: Наш формат, 2020. 288 с.

169. Найбільші компанії за ринковою капіталізацією. Url: <https://companiesmarketcap.com>

170. Никифорок О. І., Стасюк О. М., Федяй Н. О. Соціально-економічні мультиплікативні ефекти від реалізації великих інфраструктурних проєктів для української економіки. Економіка України. 2023. № 5. С. 23-34

171. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки; пер. з англ. І. Дзюб. Київ: Основи, 2000. 198 с.

172. Оded Г. Подорож людства. Витоки багатства і нерівності; пер. з англ. А. Марховська. Київ: Наш формат, 2023. 264 с.

173. Орловська Ю., Морозова С. Детермінанти конкурентоспроможності національних інноваційних систем країн ЄС та України в умовах глобальних трансформацій. Міжнародна економічна політика. 2021. № 1. С. 55-72.

174. Основні показники соціально-економічного розвитку України. Державна служба статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

175. Оцінка інтеграції України до європейського економічного простору: монографія; за заг. ред. О. О. Борзенко. Київ: Ін-т екон. та прогнозів. НАН України, 2021. 493 с.

176. Очікування підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності. Режим доступу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tda.htm

177. Паєнтко Т.В. Інструменти фіскального регулювання фінансових потоків. Ефективна економіка. 2011. №8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=659>

178. Паризький І. В. Державне управління інноваційно-технологічним розвитком економіки України : монографія. Київ : Національна академія

управління, 2017. 342 с.

179. Партридж Д. Люди чи прибуток. Ламай систему. Живи з метою. Будь успішним; пер. з англ. Н. Палій. Київ: Книголав. 2017. 240 с.

180. Петриченко О. А. Теорія суспільно-економічного розвитку: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2013. 102 с.

181. Підоричева І. Інноваційна політика через призму економічної теорії. Журнал європейської економіки. 2022. Том 21. № 4. С. 428-443

182. Пікетті Т. Капітал у ХХІ столітті; пер. з англ. Н. Палій. Київ : Наш формат, 2016. 696 с.

183. Піляєв І. С. Роль держави в генетиці східноазійського «економічного дива»: неструктуралістське бачення. Економіка України. 2021. № 8. С. 15-25

184. Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення. Url: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf>

185. Портер М. Конкурентна перевага. Як досягати стабільно високих результатів; пер з англ. І. Ємельянова, І. Гнатковська. Київ: Наш формат, 2019. 624 с.

186. Портер М. Конкурентна стратегія. Техніка аналізу галузей і конкурентів; пер з англ. Н. Кошманенко. Київ: Наш формат, 2020. 424 с.

187. Правове забезпечення ефективності інноваційного процесу в Україні: монографія ; за ред. С. В. Глібка, О. В. Розгон. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2021. 365 с.

188. Правове забезпечення інноваційного процесу в умовах адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: монографія; за ред. С. В. Глібка, О. В. Розгон. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2022. 290 с.

189. Правове забезпечення науково-дослідницької інфраструктури в Україні (теоретико-правовий аспект) монографія; за ред. А. М. Любчич та І. В. Огієнко. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2022.

176 с.

190. Присяжнюк А. Ю. Сингулярність кластерного розвитку національної економіки : монографія. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. 300 с.

191. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2022-2024 роки. Схвалено постановою Кабінету Міністрів України від 31.05.2021 № 586. URL: [https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=77059300-efc0-4c61-8a67-](https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=77059300-efc0-4c61-8a67-3974e0cd27a5&title=PrognozEkonomichnogoISotsialnogoRozvitkuUkraini)

3974e0cd27a5&title=PrognozEkonomichnogoISotsialnogoRozvitkuUkraini

192. Пронкіна Л., Гавриш О. Сучасні проблеми конкурентоспроможності держави. Агросвіт. 2019. № 7. С. 32-36

193. Радіонов Ю. Д. Управління фінансовими ресурсами держави в умовах воєнного стану. Економіка України. 2023. № 1. С. 20-43

194. Райнгарт К., Рогофф К. Циклічна історія фінансових криз / пер. з англ. О. Кальнова. Київ: Наш формат. 2019. 544 с.

195. Райх Р. Врятувати капіталізм. Як змусити вільний ринок працювати на людей; пер. з англ. Р. Корнуги. Київ: Наш формат, 2018. 288 с.

196. Реальний сектор економіки України: пріоритети розвитку в умовах зміни вектора економічної політики: аналіт. доп. / Собкевич О. В., Шевченко А. В., Михайличенко К. М., Русан В. М., Белашов Є. В. та ін. Київ: НІСД, 2017. 40 с.

197. Редзюк Є. В. Фінансово-економічні механізми та інструменти впливу на світогосподарські процеси. Наукові праці НДФІ. 2021. № 4. С. 34-47.

198. Редзюк Є. Посилення глобальної нестабільності в міжнародній економіці та її вплив на Україну. Економіст. 2018. №8. С. 19-22

199. Резнікова Н. В. Глобальна економічна взаємозалежність: сучасна парадигма та детермінанти модифікації. Київ: Вістка, 2013. 456 с.

200. Резнікова Н. В., Панченко В. Г., Іващенко О. А. Від ревізії економічної теорії до ревізії економічної політики: пастки Нового

макроекономічного консенсусу. Економіка України. 2021. №3. С. 19-40

201. Резнікова Н. В., Панченко В. Г., Іващенко О. А. Вплив конкуренції інфраструктурних проєктів США та КНР на глобальну економічну кон'юнктуру та економічну безпеку країн, що розвиваються: боргові, технологічні і фінансові важелі тиску на сталий розвиток. Економіка та держава. 2021. №8. С. 10-16.

202. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с.

203. Рейкін В.С. Детінізація національної економіки: теорія, методологія та практика: монографія. Львів: Галиц. вид. спілка, 2017. 390 с.

204. Рейкін В.С. Детінізація національної економіки в умовах невизначеності. Рук. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Львів. 2019. 449 с.

205. Рендал Р. Сучасна теорія грошей / пер. з англ. О. Вальчишен, А. Бузинник, Є. Гагаркіна та ін. К.: Наш формат, 2017. 480 с.

206. Рєпіна І. М., Садовник О. В., Чабан В. Г. Динамічний аналіз впливу наукової та інноваційної діяльності на формування валової доданої вартості в Україні. Фінанси України. 2022. № 8. С. 72-89

207. Рікардз Джеймс. Валютні війни. Витоки наступної світової кризи / пер. з англ. Д. Тавровецький. – К.: Наш формат, 2018. – 328 с.

208. Рішення РНБО від 11.08.2021 «Про стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21#Text>

209. Рогач О. І. Теорії міжнародного бізнесу. Київ: Київський університет, 2018. с. 125-189

210. Рогач О. Методологічні аспекти аналізу багатонаціональних підприємств. Міжнародна економічна політика. 2019. №2. С. 7-42

211. Романенко В. Конкурентна політика та конкурентоспроможність національної економіки. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2016. №3. С. 5-16.

212. Романенко В. А. Соціальний контроль та прозорість державної

влади: до постановки проблеми деконструкції держави в соціальному дискурсі лібералізму та неолібералізму. Науково-теоретичний альманах «Грані». 2018. Т. 21, № 11. С. 54-61.

213. Савченко, А. Г., Соломенко, С. М. Бюджет повної зайнятості та фіскальна політика. Фінанси України, 2007. №4, С. 3–12

214. Саліхова О. Б., Крехівський О. В. Держава у повоєнній розбудові індустрії та відновленні економіки: історичні паралелі та рекомендації для України. Економіка та прогнозування. 2022. №4. С. 7-42

215. Сало Л. Моделювання впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток країни. Світ фінансів. 2015. Вип. 3. С. 18-30

216. Семенча І. С., Ковальов М. С. Макроекономічний аналіз ефективності регулювання економіки України: ретроспектива та сучасний фінансово-економічний стан. Проблеми економіки. 2022. № 2. С. 66-7

217. Сизоненко В. О. Формування і розвиток національної системи підприємництва: теоретико-методологічні аспекти і механізми їх реалізації: монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 229 с.

218. Сіденко В. Методологічні засади аналізу глобальних кризових процесів. Економічна теорія. 2016. № 2. С. 85-99

219. Скоропад, І. С., Гарасимчук, О. В. Фіскальна політика як спосіб наповнення державного бюджету. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2011. №714. С. 529–533

220. Скрипниченко М. І. Макроекономічні оцінки і прогнози повоєнного відновлення економіки України. Економічна теорія. 2022. № 2. С. 29-43

221. Скрипниченко М. І., Яценко Г. Ю. Інструментальний аналіз розриву ВВП в Україні. Економіка та прогнозування. 2018. №1. с. 58-78

222. Скрипниченко М.І. Модель розширеної виробничої функції для економіки України. Бізнес-Інформ. 2009. № 2 (2). С. 133–137

223. Скрутон Р. Консерватизм. Запрошення до великої традиції. пер. з

англ. К. Дуса. Київ: Наш формат, 2022. 176 с.

224. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй; пер. О. Васильєва, М. Межевікіної, А. Малівського. Київ. Port-Royal. 2001, 594 с.

225. Снігова О. Ю. Державна політика структурної трансформації економіки стропромислових регіонів України в період повоєнного відновлення. Економіка України. 2022. № 9. С. 45-57

226. Собкевич О. В. Загрози інноваційній безпеці у промисловості та механізми їх подолання. Стратегічні пріоритети. 2016. № 3. С. 220-236

227. Спенс М. Нова конвергенція. Київ: Темпора, 2017. 352 с.

228. Ставицький А. В. Теорія часових рядів. URL: http://andriystav.cc.ua/Downloads/AppliedEco/02_Time_Series.pdf

229. Стадвелл Дж. Чому Азії вдалося. Успіхи і невдачі найдинамічнішого регіону світу; пер. з англ. О. Цихановська. 2-ге вид. Київ: Наш формат, 2022. 448 с.

230. Стець О. В., Зубик А. О. Моделювання впливу динаміки зміни податкових ставок на доходи державного бюджету країни. Ефективна економіка. 2020. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8453>

231. Стігліц Дж. Глобалізація та її тягар; пер. з англ. А. Іщенко. Київ: Києво-Могилянська академія. 2003. 252 с.

232. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора. Київ: Основи, 1998. 854 с.

233. Стійкість економіки: оцінювання та забезпечення : монографія; за ред. А. В. Бойко. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 444 с.

234. Тарасевич В. М. Чверть століття незалежності України: актуальні контексти та імперативи соціально-економічних реформ. Економіка України. 2017. №2. С. 3-21

235. Технологічна модернізація в європейській економіці: монографія; за наук. ред. В. І. Чужикова. Київ: КНЕУ, 2013. 266 с.

236. Тищенко О. П. Держава та її функції в економіці: ретроспективний

аналіз наукових теорій докейнсіанського періоду. Актуальні проблеми економіки. 2012. №7. С. 49-60

237. Ткачик Ф.П. Організаційно-правові детермінанти фіскальної політики на державному та місцевому рівнях. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво, 2021 р., № 3 (120). С. 128-133

238. Тріпак М. М., Тимків А. О. Соціально-економічна роль інклюзивного освітнього хабу. Економіка України. 2023. № 6. С. 99-114

239. Укладені угоди страхування, перестраховання, гарантування, компенсації відсоткової ставки за експортними кредитами: Url: <https://www.esa.gov.ua/publiczna-informacziya/ukladeni-eka-ugody>

240. Уманців Ю. Економічна політика держави в умовах глобалізації. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2017. №1. С. 5-18

241. Уманців Ю. М., Золіна Д. О. Макроекономічний вимір національної конкурентоспроможності за умов глобалізації. Економічна теорія та право. 2022. №2. С. 47-71

242. Уманців Ю. М., Міняйло О. І. Економічна політика держави за умов глобальних трансформацій. Економіка України. 2018. №9. С. 37-49

243. Фергюсон Н. Глобальний занепад. Як помирають інститути та економіки; пер. з англ. К. Диса. Київ: Наш формат, 2020. 144 с.

244. Фергюсон Н. Еволюція грошей. Фінансова історія світу; пер. з англ. К. Диса. Київ: Наш формат, 2017. 384 с.

245. Феррацці К., Гохар К., Вейріч Н. Конкуренція в новому світі праці. Як радикальна адаптивність вирізняє найкращих; пер. з англ. К. Корнієнко. Київ: Лабораторія, 2023. 232 с.

246. Фещенко В. М. Дослідження проблем становлення та розвитку ринкового господарства в працях економістів України другої половини XIX – початку XX ст.: монографія. Київ: КНЕУ, 2003. 187 с.

247. Филюк Г. М. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації: монографія. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 404 с.

248. Філіпенко А. С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність: монографія. Київ: Знання, 2007. 670 с.

249. Фінанси підприємств України під час війни та завдання їх повоєнного відновлення : наукова доповідь; за ред. В. В. Зимовця. Київ: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2023. 54 с.

250. Фінансова глобалізація і євроінтеграція. за ред. О. Г. Білоруса, Т. І. Єфименко. Київ: Акад. фін. управління, 2015. 496 с.

251. Формування інституційного середовища модернізації економіки старопромислових регіонів України: монографія / В. І. Ляшенко, І. Ю. Підоричева, В. П. Антонюк та ін.; Київ: Ін-т економіки пром-сті НАН України 2022. 472 с.

252. Фримен К., Лука Ф. Як час спливає: Від епохи промислових революцій до інформаційної революції; пер. з англ. Р. Ткачука. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 510 с.

253. Фрідман М. Капіталізм і свобода; пер. з англ. Н. Рогачевська. Київ: Наш формат, 2017. 216 с.

254. Черкашина, Т. Виробнича функція Кобба-Дугласа як інструмент політики економічного зростання України в умовах ринкових реформ. Економіка та суспільство, 2020 (21). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/26>

255. Чухно А. А., Юхименко П. І., Леоненко П. М. Сучасні економічні теорії. Київ: Знання, 2007. 878 с.

256. Шаповал Ю. І. Контроль за рухом капіталу: особливості сучасних підходів і висновки для України. Український соціум. 2018. №2. с. 108-115

257. Шарма Р. Передові країни. В очікуванні нового «економічного дива»; пер. з англ. А. Іщенко. Київ: Наш формат, 2018. 296 с.

258. Шаров О. Держава і ринок в умовах сучасної глобалізації: боротьба протилежностей чи синергія взаємодії? Економіка України. 2021. №7. С. 41-53

259. Шаров О. М. Економічна дипломатія: основи, проблеми та

перспективи. Київ: НІСД, 2019. 560 с.

260. Шваб К. Четверта промислова революція, Формуючи четверту промислову революцію; пер. з англ. Н. Климчук, Я. Лебеденко. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2019. 416 с.

261. Шемет Т. С. Формування стратегічних пріоритетів монетарної політики держави в умовах фінансової глобалізації. Міжнародна економічна політика. 2012. Спец. вип. : у 2 ч. Ч. 2. С. 396–402.

262. Штань М. В. Інституційні детермінанти економічної політики держави. Економіка та суспільство. 2023. №57. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3205/3128> (0,6 друк. арк.).

263. Штань М. В. Економічна політика стимулювання повоєнного відновлення. Економіка та суспільство. 2023. №56. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3005/2927> (0,6 друк. арк.).

264. Штань М. В. Активізація економічної політики держави за умов новітніх глобальних змін. Економіка та держава. 2022. № 6. С. 65-69 (0,5 друк. арк.).

265. Штань М. В. Глобалізаційні детермінанти зовнішньоекономічної політики держави. Інвестиції: практика та досвід. 2022. №4. С. 54-59 (0,5 друк. арк.).

266. Штань М. В. Інституційний вимір державної політики протидії наслідкам глобальної пандемії. Економіка та держава. 2021. № 12. С. 65-69 (0,5 друк. арк.).

267. Штань М., Костюк В. Державне регулювання національної економіки за умов європейської інтеграції. Актуальні проблеми економіки. 2021. № 4. С. 110-117.

268. Штань М. В. Монетарна політика за умов розвитку глобальної кризи 2020 р. Економіка та держава. 2020. № 6. С. 98-101

269. Штань М. В. Глобальні дисбаланси у розвитку світової економіки.

Економічна теорія та право. 2018. № 3. С. 49-60

270. Штань М. В. Макрофінансова політика в умовах глобальних дисбалансів. Банківська справа. 2018. №3-4. С. 69-76

271. Штань М. В. Державні закупівлі у системі заходів стимулювання розвитку національної економіки. Економічна теорія та право. 2018. №1. С. 60-71

272. Штань М. В. Напрями державного стимулювання розвитку економіки України. Економіка та держава. 2017. №10. С. 53-57

273. Штань М. В. Державна політика неоіндустріалізації в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2017. №9. С. 34-38

274. Штань М. В. Макроструктурні детермінанти відновлення стійкого економічного зростання в Україні. Економіка та держава. 2017. №6. С. 46-50

275. Штань М. В. Розвиток економіки України на основі реіндустріалізації. Банківська справа. 2017. №4. С. 75-84

276. Штань М. В. Державне стимулювання розвитку національної економіки в умовах глобалізації. Банківська справа. 2017. №2. С. 44-53

277. Штань М. В. Перспективи формування інвестиційної моделі економічного зростання в Україні. Банківська справа. 2017. №1. С. 63-73.

278. Штань М. В. Інвестиційна діяльність у системі чинників активізації розвитку національної економіки. Банківська справа. 2016. №4. С. 55-63

279. Штань М. В. Теоретична концептуалізація структурної політики держави. Економіка та держава. 2021. № 10. С. 59-63

280. Штань М. В. Державна політика у системі інструментарію підвищення конкурентоспроможності економіки. Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці. Матеріали XVI Міжнарод. наук. Інтернет-конф. (Ukraine-Slovenska Republika). 19-20 травня 2023 р. Київ: НАУ, 2023. С. 11-13

281. Штань М. В. Стимулювання підприємництва за умов післявоєнного відновлення. Економіка підприємства: теорія і практика: зб.

матеріалів ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. 12-13 жовтня 2022 р. Київ : КНЕУ, 2022. С. 167-170

282. Штань М. В. Використання в Україні досвіду фіскального стимулювання економіки країнами ЄС за умов пандемії COVID-19. «Принциповий прагматизм» ЄС – наслідки для Східної та Південно-Східної Європи: політичні, економічні, правові та комунікаційні аспекти: Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. 21-22 травня 2021 р. КНУ імені Тараса Шевченка. Київ: Ін-т міжнар. віднос. Центр досконалості Жана Моне. 2021. С. 194-196

283. Штань М. В. Проблематика глобальних дисбалансів у вітчизняній науковій думці. Роль економічної науки у суспільному розвитку: До 100-річчя НАН України: матеріали круглого столу. Київ: Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. 2018. С. 60-63

284. Штулер І.Ю. Перспективні напрями забезпечення рівноважного розвитку національної економічної системи в умовах глобалізації / І.Ю. Штулер // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». - Випуск 14. - 2015. – с. 94-99

285. Штулер І.Ю. Прогнозування макроекономічного розвитку України: аналіз сценаріїв. Інфраструктура ринку. 2017. №4. Режим доступу: <http://www.market-infr.od.ua/ukr>.

286. Штулер І.Ю., Сержанов В.В. Вплив інвестиційної політики на гомеостазис національної економічної системи крізь призму інновацій. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2016. №2. Режим доступу до журналу: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/index.php/2-2016-ukr>

287. Шульга Н. П., Уманців Ю. М., Мельниченко О. В. Рефінансування банків. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 324 с.

288. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу; пер. з англ. В. Старка. Київ. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 242 с.

289. Шумська С.С. Інструмент виробничої функції в дослідженні

української економіки. Економіка та прогнозування. 2007. № 4. С. 104–123

290. Юрій С.І. Сучасні тенденції розвитку європейського оподаткування та новітня парадигма податкової політики в Україні [монографія]/ С. Юрій, А. Крисоватий, Т. Кошук. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 292 с.

291. Якубенко В. Д. Базисні інститути у трансформаційній економіці: монографія. Київ: КНЕУ, 2004. 252 с.

292. Янсіті М., Лахані К. Конкуренція за доби штучного інтелекту; пер. з англ. Ю. Григоренко. Київ: Форс Україна, 2021. 304 с.

293. Accelerating Workforce Reskilling for the Fourth Industrial Revolution: <https://www.weforum.org/whitepapers/accelerating-workforce-reskilling-for-the-fourth-industrial-revolution>

294. Ackley, Gardner (1961). "Economic Growth: The Problem of Capital Accumulation". *Macroeconomic Theory*. New York: Macmillan. pp. 505–535.

295. Agénor, P.R. (2001). Benefits and costs of international financial integration: theory and facts. Policy Research Working Paper, WPS 2699. Washington, DC: World Bank

296. Aguilera R., Marano V., Haxhi I. International corporate governance: A review and opportunities for future research. *Journal of International Business Studies*. 2019. Vol. 50. Iss. 4. P. 457-498

297. Aizenman, J. (2011). The Impossible Trinity – from the Policy Trilemma to the Policy Quadrilemma. UC Santa Cruz: Department of Economics, UCSC. Retrieved from <https://escholarship.org/uc/item/8cq7g4c9>

298. Amosha O., Pidorycheva I., Zemliankin A. Trends in the World Economy Development: New Challenges and Prospects. *Science and Innovation*. 2021. Vol. 17. №1. P. 3-17

299. Bandara K. Forecasting across time series databases using recurrent neural networks on groups of similar series: A clustering approach / K. Bandara, C. Bergmeir, S. Smyl. // *Expert Systems with Application*. 2020. №140.

300. Barro, Robert J.; Sala-i-Martin, Xavier (2004). *Economic*

Growth (Second ed.). The MIT Press. p. 29, fn. 7 URL: <http://piketty.pse.ens.fr/files/BarroSalaIMartin2004.pdf>

301. Baumol, William J. (1970). "Mr. Harrod's Model". *Economic Dynamics* (Third ed.). London: Macmillan. pp. 37–55.

302. Bergsten, C., Gagnon, J. (2017), *Currency Conflict and Trade Policy: A New Strategy for the United States*, Columbia University Press.

303. Bethlendi A., Lentner Cs., Vasa L., Pora A. 2019. Fiscal council: European model or new global standard? *Journal of International Studies*, Vol. 12. No: 4. p. 32-51. URL:https://www.jois.eu/files/3_669_Bethlendi%20et%20al.pdf. doi: 10.14254/2071-8330.2019/12-4/3

304. Blanchard, O. J., & Quah, D. (1989). The Dynamic Effects of Aggregate Demand and Supply Disturbances. *The American Economic Review*, 79(4), 655–673. <http://www.jstor.org/stable/1827924>

305. Boianovsky, Mauro (2015): *Beyond capital fundamentalism: Harrod, Domar and the history of development economics*, CHOPE Working Paper, No. 2015-12, Duke University, Center for the History of Political Economy (CHOPE), Durham, NC

306. Brems, Hans (1967). "The One-Country Harrod–Domar Model of Growth". *Quantitative Economic Theory: A Synthetic Approach*. New York: Wiley. pp. 426–435.

307. Broad money, % GDP. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/FM.LBL.BMNY.GD.ZS>

308. Bulkot O. Sustainable Investing: World Practice and Perspectives for National Economy of Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*. 2022. № 1(218). P. 5-11

309. Cassel, Gustav (1967) [1924]. "Capital and Income in the Money Economy". *The Theory of Social Economy* (PDF). New York: Augustus M. Kelley. pp. 51–63.

310. Chen, M., Mrkaic, M. and Nabar, M. (2019), *Global economic recovery 10 years after the 2008 financial crisis*, IMF Working paper, WP/19/83. 32 p.

<https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/04/26/The-Global-Economic-Recovery-10-Years-After-the-2008-Financial-Crisis-46711>

<https://doi.org/10.5089/9781498305426.001>

311. Cherevatskyi D., Smirnov R. A novel approach to characterizing the relationship between economic growth and energy consumption. *Economy of Ukraine*. 2021. № 12. P. 57-70

312. Christiansen, H., Pigott, C. (1997) Long-term Interest Rates in Globalized Markets. OECD Working Paper Series. Retrieved from <http://econpapers.repec.org/paper/oeccecoaaa/175-en.htm>

313. Cobb, C. W.; Douglas, P. H. (1928). "Vol. 18, No. 1, Supplement, Papers and Proceedings of the Fortieth Annual Meeting of the American Economic Association (Mar., 1928), pp. 139-165 URL: <https://www.jstor.org/stable/1811556>

314. Cochrane, James L.; Gubins, Samuel; Kiker, B. F. (1974). "Economic Growth (I)". *Macroeconomics: Analysis and Policy*. Glenview: Scott, Foresman and Co. pp. 328–353

315. Coibion O., Gorodnichenko Y. Information Rigidity and the Expectations Formation Process: A Simple Framework and New Facts. *American Economic Review*. 2015. №105. P. 2644-2678.

316. Coibion O., Gorodnichenko Y., Kamdar R. The Formation of Expectations, Inflation and the Phillips Curve. *Journal of Economic Literature*. 2018. Vol. 56. Issue 4. P. 1447-1491

317. Cooper M., Nguyen Q.T.K. Multinational enterprises and corporate tax planning: A review of literature and suggestions for a future research agenda. *International Business Review*. 2020. Vol. 29. Iss. 3

318. Danylyshyn B., Bohdan I. Developing a system of anti-crisis measures for Ukraine's economy in the spread of the coronavirus pandemic. *Banks and Bank Systems*. 2020. Volume 15. Issue 2. P. 1-15

319. Demertzis, M. and N. Viegi (2021), "Low interest rates in Europe and the US: one trend, two stories", Policy Contribution 07/2021, Bruegel

320. Doing business Measuring Business Regulations 2018. Url:

<https://doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>

321. Doing business Measuring Business Regulations 2019 p. URL: https://www.worldbank.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf

322. Doing business Measuring Business Regulations 2020. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>

323. Doing Business: External Panel Review 2021. URL: <https://www.worldbank.org/content/dam/doingBusiness/pdf/db-2021/Final-Report-EPR-Doing-Business.pdf>

324. Dolan, Ed. (1984) Money, Banking, and Monetary Policy (Dryden Press), with Colin and Rosemary Campbell, US edition

325. Domar, Evsey (1946) "Capital Expansion, Rate of Growth, and Employment". *Econometrica*. 14 (2): 137–147

326. Duginets G., Kolesnykova O. Competitive strategies of companies in the foreign market. *ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ: ЕКОНОМІКА, ФІНАНСИ, ПРАВО*. 2021. № 3. С. 12-22.

327. Easterly, William (1997), Ghost of the Financing Gap: How the Harrod-Domar Model Still Haunts Development Economics (PDF), World Bank Development Research Group

328. Eucken, Walter: Grundsätze der Wirtschaftspolitik. Rowohlt, Reinbek 1965

329. Fyliuk H., Honchar I., Kolosha V. The Interrelation between Economic Growth and National Economic Competitiveness: The Case of Ukraine. *Journal of Competitiveness*. 2019. № 11(3). P. 53-69

330. Galbraith. John Kennethю The New Industrial State. 1985

331. Gapinski, James H. Celebrated Paradigms of Economic Growth. *Macroeconomic Theory: Statics, Dynamics, and Policy*. McGraw-Hill. 1982. pp. 251–285

332. Global Entrepreneurship Monitor. URL: <https://www.gemconsortium.org/reports/latest-global-report>
333. Gorodnichenko Y., Roland G. Culture, institutions and the wealth of nations. *Review of Economics and Statistics*. 2017. Vol. 99. P. 402-416
334. Grossman, G., Helpman, E. Growth, Trade, and Inequality. *Econometrica*, 2018. 86 (1),37-83
335. Hagemann, Harald (2009). "Solow's 1956 Contribution in the Context of the Harrod-Domar Model". *History of Political Economy*. 41 (Suppl 1): 67–87
336. Hajduova Z., Coronicova Hurajova J., Smorada M., Srenkel L. Competitiveness of the Selected Countries of the EU with a Focus on the Quality of the Business Environment. *Journal of Competitiveness*. 2021. Vol. 13. Is. 4. P. 43-59
337. Harrod, Roy F. (1939). "An Essay in Dynamic Theory". *The Economic Journal*. 49 (193): 14–33
338. Haskel J., Westlake S. *Capitalism without capital: the rise of the intangible economy*. Princeton University Press. 2018. 278 p.
339. IMD World Competitiveness online. URL: <https://worldcompetitiveness.imd.org/countryprofile/UA/wcy>
340. Jiang P. A hybrid forecasting system based on fuzzy time series and multiobjective optimization for wind speed forecasting / P. Jiang, H. Yang, J. Heng. *Applied Energy*. 2019. №235. C. 786–801
341. Jinu L. A neural network method for nonlinear time series. *Journal of Time Series Econometrics*. 2019. №11. C. 1–18.
342. Keiser, Norman F. (1975). "An Introduction to Growth Theory". *Macroeconomics (Second ed.)*. New York: Random House. pp. 386–399.
343. Keynes, J.M., *General Theory of Employment, Interest and Money*, Book 3, Chapter 10, Section 6
344. Kose, M., Prasad, E., Rogoff, K., Wei, S. (2006). *Financial globalization: a reappraisal*. IMF Working Paper, WP/06/189
345. Kotlyarevskyy Ya., Sokolovska A. *Theoretical and Applied Aspects of*

the Development of Reform Institutions in Global and National Context. *Science and Innovation*. 2021. Vol. 17. No 5. P. 3-19.

346. Kovalenko M., Ziuz D., Smihunova O., Bondar N., Omelchenko H. Implementation of State Economic Policy under Corporatocracy: Financial and Credit Aspect. *Public Policy and Administration*. 2020. Vol. 19. №3. P. 36-47.

347. Kumar D. N. River flow forecasting using recurrent neural networks / D. N. Kumar, K. S. Raju, T. Sathish. *Water Resources Management*. 2004. №2. C. 143–161

348. Monetary and Financial Statistics. IMF. URL: <https://data.imf.org/?sk=b83f71e8-61e3-4cf1-8cf3-6d7fe04d0930&sid=1409151240976>

349. Montchrestien A. *Traicté de l'œconomie politique*. François Billacois éd., Genève, Droz, 1999. 370 p. Url: <https://books.openedition.org/enseditions/4875#bodyftn27>

350. Nguyen L. Forecasting seasonal time series based on fuzzy techniques / L. Nguyen, V. Novak. *Fuzzy Sets and Systems*. 2019. №361. C. 114–129

351. Novoskoltseva L., Ignatyuk A., Fyliuk H., Chubuk L., Kryshtof N., Hevchuk A. The Global Competitiveness Of National Economies. *Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. №11(2). P. 101-106

352. Nwabueze U., Mileski J. Achieving competitive advantage through effective communication in a global environment. *Journal of international studies*. 2018. Vol. 11. №1. P. 50-66

353. Obstfeld, M. (1994). Risk-Taking, Global Diversification, and Growth. *American Economic Review*, 84 (5), 1310-1329.

354. Opara M., Rankin R., Ling R., Le T. Public-Private Partnership in Alberta, Canada: a Path Dependence Perspective. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 2022. Vol. 35. № 9. P. 359-381.

355. Petty W. *A Treatise of Taxes and Contributions* by Sir. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/61588>

356. *Principles of Political Economy with some of their Applications to*

Social Philosophy. By John Stuart Mill. URL:
<https://www.econlib.org/library/Mill/mlP.html>

357. Private capital flows to developing countries: the road to financial integration - summary. A World Bank policy research report. Washington DC: World Bank Group. Retrieved from
<http://documents.worldbank.org/curated/en/286201468139770128/Private-capital-flows-to-developing-countries-the-road-to-financial-integration-summary>

358. Publications Office of the European Union. European Commission. URL: http://publications.europa.eu/resource/cellar/b9d2e9c8-c7fe-48bc-b79a-34679ce744bd.0001.02/DOC_1

359. Sato, Ryuzo (1964). "The Harrod-Domar Model vs the Neo-Classical Growth Model". *The Economic Journal*. 74 (294): 380–387

360. Scarfe, Brian L. (1977). "The Harrod Model and the 'Knife Edge' Problem". *Cycles, Growth, and Inflation: A Survey of Contemporary Macrodynamics*. New York: McGraw-Hill. pp. 63–66.

361. Shapiro, A. (2022), "How much do supply and demand drive inflation?" FRBSF Economic letter, 15. URL: <https://www.frbsf.org/wp-content/uploads/sites/4/el2022-15.pdf>

362. Shetty C. Time Series Models. Towards Data Sciences. 2020. URL: <https://towardsdatascience.com/time-series-models-d9266f8ac7b0>

363. Shtan M. Competitiveness of the National Economy in Global Dimension: collective monograf. Mechanisms of Interaction Between Competitiveness and Innovation in Modern International Economic Relations. Edited by M. Bezpartochnyi, in 4 Vol. ISMA University. Riga: Landmark. SIA. 2017. Vol. 4. P. 75-82

364. Shtuler, I., Cherlenyak, I., Domyshche-Medyanik A. & Voitovych, S. (2017). Conditions of formation and stimulation of the activators of innovative development of Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 15(4), 150-160.

365. Singhal D. Electricity price forecasting using artificial neural networks / D. Singhal, K. S. Swarup. // *International Journal of Electrical Power and Energy*

Systems. 2011. №3. C. 550–555

366. Solow, Robert M. (1994). "Perspectives on Growth Theory". *Journal of Economic Perspectives*. 8 (1): 45–54.

367. Stiglitz, J., Rashid, H. (2016). Closing Developing Countries' Capital Drain. Project Syndicat. Retrieved from <https://www.project-syndicate.org/commentary/developingcountries-capital-outflows-by-joseph-e-stiglitz-and-hamid-rashid-201602?barrier=accesspaylog>

368. Strange R., Zucchella A. Industry 4.0, global value chains and international business. *Multinational Business Review*. 2017. Vol. 25. Issue 3. P. 174-184.

369. The Economics of Welfare (work by Pigou) / Britannica, <https://www.britannica.com/topic/The-Economics-of-Welfare>

370. The formation and peculiarities of the implementation of the European Union's Eastern policy: Scientific monograph [science eds. Astramovich-Leik T., Turchyn Ya.]. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. 328 p.

371. The Global Competitiveness Report 2019. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

372. The Global Competitiveness Report. Special edition 2020. How Countries are Performing on the Road to Recovery. URL: www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf

373. Umantsiv, I., Cherlenjak, I., Prikhodko, V., Sonko, Y., Shtan, M. (2021) Integrated evaluation of investment attractiveness in the context of economic sectors: Ukraine as a case study. *Investment Management and Financial Innovations*, 18(2), 118–129

374. Verweij S., van Meerkerk I. Do Public–Private Partnerships Achieve Better Time and Cost Performance than Regular Contracts? *Public Money & Management*. 2021. Vol. 41. №4. P. 286-295.

375. Zhukova Yu., Sobolieva-Tereshchenko O. Modeling macroeconomic indicators in unstable economies. *Journal of International Studies*. 2021. №2. P. 128-148.

ДОДАТКИ

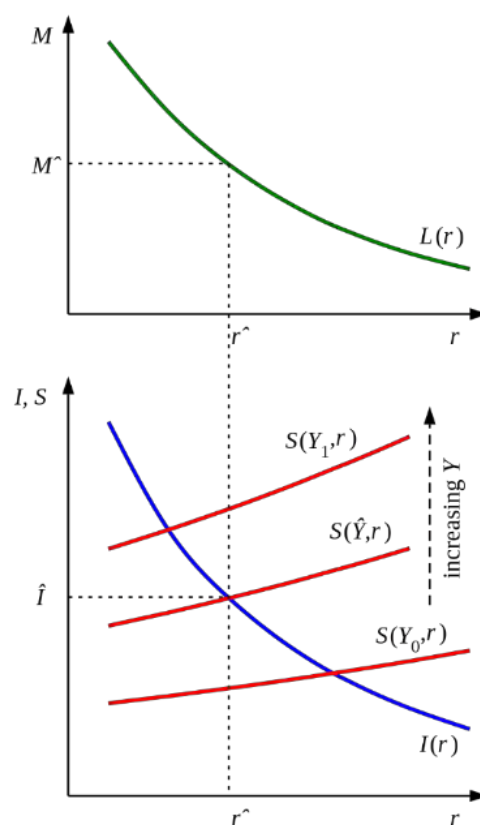

Рис. А.1. «Кейнсіанський хрест» (класичний вигляд)

Джерело: [343, р. 180]

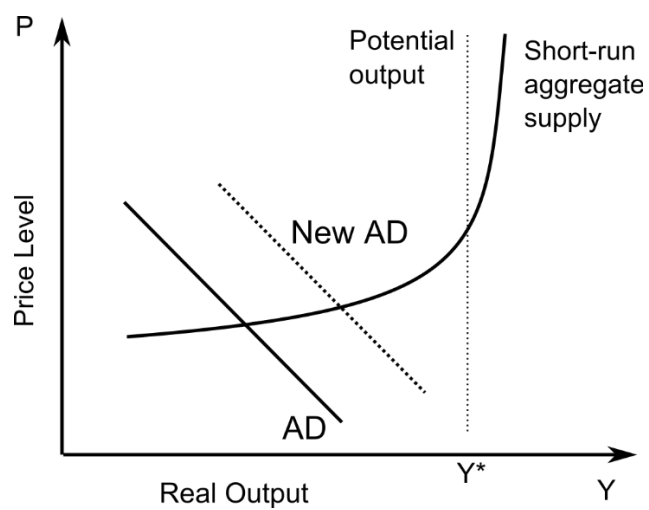

Рис. А.2. Графічне відображення моделі AD-AS (взаємодія сукупного попиту та сукупної пропозиції)

Джерело: [304]

Продовження Додатку А

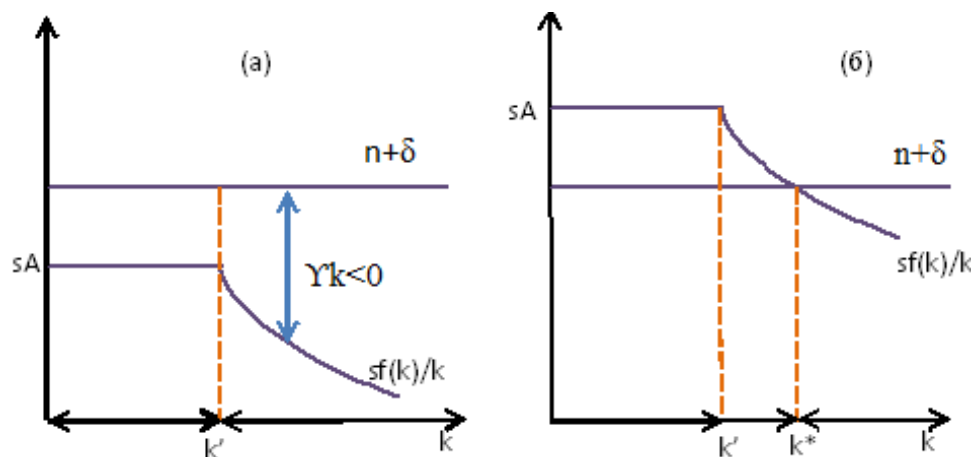

Рис. А.3. Графічне відображення моделі Харрода-Домара

Джерело:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/92/%D0%9C%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C_%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B0-%D0%94%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%B0.png

ДОДАТОК Б

Вихідні дані для прогнозування ВВП на душу населення

	ВВП на душу насел., грн.	Середньомісячна ЗП, грн.	Вартість основних засобів, млрд.грн	Очікуване значення ВВП на душу населення
	V	L	K	V'
2002	4681,9	376,0	828,8	6107,856
2003	5592,9	462,0	915,5	6879,514
2004	7273,5	590,0	964,8	7970,841
2005	9374,3	806,0	1026,2	9796,723
2006	11634,3	1041,0	1141,1	11817,8
2007	15499,1	1351,0	1276,2	14472,09
2008	20502,8	1806,0	1568,9	18435,66
2009	19836,3	1906,0	2047,4	19604,17
2010	23603,6	2250,0	3149,6	23233,43
2011	28813,9	2648,0	3903,7	27058,12
2012	30912,5	3041,0	6648,9	32271,34
2013	31988,7	3282,0	7397,0	34796,61
2014	35834,0	3480,0	9148,0	37687,39
2015	46210,2	4195,0	10401,3	44485,56
2016	55853,5	5183,0	13752,1	55041,98
2017	70224,3	7103,8	7641,4	66498,82
2018	84192,0	8864,6	8177,4	81409,2
2019	94589,8	10496,8	7733,9	94555,06
2020	100432,5	11591,2	9610,0	104929,6
2021	131907,2	14014,2	7197,7	123185,9
2022	93390,3	14847,3	-20345,3	110279,1

Продовження додатку Б

<i>Регресійна статистика</i>	
Множинний R	0,997861851
R-квадрат	0,995728273
Нормований R-квадрат	0,995194307
Стандартна помилка	2115,951393
Спостереження	19

Дисперсійний аналіз

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимість F</i>
Регресія	2	16698162479	8349081240	1864,778757	1,11E-19
Залишок	16	71636004,73	4477250,296		
Разом	18	16769798484			

	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна помилка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значення</i>	<i>Нижні 95%</i>	<i>Верхні 95%</i>	<i>Нижні 95,0%</i>	<i>Верхні 95,0%</i>
Y-перетин	2410,984228	805,0113742	2,994969146	0,008568945	704,4363497	4117,532106	704,4363	4117,532
Змінна X 1	8,249150705	0,207090001	39,83365047	1,94596E-17	7,810139515	8,688161895	7,81014	8,688162
Змінна X 2	0,718117458	0,174971987	4,104185314	0,000829245	0,347193416	1,0890415	0,347193	1,089042

Продовження додатку Б

ВИВЕДЕННЯ ПІСУМКІВ

<i>Спостереження</i>	<i>Передбачення Y</i>	<i>Залишки</i>
1	6107,856441	-1425,956441
2	6879,51187	-1286,61187
3	7970,832921	-697,3329214
4	9796,705262	-422,4052617
5	11817,77168	-183,4716821
6	14472,04905	1027,050951
7	18435,5977	2067,202299
8	19604,1133	232,1866959
9	23233,37545	370,2245493
10	27058,06047	1755,839529
11	32271,31468	-1358,814685
12	34796,57721	-2807,877212
13	37687,3794	-1853,379399
14	44485,54379	1724,656209
15	55041,96764	811,53236
16	66498,61038	3725,689616
17	81408,91	2783,089998
18	94554,68654	35,11346422
19	104929,2362	-4496,7362

ВИВЕДЕННЯ
ЙМОВІРНОСТІ

<i>Персентиль</i>	<i>Y</i>
2,631578947	4681,9
7,894736842	5592,9
13,15789474	7273,5
18,42105263	9374,3
23,68421053	11634,3
28,94736842	15499,1
34,21052632	19836,3
39,47368421	20502,8
44,73684211	23603,6
50	28813,9
55,26315789	30912,5
60,52631579	31988,7
65,78947368	35834
71,05263158	46210,2
76,31578947	55853,5
81,57894737	70224,3
86,84210526	84192
92,10526316	94589,8
97,36842105	100432,5

Продовження додатку Б

Результати кореляційно-регресійного моделювання фіскальної політики України за доходами держбюджету

Виведення підсумків

<i>Регресійна статистика</i>	
Множинний R	0,99999973
R-квадрат	0,99999946
Нормований R-квадрат	0,999995138
Стандартна помилка	631,4040499
Спостереження	10

Дисперсійний аналіз

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимість F</i>
Регресія	8	7,37916E+11	92239537761	231367,52	0,001607872
Залишок	1	398671,0743	398671,0743		
Разом	9	7,37917E+11			

	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна помилка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значення</i>	<i>Нижні 95%</i>	<i>Верхні 95%</i>	<i>Нижні 95,0%</i>	<i>Верхні 95,0%</i>
Y-перетин	81802,6997	9344,06909	8,754505014	0,072405284	-36924,95523	200530,3546	-36924,95523	200530,3546
Змінна X 1	3,06032061	0,054986496	55,65585803	0,011437274	2,361650935	3,758990284	2,361650935	3,758990284
Змінна X 2	-1,268540388	0,05062448	-25,05784518	0,025392532	-1,911785398	-0,625295377	-1,911785398	-0,625295377
Змінна X 3	1,365959433	0,048971417	27,89299383	0,022813873	0,743718582	1,988200285	0,743718582	1,988200285
Змінна X 4	0,066289085	0,105161873	0,630352839	0,641940027	-1,269919205	1,402497375	-1,269919205	1,402497375
Змінна X 5	0,887409774	0,077781313	11,40903572	0,055657374	-0,100895508	1,875715055	-0,100895508	1,875715055
Змінна X 6	-68,80055213	3,331313695	-20,65267892	0,03080099	-111,128906	-26,47219827	-111,128906	-26,47219827
Змінна X 7	470,2499244	15,34808515	30,63899633	0,020770715	275,2340123	665,2658366	275,2340123	665,2658366
Змінна X 8	-0,244345475	0,004868796	-50,18601508	0,012683524	-0,306209396	-0,182481555	-0,306209396	-0,182481555

Продовження Додатку Б

ВИВЕДЕННЯ ЗАЛИШКІВ

<i>Спостереження</i>	<i>Предбачуване Y</i>	<i>Залишок</i>	<i>Стандартний залишок</i>
1	314643,7123	-27,7123363	-0,13167006
2	345857,2323	396,7676858	1,88516855
3	339624,039	-444,0389978	-2,109769479
4	356975,9393	108,0606984	0,513430497
5	534725,6265	-31,62647287	-0,150267358
6	616218,6952	55,30477503	0,262770448
7	793383,6447	-118,6447077	-0,563718467
8	928086,3403	21,65971966	0,102912167
9	998336,042	-58,04202496	-0,275775987
10	1002644,728	98,27166081	0,466919689

ЙМОВІРНІСТЬ

<i>Персентиль</i>	<i>Y</i>
5	314616
15	339180
25	346254
35	357084
45	534694
55	616274
65	793265
75	928108
85	998278
95	1002743

Продовження Додатку Б

Результати кореляційно-регресійного моделювання фіскальної політики України за витратами держбюджету

<i>Регресійна статистика</i>	
Множинний R	0,998407546
R-квадрат	0,996817629
Нормований R-квадрат	0,994165652
Стандартна помилка	51389,36925
Спостереження	12

дисперсійний аналіз

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимість F</i>
Регресія	5	4,96321E+12	9,92642E+11	375,8772908	2,10749E-07
Залишок	6	15845203633	2640867272		
Разом	11	4,97906E+12			

	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна помилка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-значення</i>	<i>Нижні 95%</i>	<i>Верхні 95%</i>	<i>Нижні 95,0%</i>	<i>Верхні 95,0%</i>
Y	-1021815,079	252892,3248	-4,040514397	0,006798754	-1640620,306	-403009,8526	-1640620,306	-403009,8526
X 1	0,221056088	0,167136254	1,322610041	0,234140465	-0,187911593	0,630023768	-0,187911593	0,630023768
X 2	-0,054311353	0,140106984	-0,387642007	0,711659482	-0,397140793	0,288518088	-0,397140793	0,288518088
X 3	0,23144899	0,076172866	3,038470296	0,022847741	0,045060702	0,417837278	0,045060702	0,417837278
X 4	0,131654796	0,168028825	0,783525066	0,463116601	-0,279496927	0,54280652	-0,279496927	0,54280652
X 5	2,865552249	0,672744504	4,259495594	0,005324198	1,21940575	4,511698748	1,21940575	4,511698748

Розрахунок Індексу економічної стабільності за допомогою Python

Nominal_GDP_bln	Real_GDP_bln	Export_bln	Import_bln	\
0	-1.139952	-0.963903	-1.208927	1.185815
1	-1.104666	-1.008446	-1.284116	1.246026
2	-1.018985	-1.050234	-1.096988	1.188369
3	-0.702669	-0.990353	-0.514915	0.682321
4	-0.393256	-0.435539	-0.238993	0.198098

Physical_Volume_Index	Deflator_Index	CPI	PPI	Year
0	0.137184	-0.759992	-1.056588	-0.929561 2012
1	0.092931	-1.130979	-1.064894	-1.044039 2013
2	-1.367417	0.098576	0.961894	0.678854 2014
3	-2.075465	2.536488	2.490291	0.312525 2015
4	0.623967	0.225772	0.048178	0.032054 2016

Побудова моделі нейронної мережі з трьома вхідними нейронами за допомогою Python для грошово-кредитної політики

```
import tensorflow as tf
from tensorflow.keras.models import Sequential
from tensorflow.keras.layers import Dense

# Створюємо модель нейронної мережі з трьома вхідними нейронами
model = Sequential()
model.add(Dense(10, input_dim=3, activation='relu'))
model.add(Dense(1, activation='linear'))

# Компілюємо модель
model.compile(loss='mean_squared_error', optimizer='adam')

# Виводимо опис моделі
model.summary()
```

Продовження додатку В

Грошові агрегати в Україні у 2002-2019 рр.

Період	М3 ²							
	усього	М2					М2-М1	М3-М2
		усього	М1					
			усього	М0	М1-М0			
1	2	3	4	5	6	7	8	
залишки коштів на кінець періоду, млн грн								
	М3	М2	М1	М0				
2002	65 129	64 395	40 354	26 434	13 920	24 041	734	
2003	95 334	94 603	53 270	33 119	20 151	41 333	731	
2004	125 705	125 483	67 090	42 345	24 745	58 393	222	
2005	194 071	193 145	98 573	60 231	38 341	94 573	925	
2006	261 063	259 413	123 276	74 984	48 292	136 138	1 650	
2007	396 156	391 273	181 665	111 119	70 546	209 608	4 884	
2008	515 727	512 527	225 127	154 759	70 369	287 400	3 200	
2009	487 298	484 772	233 748	157 029	76 719	251 023	2 526	
2010	597 872	596 841	289 894	182 990	106 904	306 947	1 031	
2011	685 515	681 801	311 047	192 665	118 382	370 754	3 714	
2012	773 199	771 126	323 225	203 245	119 980	447 901	2 072	
2013	908 994	906 236	383 821	237 777	146 044	522 416	2 758	
2014	956 728	955 349	435 475	282 947	152 528	519 874	1 379	
2015	994 062	993 812	472 217	282 673	189 544	521 594	250	
2016	1 102 700	1 102 391	529 928	314 392	215 536	572 463	309	
2017	1 208 859	1 208 557	601 631	332 546	269 085	606 926	302	
2018	1 277 635	1 273 772	671 285	363 629	307 656	602 487	3 864	
2019	1 303 305	1 300 078	673 324	354 980	318 344	626 754	3 227	

ДОДАТОК Г

Значення облікової ставки НБУ з 1992 по 2022 рр.

Період	Облікова ставка (%)	Приріст, в.п.
з 25.06.1992 по 15.11.1992	30	
з 16.11.1992 по 28.02.1993	80	50,0
з 01.03.1993 по 30.04.1993	100	20,0
з 01.05.1993 по 30.06.1994	240	140,0
з 01.07.1994 по 31.07.1994	190	-50,0
з 01.08.1994 по 14.08.1994	175	-15,0
з 15.08.1994 по 24.10.1994	140	-35,0
з 25.10.1994 по 11.12.1994	300	160,0
з 12.12.1994 по 09.03.1995	252	-48,0
з 10.03.1995 по 28.03.1995	204	-48,0
з 29.03.1995 по 06.04.1995	170	-34,0
з 07.04.1995 по 30.04.1995	150	-20,0
з 01.05.1995 по 06.06.1995	96	-54,0
з 07.06.1995 по 14.07.1995	75	-21,0
з 15.07.1995 по 20.08.1995	60	-15,0
з 21.08.1995 по 09.10.1995	70	10,0
з 10.10.1995 по 30.11.1995	95	25,0
з 01.12.1995 по 31.12.1995	110	15,0
з 01.01.1996 по 03.03.1996	105	-5,0
з 04.03.1996 по 25.03.1996	98	-7,0
з 26.03.1996 по 31.03.1996	90	-8,0
з 01.04.1996 по 07.04.1996	85	-5,0
з 08.04.1996 по 24.04.1996	75	-10,0

Продовження додатку Г

з 25.04.1996 по 21.05.1996	70	-5,0
з 22.05.1996 по 06.06.1996	63	-7,0
з 07.06.1996 по 01.07.1996	50	-13,0
з 02.07.1996 по 09.01.1997	40	-10,0
з 10.01.1997 по 07.03.1997	35	-5,0
з 08.03.1997 по 25.05.1997	25	-10,0
з 26.05.1997 по 07.07.1997	21	-4,0
з 08.07.1997 по 04.08.1997	18	-3,0
з 05.08.1997 по 31.10.1997	16	-2,0
з 01.11.1997 по 14.11.1997	17	1,0
з 15.11.1997 по 23.11.1997	25	8,0
з 24.11.1997 по 05.02.1998	35	10,0
з 06.02.1998 по 17.03.1998	44	9,0
з 18.03.1998 по 20.05.1998	41	-3,0
з 21.05.1998 по 28.05.1998	45	4,0
з 29.05.1998 по 06.07.1998	51	6,0
з 07.07.1998 по 20.12.1998	82	31,0
з 21.12.1998 по 04.04.1999	60	-22,0
з 05.04.1999 по 27.04.1999	57	-3,0
з 28.04.1999 по 23.05.1999	50	-7,0
з 24.05.1999 по 31.01.2000	45	-5,0
з 01.02.2000 по 23.03.2000	35	-10,0
з 24.03.2000 по 09.04.2000	32	-3,0
з 10.04.2000 по 14.08.2000	29	-3,0

Продовження додатку Г

з 15.08.2000 по 09.03.2001	27	-2,0
з 10.03.2001 по 06.04.2001	25	-2,0
з 07.04.2001 по 10.06.2001	21	-4,0
з 11.06.2001 по 08.08.2001	19	-2,0
з 09.08.2001 по 09.09.2001	17	-2,0
з 10.09.2001 по 09.12.2001	15	-2,0
з 10.12.2001 по 10.03.2002	12,5	-2,5
з 11.03.2002 по 03.04.2002	11,5	-1,0
з 04.04.2002 по 04.07.2002	10	-1,5
з 05.07.2002 по 04.12.2002	8	-2,0
з 05.12.2002 по 08.06.2004	7	-1,0
з 09.06.2004 по 06.10.2004	7,5	0,5
з 07.10.2004 по 08.11.2004	8	0,5
з 09.11.2004 по 09.08.2005	9	1,0
з 10.08.2005 по 09.06.2006	9,5	0,5
з 10.06.2006 по 31.05.2007	8,5	-1,0
з 01.06.2007 по 31.12.2007	8	-0,5
з 01.01.2008 по 29.04.2008	10	2,0
з 30.04.2008 по 14.06.2009	12	2,0
з 15.06.2009 по 11.08.2009	11	-1,0
з 12.08.2009 по 07.06.2010	10,25	-0,8
з 08.06.2010 по 07.07.2010	9,5	-0,8
з 08.07.2010 по 09.08.2010	8,5	-1,0
з 10.08.2010 по 22.03.2012	7,75	-0,8

Продовження додатку Г

з 23.03.2012 по 09.06.2013	7,5	-0,3
з 10.06.2013 по 12.08.2013	7	-0,5
з 13.08.2013 по 14.04.2014	6,5	-0,5
з 15.04.2014 по 16.07.2014	9,5	3,0
з 17.07.2014 по 12.11.2014	12,5	3,0
з 13.11.2014 по 05.02.2015	14	1,5
з 06.02.2015 по 03.03.2015	19,5	5,5
з 04.03.2015 по 30.03.2015	30	10,5
з 31.03.2015 по 24.04.2015	30	0,0
з 25.04.2015 по 28.05.2015	30	0,0
з 29.05.2015 по 25.06.2015	30	0,0
з 26.06.2015 по 29.07.2015	30	0,0
з 30.07.2015 по 27.08.2015	30	0,0
з 28.08.2015 по 24.09.2015	27	-3,0
з 25.09.2015 по 29.10.2015	22	-5,0
з 30.10.2015 по 17.12.2015	22	0,0
з 18.12.2015 по 28.01.2016	22	0,0
з 29.01.2016 по 03.03.2016	22	0,0
з 04.03.2016 по 21.04.2016	22	0,0
з 22.04.2016 по 26.05.2016	19	-3,0
з 27.05.2016 по 23.06.2016	18	-1,0
з 24.06.2016 по 28.07.2016	16,5	-1,5
з 29.07.2016 по 15.09.2016	15,5	-1,0
з 16.09.2016 по 27.10.2016	15	-0,5
з 28.10.2016 по 08.12.2016	14	-1,0

Продовження додатку Г

з 09.12.2016 по 26.01.2017	14	0,0
з 27.01.2017 по 02.03.2017	14	0,0
з 03.03.2017 по 13.04.2017	14	0,0
з 14.04.2017 по 25.05.2017	13	-1,0
з 26.05.2017 по 06.07.2017	12,5	-0,5
з 07.07.2017 по 03.08.2017	12,5	0,0
з 04.08.2017 по 14.09.2017	12,5	0,0
з 15.09.2017 по 26.10.2017	12,5	0,0
з 27.10.2017 по 14.12.2017	13,5	1,0
з 15.12.2017 по 25.01.2018	14,5	1,0
з 26.01.2018 по 01.03.2018	16	1,5
з 02.03.2018 по 12.04.2018	17	1,0
з 13.04.2018 по 24.05.2018	17	0,0
з 25.05.2018 по 12.07.2018	17	0,0
з 13.07.2018 по 06.09.2018	17,5	0,5
з 07.09.2018 по 25.10.2018	18	0,5
з 26.10.2018 по 13.12.2018	18	0,0
з 14.12.2018 по 31.01.2019	18	0,0
з 01.02.2019 по 14.03.2019	18	0,0
з 15.03.2019 по 25.04.2019	18	0,0
з 26.04.2019 по 06.06.2019	17,5	-0,5
з 07.06.2019 по 18.07.2019	17,5	0,0
з 19.07.2019 по 05.09.2019	17	-0,5
з 06.09.2019 по 24.10.2019	16,5	-0,5
з 25.10.2019 по 12.12.2019	15,5	-1,0

Продовження додатку Г

з 13.12.2019 по 30.01.2020	13,5	-2,0
з 31.01.2020 по 12.03.2020	11	-2,5
з 13.03.2020 по 23.04.2020	10	-1,0
з 24.04.2020 по 11.06.2020	8	-2,0
з 12.06.2020 по 23.07.2020	6	-2,0
з 24.07.2020 по 03.09.2020	6	0,0
з 04.09.2020 по 22.10.2020	6	0,0
з 23.10.2020 по 10.12.2020	6	0,0
з 11.12.2020 по 21.01.2021	6	0,0
з 22.01.2021 по 04.03.2021	6	0,0
з 05.03.2021 по 15.04.2021	6,5	0,5
з 16.04.2021 по 17.06.2021	7,5	1,0
з 18.06.2021 по 22.07.2021	7,5	0,0
з 23.07.2021 по 09.09.2021	8	0,5
з 10.09.2021 по 21.10.2021	8,5	0,5
з 22.10.2021 по 09.12.2021	8,5	0,0
з 10.12.2021 по 20.01.2022	9	0,5
з 21.01.2022 по 03.03.2022	10	1,00
з 04.03.2022 по 02.06.2022	10	0,00
з 03.06.2022 по 21.07.2022	25	15,00
з 22.07.2022 по 08.09.2022	25	0,00
з 09.09.2022 по 20.10.2022	25	0,00
з 21.10.2022 по 08.12.2022	25	0,00
з 09.12.2022 по 26.01.2023	25	0,00

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Монографії***

1. Shtan M. Competitiveness of the National Economy in Global Dimension: collective monograf. Mechanisms of Interaction Between Competitiveness and Innovation in Modern International Economic Relations. Edited by M. Bezpartochnyi, in 4 Vol. ISMA University. Riga: Landmark. SIA. 2017. Vol. 4. P. 75-82 (0,5 друк. арк.).

2. Штань М. Економічна політика держави в умовах новітніх глобальних викликів в Україні: monograf. The Formation and Peculiarities of the Implementation of the European Union's Eastern Policy : Scientific monograph [science eds. T. Astramovich-Leik, Ya. Turchyn]. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. С. 315-327 (0,7 друк. арк.).

3. Штань М. В. Макроекономічні чинники конкурентоспроможності національної економіки: монографія. Теоретичні, методологічні та практичні аспекти конкурентоспроможності підприємств; за заг. ред. проф. О. Г. Янкового. Одеса: Атлант. 2017. С. 45-56 (0,5 друк. арк.).

Статті у виданнях, індексованих міжнародними наукометричними базами: Web of Science Core Collection та/або Scopus

4. Edeh F., Zayed N., Nitsenko V., Brezhnieva-Yermolenko O., Negovska J., Shtan M. Predicting Innovation Capability through Knowledge Management in the Banking Sector. *Journal of Risk and Financial Management*. 2022. Vol. 15. Iss. 7. P. 1-12 (*Scopus Q3, особистий внесок авторки: запропоновано напрям використання інновацій у банківському секторі – 0,3 друк. арк.*).

5. Honcharov Yu., Shtuler I., Ovechkina O., Shtan M. Digitalization as a Means of Implementing Changes in the Transitive Model of Power-Property-Labor

Relations in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. №5. P. 170-175 (*Scopus Q3, особистий внесок авторки: запропоновано напрями використання цифровізації в економіці України – 0,25 друк. арк.*).

6. Umantsiv Iu., Cherlenjak I., Prikhodko V., Sonko Y., Shtan M. Integrated Evaluation of Investment Attractiveness in the Context of Economic Sectors: Ukraine as a Case Study. *Investment Management and Financial Innovations*. 2021. №2. P. 118-129 (*Scopus Q4, особистий внесок авторки: визначено перспективи активізації інвестиційної діяльності в економіці України – 0,25 друк. арк.*).

**Статті у наукових фахових виданнях України та виданнях,
включених до міжнародних наукометричних баз:**

7. Штань М. В. Інституційні детермінанти економічної політики держави. *Економіка та суспільство*. 2023. №57. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3205/3128> (0,6 друк. арк.).

8. Штань М. В. Економічна політика стимулювання повоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2023. №56. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3005/2927> (0,6 друк. арк.).

9. Штань М. В. Активізація економічної політики держави за умов новітніх глобальних змін. *Економіка та держава*. 2022. № 6. С. 65-69 (0,5 друк. арк.).

10. Штань М. В. Глобалізаційні детермінанти зовнішньоекономічної політики держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. №4. С. 54-59 (0,5 друк. арк.).

11. Штань М. В. Інституційний вимір державної політики протидії наслідкам глобальної пандемії. *Економіка та держава*. 2021. № 12. С. 65-69 (0,5 друк. арк.).

12. Павлов В. В., Штань М. В. Використання людського капіталу у забезпеченні умов та прискоренні динаміки інноваційного розвитку сучасної

економіки. *Актуальні проблеми економіки*. 2021. №9-10. С. 49-58. (особистий внесок авторки: запропоновано вектори використання людського капіталу у контексті прискорення інноваційного розвитку економіки – 0,25 друк. арк.).

13. Штань М., Костюк В. Державне регулювання національної економіки за умов європейської інтеграції. *Актуальні проблеми економіки*. 2021. № 4. С. 110-117. (особистий внесок авторки: розкрито напрями реалізації державного регулювання економіки в умовах європейської інтеграції України – 0,3 друк. арк.).

14. Штань М. В. Монетарна політика за умов розвитку глобальної кризи 2020 р. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 98-101 (0,45 друк. арк.).

15. Штань М. В. Глобальні дисбаланси у розвитку світової економіки. *Економічна теорія та право*. 2018. № 3. С. 49-60 (0,8 друк. арк.).

16. Штань М. В. Макрофінансова політика в умовах глобальних дисбалансів. *Банківська справа*. 2018. №3-4. С. 69-76 (0,5 друк. арк.).

17. Штань М. В. Державні закупівлі у системі заходів стимулювання розвитку національної економіки. *Економічна теорія та право*. 2018. №1. С. 60-71 (0,7 друк. арк.).

18. Штань М. В. Напрями державного стимулювання розвитку економіки України. *Економіка та держава*. 2017. №10. С. 53-57 (0,5 друк. арк.).

19. Штань М. В. Державна політика неоіндустріалізації в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №9. С. 34-38 (0,5 друк. арк.).

20. Штань М. В. Макроструктурні детермінанти відновлення стійкого економічного зростання в Україні. *Економіка та держава*. 2017. №6. С. 46-50

21. Штань М. В. Розвиток економіки України на основі реіндустріалізації. *Банківська справа*. 2017. №4. С. 75-84 (0,5 друк. арк.).

22. Штань М. В. Державне стимулювання розвитку національної економіки в умовах глобалізації. *Банківська справа*. 2017. №2. С. 44-53 (0,5 друк. арк.).

23. Штань М. В. Перспективи формування інвестиційної моделі економічного зростання в Україні. *Банківська справа*. 2017. №1. С. 63-73 (0,6 друк. арк.).

24. Штань М. В. Інвестиційна діяльність у системі чинників активізації розвитку національної економіки. *Банківська справа*. 2016. №4. С. 55-63 (0,5 друк. арк.).

Публікації у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та семінарів

25. Штань М. В. Державна політика у системі інструментарію підвищення конкурентоспроможності економіки. *Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці*. Матеріали XVI Міжнарод. наук. Інтернет-конф. (Ukraine-Slovenska Republika). 19-20 травня 2023 р. Київ: НАУ, 2023. С. 11-13 (0,2 друк. арк.).

26. Штань М. Функціонування роздрібної торгівлі за умов воєнного часу. *Підприємництво, торгівля, маркетинг: стратегії, технології та інновації*: тези доп. V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 27 травня 2022 р.); відп. ред. А. А. Мазаракі. Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С. 40-42 (0,2 друк. арк.).

27. Штань М. В. Стимулювання підприємництва за умов післявоєнного відновлення. *Економіка підприємства: теорія і практика*: зб. матеріалів IX Міжнар. наук.-практ. конф. 12-13 жовтня 2022 р. Київ : КНЕУ, 2022. С. 167-170 (0,25 друк. арк.).

28. Штань М. В. Поведінкові детермінанти розвитку ринку споживчих товарів. *Сучасні тренди поведінки споживачів товарів і послуг*: тези доповідей III Міжнародної наук.-практ. конф., 25-26 лютого 2022 р. Рівне : О. Зень, 2022. С. 45-47 (0,2 друк. арк.).

29. Штань М. В. Модифікація економічного розвитку за умов новітніх глобальних ризиків. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах*

інноваційної трансформації соціально-економічних систем: Матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. 17 грудня 2021 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2021. С. С. 350-353 (0,25 друк. арк.).

30. Штань М. В. Використання в Україні досвіду фіскального стимулювання економіки країнами ЄС за умов пандемії COVID-19. *«Принциповий прагматизм» ЄС – наслідки для Східної та Південно-Східної Європи: політичні, економічні, правові та комунікаційні аспекти*: Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. 21-22 травня 2021 р. КНУ імені Тараса Шевченка. Київ: Ін-т міжнар. віднос. Центр досконалості Жана Моне. 2021. С. 194-196 (0,25 друк. арк.).

31. Костюк В. Р., Штань М. В. Особливості східноазійського та латиноамериканського типів протекціонізму. *Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці*. Матеріали X-ої Міжнародної наукової Інтернет-конференції (Ukraine-Poland, 28-30 червня 2021 р.). Київ: НАУ. 2021. С. 41-44 (*особистий внесок авторки: розкрито особливості латиноамериканського типу протекціонізму в умовах глобалізації*) (0,25 друк. арк.).

32. Humeniuk V., Shtan M. Concepts of Regulation of Resort and Recreational Services Pricing in the Conditions of Globalization. *Global Imperatives for Business and Law Development: II International Scientific and Practical Conference*. Kyiv, October, 10-11, 2019. Kyiv: KNUTE. 2019. P. 428-438 (*особистий внесок авторки: визначено напрями вдосконалення концептуальних засад ціноутворення на ринку курортно-рекреаційних послуг*, 0,3 друк. арк.).

33. Штань М. В. Актуалізація ролі золота в умовах фінансової глобалізації. *Маркетинг та менеджмент у фокусі викликів нової економіки*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 26-28 квітня 2018 р.; за заг. ред. І. І. Черленяка. Ужгород : Говерла. 2018. С. 424-426 (0,2 друк. арк.).

34. Штань М. В. Проблематика глобальних дисбалансів у вітчизняній науковій думці. *Роль економічної науки у суспільному розвитку: До 100-річчя*

НАН України: матеріали круглого столу. Київ: Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. 2018. С. 60-63 (0,25 друк. арк.).

35. Штань М. В. Роль держави у процесах неоіндустріалізації національної економіки. *Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри*: зб. тез. II Міжнар. наук.-практ. конф. 7-8 квітня 2017 р. Кропивницький: КОД, 2017. С. 237-238 (0,15 друк. арк.).

36. Штань М. В. Тенденції розвитку внутрішнього ринку України в умовах глобалізації. *Євроінтеграційні та глобальні аспекти економічного розвитку України*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 травня 2017 р.). Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017. С. 69-72 (0,25 друк. арк.).

37. Штань М. В. Інституційні засади державної підтримки інвестиційної діяльності. *Економічні перспективи підприємництва в Україні*: зб. матеріал. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 26-27 жовтня 2017 р. Ч. II. Ірпінь: Ун-т ДФС України, 2017. С. 176-179 (0,25 друк. арк.).

38. Штань М. В. Теоретико-евристичний і практичний потенціал інноваційної моделі економічного розвитку. *Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку*: зб. матеріалів Всеукр. круглого столу 10 лист. 2016 р. Київ: КНЕУ, 2016. С. 111-115 (0,3 друк. арк.).

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
(Мінекономіки)

вул. М. Грушевського 12/2, м. Київ, 01008, тел. (044)200-47-53, факс (044)253-63-71
E-mail: meconomy@me.gov.ua, http://www.me.gov.ua, код ЄДРПОУ 37508596

На № _____ від _____

ДОВІДКА
про використання наукових результатів дисертаційної роботи
Штань Марини Володимирівни
на тему: «Економічна політика держави
в умовах глобальної нестабільності»

Видана здобувачу наукового ступеня доктора економічних наук кафедри міжнародних економічних відносин Вищого навчального закладу «Національна академія управління» Штань Марині Володимирівни, в тому, що виконані нею розробки в дисертації на тему: «Економічна політика держави в умовах глобальної нестабільності» та сформовані на підставі цього рекомендації щодо ефективної реалізації державної політики у забезпеченні національних економічних інтересів на світовому ринку за умов глобальної конкуренції, а також перспектив реалізації національних пріоритетів у сприянні виходу українських експортерів на зовнішні ринки, захисту їхніх економічних інтересів за кордоном і залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України, а також підходів на поглиблення моніторингу основних тенденцій розвитку напрямів використання міжнародного досвіду регулювання різних видів господарської діяльності і підвищення ефективності взаємодії державного та приватного секторів економіки використані Міністерством економіки України в процесі удосконалення нормативно-правової та методологічної бази.

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради.

Директор департаменту взаємодії
з експортерами та просування експорту

Аліна ШИШКІНА

ДОКУМЕНТ СЕД Мінекономіки АСКОД

Підписувач Шанькіна Аліна Вячеславівна
Сертифікат 58E2D9E7F90030780400000886E180E0AA870D
Дійсний з 01.09.2020 0:00:00 по 01.09.2022 0:00:00

Мінекономіки

4602-05/60875-07 від 24.12.2021 15:34

STRATEGIC GROUP SOFIA

ТГ «Стратегічна група «Софія» м.Київ вул.Шевченківська 30/3 9 офіс 29 info@sg-sofia.com.ua +38079179000

№ 63 від 25.11.2021р.

ДОВІДКА
про використання у діяльності
Стратегічної групи «Софія»
наукових результатів та практичних рекомендацій,
запропонованих Штань Мариною Володимирівною
на основі її дисертаційної роботи на тему:
«Економічна політика держави в умовах глобальної
нестабільності»

Стратегічною групою «Софія» використовуються наукові результати та практичні рекомендації, запропоновані Штань Мариною Володимирівною у результаті виконання нею її дисертаційної роботи. Одержані Штань М. В. результати спрямовані на системне розкриття векторів майбутнього розвитку економіки, визначення напрямів впливу структурних детермінант конкурентоспроможності національної економіки на соціально-економічні процеси за умов глобалізаційних викликів. Наукове дослідження передбачає визначення теоретико-методологічних засад аналізу інституційного здійснення державної економічної політики в Україні.

Рекомендації Штань М. В. дали змогу обґрунтувати алгоритми реалізації економічної політики держави за цілою низкою її функціональних напрямів, сприяти розвитку національного підприємництва за умов глобальної конкуренції, активізації інвестиційно-інноваційної діяльності та виходу економіки України на траєкторію стійкого економічного зростання.

Довідка надана для подання до спеціалізованої вченої ради.

Заступник директора Стратегічної групи
 «Софія», доктор соціологічних наук,
 професор

В. Щербина

МІНІСТЕРСТВО
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

MINISTRY
OF ECONOMY OF UKRAINE

ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-
ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ТА
МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

STATE SCIENTIFIC RESEARCH
INSTITUTE FOR INFORMATIZATION
AND ECONOMIC MODELING

Б-р Дружби народів, 38, Київ, 01014
Тел.: (044) 495-56-06, факс: (044) 495-56-07
E-mail: info@dndiime.org.ua
http://dndiime.org.ua

38, Druzhby Narodiv Blvd., Kyiv, 01014
Tel.: (044) 495-56-06, fax: (044) 495-56-07
E-mail: info@dndiime.org.ua
http://dndiime.org.ua

№ _____

ДОВІДКА

про використання

Державним науково-дослідним інститутом
інформатизації та моделювання економіки
наукових результатів
та практичних рекомендацій дисертаційної роботи
Штань Марини Володимирівни

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки (далі – Інститут) використовує наукові результати та практичні рекомендації, запропоновані Штань М. В. Зокрема, Інститутом використані запропоновані Штань М. В. пропозиції, спрямовані на поглиблення моніторингу основних тенденцій розвитку світового ринку товарів і послуг, напрямів використання міжнародного досвіду регулювання різних видів господарської діяльності, підвищення ефективності взаємодії державного та приватного секторів економіки, реагування державних інституцій на глобальні ризики та виклики.

Штань М. В. обґрунтовано напрями активізації інвестиційно-інноваційної політики держави на основі використання потенціалу публічних закупівель, використання потенціалу локалізації у національній промисловості, визначення напрямів виникнення мультиплікативних ефектів унаслідок запропонованих заходів. Розроблені Штань М. В. рекомендації дали змогу зміцнити методологічний базис та розширити методичний інструментарій забезпечення реалізації державної регуляторної та промислової політики.

Довідка видана для подання до спеціалізованої вченої ради.

Директор

П. Г. Неботов

**МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЯ
ІНФОРМАТИКИ**

Україна, м. Київ, вул. Антоновича, 180
тел. 044 2963972
факс 044 254 31 69

**INTERNATIONAL ACADEMY
OF INFORMATION SCIENCE**

180 Antonovych Str, Kyiv, Ukraine
Tel +38 0442963972
Fax +38 044 254 31 96

№ 2623-06/08

Від «11» серпня 2023 р.

ДОВІДКА

**про використання окремих пропозицій, що містяться у науковій роботі
Штань Марини Володимирівни на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук на тему: «Економічна політика держави в
умовах глобальної нестабільності»
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством**

Результати дисертаційної роботи на тему «**Економічна політика держави в умовах глобальної нестабільності**», що представлена на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук зі спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, виконавої Штань Мариною Володимирівною, були використані у діяльності Міжнародної академії інформатики при розробці програмних рекомендацій щодо реалізації економічної політики для сприяння здійсненню інноваційної діяльності у сфері інформатики та процесах діджиталізації суспільства на 2024-2025 роки.

МГО «Міжнародна академія інформатики» відзначає, що розроблення концептуальної моделі реалізації економічної політики держави під впливом глобалізаційних процесів є надзвичайно актуальним та важливим завданням.

Розроблений і розрахований авторкою дисертаційної роботи індекс економічної стабільності (ІЕС), що демонструє динаміку ключових економічних показників та їх вплив на загальну економічну стабільність у контексті глобальної нестабільності, був використаний при обґрунтуванні програмних рекомендацій щодо реалізації економічної політики для сприяння здійсненню інноваційної діяльності у сфері інформатики та процесах діджиталізації суспільства на 2024-2025 роки.

**Виконавчий директор
MAiI**

Чикін Олександр Андрійович

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
"НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ"**

Україна, 03153, м.Київ, вул. Ушинського, 15
Internet: www.nam.kyiv.ua

тел./факс: (044) 246 2446, (044) 246 2464
E-mail: office@nam.kyiv.ua

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

**Ректор
ВНЗ «Національна академія управління»
доктор економічних наук, професор
Сергій СРОХІН**

М. П.
25 вересня 2023 року

АКТ

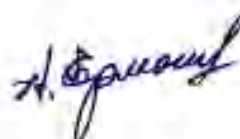
**про впровадження результатів наукового дослідження
Штань Марини Володимирівни на тему
«Економічна політика держави в умовах глобальної нестабільності»
у освітній процес ВНЗ «Національна академія управління»**

Комісія у складі: завідувача кафедри маркетингу, управління та адміністрування д.е.н., професора М.М. Єрмошенка, завідувача кафедри міжнародних економічних відносин к.е.н., доцента В.Р. Костюка та завідувача кафедри фінансів, обліку та фундаментальних економічних дисциплін д.е.н., доцента П.А. Овчара - склали даний акт про те, що розроблені за результатами дисертаційної роботи Штань М.В. на тему: «Економічна політика держави в умовах глобальної нестабільності» наукові висновки та пропозиції використовуються в освітньому процесі на денній та заочній формах здобуття освіти у ВНЗ «Національна академія управління» під час викладання навчальних дисциплін «Макроекономіка», «Політекономія», «Центральний банк і грошово-кредитна політика». В якості рекомендованих джерел використовуються такі публікації автора:

1. Штань М. В. Активізація економічної політики держави за умов новітніх глобальних змін. Економіка та держава. 2022. № 6. С. 65-69
2. Штань М. В. Глобалізаційні детермінанти зовнішньоекономічної політики держави. Інвестиції: практика та досвід. 2022. №4. С. 54-59
3. Edeh F., Zayed N., Nitsenko V., Brezhnieva-Yermolenko O., Negovska J., Shtan M. Predicting Innovation Capability through Knowledge Management in the Banking Sector. Journal of Risk and Financial Management. 2022. Vol. 15. Iss. 7. P. 1-12 (*Scopus Q3*)
4. Штань М. В. Інституційний вимір державної політики протидії наслідкам глобальної пандемії. Економіка та держава. 2021. № 12. С. 65-69
5. Павлов В. В., Штань М. В. Використання людського капіталу у забезпеченні умов та прискоренні динаміки інноваційного розвитку сучасної економіки. Актуальні проблеми економіки. 2021. №9-10. С. 49-58.

6. Штань М., Костюк В. Державне регулювання національної економіки за умов європейської інтеграції. Актуальні проблеми економіки. 2021. № 4. С. 110-117.
7. Honcharov Yu., Shtuler I., Oveshchina O., Shtan M. Digitalization as a Means of Implementing Changes in the Transitive Model of Power-Property-Labor Relations in Ukraine. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu. 2021. №5. P. 170-175 (*Scopus Q3*)
8. Umantsiy Iu., Chertenjak I., Prikhodko V., Sonko Y., Shtan M. Integrated Evaluation of Investment Attractiveness in the Context of Economic Sectors: Ukraine as a Case Study. Investment Management and Financial Innovations, 2021. №2. P. 118-129 (*Scopus Q4*)
9. Штань М. В. Монетарна політика за умов розвитку глобальної кризи 2020 р. Економіка та держава. 2020. № 6. С. 98-101.
10. Штань М. В. Глобальні дисбаланси у розвитку світової економіки. Економічна теорія та право. 2018. № 3. С. 49-60
11. Штань М. В. Макрофінансова політика в умовах глобальних дисбалансів. Банківська справа. 2018. №3-4. С. 69-76
12. Штань М. В. Державні закупівлі у системі заходів стимулювання розвитку національної економіки. Економічна теорія та право. 2018. №1. С. 60-71
13. Штань М. В. Напрями державного стимулювання розвитку економіки України. Економіка та держава. 2017. №10. С. 53-57
14. Штань М. В. Державна політика неоіндустріалізації в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2017. №9. С. 34-38
15. Штань М. В. Макроструктурні детермінанти відновлення стійкого економічного зростання в Україні. Економіка та держава. 2017. №6. С. 46-50
16. Штань М. В. Розвиток економіки України на основі реіндустріалізації. Банківська справа. 2017. №4. С. 75-84
17. Штань М. В. Державне стимулювання розвитку національної економіки в умовах глобалізації. Банківська справа. 2017. №2. С. 44-53
18. Штань М. В. Перспективи формування інвестиційної моделі економічного зростання в Україні. Банківська справа. 2017. №1. С. 63-73
19. Штань М. В. Інвестиційна діяльність у системі чинників активізації розвитку національної економіки. Банківська справа. 2016. №4. С. 55-63

Завідувач кафедри маркетингу,
управління та адміністрування
доктор економічних наук, професор

Микола СРМОШЕНКО

Завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин
кандидат економічних наук, доцент

Валентин КОСТЮК

Завідувач кафедри фінансів, обліку
та фундаментальних економічних
дисциплін
доктор економічних наук, доцент

Петро ОВЧАР